

AYSEL AYHAN

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ SAĞ. BİL. ENST.

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSTANBUL-2021

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SOSYAL HİZMET BAKIŞ AÇISIYLA SOSYAL BİR OLGU
OLARAK “KUMALIK”**

AYSEL AYHAN

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. ÖMER MİRAC YAMAN**

**SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

İSTANBUL-2021

TEZ ONAYI

Bu çalışma 17.06.2021 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Sosyal Hizmet Tezli Yüksek Lisans Programı Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ

Doç. Dr. Ömer Miraç YAMAN
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Doç. Dr. Taner ARTAN
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Bedrettin KESGİN
Yalova ÜNİVERSİTESİ
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün safhalarda etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı, yine bu tezin çalışılması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığı beyan ederim.

Aysel AYHAN

İTHAF

Mücadele eden tüm kadınlara...

TEŞEKKÜR

Tez sürecimin başından sonuna kadar tüm aşamalarında desteğini her daim hissettiğim kıymetli tez danışman hocam sayın Doç. Dr. Ömer Miraç YAMAN'a, sağladığı akademik katkı, ayırdığı değerli vakti, sabrı ve hoşgörüsü için çok teşekkür ederim. Tez jürimde yer alan sayın Doç. Dr. Taner ARTAN hocama ve sayın Prof. Dr. Bedrettin KESGİN hocama öneri ve katkıları için saygılarımı ve teşekkürlerimi sunarım. Yüksek lisans eğitimim boyunca bana yol arkadaşlığı yapan sevgili arkadaşım Arş. Gör. Elif ÇAY'a teşekkürü bir borç bilirim. Her zaman yanımda olan sevgili babam Hasan AYHAN ve ağabeyim Fırat AYHAN'a sevgi ve destekleri için gönülden teşekkür ederim. Yaşamım boyunca varlığından güç aldığım sevgili annem Kadife AYHAN'a, tezimin saha çalışması esnasında benimle birlikte sarf ettiği emeklerinden dolayı ayrıca minnettarım.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	İİ
BEYAN.....	İİİ
İTHAF	İV
TEŞEKKÜR.....	V
İÇİNDEKİLER	VI
TABLolar LİSTESİ.....	İX
ŞEKİLLER LİSTESİ	X
ÖZET	Xİ
ABSTRACT.....	Xİİ
1. GİRİŞ VE AMAÇ	1
2. GENEL BİLGİLER	3
2.1. AİLE	3
2.1.1. Aile Kavramı.....	3
2.1.2. Aile Biçimleri.....	6
2.1.3. Tarihsel Süreçte Türkiye’de Aile Yapısındaki Değişimin Seyri	10
2.2. EVLİLİK.....	13
2.2.1. Evlilik Kavramı.....	13
2.2.2. Evlilik Biçimleri.....	14
2.3. ÇOK EŞLİLİK	16
2.3.1. Çok Eşlilik Kavramı	16
2.3.2. Çok Eşlilik Biçimleri	18
2.3.3. Çok Kadınlı Evlilikler ve Ataerkil İdeoloji	21
2.3.4. Çok Kadınlı Evlilikler ve İslam	23
2.3.5. Türkiye’de Kumalık Olgusu	24
2.4. SOSYAL HİZMET	27
2.4.1. Sosyal Hizmet	27
2.4.2. Ailelerle Sosyal Hizmet	28
3. GEREÇ VE YÖNTEM.....	35
3.1. Araştırmanın Yöntemi	35
3.2. Araştırmanın Veri Toplama Teknikleri	36

3.2.1. Derinlemesine Görüşme Tekniği	36
3.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	37
3.4. Verilerin Analizi	38
3.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	39
4. BULGULAR.....	41
4.1. DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER	41
4.2. KUMALIK ÖNCESİ AİLE YAŞANTISI	47
4.2.1. Sosyoekonomik Açıdan Aile	47
4.2.2. Ailenin Eğitim Konusundaki Tutum ve Davranışları	52
4.2.2.1. Kız Çocuklarının Eğitimini Destekleyen Aileler	53
4.2.2.2. Kız Çocuklarının Eğitimini Desteklemeyen Aileler	55
4.2.3. Aile İçi İlişkiler	59
4.2.4. Evlilik Olgusuyla İlgili Görüşler ve Kültürel Olarak Kumalık	63
4.2.5. Daha Önce Gerçekleştirilen Evlilikler	69
4.3. KUMALIĞA GİDEN SÜREÇ	76
4.3.1. Tanışma Hikâyesi.....	76
4.3.2. Evli Olduğunu Öğrenmek/Bilmek	85
4.3.3. Resmî Nikâh Konusunda Verilen Vaatler.....	90
4.3.4. Kumalığa Karşı Verilen İlk Tepkiler	94
4.3.4.1. Resmî Nikâhlı Eş İle İlk Karşılaşma	94
4.3.4.2. Ailenin/Akrabaların/Çevrenin Kumalığı Öğrenmesi	100
4.3.4.3. Eşin Ailesinin Kumalığı Öğrenmesi	107
4.4. KUMALIKTA AİLE İÇİ İLİŞKİLER.....	111
4.4.1. Eş İle İlişkiler.....	111
4.4.2. Resmî Nikâhlı Eş İle İlişkiler.....	118
4.4.3. Çocuklar İle İlişkiler	123
4.4.4. Çocuğun Nüfus Kaydı.....	128
4.4.5. Ev Dışında Geçirilen Vakit.....	130
4.5. KUMA KADINLARIN YAŞADIĞI SORUNLAR VE KADINLARA TAVSİYELERİ.....	133
4.5.1. Kuma Kadınların Yaşadığı Sorunlar.....	133
4.5.2. Kuma Kadınlardan Kadınlara Tavsiyeler	140
5. TARTIŞMA	147

KAYNAKLAR	158
FORMLAR	168
ETİK KURUL KARARI	173
İNTİHAL RAPORU İLK SAYFASI.....	174
ÖZGEÇMİŞ	175

TABLolar LİSTESİ

Tablo 4-1: Katılımcıların yaşına ve doğum yerine ilişkin bilgiler.....	41
Tablo 4-2: Katılımcıların eğitim düzeyine ve çalışma durumuna ilişkin bilgiler	42
Tablo 4-3: Katılımcıların anne ve babalarının eğitim düzeylerine ve çalışma durumlarına ilişkin bilgiler	43
Tablo 4-4: Katılımcıların gerçekleştirdikleri evlilik sayısına, sahip oldukları çocuk sayısına ve evliliklerinin devam durumuna ilişkin bilgiler	44
Tablo 4-5: Katılımcılar ve eşlerinin arasındaki yaş farkı aralığına ilişkin bilgiler	45
Tablo 4-6: Katılımcıların eşlerinin sağ/vefat durumuna, eğitim düzeyine ve çalışma durumuna ilişkin bilgiler	45
Tablo 4-7: Katılımcıların eşlerinin resmî nikâhlı eşlerinin eğitim düzeyine ve çalışma durumuna ilişkin bilgiler	46

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2-1: Farklı sınıflandırma kriterlerine göre aile biçimleri.....	6
Şekil 2-2: Farklı sınıflandırma kriterlerine göre evlilik biçimleri	14

ÖZET

Ayhan, A. (2021). Sosyal Hizmet Bakış Açısıyla Sosyal Bir Olgu Olarak “Kumalık”. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyal Hizmet ABD. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Bu araştırma, resmî nikâhlı evli bir erkekle dinî nikâh ile evlenmiş olan -toplumda geleneksel kullanılış biçimiyle- kuma kadınların aile ilişkilerine ve yaşadıkları psikososyal ve sosyoekonomik sorunlarına ilişkin bilgi edinmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bu çalışmada, sosyal hizmet mesleği ve bilimi bakış açısıyla kumalık olgusunun tartışılması hedeflenmiştir. Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup amaçlı örneklem ve kartopu örneklem türlerinden yararlanılmıştır. Bu doğrultuda, kişisel bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak İstanbul ilinde yaşayan 20 kuma kadın ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, ses kayıt cihazı kullanılarak kayıt altına alınmıştır. Görüşme kayıtlarının çözümlenmesinin ardından katılımcı ifadeleri, fenomenolojik yaklaşımla betimsel analizleri yapılarak ana ve alt temalar olmak üzere kategorilere ayrılmıştır. Elde edilen veriler, sosyal hizmet bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda; erkeklerin erkek çocuk sahibi olma, statü ve saygınlıklarını artırma ve cinsel açıdan ataerkil istekleri gibi unsurların kumalığın nedenlerinden olduğu tespit edilmiştir. Kuma kadınların yetiştikleri ailelerin, ataerkil bir yapıya sahip olduğu ve aile içi şiddet, kumar ve alkol bağımlılığı, yoksulluk gibi sorunlar yaşadıkları ve bunların doğrudan veya dolaylı olarak eş seçimlerini etkilediği görülmüştür. Kuma olmaları sebebiyle aileleri ve sosyal çevreleri tarafından etiketlenen ve sosyal dışlanmaya maruz kalan kadınlar, evliliklerinde psikososyal, ekonomik ve hukuksal sorunlar yaşamaktadır. Bu sonuç bağlamında kadınlar ve çok kadınlı evlilik yaşayan aileler hakkında sosyal hizmet uygulamaları, eğitim ve yasal düzenlemeler ile ilgili çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmet, Aile, Kadın, Çok Kadınlı Evlilik, Kumalık

ABSTRACT

Ayhan, A. (2021). “Second-wife” as a Social Phenomenon Through the Perspective of Social Work. Istanbul University-Cerrahpasa, Postgraduate Education Institute, Department of Social Work. Master’s Thesis. Istanbul.

This study was conducted to obtain information about women who are religiously married to legally married men, second-wives as conventionally used in the society, with regard to their family relations and the psychosocial and socioeconomic problems they experience. It also aimed to discuss the phenomenon of second-wives through the perspective of the profession and academic field of social work. In this study, qualitative research methods were applied to data obtained with convenience and snowball sampling. Accordingly, in-depth interviews with 20 second-wives living in Istanbul were held using the personal information form and semi-structured interviews. Interviews were recorded using a voice recorder. After the transcription of the records, the statements were categorized into main themes and subthemes utilizing descriptive analysis with a phenomenological approach. The obtained data were assessed from the perspective of social work. As a result, men’s wish to have male children, to improve their status and reputation, and their patriarchal sexual desires were detected as factors leading to marry a second-wife. It was observed that families that raised second-wives had a patriarchal structure, experienced problems including domestic violence, gambling addiction, alcoholism, and poverty, all of which have influenced second-wives’ later partner choices either directly or indirectly. Women who were stigmatized for being second-wife and subjected to social exclusion by their families and social circles have been experiencing psychosocial, economic, and juridical problems in their marriage. In consideration of these findings, solutions related to social work practices, education, and legal regulations were proposed regarding women and families experiencing polygyny.

Keywords: Social Work, Family, Woman, Polygyny, Second-wife

1. GİRİŞ VE AMAÇ

Toplumsal yapıların çeşitliliği, yerel ve kültürel ilişkilerin özgünlüğü ve ekonomik yapıların farklılığı aile kavramının evrensel bir tanımının yapılmasını engellemektedir. Bu sebeple aile kavramına ilişkin literatürde, üzerinde uzlaşılmış bir tanım bulunmamaktadır. Aile kavramıyla ilgili süregelen en önemli tartışmalardan biri kadının ailedeki konumudur. Kadının ailedeki ve toplumdaki yeri konusu hakkındaki tartışmaların günümüzde devam ediyor olması, kadın sorunlarının devam ettiğinin en büyük kanıtı niteliğindedir. Kadınların sadece anne ve eş olarak konumlandırıldığı geleneksel ataerkil zihniyet devam etmektedir. Kadınlar üzerinde evlenmeden önce süren baba ve erkek kardeş tahakkümünün yerini, evlendikten sonra eş tahakkümü almaktadır.

Kadınların, aile içerisinde yaşadıkları sorunlardan yalnızca biri olan kumalık; geleneksel olarak sürdürülen ve ataerkilliği pratikleştiren çok kadınlı evlilik biçimlerindenidir. Türkiye’de yasal düzenlemelerle yasaklanan çok kadınlı evliliklerin günümüzde sürüyor olması; erkeklerin ekonomik, politik, dinî ve kültürel yapılarından dolayı erkek çocuğa sahip olma, geliri ve saygınlığı artırma ve cinsel konularla ilgili istekleriyle yakından ilişkilidir. Kadınlar ve çocuklar, çok kadınlı evliliklerde birçok sorun ile karşı karşıya kalmaktadır. Kadınlar; evlilik öncesi, evlilik süreci ve evliliğin sona ermesi hâlinde birçok psikososyal, sosyoekonomik ve hukuki sorun yaşamaktadır. Ekonomik olarak erkeğe bağımlı kılınan kadın, ruhsal problemler (depresyon, yalnızlık, mutsuzluk vb.) yaşamaktadır. Ayrıca kadınlar; mal paylaşımı, velayet ve nafaka gibi hukuksal konularda savunmasız durumda olup mağduriyet yaşamaktadır.

Aile, sosyal hizmetin temel uygulama alanlarından biridir. Etkileşim hâlinde olan ve birbirine bağımlı bir sistem olan aile içerisinde yer alan birey, ailenin diğer bireylerini ya da sistemin tümünü etkileyebilmektedir. Aile sisteminde meydana gelen sorunların çözümünde, genelci sosyal hizmet yaklaşımı kullanılmaktadır. Çevresi içerisinde birey anlayışında, birey ve bireyin etkileşim içerisinde bulunduğu çevresi de değerlendirilmektedir. Bu bağlamda araştırma kapsamında katılımcıların çevresi içerisinde değerlendirilmesi, kumalık olgusunun tartışılması konusunda büyük bir öneme sahip olmuştur.

Literatürde kumalık konusu hakkında yapılan araştırmalar taranmış olup tarama sonucunda konunun, sosyal hizmet perspektifinden ele alınmadığı ve diğer alanlarda

yapılan araştırmaların sayıca yetersiz olduğu görölmüştür. İlgili literatüre katkıda bulunmak amacıyla bu çalışmada, resmî nikâhlı evli bir erkekle dinî nikâh ile evlenmiş olan -toplumda geleneksel kullanılış biçimiyle- kuma kadınların aile ilişkileri, yaşadıkları psikososyal ve sosyoekonomik sorunlar irdelenmek istenmiş olup söz konusu müracaatçı grubunun, sosyal hizmet mesleği ve bilimi açısından ifade ettiği anlam tartışılmak istenmiştir.

Bu araştırma, İstanbul ilinde yaşayan -hayatının herhangi bir döneminde- kuma olan kadınlar ile derinlemesine görüşmeler yapılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında 20 kuma kadın ile derinlemesine görüşölmüştür. Derinlemesine görüşme yapılan 20 kuma kadın, çevresiyle birlikte ele alınarak sosyal hizmet bakış açısıyla bütöncöl bir şekilde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada, kumalık olgusu derinlemesine analiz edilmek istenmiştir. Sosyal olguların içerisinde bulunduğu çevreyle incelemeyi ve analizini temel alan bir yöntem olması sebebiyle bu araştırmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Derinlemesine yapılan görüşmelerin, COVID-19 pandemisi sebebiyle tamamının yüz yüze gerçekleştirilememesi araştırmanın en önemli sınırlılığıdır.

Araştırmanın kuramsal çerçevesinde, öncelikle aile kavramı ve aile biçimleri bilgisi verilmiş olup tarihsel süreçte Türkiye’de aile yapısındaki değişimin seyrine değinilmiştir. Daha sonra evlilik kavramına geçilerek evlilik biçimlerinden bahsedilmiştir. Son olarak ise çok eşlilik kavramı üzerinde durulmuş olup çok eşlilik kavramının biçimleri verilmiştir. Çok eşlilik kavramı ve ataerkil ideoloji arasındaki ilişki tartışılmak istenilmiş olup çok eşlilik pratiklerinden olan Türkiye’de kumalık olgusuna odaklanılmıştır.

Araştırmanın bulguları kısmında, ilk olarak katılımcılara ait demografik bilgilere yer verilmiştir. Katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşmeler sonucu elde edilen veriler, fenomenolojik yaklaşımla betimsel analizleri yapılarak ana ve alt temalar olmak üzere kategorileştirilerek katılımcılara ait alıntılara yer verilmiştir. Katılımcıların aile içi ilişkilerine, çocukluk yaşantılarına, sosyoekonomik durumlarına, komşu ve akrabalarla olan ilişkilerine, ev dışında geçirdikleri vakitlere ve eşleri, eşlerinin resmî nikâhlı eşleri ve çocuklar arasındaki ilişkilere dair bilgilere yer verilmiştir.

Son olarak tartışma kısmında ise bulgular kısmındaki veriler, ilgili literatür bağlamında yorumlanmıştır. Elde edilen sonuçlar, sosyal hizmet bakış açısıyla değerlendirildikten sonra konu hakkında öneriler sunulmuştur.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. AİLE

2.1.1. Aile Kavramı

Aile kavramına ilişkin literatürde üzerinde uzlaşmış bir tanım yoktur. Aile kavramının tanımlanmasında ve tartışılmasında toplumsal yapıların çeşitliliği, yerel ve kültürel ilişkilerin özgünlüğü ve üretim biçimlerinin şekillendirdiği farklı ekonomik yapıların belirleyici olması, konu hakkında evrensel ve kapsayıcı bir tanımın yapılmasını engellemektedir. Diğer taraftan aile olgusu; tarih, antropoloji, sosyoloji, psikoloji ve sosyal hizmet gibi sosyal bilimlerin alt dallarının inceleme konusu olmuştur. Dolayısıyla literatürde aile kavramına ilişkin farklı tanımlamaları içeren bir külliyat oluşmuştur.

Tarihsel süreçte ülkelerin ekonomik ve sosyal yapılarındaki değişim sonucu, üretim biçimlerinin farklılaşmasıyla ailenin yapısında birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Bu sebeple, ailenin geçmişten gelen kimi özelliklerini sürdürürken kimi özelliklerini ise yitirdiği bilinmektedir (Tekin Epik ve ark. 2017: 37). Toplumun kültürüyle etkileşim hâlinde olan aile, aynı zamanda sosyalleşmenin de yaşandığı toplumsal bir yapıdır. Aile, sahip olduğu bu özelliklerden dolayı toplumu yansıtan küçük bir modeldir. Küçük bir model olarak düşünülen aile hakkında sahip olduğumuz bilgiler, toplum hakkında da bazı genellemelerde bulunulmasına yardımcı olmaktadır. Bu yüzden, ailenin tarihsel süreç içerisinde yaşadığı değişimin analizi toplumun da analizini kolaylaştırmaktadır (Bağlı ve Sever, 2005: 10).

Ülkelerin toplumsal, tarihsel ve ekolojik yapıları aile kavramını şekillendirmektedir. Tarihsel ve kültürel çalışmalarda farklı aile yapıları görülmektedir. Bu aile yapıları zamanla değişebilmektedir. Bu yüzden, aile tanımı yapılırken dünya üzerinde kabul gören fakat etnik merkezci olmayan bir tutumla aile tanımlanabilmektedir. İnsanlar, aile kavramına farklı anlamlar yüklese de antropolojik açıdan bakıldığında aile; kan, evlilik bağı ya da evlat edinmeyle bir araya gelmiş en az iki insandan oluşan birimdir. Çocuklu evli bir çift, bir ya da daha fazla çocuklu tek ebeveyn, birden fazla çocuğa sahip çok eşli kişiler aile kavramına dâhildir (Haviland ve ark. 2008: 463).

Literatürde bulunan aile tanımlamalarını, temel olarak geleneksel ve eleştirel olmak üzere iki başlıkta ele almak mümkündür. Geleneksel aile tanımlarından birine bakıldığında Nirun'a (1994) göre aile, sahip olduğu çeşitli özellikler sebebiyle grup, birlik ve örgüt olarak tanımlanabilir. Buna göre aile; üyeleri arasında bulunan ilişkiler ve etkileşim bakımından sosyal bir grup, sosyal ve ekonomik bakımdan bir birlik, günlük hayatın ana unsurlarından biri bakımından bir örgüt, kişilerin temel gereksinimlerinin karşılanması ve sürdürülmesinde kurallar bütünü olan toplumda bulunan en küçük sosyal yapıdır. Aile, toplumdaki kişilerin rol ve statüsünü belirleyen, evlilik veya kan bağıyla birlikte yaşayan kişilerden oluşan toplumsal bir kurumdur (Hançeroğlu, 1996: 13). Tekin Epik ve arkadaşlarına (2017: 37) göre aile; kan bağı, evlenme, doğum ve evlat edinme gibi çeşitli eylemlerle bir araya gelip aynı ortamda yaşayan, üreme fonksiyonuyla üye sayısını artıran ve böylece neslin devamlılığını sağlayan toplumun en küçük birimidir. Gökçe'ye (2011: 51) göre ise aile; anne, baba ve çocuktan oluşan anne ve babanın akrabalarının da dâhil olduğu sosyoekonomik bir kurumdur. Toplumlar, sahip olduğu fonksiyonlar sebebiyle aileye büyük bir önem atfetmektedir. Üreme bunlardan ön plana çıkan fonksiyondur. Aile, bu fonksiyonuyla insanların üreyip çoğalmasını sağlamaktadır. Üreme fonksiyonu dışında ailenin, çocuğun toplumsallaşma sürecinde başat bir rolü bulunmaktadır. Ayrıca ailelerin; çocuk sahibi olması, çocuk yetiştirmeleri ve çocuğun korunması konularında büyük bir görevi bulunmaktadır.

Aile; kişilerin evlenme eylemiyle bir araya geldikleri, aralarında kan ve sosyal bağ bulunan, üyelerinin sosyal, psikolojik, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılandığı ve kişilerin çoğunlukla aynı ortamda yaşadıkları bir kavramdır (Özgüven, 2001). Aile, kişiler arasındaki cinsel ilişkilerin belirli kurallarla sınırlandırıldığı, üreme yoluyla üye sayısının artırılabilirdiği, çocukların ilk sosyalleşmelerinin gerçekleştiği ve ekonomik faaliyetlerin çeşitli yoğunlukta olduğu sosyal bir kurumdur (Ozankaya, 1979: 233). Sayın'a (1990: 2) göre ise aile; türün devamlılığını cinsel ilişki sonucu üreyerek sağlayan, üyeleri arasındaki ilişkilerin kurallara tabi olduğu, toplumdaki maddi ve manevi kaynakların bir sonraki nesillere aktarıldığı, biyolojik, psikolojik, sosyal, ekonomik ve hukuksal boyutlarının olduğu, kişinin toplumsallaşmaya başladığı toplumsal bir birimdir.

Aile kavramına ilişkin geleneksel tanımlamaların birtakım ortak özellikleri bulunmaktadır. Bu tanımlara göre aile, nüfusun devamını sağlamakta ve üyelerinin

karşılaştığı maddi ve manevi problemlere karşı korumaktadır. Aynı zamanda aile, üyeler arasında kurulan duygusal ilişkinin geliştirilmesini sağlamaktadır. Aile, üyelerinin sosyalleşmesini ve kültürün daha sonraki nesillere aktarılmasını sağlamaktadır. Son olarak aile, üyelerinin maddi ihtiyaçlarını karşılamaktadır (Doğan, 1996: 73-74).

Uluslararası anlamda bir örneğe bakıldığında ise günümüzde feshedilmiş olsa da daha önce aile konusunda hükümete politika tavsiyelerinde bulunan Hollanda Aile Konseyi, aileyi geleneksel olmayan bir çerçevede tanımlamaktadır. Buna göre Hollanda Aile Konseyi, çocuk ya da birden fazla çocuğun yetiştirildiği her yaşam ünitesini aile olarak tanımlamaktadır. Başka bir deyişle, ailenin oluşumuna dair kesin bir sınır çizilmemektedir. Hollanda’da homoseksüel evliliklerin yasal olması bu tanıma uygun düştüğü gibi, resmî ya da dinî nikâhı olmadan yaşayan kişiler de aile tanımına girmektedir. Hollanda’da homoseksüel evliliklerin yasal olmasının yanı sıra birlikte yaşama ilişki biçimi de ailenin yasal olarak tanımlandığı durumlardandır (Canatan, 2011: 61-62).

Geleneksel anlamda aile, birçok konuda değişim sergilemiştir. Fakat yaşanan bu değişikliğe rağmen aileyi tanımlayan değerlerin çoğunda aynı bakış açısının sürdürüldüğü görülmüştür. Sevgi, saygı, huzur ve mutluluk gibi olumlu anlamlar taşıyan kelimelerle özdeşleştirilen ailenin, tarih boyunca bu şekilde anıldığı bilinmektedir. Geleneksel literatürde sözlü ya da yazılı olarak karşımıza sıkça çıkan “aile toplumun temel yapı taşıdır” çıkarımı ailenin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Aileye bu gibi anlamlar atfedilirken ailenin; şiddet, öfke, nefret, aldatma, taciz veya tecavüz vb. duygu ve davranışlarıyla nasıl bir ilişkisi olduğu net bir şekilde ortaya konulmamıştır. Bu olumsuz duygu ve davranışlar aileye “rağmen” mi yoksa “sayesinde” mi ortaya çıkmaktadır? Aile yapısının tarihçesinin ya da geleceğinin tek taraflı olumlu bir şekilde değerlendirilmesinden ziyade tüm sonuçlarıyla birlikte ele alınması, konunun daha işlevsel bir şekilde yorumlanmasını sağlayacaktır (Güneş, 2018: 143-144).

Aile kavramını eleştirel bir perspektifle ele alan araştırmacılar ise ailenin, insanlığın tarih boyunca tahakküm kurma hissini artıran ve bu hissi pratikleştiren bir alan olduğu noktasından hareket etmektedirler. Aile, geleneksel anlamda yöneten-yönetilen ilişkisinin yani özel mülkiyetin kaynağı olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte aile, insanların cinsellik ve mülkiyet ilişkilerinin toplumda belirli kurallara bağlanarak toplumsallaşması sürecini de içermektedir. Buna göre aile, sahip olduğu

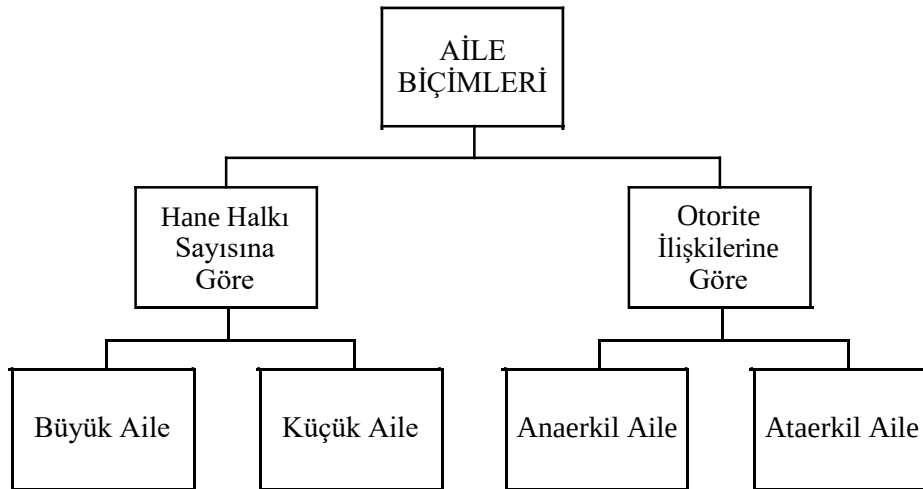
değer ve yargıları da bir sonraki nesle aktarılmasını sağlayan bir yapıya sahiptir (Ozankaya, 1979).

Ayrıca aile tüm bunların yanı sıra anne, baba ve çocuk için aynı anlamı ifade etmemektedir. Aile, kadın ve erkeğe farklı ideolojik ve pratik yükler yüklemektedir. Örneğin, erkeğin çalışmak ya da farklı bir amaçla ev dışında bir işte çalışması doğal bir eylem olarak karşılanırken, kadının dışarıya bu amaçla çıkması durumunda kadın ailesini terk etmekle suçlanmaktadır (Lagrange, 1992: 420). Aileye yönelik eleştirilerin kökeninde kadınların aile içindeki durumunun sorgulanması yatmaktadır. Bu sebeple de kadın hareketlerinin aile hakkında üzerinde en fazla durduğu nokta, aile üyeleri arasındaki eşitsizlik olmuştur (Güneş, 2018: 144).

2.1.2. Aile Biçimleri

Çoğu insan, aile kavramını toplumun dışında ele almaktadır. Fakat aile, içerisinde bulundukları toplumun yapısını hem etkilemekte hem de ondan etkilenmektedir. Tarihin ve toplumsal koşulların ürünü olan aile, kültürel bir sistemin de parçasıdır. Bu bağlamda aile; toplumun yapısı, alt yapısı ve üst yapısındaki özelliklerle iç içe geçmiştir. Aile biçimleri, hem farklı toplumlar arasında hem de aynı toplumun katmanları arasında değişmektedir (Haviland ve ark. 2008: 467). Literatürde aile biçimleri, araştırmacılar tarafından farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Aile biçimleri, hane halkı sayısı ve otorite ilişkilerine göre sınıflandırılabilir (Bozkurt, 2013: 262). Şekil 2-1’de aile biçimlerinin oluşumu özetlenmiştir.

Şekil 2-1: Farklı sınıflandırma kriterlerine göre aile biçimleri

Kaynak: (Bozkurt, 2013: 262)’den edinilen bilgiler ışığında hazırlanmıştır.

Hane halkı sayısı bağlamında, büyük aile ve küçük aile olmak üzere iki aile biçimi bulunmaktadır. Aralarında akrabalık ilişkisi bulunan iki ya da daha fazla küçük ailenin birlikte yaşamasıyla oluşan gruba büyük aile, diğer bir deyişle geniş aile denilmektedir (Haviland ve ark. 2008: 477). Evli bir çift ve çocuk dışında aralarında akrabalık bulunan diğer kişilerin aynı çatı altında yaşaması durumunda geniş aileden bahsedilmektedir (Giddens, 2012: 289). Kapitalizmden önce dünyada yaygın olan geniş aile, bağımsız bir üretim birimi olarak varlığını sürdürmekteydi. Geniş ailede yaş, cinsiyet ve diğer özelliklere göre kişilerin statü ve rolleri değişmekteydi. Özellikle yaşlı kişilerin, otorite sahibi olarak karar verici olduğu bilinmektedir. Ailesine bağımlı bir yaşam süren bireylerin, kendilerinden beklenen rol ve sorumlulukları bulunmaktaydı. Bu dönemde doğurganlık, kadınlar için statü artırıcı bir faktördü. Çünkü her çocuğun, aileleri için ekonomik bir değer ve yaşlılık dönemi için güvence olarak görüldüğü bir zamandı (Karataş, 2001: 93).

Ailelerin toplumsal statü, ekonomi, eğitim, din ve boş zaman değerlendirme konularında üyeleri üzerinde sorumlulukları bulunmaktadır. Geleneksel toplumlarla ilişkilendirilen bu aile biçiminde, ekonomik anlamda bir birlik gözlenmektedir. Ailenin gelir ve gideri tek elden gerçekleştirilmektedir. Çoğunlukla tarımsal üretimin gerçekleştiği yerlerde varlığını sürdüren geniş ailede, ekonomik bir iş bölümü ve iş birliği bulunmaktadır. Bireyler, toplumdaki statüsünü ailesinden almaktadır. Mesleki ve dinî eğitimler, aile tarafından sağlanmaktadır. Aynı zamanda geniş ailenin, üyelerini maddi ve manevi anlamda koruma sorumluluğu vardır. Bunun yanı sıra aile, üyelerine dinsel ibadetlerini yapmalarında eğitim vermekte ve denetim gerçekleştirmektedir. Kişilerin, boş zaman ve eğlence vakitlerinin değerlendirildiği yer yine ailedir. Son olarak ise ailenin değişmeyen özelliği, çocuk yapma yani üreme fonksiyonudur (Kongar, 1972: 12-13).

Geçen yüzyıldan beri tüm dünyada aile büyüklüğünde, azalma yönünde bir eğilim yaşanmıştır. Bu eğilim, kırsal toplumlarda olmakla birlikte kentsel toplumlarda daha yüksektir. Yüzyıllar boyunca varlığını sürdüren geniş ailelerin, bu yüzyılda aşamalı olarak ortadan kalktığı görülmektedir. Üretim biçimlerinin değişimiyle sanayileşen toplumlarda çocuk, geleneksel toplumlardaki ekonomik değerini yitirerek ekonomik bir yüke dönüşmüştür. Geleneksel toplumlarda aile büyüklüğünün sağladığı fayda özellikle tarımsal üretimde fazlaydı ve aile büyüklüğü, refah kavramıyla doğru orantılı bir ilişki içindeydi. Kişisel istek ve hakların ön planda olduğu bir dönem olarak

günümüzde ise ailenin asli görevi olarak topluma çocuk kazandırma düşüncesi önemini yitirmiştir (Odili, 2016: 130-131).

Geleneksel toplumlarda bürokratik örgütlerin nicel ve nitel kapasiteleri düşüktür. Geleneksel toplumlarda bu örgütlerin yerine getirmesi gereken fonksiyonların geniş aile tarafından karşılandığı bilinmektedir. Bu fonksiyonlar, toplumsal üretimden siyasal etkinliklere kadar sayılabilecek geniş bir liste oluşturmaktadır. Geniş aileye bürokratik örgütlerden daha fazla önem verilmesi sebebiyle bir arada yaşama kapasitesi mümkün olmamaktadır. Kişisel özgürlüğün kısıtlanması ve diğer özelliklerinden dolayı geniş aile yapısı birçok eleştiri almaktadır. Toplumsal gelişmeler sonucunda bu tür ailelerin varlığının sona ereceği düşünülmektedir (Kongar, 1972: 14).

Küçük aile ise; bekâr anne, bekâr baba ya da evli bir çiftin çocuklarıyla bir arada yaşadıkları bir aile biçimidir (Giddens, 2012: 289). Uzun yıllar boyunca küçük ailenin anne, baba ve çocuktan oluştuğu tanımı yapılırken artık tek anne ya da baba ve onların çocuk/çocukları, aynı cinsiyetten çiftler ve onların çocuk/çocukları tanımının içerisine dâhil olmuştur. Bir ya da birden fazla anne, baba ve bağımlı bir çocuğun olduğu birim, üvey anne, baba, kardeş ve çocuk içerebilir (Haviland ve ark. 2008: 475). Tanımlamak için çekirdek aile, kent ailesi, modern/çağdaş aile, modern demokratik aile, dar aile gibi ifadelerin de kullanıldığı küçük aile, genellikle kentsel alanda yaşayan ve üyelerinin sanayi, ticaret ya da hizmet sektöründe çalıştığı bir aile biçimidir. Küçük ailede, gelenekselliğin azaldığı ve akraba bağlarının önemini yitirdiği gözlenmektedir. Küçük aile biçiminde, hane halkı sayısında ve görevlerinde sınırlılıklar mevcuttur. Bu özellikleriyle beraber Türkiye gibi toplumsal değişimin hızlı bir şekilde yaşandığı ülkelerde küçük ailenin, geleneksel geniş aile özelliklerini de barındırarak formunu devam ettirdiği görülmektedir (Gökçe, 2011: 54).

Geleneksel toplumlarda geniş aile yaygınken, modern toplumlarda ise çekirdek ailenin yaygın olduğu bilinmektedir. Aile ve akrabalar arasındaki ilişkilerin zayıf olması sebebiyle karşılıklı zorunluluk fazla değildir. Kişisel hakların geliştiği bu koşullarda akrabaların, aile üzerinde değer ve ahlak denetimi azdır. Geleneksel aileye göre evlenme yaşı farklıdır ve eşler birbirlerini kendi kararıyla seçebilmektedir. Çocuk sahibi olma kararını kendileri verebilen çiftin, ayrıca evliliklerinde herhangi bir tarafın (erkek tarafı/kadın tarafı) otoritesi bulunmamaktadır (Kongar, 1972: 16).

Otorite ilişkilerine göre karşımıza iki farklı aile tipi çıkmaktadır. Bunlar anaerkil aile ve ataerkil ailedir. Anaerkil aile, arkaik toplumların ikinci kademesinde ön plana

çıkan bir aile tipidir. Tarih öncesi toplumların ilk kademede avcılık ve toplayıcılıkla geçimlerini sağladıkları, ikinci kademede ise üretim biçimlerini değiştirerek tarıma geçtikleri bilinmektedir. İlkel toplumların, ikinci kademede yaşadıkları bu değişimle göçebe hayattan toprağa yerleşmeleri sonucu ana ailesi olarak tanımlanan aile biçimine de geçiş yaptıkları düşünülmektedir. Tarım toplumuna geçişle, kadının toplumdaki statüsünde belirgin bir değişiklik meydana gelmiştir. Genellikle bu aile biçiminde egzogami yani dıştan evlilik görülmektedir. Bu evlilik türünde, akraba ilişkileri anne soyundan gelmektedir. Bu ailede annenin kardeşleri, çocukları ve diğer akrabaları anne ile aynı evde yaşar. Evin otoritesi, annenin erkek kardeşlerindedir. Çocukların babası da aynı şekilde annesi, kız kardeşleri ve onun çocukları ile birlikte yaşamaktadır. Baba, çocuklarının bulunduğu eve çok az gelebilmektedir. Çocukların, babayla hukuksal ve sosyal ilişkileri bulunmamaktadır. Çocuklar, dayılarının mirasçılarıdır. Bu dönemde özel mülkiyet anlayışı bulunmadığı için miras kavramı statü anlamındadır. Toprak, ev ve eşya gibi her şey ortak mülkiyettendir. Bu aile biçimine bakıldığında akrabalık soyunun anneden geldiği görülse bile otorite hâlâ annenin erkek kardeşlerinde bulunmaktadır (Gökçe, 1976: 58).

Geleneksel ataerkil aile tipine bakıldığında ise bu aile tipinde sonsuz ve mutlak otorite babadadır. Baba, otoritesini dinden almaktadır. Bu aile tipinin güçlenmesinde din, kapalı aile ekonomisi, devlet otoritesinin yokluğu ya da zayıflığı gibi faktörler etkili olabilmektedir (Gökçe, 1976: 60). Ailede, kadın ve erkek bireyler arasında mutlak bir iş bölümü bulunmaktadır. Kadın genellikle ev, çocuk ve bakım işlerinden sorumluyken; erkek ise ev dışı işlerden sorumludur (Canatan, 2011: 21).

Aile, bir kadın ve bir erkeğin doğal yollarla çocuk sahibi olduğu, toplumsal ve hukuki boyutunun ataerkil kodlarla kurulduğu bir kavramın ötesindedir. Geleneksel-modern aile (geniş aile, çekirdek aile, ataerkil aile, anaerkil aile vb.) tartışmalarının hüküm sürdüğü geleneksel dönemin ardından birçok yeni aile biçimi tartışması ortaya çıkmıştır. Tek ebeveynli aileler, alternatif çocuk sahibi olma yöntemleri ile (evlat edinme, sperm donasyonu, taşıyıcı annelik) kurulan aileler, birlikte yaşama, açık ilişkiler, yeniden evlilikler, üvey aileler, homoseksüel çiftlerin oluşturduğu aileler, koruyucu aileler gibi kavramlar aile biçimleri konusunda sıkça karşılaştığımız ailelerden olmuşlardır (Özbek ve Köşk, 2018: 270).

2.1.3. Tarihsel Süreçte Türkiye’de Aile Yapısındaki Değişimin Seyri

Cumhuriyetten önce Osmanlı toplumuna bakıldığında üç kuşağın yanı sıra yakın akraba ve kardeş ailelerinin de bir arada yaşadığı geniş aile tipinin yaygın olduğu bilinmektedir. Bahsedilen bu aile biçimine genellikle sosyoekonomik seviyesi yüksek olan aileler sahipti. Geleneksel aile yapısında kadının konumu, aile içerisinde üretim unsuru olmaya karşılık gelmektedir. Evlilikten önce ve sonra ailenin erkeğine bağımlılığı süren kadın, bir üretim unsurudur. Evlilikten sonra kadının önemi, çocukların sayısı çoğaldıkça artmaktaydı (Tolan, 1991: 503-504).

19. yüzyılda teknoloji, hukuk, eğitim ve sosyal alanlarda küresel olarak yaşanan değişiklikler, kentsel ve kırsal ailelerin yapısını etkilemiştir. Bu değişimlerden etkilenen toplumlardan birisi de Osmanlı İmparatorluğu olmuştur. Bu yüzyılda devletin hukuksal dayanağı olan Mecelle’de aile hukukuna dair konular bulunmamaktaydı. Aileye yönelik kararlar daha çok fermanlarla sağlanmaktaydı. Aile hukuku konusunun göz ardı edildiği bu dönemde, 1917 yılında ilk defa Hukuk ve Aile Kararnamesi yürürlüğe girmiştir. Bu kararnameye göre dinî inancı gözetilmeksizin her evliliğe devlet denetimi sağlanacaktı (Tolan, 1991: 503-504).

Cumhuriyetten sonraya bakıldığında ise Türkiye’de aile konusunu etkileyen en önemli toplumsal reform, 4 Ekim 1926 tarihinde yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu’dur. Türk Medeni Kanunu’yla birlikte ülkede çok kadınlı evlilikler yasaklanmış, kadın ve erkeğe eşit boşanma hakları tanınmış ve çocukların gözetimi anne ve babaya eşit olarak verilmiştir. Fakat kanunda olumlu maddelerin yanı sıra yine toplumsal cinsiyet eşitsizliğini sürdürecektir maddeler de bulunmaktadır. Kocanın ailenin reisi olması hükmü bunların başlıcasıdır¹ (Tolan, 1991: 504).

Türkiye’de aile yapısı, 1945’e kadar durağan bir yapı sergilemiştir. Avrupa’nın uzun bir süredir yaşadığı toplumsal değişim, Türkiye’de 1945-1950 yılları arasında yaşanmıştır (Tolan, 1991: 505-506). Değişen üretim ve mülkiyet ilişkileri, aile yapısının değişimini etkileyen en önemli faktörlerden biridir. 1950’li yıllarda sanayileşmenin artması ve tarımsal üretimin teknolojik makinelerle yapılmasıyla Türkiye’de kırdan kente göç başlamıştır. Bu göç, aile yapısında meydana gelen değişimleri belirleyen en

¹ 22/11/2001 tarihinde kabul edilen Türk Medeni Kanunu’nda bu maddenin kaldırılmasıyla erkeğin yasal reisliği sona ermiştir. Bkz: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>

önemli olaylardan biri olmuştur (Dedeoğlu, 2000: 154-155). Tarımda makineleşmeyle birlikte geleneksel tarımsal üretim kurumları ve aile işletmeleri kapanmıştır. Tarımsal üretimden koparılan aileler ise kente göç etmeye başlamıştır. Kırdan kente göçle, çekirdek aileye geçiş yaşanmış ve daha bireyci bir anlayış yer edinmeye başlamıştır. Kapitalizmin egemen üretim biçimi olma arzusuyla emeğin aileden özgürleşmesi, geleneksel aile yapısını etkilemiştir. Kente göç eden aileler, küçük aile kompozisyonunda bir yapı sergilemeye başlamıştır. Bu süreçle beraber aile konusunda yapılan sınıflandırmalar, kent ve kır ailesi olarak ikiye ayrılmıştır. Kır ailesi, geniş ve geleneksel; kent ailesi ise küçük ve modern özellikler taşımaktadır. Küçük aile tipinin tarih boyunca farklı zamanlar ve toplumlarda var olduğu bilinmektedir. Fakat küçük ailenin sayısının artmasında etkili olan en önemli nedenler sanayileşme ve kentleşmedir. Sanayileşme ve kentleşmeyle küçük aile sayısının artışının yanı sıra aile üyelerinin rol ve sorumluluklarında birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Geleneksel ailedeki kadın ve çocuk anlayışının yerine çalışma hayatında yerini alan kadın, sadece ekonomik bir katkı olarak düşünülmemeyen çocuk ve ailenin yerine getirdiği pek çok geleneksel işlevin aktarıldığı diğer kurumlar gelmiştir. Ailelerin yaşama devam edebilmesi için ekonomik şartların belirleyici olması, aile üyelerinin sayısını ve çocuğa verilen değeri etkilemiştir (Türkiye’de Aile Değerleri, 2010: 31; Tolan, 1991: 505-506).

Türkiye’de kırdan kente yoğun bir şekilde göç eden insanlar, göç ettikleri bölgelerde geniş aile yapısını korumakla birlikte hemşehrilik olarak adlandırdıkları akrabalık bağına da geliştirip sürdürmüşlerdir. Hemşehrilik ilişkisinin göç eden insanların yeni mekâna alışmalarında büyük bir önemi vardır. Göçmen ailelerin kent yaşamına adapte olmalarında, iş bulmalarında ve arkadaşlık bağı kurmalarında önemli bir yeri olarak hemşehrilik ilişkisinin temelinde dürüstlük ilkesi vardır. Akriba benzeri bu ilişki sayesinde göçmen aileler, birbirleriyle dayanışarak kentsel yaşamda hayatta kalabilmişlerdir (Dedeoğlu, 2000: 156). Gecekondu ailesinde çekirdek aile yapısı sık sık karşımıza çıkmakla beraber yaşlı anne, baba ya da hemşehrilerinin de aynı evde kaldığı durumlar da gözlenmiştir. Gecekondu ailesinin nicel (3-4 çocuk) olarak kırsal ailesine göre daha az olduğu gözlenmiştir. Geçim birimi olan aile, rol ve fonksiyonları değişerek tüketim birimine dönüşmüştür. Kır yaşamına göre erkekler daha az çalışırken; kadınlar ise ücretsiz olarak çalışmaya devam etmiştir (Tolan, 1991: 507).

Türkiye’de aile yapısı, Kandiyoti’nin tanımladığı klasik patriyarkal aile yapısıyla büyük oranda benzerlik göstermektedir. Aynı egemenlik kontrol biçimleri, her

iki aile yapısında bulunmaktadır. Patriyarkal geniş ailede, hem erkek hem de kadın için evlilik bir gerekliliktir ve yaşadıkları toplumdaki rol ve statülerinin belirlenmesinde önemlidir. Kadınların evlendikleri kişi otorite sahibi olmakla birlikte evlendikten sonra yaşayacağı evde ise damadın annesi ve kız kardeşleri gibi kadın otoriteler bulunmaktadır. Bu ailenin hâkim olduğu toplumlarda evli bir kadın, bekâr bir kadına göre daha saygındır. İş bölümünde kadına yüklenen roller ev işleri, yaşlı ve çocukların bakımını sağlamak iken; erkeğin temel görevi ise dışarıda çalışarak evin geçimini sağlamaktır. Burada kadın ve erkeğin arasındaki ilişkinin görev ve sorumluluklar ekseninde olduğu açık bir şekilde görülebilmektedir. Patriyarkal aile yapısı içerisindeki kadının emeğine el konulmakta ve emeği görmezden gelinerek değersizleştirilmektedir (Kandiyoti, 1988: 278). Fakat bu aile yapısı içinde kadının rolü, süreç boyunca pasif ve haksızlığa boyun eğen bir yapı arz etmemektedir. Kadınların, bu aile tiplerinde patriyarkal pazarlık olarak tanımlanan hareket alanları da vardır. Tanımlanan bu hareket alanları sonucu sistemin kabullenışı ile sonuçlansa bile kadınların aktif olmaları değer taşımaktadır. Örneğin, yeni evlenen kadının erkek bir çocuk doğurarak evde kendisini güvence altına almayı düşünmesi ya da yaşlandığında kayınvalide olarak kendi gelinine baskı ve otorite kurması bir anlamda önceden yaşadığı zorlukları hafifletmektedir. Bu süreçte güçlerin değişimiyle, kadının başka bir kadının üzerine hâkimiyet kurduğu görülmektedir (Dedeoğlu, 2000: 156-158).

Günümüzde Türkiye’de klasik bakış açısıyla aile kurumunun yeniden üretimi için bireylere baskı yapılmaya ve bunun karşılığında ödüllendirilmelerine devam edilmektedir. Kadın ve erkeğin rol ve sorumlulukları bağlamında ise kadının ev ve çocuk işlerinden; erkeğin ise ev dışı bir işte çalışmasından sorumlu olduğu düşüncesi hâkimdir. Kitle iletişim araçları ve eğitim gibi olanakların artması ile farklı toplumsal sınıflar arasında aile içindeki rollerde değişimler meydana gelmektedir. Özellikle kadınların iş hayatında olması ve ekonomik özgürlüğünün bulunması gibi faktörler bunu etkilemiştir. Şu an içerisinde bulunduğumuz durumda, kentsel aileyi tek tipe indirgemek mümkün değildir. Kentteki aileler, farklılaşmış çevrelerde yaşamaktadır. Yaşanılan koşulların farklı olmasıyla beraber ailedeki örüntü ağı, eskisi ile aynı olmamaktadır. Ancak, kadın çalışma hayatına katılmış olsa bile ev dışı işlere daha çok erkeğin gittiği görülmektedir (Tolan, 1991: 508-509).

2.2. EVLİLİK

2.2.1. Evlilik Kavramı

Tarih boyunca kişiler üzerinde kültürel bir denetim mekanizması olan toplum, fizyolojik bir olay olan cinsel ilişkiyi, kimi insanlar için serbest kılarken kimi insanlar için yasaklamıştır. Kuşkusuz günümüzde evlenme olmadan cinsel ilişki, cinsel ilişki olmadan da evlilik meydana gelebilmektedir. Evlilik kavramı ile cinsel ilişki karıştırılmamalıdır. Evlilik; eşlerin, çocukların ve akrabaların toplumdaki hak ve ödevlerini tanımlayan kurallardan oluşmaktadır. Bu kuralları ise toplumun sahip olduğu gelenek-görenek ve normlar belirlemektedir. Başka bir deyişle evlilik, toplumsal ilişkileri şekillendiren çoğunlukla sözleşmeye dayalı bir anlaşmadır (Lundberg, 1970: 110).

Geleneksel anlamda evlilik, bir kadın ve bir erkeğin yasalar önünde bir araya gelerek belirli hak ve sorumluluk kazandığı bir ilişki biçimidir (Marshall, 1999: 223). Diğer bir tanıma göre ise; iki yetişkin insanın cinsel birliklerinin toplum tarafından kabul görmesi evlilik olarak tanımlanmaktadır. Evlenen kişiler, birbirlerinin akrabası olmaktadır. Bununla birlikte evlilik yoluyla aralarında bağ oluşan tarafların kardeşleri, anne-babaları ve diğer kan akrabaları hısım olarak adlandırılmaktadır (Giddens, 2012: 247).

Kişilerin evlenmeden birlikte yaşaması, toplumdan topluma farklılık göstermesine rağmen gün geçtikçe toplumlar tarafından daha fazla kabul görmeye başlamaktadır. Fakat bu algıya rağmen toplum, kişilerin evlenmesi ile birlikte yaşamasını farklı şekillerde değerlendirmektedir. Ayrıca evlilik hakkında yapılan tanımlarda, homoseksüel çiftlerin konu dışında bırakıldığı görülmektedir (Marshall, 1999: 223). Evlilik biçimlerinde görüleceği üzere evlilik, her zaman bir kadın ile bir erkek arasında gerçekleşmemekte, insanlar arasında olabilmektedir. Bu yüzden daha kapsayıcı bir tanımla evlilik, iki ya da daha fazla insanın birbirlerine, sahip olduğu çocuklara ve hısımlarına karşı hak ve sorumluluklarını belirleyen kültürel bir birliktir (Haviland ve ark. 2008: 426).

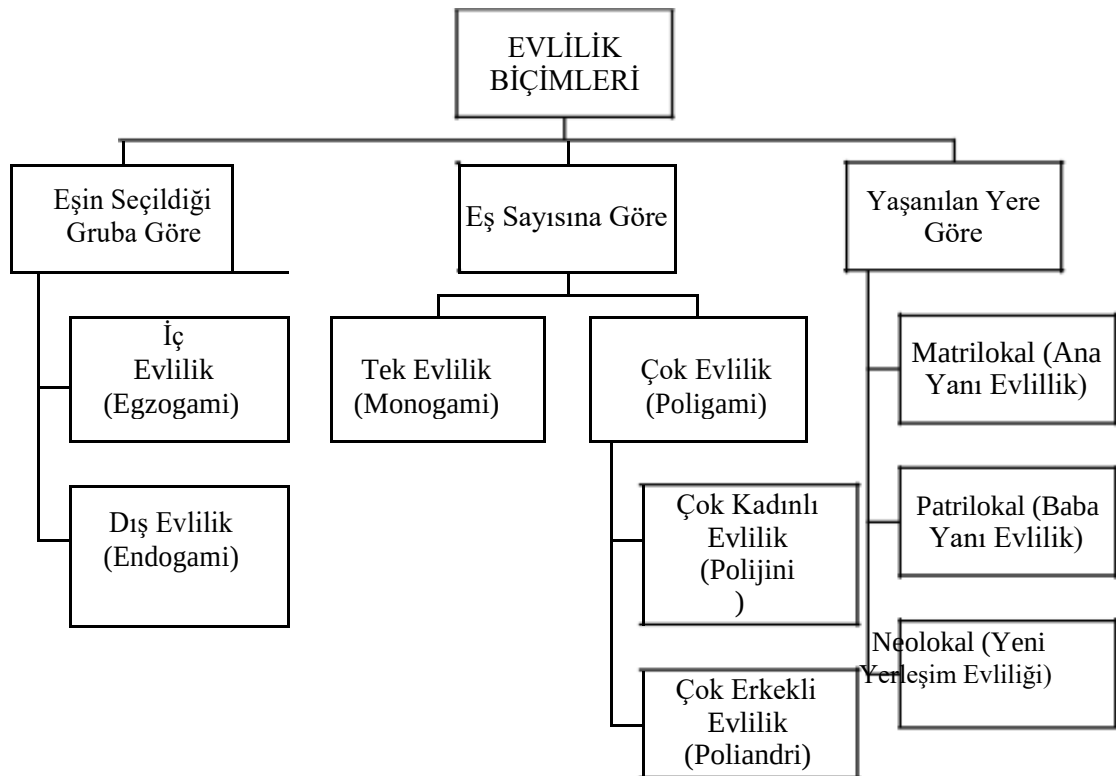
İnsanlar arasındaki evlilik ve evlilik dışı ilişki arasındaki ayrımın en büyük rol sahibi devlettir. Evlilik devlet tarafından tanımlanan, onaylanan ve düzenlenen bir yapıya sahiptir. Resmî nikâhla gerçekleşen devlet onaylı evlilik, devlet tarafından tanımlanan ve erişimin kontrol altında tutulduğu bir ilişki çeşididir. Aslında devlet,

toplum içerisinde kimin kiminle evlenebileceğine karar verir. Devlet, evlilik konusunda gerçekleştirdiği düzenlemeler ile evliliği tanımlamaktadır. Devletin evlilik konusunda yaptığı tanım sonucunda, bazı yaşam şekilleri ve aile formları idealize edilirken geri kalanlarsa toplum dışına atılmaktadır (<https://aeon.co/essays/why-marriage-is-both-anachronistic-and-discriminatory>).

2.2.2. Evlilik Biçimleri

Evlilik, toplumların sosyal ve kültür yapısına göre farklı biçimlerde meydana gelmektedir. Bu yüzden evlilik, evrensel bir yapı sergilememektedir (Güneş, 2011: 30). Literatürde birçok evlilik biçimi sınıflandırması bulunmaktadır. Fakat evlilik biçimleri genel olarak üç başlık altında değerlendirilmektedir. Bunlar eşin seçildiği gruba göre evlilik, eşin sayısına göre evlilik ve yaşanan yere göre evlilik (Bağlı ve Sever, 2005: 12).

Şekil 2-2: Farklı sınıflandırma kriterlerine göre evlilik biçimleri

Kaynak: (Bağlı ve Sever, 2005: 12)'den edinilen bilgiler ışığında hazırlanmıştır.

İlk olarak eşin seçildiği gruba göre evliliğe bakıldığında karşımıza iki kavram

ıkmaktadır. Bunlar dıştan evlenme ve iten evlenmedir. Dıştan evlenme yani

egzogami, kişinin üyesi olduğu grubun dışındaki başka bir gruba üye kişiyle evlenmesidir. Dıştan evlenme sonucunda iki sosyal ünite birleşmekte ve birleşen bu üniteler sosyal ve ekonomik olarak birbirlerine destek sağlamaktadır. Dıştan evlenmenin tam tersi olan içten evlenme, diğer bir deyişle endogami ise kişinin üyesi olduğu grubun içinden bir kişi ile evlenmesidir. İçten evlenme, her toplumda farklı şekillerde olabilmektedir. Levirat ve sororat tipi evlenme içten evlenme biçimlerindendir. Evli olan bir erkeğin öldükten sonra karısının ve erkek kardeşinin evlenmesi levirat olarak adlandırılmaktadır. Sororat ise evli bir kadının öldükten sonra kocasının ve kız kardeşinin evlenmesidir. Çoğu toplumda evlilikler, iki kişinin ötesinde iki ailenin arasında güçlü bir bağ oluşturmaktadır. Gerçekleştirilen bu evliliklerin temel gayesi akraba olan iki grup arasındaki birlik ve beraberliğin sürdürülüp korunmasıdır (Wells, 1972: 81-83-85).

İkinci olarak evliliğin gerçekleşeceği kişi sayısına göre tek evlilik (monogami) ve çok evlilik (poligami) kavramları bulunmaktadır. Çok kadınlı evlilik (polijini) bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmesidir. Çok erkekli evlilik ise (poliandri) bir kadının birden fazla erkekle evlenmesidir. Toplumların çoğunda çok erkekli evlilik biçimi ender olarak görülmektedir. Poliandri kavramı yerine genellikle poligami ifadesi kullanılmaktadır. Bu yüzden poligami ifadesi çoğunlukla çok kadınlı evliliği temsil etmektedir. Birden fazla kadın ve erkeğin evlenmesi, grup hâlinde evlenme olarak tanımlanmaktadır. Bu evlenme biçimlerinden günümüzde yaygın olarak tek evlilik kullanılmaktadır (Güneş, 2011: 30).

Son olarak yerleşme şekillerine göre evlilik biçimlerinde ise üç kavram bulunmaktadır. Kadın ve erkeğin evlendiğinde, erkeğin anne-babasının yanına yerleşilmesine baba yanı yerleşme (patrilokal), kadının anne-babasının yanına yerleşilmesine ise ana yanı yerleşme (matrilokal) denilmektedir. Bu seçeneklerin dışında çiftin yeni bir yerleşim yerine yerleşmesine ayrı yerleşme (neolokal) denilmektedir (Erdentuğ, 1991: 328).

Sezen'e göre (2005) Türkiye'de görücü usulüyle evlenme, yakın akrabayla evlenme, başlık parası karşılığında evlenme, ölen kardeşin karısıyla evlenme, beşik kertme evliliği, metres edinmeyle evlilik, kuma getirmeyle evlilik vb. gibi 33 farklı evlenme biçimi bulunmaktadır. Kuma ve metres edinmeyle gerçekleştirilen evlilikler, tezin inceleme konusunu oluşturan çok kadınlı evlilik biçimine dâhil olmaktadır. Metres edinme ve kuma getirmeyle gerçekleşen evliliklerde farklılık bulunmaktadır. Genellikle

büyükşehirlerde sosyoekonomik düzeyi yüksek resmî nikâhlı erkeklerin başka bir kadınla aynı bir evde gönül ilişkisi yaşaması sonucu toplum tarafından kadın “metres” olarak nitelendirilmektedir. Görece daha kırsal bir yaşam süren dinî ya da resmî nikâhlı erkeklerin iki kadın ile aynı evde evlilik hayatı sürmesi durumunda ise toplum tarafından kadın “kuma” olarak nitelendirilmektedir. Bu durumda erkek her ikisiyle dinî nikâhlı yaşayabilirken, ikinci olarak ise sadece bir kadın ile resmî nikâh gerçekleştirmiş olabilmektedir.

2.3. ÇOK EŞLİLİK

2.3.1. Çok Eşlilik Kavramı

Bir kişinin aynı anda sadece bir eşe sahip olduğu tek eşliğinin aksine bir kişinin aynı anda birden fazla eşe sahip olması durumuna “çok eşlilik” (polygamy/poligami) denilmektedir. Çok eşlilik kavramı, Yunanca “pols” (çok) ve “gamos” (evlilik) kelimelerinden oluşan poligami kelimesine dayanmakta ve çok kez evli anlamına gelmektedir (Zeitzen, 2008: 3). Çok eşlilik, yanlış anlaşılmanın yoğun bir şekilde yaşandığı tartışmalı bir kavramdır. Bu uygulama, bir kadının birden fazla erkekle ya da bir erkeğin birden fazla kadınla aynı anda aralarında ilişki bulunmasıdır. Fakat günümüzde çok eşlilik kavramı çoğunlukla bir erkeğin birden fazla kadınla olan ilişki biçimi şeklinde kullanılmaktadır. Ayrıca çok eşlilik uygulaması belirli bir bölgeye ait bir uygulama değildir. Hindular, Mormonlar, Müslümanlar gibi farklı kültürel ve dinî gruplar tarafından uygulanmaktadır (Brooks, 2009: 109).

Çok eşlilik, dünyada çoğu toplum tarafından terk edilmesine rağmen bazı toplumlarda hâlâ hayatta kalmakta ve gelişmektedir. Genellikle İslam ve diğer geleneksel dinler tarafından desteklenerek süren sosyokültürel bir uygulamadır. Herhangi bir dinsel dayanağın dışında bazı sosyal koşullar, çok eşliliğin sürdürülmesine neden olmaktadır. Başka bir deyişle çok eşli bölgelerde; sosyal, kültürel, ekonomik ya da çevresel yapıda belirli durumların yaygın olduğu bilinmektedir. Örneğin, çok eşli toplumlarda kaynakların büyük bir bölümünü kontrol ederek mülkiyeti elinde tutan az sayıda iktidar erkek bulunmaktadır. Toplum içerisinde statüsü yüksek olan erkekler, fazla çocuğa sahip olmak istemektedir. Eğitim seviyesi düşük ve sosyoekonomik anlamda güçsüz olan kırsal kadınların çok eşli bir evliliğe mahkûm olması daha olasıdır. Elinde seçeneği olmayan kadınlar için çok eşli evlilik, böylesi durumlarda ekonomik bir yapı olarak düşünülmektedir. Bu durumun aksine toplumdaki eğitim seviyesi yüksek ve

sosyoekonomik anlamda güçlü olan kadınların, hayatlarıyla ilgili farklı seçenekleri bulunabilmektedir. Bu yüzden çok eşli evlilik gerçekleştirmeleri daha düşük bir ihtimal olarak karşımıza çıkabilmektedir (Bailey ve Kaufman, 2010: 8).

Birçok ülkede çok eşli evlilik, medeni hukuk tarafından yasaklanmış olmasına rağmen geleneksel hukuk tarafından uygulanmasına hâlâ izin verilmektedir. Geleneksel yasa, birden fazla yasal sistemin mevcut olduğu ülkelerde bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmesine izin vermekte ve kadınların buna itiraz etmesini engellemektedir. Kadınların toplumdaki kaynaklara ulaşamaması nedeniyle ekonomik bağımlılık yaşamaları, kadınları çok eşli evliliklere zorlayabilmektedir. Çok eşli evlilikler, evlilik boyunca ya da sonrasında kadınların kaynaklara erişimini sınırlandırarak yoksullaşmasına neden olmaktadır. Çok eşlilik, Asya ve Afrika’da hem Müslümanlar hem de diğer dinlere mensup kişilerce uygulanan yaygın bir uygulamadır (Struensee, 2005). Bir toplumda bulunan yasal, kültürel ve dinsel olarak tanınan hakların incelenmesi, o toplumun çok eşli olarak tanımlanabilmesi için gerekli olan önemli parametrelerdir. Özellikle çok eşliliğin düzenlendiği hukuk sisteminin anlaşılması, yasal evlilik yoluyla gerçekleşen bir kurumun incelenmesinin temelini oluşturmaktadır. İkinci bir eşle evlenmek isteyen erkeklerin gereksinimlerinin, erkeğin evlenebileceği eş sayısının dinî ve yasal kodlu kısıtlamaların, ikinci eşe verilen yasal durum gibi hukuk sisteminin incelenmesi gerekmektedir (Zeitzen, 2008: 30).

Çok eşlilik lehine gerçekleştirilen tartışmalarda, Batılı toplumlardaki evli erkeklerin “metres” olarak adlandırılan kadınlarla ilişki kuruyor olması gerekçesiyle çok eşliliğin kabul edilebilirliği savunulmaktadır. Bu görüşün incelenmesine karşı çıkılmasının birkaç nedeni bulunmaktadır. Örneğin bu gibi davranışlar genellikle ihanet olarak düşünülmektedir. Çünkü çok eşli evlilik eşlerin birbirlerini de eş olarak gördükleri bir ilişki biçimiyken, tek eşli evlilik ise evli olan kadının, diğer kadını aynı statüde görmediği bir ilişki biçimidir. Ayrıca bu ilişki biçiminde erkeğin ölümü durumunda metres olan kadının hiçbir yasal miras hakkı bulunmamaktadır. Evli bir erkeğin evlilik dışı birlikte yaşaması Batı toplumlarında sıkça görülen bir durum olsa dahi genellikle gizli bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Bu nedenlerden dolayı ikiden fazla eşe sahip olursa bile, çok eşli evlilik ile evlilik dışı ilişki aynı kavramları ifade etmemektedir (Brooks, 2009: 110).

2.3.2. Çok Eşlilik Biçimleri

Çok eşlilik formlarını belirleyebilmek için kullanılan en temel parametreler, dinî doktrin ve kültürel uygulamalardır. Çok eşlilik İslam, Hristiyanlık, Yahudilik, Hinduizm, Budizm ve yerel dinlere inanan insanlar arasında uygulanmaktadır. Çok eşlilik, aynı zamanda farklı kıtaların kültürel birikimin bir parçasını oluşturduğu için Afrika, Asya, Amerika, Avrupa ve Okyanusya’da görülmektedir. Bazı toplumlarda çok eşliliğin meşru temeli güçlü olmasa da dinî ve kültürel kodlar bulunmaktadır. Bu yüzden bahsedilen temeller zaman içerisinde değişebilmektedir. Dinî ve kültürel kodlar, bazen birbirlerine ters düşebilir bazen ise birbirlerini destekleyebilmektedir (Zeitzen, 2008: 29-30).

Çok erkekli evlilik (polyandry/poliandri), çok kadınlı evlilik (polygyny/polijini) ve grup evliliği (group marriage) olmak üzere üç temel çok eşli evlilik biçimi bulunmaktadır. Bir erkeğin birden fazla kadınla aynı anda evlenmesine çok kadınlı evlilik, bir kadının birden fazla erkekle aynı anda evlenmesine çok erkekli evlilik denilmektedir. Birden fazla kadın ve erkeğin aynı anda evlenmesi ise grup evliliği olarak adlandırılmaktadır (Zeitzen, 2008: 3).

Nadir görülen çok eşlilik biçimlerinden olan çok erkekli evlilikler, Güney Asya’nın Himalaya bölgesinde yoğunlaşmıştır. Nadir olarak ise Afrika, Okyanusya, Amerika kıtaları ve Kuzey Kutup Bölgesi’nde görülmektedir. Çok erkekli evlilik, iki farklı şekilde gerçekleşmektedir. Çok erkekli evlilikte; erkeklerin kardeş olması durumuna kardeşlerle çok evlilik (fraternal polyandry), kardeş olmamaları durumuna ise kardeş olmayanlarla çok evlilik (non-fraternal polyandry) denilmektedir. En yaygın form ise kardeşlerle çok evliliğdir. Bu formda yaşayan toplumlara Nepal’de yaşayan Tibetliler örnek gösterilmektedir. Büyük bir evde birlikte yaşamakta olan aile, ortak bir mülk ve ev sorumluluklarına sahip olmaktadır. Aynı zamanda erkeklerin, cinsel bir ilişki sürdürdüğü ortak bir eş bulunmaktadır. Bu ailede, dünyaya gelen çocuğun biyolojik babasının belli olmaması durumunda evdeki erkeklerden biri tarafından kabul edilir ve aralarında baba-çocuk ilişkisi olarak özel bir ilişki meydana gelmektedir (Levine 1988, Kaynak: Zeitzen 2008 p. 11).

Çok erkekli evliliklere göre çok kadınlı evlilikler, dünyada daha yaygın görülen bir uygulamadır. Çok eşli evliliklerin toplumdaki sosyal onayı ile görülme sıklığı arasında bir ayırım yapılmalıdır. Birçok kültür, bir erkeğin birden fazla kadınla aynı anda evlenmesini onaylamaktadır. Çok kadınlı evliliklerin bağlamı ve işlevselliği,

toplumdan topluma ve hatta aynı toplum içinde değişebilmektedir. Bazı erkekler, saygınlığını veya hane halkı verimliliğini artırmak istediği için çok eşliliği tercih etmektedir. Aynı zamanda evliliği politik bir araç veya ekonomik ilerleme aracı olarak kullanmaktadır. Siyasi ve ekonomik hırsları olan erkekler, amaçlarına hizmet eden evlilik ittifakları geliştirmektedir. Erkeklerin kadınlardan daha geç evlenme geleneği de çok eşliliği teşvik etmektedir. Birçok toplumda kadın eşlerin sayısı, bir erkeğin hane halkı verimliliğinin, saygınlığının ve sosyal konumunun bir göstergesidir. Başka bir deyişle daha fazla kadın eş, daha fazla işçi demektir. Hanede kadınlar sayesinde artan verimlilik ise erkeğin daha fazla servet kazanması anlamına gelmektedir. Erkek, kadınların sağladığı zenginlik sayesinde toplum içerisinde daha fazla saygınlık kazanmaktadır. Çok kadınlı evliliklerde özellikle aynı hane paylaşılacaksa mevcut eşler arasında bazı anlaşmaların yapılması gerekmektedir. Bazı toplumlarda ilk eş ev, bakım ve diğer işlere yardım etmesi için eşinin evlenmesini istemektedir. İlk eş, bazen eşinin evleneceği kişiyi yakın akrabalarının arasından seçebilmektedir (Kottak, 2015: 226-227).

Toplumlarda çok kadınlı evlilikleri kısıtlayan ya da teşvik eden dinî kodların yanı sıra kültürel kodlar da bulunmaktadır. Birçok toplumda lider, soylu, zengin, şaman ya da avcı gibi erkeklerin ikinci bir eşle evlenme hakkı bulunmaktadır. Çok kadınlı evliliklere bazı toplumlar sadece savaş vb. gibi özel koşullarda izin verirken bazıları ise ilk eşin çocuk sahibi olamaması, doğum sonrası cinsel tabuları, kadınlardan ekonomik destek talebi, erkek ölümleri ve erkek göçü gibi nedenlerle izin vermektedir. Çok kadınlı evliliklerin olduğu toplumlarda çok sayıda ve genellikle birbirleriyle çelişen norm, beklenti ve davranış bulunmaktadır. Bu yüzden çok kadınlı evliliklerin kavramının tanımlanması ve yerel ölçekte ne anlama geldiği tartışmalı bir konudur (Zeitzen, 2008: 30).

Toplumların; sosyoekonomik yapısı, cinsiyet eşitsizliği ve ataerkil yapı, dinsel ve kültürel yapılar gibi faktörler çok kadınlı evliliklere yol açabilmekte ve bu tür evliliklerin devam etmesine neden olmaktadır. Çok kadınlı evliliklerde erkek, bu evliliğin maddi yükünü kaldırabilecek kadar zengin olmalıdır. Genellikle tarımla uğraşan ve tarım etkinliklerinin kadının sorumluluğunda bulunduğu toplumlarda görülmektedir. Kadınlara, hem iş gücü hem de doğurgan olmaları sebepleriyle değer atfedilmektedir. Kadınların çalışmasıyla aile geliri artmakta ve erkeğin sorumluluğu azalmaktadır. Kadınlar, çocuklarıyla birlikte genellikle büyük bir evin ayrı odalarında

ya da bölümlerinde yaşamaktadır. Zenginlik artırmak amacıyla gerçekleştirilen evliliklerde genellikle kadın-erkek nüfusunda dengesizlik ya da kadınların evlenme yaşında erkeklere göre düşüklük bulunmaktadır. Bu evlilik örüntüsü, genellikle savaşın yaygın olduğu toplumlarda bulunmaktadır. Erkeğin ölmesiyle toplumdaki kadın sayısı artmaktadır. Üretim alanında ise erkeğin yoğun olmasıyla kadın, erkeğe bağımlı bir hâl almaktadır (Haviland ve ark. 2008: 438).

Çok kadınlı evlilikler, insan kaynağının önemli olduğu ekonomik ve politik sistemlerle ilişkilidir. Çok kadınlı evlilik gerçekleştiren erkek, kadın ve çocuk emeğine geniş bir ölçüde sahip olmaktadır. Ayrıca bu evlilik erkeğin, daha fazla çocuk sahibi olmasına olanak sağlamaktadır. Çocuğun yanı sıra evlilik sonucu genişleyen akraba ağıyla, akraba ilişkilerinin kendi lehine değişmesini sağlamaktadır (Zeitzen, 2008: 9). Çok kadınlı evlilik, şefkat göstermenin kapalı olduğu kültürlerde yaygın olarak görülmektedir. Buna ek olarak bazı ülkelerde çok eşlilik, boşanmanın damgalanması, boşanma nedenlerinin sınırlı olması ve boşanma nedenlerini kanıtlamak için yüksek asgarilere sahip olması nedeniyle bu ülkelerde boşanma yerine kullanılmıştır (Bailey ve Kaufman, 2010: 8).

Çok eşli bölgeler, sosyal ve kültürel nedenlerden dolayı büyük aileler tarafından istenilmektedir. Erkekler, birtakım nedenlerden dolayı çok kadınlı evlilikleri gerçekleştirmek istemektedir. İlk olarak, erkekler çok kadınlı evlilikle büyük ailelerin ittifakını ve toplumdaki konumlarını güçlendirmek istemektedir. İkinci olarak, akrabalık ağı içinde iş gücü arzını artırmak amacıyla çocuğa ihtiyaç duyulmaktadır. Birçok bölgede ise sahip olunan çocuğun “erkek” olması önemlidir. Erkek, eşinin kız çocuk doğurmadığı veya çocuk sahibi olamadığı durumlarda yeniden evlenmek istemektedir. Üçüncü olarak, bazı kültürlerde mevcut olan doğum sonrasına ait cinsel tabular nedeniyle erkek cinsel tatmin için yeniden evlenmek isteyebilmektedir. Dördüncü olarak, ilk evliliklerin genellikle aile tarafından gerçekleştirilmesi sonucunda erkek kendi isteğiyle yeniden evlenmek istemektedir (Bailey ve Kaufman, 2010: 8).

Çok eşli evlilik biçimlerinden olan grup evliliklerinde, birden fazla kadın ve erkek arasında cinsel ilişki bulunmakta ve üyeler kendisini diğer üyelerle evli olarak görmektedir. Grup evlilikleri bazen poligandri (polygynandry) olarak adlandırılabilmektedir. Çeşitli pratikleri olan grup evlilikleri, genellikle birden fazla erkek ve kadından meydana gelmektedir. Grup tüm üyeleriyle birlikte tek bir aile birimi

oluşturmakta ve ailenin çocukları tüm yetişkinlerin sorumluluğundadır. Grup evlilikleri, geleneksel toplumlarda nadiren görülmektedir (Murdock, 1949: 24).

2.3.3. Çok Kadınlı Evlilikler ve Ataerkil İdeoloji

İnsan bedeni ve toplumsal kaderin iki farklı konu olarak düşünölmeye başlamasını sağlayan bazı tartışma soruları bulunmaktadır. Kadınlık ve erkeklığı toplumsal bir form olarak üreten kültürel süreçler ve bağlamlar nelerdir? Kadının seçimleri ve kararlarında özgürlük bulunmakta mıdır? Kadınlık ve erkeklik biyolojik bir temele dayanan ve değışmez bir kavramdır. Fakat cinsiyet dışında onun üzerine kurulup toplumsal bağlama göre değışen bir örüntü mevcuttur. Buna ise toplumsal cinsiyet denilmektedir (Bora, 2010: 37). Kadın ve erkeklerin beklentilerini, değerlerini, inançlarını, rol ve davranışlarını belirleyen fikirlerin sosyal yapılanmasına toplumsal cinsiyet denilmektedir. Kadın ve erkek arasındaki güç ilişkilerinin yanı sıra her gruptaki güç ilişkilerini etkilemektedir. Bu etki sonucunda birçok sosyal problem meydana gelmektedir. Her toplumun kadın ve erkek için neyin uygun ve doğru olduğuna dair belirli görüşleri bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet toplumdan topluma farklılık gösterebildiğı gibi aynı toplumda zaman içinde değışiklik gösterebilmektedir (<http://siddetsizlikmerkezi.org/kavramlar/toplumsal-cinsiyet/>).

Toplumda kadın ve erkek arasındaki farklılıklar, biyolojik temelli olmanın ötesinde sosyal olarak oluşturulmakta ve bu toplumsal cinsiyet rolleri ve ideolojisi aile içerisinde yeniden üretilip dönüştürölmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramı tartışmalı konulardan biridir. Bu yüzden kavramın tek bir tanım içerisinde açıklanması zordur. Başlangıçta toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkek arasında olan farklılıkları sadece biyolojik olarak tanımlamanın sınırlamasından kurtarmak amacıyla kullanılmıştır. Başka bir deyişle kadın ve erkek arasındaki farklılıkların sadece biyolojik sebeplerden dolayı ortaya çıkmadığı, bu farklılıklar sonucu ortaya çıkan sosyal ve kültürel değerlerin oluşturduğu farklılıkları işaret etmek için kullanılmıştır. Kadınlık ve erkeklik kavramlarına dair olan rol ve davranışlar, kişisel özellikler sosyal ve kültürel bir yapıda oluşturulmuş kategorilerdir. Toplumsal olarak oluşturulan bu kategoriler, sabit ve evrensel tanımlara sığdırılmaz. Aksine toplumsal değışim sürecinde değışip dönüştirmektedir (Nicholson 1994, Kaynak: Dedeoğlu 2000 p. 142).

Günümüzde kadının toplumdaki yeri, aile içindeki konumu, kadın ve erkek rolleri, erken evlilikler gibi konular üzerinde kadın tartışmaları sürmektedir. Bu

konuların uzun seneler boyunca tartışılması ve günümüzde hâlâ tartışılıyor olması kadın sorunlarının devam ettiğinin bir göstergesidir. Diğer bir deyişle geleneksel toplumun ataerkil düzeni devam etmekte, kadının anne ve eş olmasına önem verilmektedir. Böylece kadın üzerinde ikili sömürü ve egemenlik koşulları yaratılmaktadır. Kadın üzerinde baba ve koca egemenliğinin hüküm sürmesinin yanında toplum değerleri de baskı aracı olmaktadır (Aktaş, 2013: 54).

Polijini ve poliandri kavramları ilk duyulduğunda her iki cinsiyetin eşitlikçi şartlar altında kurduğu bir ilişki formu gibi görülse de kadının aynı anda birden fazla erkekle ilişki kurması biçimi olan poliandri, ataerkilliği yaşatan pratiklerden birisidir. Çünkü bu ilişki formunda da kadın, erkeklerin koyduğu kurallar ve ekonomik koşullarda yaşamını sürdürmektedir (<https://ekmekvegul.net/dergi/turkiye-tipi-kumalik>).

Çok eşli toplumların çoğu, cinsiyet ve cinsellik konusunda bir ayrımcılık yaparak yalnızca çok kadınlı evliliklere izin vermektedir. Erkekler, birden fazla kadınla aynı anda evlenebilmekteyken; kadınlar için ise bu durum geçerli olmamaktadır. Ayrıca çok eşli toplumlarda, cinsiyet ayrımcılığı ve aile içi şiddet yaygındır. Deneysel çalışmalar, çok eşli evliliklerde kadın ve çocuklara karşı duygusal, fiziksel ve cinsel istismar vakalarının yüksek olduğunu ileri sürmektedir. Bu toplumlar, genellikle kadınlara toplumsal cinsiyet rollerini dayatmaktadır. Kadınlar, çok kadınlı evliliklere fiziksel olarak zorlanmasalar bile çok büyük ailevi, dinî ve ekonomik baskılarla karşı karşıya kalmaktadır. Genellikle çok kadınlı evliliğin gerçekleştiği toplumlarda, kadınların eğitim ve mesleki fırsatları kısıtlanmaktadır. Bu yüzden kadınların, tek ekonomik kaynağı bu evlilik olmaktadır (Strauss, 2012: 518).

Çok kadınlı evlilikler Ortadoğu, Güney Asya ve Afrika bölgelerinde sık görülmekle birlikte dünya genelinde bilinen ve uygulanan sosyoekonomik, kültürel, siyasi ve dinî yönleri bulunan bir uygulamadır. Bu ilişki formundan kadınlar ve çocuklar çeşitli şekillerde etkilenmektedir (Yılmaz ve ark. 2015: 221). Araştırmacılar, kadın ve çocuklar üzerinde çok kadınlı evliliklerin sadece manevi değil, aynı zamanda maddi sorunların da meydana geldiğini belirtmişlerdir. Bazı toplumlarda yaşanan çok kadınlı evlilik yaşayan kadınlarda düşük benlik saygısı, evlilikten memnuniyetsizlik, anne-çocuk ilişkisinde zayıflık ve AIDS dâhil olmak üzere cinsel hastalıklara yakalanma riski yüksek olmaktadır (Bailey ve Kaufman, 2010: 134). Çok kadınlı evlilikler, kadınları etkilediği gibi çocukları da olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Çocuklar ve anneleri, bu evlilikte maddi ve manevi güvensizlik yaşamaktadır. Çünkü

erkek, zamanını ve diğer tüm kaynaklarını evin diğer üyeleriyle paylaşmak zorundadır. Ayrıca annenin AIDS gibi cinsel hastalıklara yakalanma riski yüksek olduğundan çocuklara da bulaşma riski bulunmaktadır (Bailey ve Kaufman, 2010: 140).

2.3.4. Çok Kadınlı Evlilikler ve İslam

Geleneksel olarak İslam hukukuna göre bir erkek, evleneceği kadınları “eşit” olarak destekleyeceği kaynağa sahipse en fazla dört kadınla evlenebilmektedir. Erkek kadınlara çeyiz sağlamakla sorumludur. Ailenin tüm masrafları, erkek tarafından sağlanmaktadır. Boşanma koşulları ise değişiklik göstermekle birlikte genel olarak erkeğin kadını reddetmesi ya da “talak” ile boşanılabilmektedir. Erkeğin üç kez “seni boşuyorum” demesine talak denilmektedir (Bailey ve Kaufman, 2010: 10). Acar’a (1998: 200) göre de İslam’da bir erkeğin aynı anda Kuran’ın izin verdiği kadar sayıda kadınla evlenebilmesi için erkeğin kadınlar arasında “adalet” ilkesini sağlaması gerekmektedir. Adalet ilkesinin sağlanamadığı durumlarda kadınlar arasında yaşanan sorunlardan dolayı aile düzeninin bozulabileceğini belirtmektedir.

Çok kadınlı evlilikler, İslam dininin ayrılmaz bir parçası olmasa da her zaman izin verilebilen bir pratik olmuştur (Zeitzen, 2008: 35-36). Müslüman feminist yazarlar İslam’da çok eşli evliliğin sadece savaş gibi özel durumlarda gerçekleşmesi gerektiğini, günümüzde ise bu özel durumların bulunmaması sebebiyle uygulamanın geçmişte kaldığını savunmaktadırlar. Ayrıca bu yazarlar, yorumcuların ataerkil kültürel normları yansıttığını vurgulamaktadır (Yamani, 2008: 26).

İslam kadınlara can, mal ve ırz güvenliği sağlamaktadır. Bunun karşılığında ise kadının toplumsal etkinliğini sonlandırmaktadır. Başka bir deyişle kadının, ailenin özel alanına mahkûm olması gibi bir anlayış hâkimdir. Kadın, hem kişisel hem de toplumsal kararlarda denetim sahibi olmayan bir konumdadır. İslam yasası, Kuran ve Peygamber’in söz ve davranışlarını yani sünneti temel almaktadır. Bu yasa çerçevesinde oluşan anlayışla Müslüman kadın, erkeğe bağımlı kılınmaktadır. Örneğin, araştırmanın konusunu oluşturan çok kadınlı evlilik erkeğe yasak kılınmamıştır. Bu da erkeğin kadından üstün olarak düşünüldüğünü göstermektedir (Özbudun, 1995: 274-275).

İslam dininde görülen çok kadınlı evlilik yaklaşımı, erkeğin aynı anda en fazla dört kadınla evlenebilmesine izin veren, evlendiği her kadına eşit şartlar sağlamasını öngören bir uygulamadır. Fakat bu bir emir değil, gerekli durumlarda yapılması tavsiye edilen bir durumdur. Özellikle tarihin geçmiş dönemlerinde savaş, göç ve doğal afetler

gibi çeşitli nedenler ile erkek nüfusun azalıp kadın nüfusunun artmasıyla yapıldığı ileri sürülmektedir (<https://ekmekvegul.net/dergi/turkiye-tipi-kumalik>).

2.3.5. Türkiye’de Kumalık Olgusu

Osmanlı İmparatorluğu’nda çok kadınlı evliliğe “Taaddüd-i Zevcat” adı verilmekteydi. Osmanlı İmparatorluğu’nun hukuku, şeri ve örfi hukukun birleşiminden oluştuğu için çok kadınlı evlilik konusunda herhangi bir kısıtlama bulunmamaktaydı. Bu duruma rağmen, çok kadınlı evliliklerin yaygınlığı konusunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Hatta Duben ve Behar (2014), 1880-1940 yılları arasında dönemin İstanbul’unu evlilik, aile ve doğurganlık ilişkileri açısından ele aldıkları, demografik veri ve tabloların yer aldığı eserde, çok kadınlı evliliklerin çok yaygın olmadığı görülmektedir. Çok kadınlı evlilik, uzun bir zaman sonra 1917 yılında çıkarılan “Aile Kanunu” ile ilk defa kısıtlanmıştır. Bu kanuna göre kadının rızası olmadan ikinci bir evliliğin olamayacağı belirtilmiştir. Bundan sonra ise 1924-1925 yılları arasında çok kadınlılığa farklı kısıtlamalar getirilerek evlenmek isteyen kişilerin hâkimden izin alması şartı getirilmiştir. Erkeklerin, hâkime ikinci bir eşe neden ihtiyaç duyduğunu ve iki kadına da adaletli bir şekilde davranacağını kanıtlaması gerekmekteydi (Gücük ve ark. 2010: 127).

İslam dininde bulunan “dinî nikâh” adı verilen nikâh akdi devletin varlığından uzak bir nitelik taşımaktadır. Bu nikâha göre kişilerin evliliği, iki tanık eşliğinde gerçekleştirilmekte ve evlilik sözlü bir şekilde başlamaktadır. Aralarında hiçbir yazılı sözleşme bulunmayan çiftin boşanma hakkı erkektedir (Başaran Alkan, 2001: 14). Özellikle dinî nikâhı tercih eden erkeklerin bu nikâh akdini seçmelerinde birtakım kişisel çıkarlar bulunmaktadır. Resmî nikâhta bulunan evliliğin başlangıç ve bitişindeki kanuni işlerden sıyrılmak isteyen erkekler dinî nikâhı tercih etmektedirler. Dinî nikâh çocuklar için bazı tehlikeler doğurabilmektedir. Türkiye’de resmî nikâh ile evlilik yaşı; kadın ve erkeklerde 18, olağanüstü durumlarda ise anne, baba veya vasinin izni ile 17 olmaktadır. 22 Kasım 2001’de kabul edilen ve 1 Ocak 2002’de yürürlüğe giren 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun 124. maddesinde şöyle ifade edilmiştir: *“Erkek veya kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak, hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple on altı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak bulundukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir”* (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>). Dinî nikâhta ise yaş

sınırında herhangi bir netlik bulunmamakla birlikte yaş 16'dan aşağı inebilmektedir (Başaran Alkan, 2001: 14).

Dünya üzerinde insanlık tarihinden beri var olan -çok eşlilik çatısı altında bulunan- çok kadınlı evlilik pratiklerinden “kumalık” ülkemizde süregelen geleneksel bir olgudur. Kumalık, bir erkeğin en az iki kadınla aynı zamanda ve genellikle aynı mekânı paylaşarak sürdürdüğü aile biçimidir (Ulutaş, 2019: 274). Türk Dil Kurumuna göre ise “*aynı erkeklerle evli olan kadınların birbirine göre adı*” kuma olarak adlandırılmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2019).

Kumalığın öncelikle dinî olmak üzere kültürel ve sosyoekonomik birçok nedeni bulunmaktadır. Türkiye’de özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde kırsal kesimde kumalık süregelmektedir. Uygulayıcılar tarafından kumalığın geçerliliğine ilişkin birçok dayanak olsa da bu olgunun oluşmasına ve sürmesine temelde ataerki neden olmaktadır. Din, kültür, eğitim, medya, hukuk ve diğer toplumsal güçler tarafından oluşturulan rızaya dayalı yöntemler ve zorlayıcı kurallar, toplum içinde kadının erkek iktidarına biat etmesine neden olmaktadır (Doğan 2016, Kaynak: Ulutaş 2019 p. 274-276).

Türkiye’de bulunan yasal düzenlemelere rağmen toplumun sahip olduğu ekonomik, politik, dinî ve kültürel yapısından kaynaklanan geliri artırma, erkek çocuğa sahip olma, erkeklerin politik ve cinsel açıdan iktidar olma arzuları çok kadınlı evliliğin nedenlerindendir. Genellikle çok kadınlı evliliklerin sebebi olarak, kadının çocuğunun olmaması düşünülmektedir. Fakat yaygın düşüncenin aksine buradaki asıl mesele, erkeğin bir erkek çocuğa sahip olma isteğidir. Erkek çocuk sahibi olmanın yanında çok kadınlı evliliklere sebep olan bir başka neden ise ülkemizin birçok bölgesinde sürmekte olan görücü usulü olarak adlandırılan evlilik biçimidir. Bu evlilik biçimiyle bir araya gelen kadın ve erkeğin bulunduğu toplumlarda kadının boşanmasının imkânsız olması, boşanması hâlinin “namus” anlayışı ile konumlandırılması söz konusudur. Kadının evliliğe mahkûm edildiği bu tür durumlarda erkek istediği şekilde davranmaya devam etmekte hatta ikinci eş isteyebilmektedir (<https://ekmekvegul.net/dergi/turkiye-tipi-kumalik>).

Yaşanan çok kadınlı evliliklerde, nadiren erkekler çoğunlukla ise kadınlar ve çocuklar mağduriyet yaşamaktadırlar. Bu tür evliliklerde, aile ilişkileri türlü problemlerle aşınmaktadır. Hane içerisinde kadınların erkeklerle, çocukların kardeşleri ve yetişkinlerle, kadınların kendi aralarında olan ilişkilerinde yaşadıkları çeşitli problemler mevcuttur. Dinî nikâhlı kuma, evlilik süreci boyunca ve evliliğin sona ermesi hâlinde

birçok psikososyal, sosyoekonomik ve hukuki sorun yaşamaktadır. Ekonomik olarak erkeğe bağımlı kılınan kadın, ruhsal problemler (depresyon, yalnızlık, mutsuzluk vb.) yaşamakta ve mal paylaşımı, velayet, nafaka gibi hukuksal konularda savunmasız kalmaktadır.

Kadın ve erkeğin aralarında resmî nikâh bulunmadığı durumlarda dünyaya gelen çocukların soyadı, velayeti ve nafakasıyla ilgili çeşitli düzenlemeler bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 7. maddesine göre her çocuğun doğumla birlikte isim hakkı bulunmaktadır. Çocuğun isim hakkı gibi soyadı da bu şekilde vazgeçilemez bir kişilik hakkıdır. Çocuğun soyadının belirlenmesi velayet hakkı kapsamında alınmamış, soy bağı ilişkisine bağlanmıştır. Çocuğun, babayla soy bağının kurulma durumuna göre soyadı farklılık göstermektedir. Kısacası bir çocuğun soyadının temel belirleyicisi, babayla kurulan soy bağıdır. Çocuğun babayla arasında soy bağı üç şekilde kurulabilmektedir. Bunlar anneyle evlilik, tanıma ve babalık davasıdır. Babayla soy bağı kurulmadığında ise çocuk annenin bekârlık soyadını kullanmaktadır. Çocuğun soyadının belirlenme ölçütlerine bakıldığında çocuğun velayet hakkının kimde olduğuna ya da kimin yanında yaşadığına bakılmaksızın, babayla olan soy bağı temel oluşturmuştur. Çocuğun babayla olan soy bağının gerçekleşmediği durumlarda ancak anneyle olan soy bağına bakılmaktadır (Başoğlu, 2017: 352-353).

Anne ve baba resmî nikâhla evli olmadığında Türk Medeni Kanunu 337. maddesi uyarınca çocuğun velayeti anneye aittir. Çocuğun babayla soy bağının tanıma ya da hâkim hükmüyle kurulmasına rağmen resmî evlilik dışında doğan çocuğun velayeti tek başına anneye ait olmaktadır. Annenin yaşının küçük olması, ölmüş olması ya da kısıtlı olması durumlarında ise hâkim tarafından çocuğun yüksek yararına göre çocuğa vasi atanmakta ya da velayet babaya verilmektedir. Bu durumların dışında resmî evlilik dışında çocuğun velayetinin babaya verilmesi için babayla soy bağının kurulması yeterli değildir (Birinci Uzun, 2016: 148).

Aile hukuku, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 118. ve 201. sayılı maddeleri arasında düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre aile hukuku, resmî nikâh ile aralarında aile bağı olan kişiler için geçerlidir. Günümüzde Türkiye'de geleneksel yapının sürdüğü ailelerde dinî nikâh ile evlenmiş kişiler bulunmaktadır. Resmî nikâhları olmayan kişiler ziynet eşyaları, maddi ve manevi tazminat konularında aile hukukundan yararlanamamaktadır. Aile mahkemesinden talep edilerek eşe bağlanan nafaka ve aile hukukundan faydalanabilecek diğer haklar dinî nikâhlı eşe tanınmamaktadır. Aile

hukukundan yararlanamayan dinî nikâhlı kişiler, Asliye Hukuk Mahkemelerine konu ile ilgili başvuru yapabilmektedir. Yargıtay kararlarında dinî nikâhlı kişilerin ziynet eşyalarını alabileceği, maddi ve manevi tazminattan yararlanabileceği ve taraflardan birinin ölümü hâlinde diğerinin yoksunluğundan kalma tazminatı isteyebileceğine dair kararlar mevcuttur (<https://www.kayihukuk.com.tr/resmi-nikahi-bulunmayanlarin-tazminat-hakki-var-midir/>).

2.4. SOSYAL HİZMET

2.4.1. Sosyal Hizmet

Küresel sosyal hizmet tanımı, Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (IFSW) ve Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Derneği (IASSW) tarafından 2014 yılında onaylanmıştır. Bu tanıma göre sosyal hizmet, uygulamaya dayalı bir meslek ve sosyal değişimi ve gelişimi, sosyal uyumu ve insanların güçlenmesini ve özgürleşmesini teşvik eden akademik bir disiplindir. Sosyal adalet, insan hakları, kolektif sorumluluk ve farklılıklara saygı ilkeleri sosyal hizmetin merkezinde yer almaktadır. Sosyal bilimler, beşerî bilimler ve yerel bilgi teorileri ile desteklenen sosyal hizmet, yaşam zorluklarını ele almak ve refahı artırmak için insanları ve yapıları birleştirmektedir (<https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>).

Kongar'a (1972: 1) göre ise bir disiplin olan sosyal çalışma, aynı zamanda bu disipline dayalı olan bir meslektir. Disiplin olarak sosyal çalışma, insanın ve toplumun yapısı ve bu yapıların sorunları hakkındaki bilgilerden oluşmaktadır. Meslek olarak sosyal çalışma, bahsedilen bu sorunların çözümüne ilişkin eylemleri içermektedir. Sosyal çalışmanın uygulamaya yönelmiş olması, diğer toplumsal ve beşerî bilim dallarından ayrılan bir niteliğidir. İnsanın ve toplumun sorunlarına yönelen sosyal çalışmanın amacı, bu sorunları belirlemek ve çözümlerine yardımcı olmaktır.

Zastrow'a göre (2013: 34) profesyonel bir yardım etkinliği olan sosyal hizmet; bireylerin, grupların, ailelerin, örgütlerin ve toplulukların sosyal işlev kapasitelerini yenilemekte veya artırmaktadır. Ayrıca sosyal hizmet amaçlarına uygun olarak sosyal koşullar yaratmaktadır. Sosyal hizmet uygulamasının 5 amacı bulunmaktadır. Bunlar; bireylerin sorun çözme, sorunlarla baş etme ve gelişimsel kapasitelerini artırmak, bireyleri, kaynak, hizmet ve fırsat sağlayan kurumlarla bir araya getirmek, insanlara

kaynak ve hizmet sağlayan sistemlerin insancıl bir şekilde çalışmasını sağlamak, sosyal politikayı geliştirmek ve dönüştürmek, bireylerin ve toplulukların refahını sağlamaktır.

Sosyal hizmet uzmanları, bireylerin sorun çözme ve sorunlarla baş etme kapasitelerini artırmak, bireylerin kaynaklara ulaşmasını sağlamak, bireylerin çevreleriyle olan ilişkilerini kolaylaştırmak, insanlara hizmet veren örgütleri düzenlenmek ve sosyal politikaları etkilemek için çalışmaktadır. Tüm bunları gerçekleştirebilmek için ise sosyal hizmet uzmanları bireyler, aileler, gruplar ve topluluklarla çalışmaktadır (Zastrow, 2013: 34).

Müracaatçı grubunun büyüklüğüne göre sosyal hizmet uygulama alanı tanımlanmaktadır. Sosyal hizmet uygulamaları mikro, mezzo ve makro düzeyde gerçekleşmektedir. Mikro düzeyde gerçekleşen uygulamalar, bireyin kendisine ve en yakın ilişkilerine odaklanmaktadır. Bu uygulamaya çiftler arasındaki ilişkiler, ebeveyn-çocuk ilişkisi ve yakın arkadaş ilişkisi örnek olarak gösterilebilir. Makro düzeyde uygulama ise devlet, topluluk ve tüm toplumla olan uygulamaları içermektedir. Bu uygulama alanında, kişiler arası ilişkiler de söz konusudur. Fakat bu ilişkiler organizasyonu temsil eden kişiler arasındaki ilişkilerden oluşmaktadır. Genellikle sosyal hizmet uzmanı, makro düzeyde çalışırken fon sağlama, sosyal kaynak gelişimi, sınıf savunuculuğu ve politika analizi gibi hizmetler sağlamaktadır. Mikro ve makro düzey arasında bulunan mezzo düzey ise kişiler arasındaki ilişkiler ile ilgilenmektedir. Kişilerin aileleriyle olan ilişkilerinden daha az yakınlık bulunan ve organizasyon temsilcileriyle kişisel anlamda daha anlamlı olan ilişkilerdir. Kendi kendine yardım veya terapi grup üyeleri arasındaki ilişkiler, okul ya da işteki kişiler arasındaki ilişkiler ve komşu ilişkileri örnek olarak gösterilmektedir (Sheafor ve Horejsi, 2016: 28-29).

Aile, sosyal hizmetin ana uygulama alanlarından biridir. Çamur Duyan'a göre (2018: 79) aile ilişkilerine katkıda bulunmak, aileyi bir arada tutan bağları güçlendirmek, aile üyelerinin kişiliklerinin gelişmesine ve sosyalleşmesine destek sağlamak sosyal hizmetin başlıca amaçlarından biridir. Başka bir deyişle aileye rehberlik etmek, danışmanlık vermek, tedavi ve rehabilitasyon sağlamaktır.

2.4.2. Ailelerle Sosyal Hizmet

Genellikle sosyal hizmetin odak noktalarından biri olan aile, etkileşim hâlinde olan ve birbirine bağımlı bir sistemdir. Bireyin karşılaştığı problemler, genellikle aile içindeki dinamiklerden etkilenmektedir. Etkileşimli bir yapıya sahip olan ailenin bir

üyesindeki değişim, diğer üyeleri ve hatta tümüyle aile sistemini etkileyebilmektedir. Ailelerde boşanma, alkol ve uyuşturucunun kötüye kullanımı, istenmeyen gebelik, iflas, yoksulluk, ölümcül hastalık, kronik hastalık, ölüm, çocuk istismarı ve ihmali gibi çeşitli problemler ortaya çıkabilmektedir. Bahsedilen bu sorunların ortaya çıkmasıyla birlikte sosyal hizmete ihtiyaç duyulmaktadır (Zastrow, 2013: 104-105).

Aile sisteminde meydana gelen bu tür sorunların çözümü için kullanılan genelci sosyal hizmet uygulaması, sosyal hizmetin temel amaçlarına ulaşılmasını sağlamak için çok yönlü ve bütünleştirilmiş bir yaklaşım sağlamaktadır. Bu yaklaşımı kullanan uygulayıcı, sistemlerin işlevselliğini sağlayan bireysel ve toplumsal etkenler arasındaki ilişkinin öneminin farkındadır. Bu sebeple mikro düzeyden makro düzeye kadar toplum, topluluk, örgüt, grup, aile, birey, tüm müracaatçı sistemleriyle çalışmalarını sürdürmektedir. Uygulayıcı, bu çalışmalarını sürdürürken müracaatçı sistemlerini kaynaklar ile bir araya getirir, kaynakların tüm bireylere adaletli bir şekilde dağıtılabilmesi için gerekli politikaları üretir ve destekler. Aynı zamanda sosyal hizmet alanında yetkin olabilmek adına araştırma yapmaya devam eder (Şahin, 2005: 105).

Genelci sosyal hizmet yaklaşımının 4 temel dayanak noktası bulunmaktadır. Bunlardan ilki, insan davranışının sosyal ve fiziksel çevreyle ilişkili olmasıdır. Bu dayanak noktası, insan ve çevresi arasındaki ilişki temelinde sistemi değiştirmek, sistemin işlevselliğini sağlamak ve sistemin çevresiyle olan etkileşimine müdahale etmek gibi uygulamaları içermektedir. İkinci olarak, genelci sosyal hizmet yaklaşımına göre değişimi sağlamak için yapılan değerlendirme ve müdahalelerin çok yönlü olması gerekmektedir. Bir diğer dayanağa bakıldığında ise genelci sosyal hizmet yaklaşımında mikro düzeyden makro düzeye kadar tüm müracaatçı sistemiyle çalışılmaktadır. Bu sosyal hizmet müdahalesi bilginin karşılıklı aktarımı, kullanılacak kaynakların belirlenmesi ve amacın gerçekleşebilmesi için gelişme aşamasını içermektedir. Son olarak ise genelci sosyal hizmet yaklaşımıyla hareket eden uygulayıcıların araştırma yapma ve sosyal politikalarla ilgili olma sorumluluğu bulunmaktadır (Miley ve ark. 1996, Kaynak: Şahin 2005 p. 105).

Sosyal hizmette yaşanan değişim ve gelişmelerle birlikte 1960'lı yıllardan sonra “çevresi içinde birey” anlayışı hâkim olmaya başlamıştır. Yaşanan bu anlayış değişikliğinin temelinde ise kullanılan medikal modelin yetersiz olarak düşünölmeye başlanması bulunmaktadır. Medikal modele göre bireyin yaşadığı duygusal ve davranışsal sorunlar, ruhsal rahatsızlık olarak görölmekte ve yaşanan bu problemlerin

nedeninin bireyin iç yaşantısı olduğu düşünülmekteydi. Bu bakış açısının bireyi suçlaması nedeniyle konuyla ilgili farklı yaklaşımlar geliştirilmeye başlanmıştır. Gelişmeler sonucu çevrenin bireyin yaşadığı sorunlar üzerindeki etkisine odaklanılmıştır. Böylece yaşanan gelişmelerle birlikte sistem kuramı, sosyal hizmet ve diğer sosyal bilimlerde kullanılmaya başlanmıştır (Baykara Acar ve Acar, 2002: 29).

Sosyal hizmet uygulamalarında sistem kuramının kullanılmasının en temel amacı, müdahale için hedef sistemi belirlemek ve olumlu değişimi yaratmaktır. Sosyal hizmet uzmanı, bu kuram sayesinde ana sistemi, alt sistemleri ve sistemi etkileyen diğer sistemleri tespit edebilmektedir. Sosyal hizmet uzmanı, uygulamasını gerçekleştirebilmek için bu kuramı kullanarak hangi sisteme ya da alt sisteme müdahale etmenin doğru olacağına karar verebilmektedir (Teater, 2015: 29). Sosyal hizmet uzmanlarının olaylara, olgulara, kurumlara ve oluşumlara bir bütün olarak bakmalarını sağlayan sistem kuramı, uzmanlara sorunları tespit etme ve çözüme konusunda yardımcı olan esas ve ilkeler bütünüdür. Sistem kuramı, çevre ve bireyi ayrı ayrı değerlendirmeyen, birey ve bireyin etkileşim hâlinde olduğu çevreyi bir bütün olarak ele alan bütüncül bir yaklaşım sergileyen bir kuramdır (Yolcuoğlu, 2012: 322).

Sistem kuramıyla ilgili birkaç temel varsayım bulunmaktadır. Bunlardan ilki, sistemin bütünü parçaların toplamından daha fazladır. Bir sistem anlamlı bir bütün oluşturmak için birbirine bağlı ve birbirini etkileyen birçok parçadan oluşmaktadır. Bu parçaların kendi amaçları bulunmaktadır. İkinci olarak, sistemin parçaları birbirine bağlı ve bağımlıdır. Sistemin bir parçasında meydana gelen değişim, sistemin tümünde bir değişime ya da harekete neden olabilmektedir. Üçüncü olarak, her sistemin sınırları bulunmaktadır. Örneğin, bir aile sisteminde ebeveyn-çocuk alt sistemi ve kardeş alt sistemi gibi birbiri ile çakışan alt sistemler bulunmaktadır. Sistemlerin açık ya da kapalı olmasına bağlı olarak bu sınırın geçirgenliği değişebilmektedir. Açık olan sistemler daha geçirgendir. Son olarak ise sistemler dengede kalmak istemektedir. Meydana gelen çatışan etkilere rağmen sistem, iç denge sağlayarak amaçlarına ulaşmak için gelişime ve değişime açık kalmaya devam etmektedir (Teater, 2015: 30-31).

Yolcuoğlu'na göre de (2012: 322) sistemler bir bütündür. Sistemin sahip olduğu parçalardan birinin çıkarılması ya da eklenmesi sonucu sistemde değişiklik ya da bozulma meydana gelebilmektedir. Sistemdeki unsurlar birlikte çalışır. Bu yüzden sistemdeki unsurların yerleri ve dizilme sıraları önemlidir. Bireylerin, ailelerin, grupların ve toplumların tutum ve davranışları bütün yapıya bağlı olarak değişiklik

göstermektedir. Başka bir deyişle, yapıda meydana gelen farklılık sonucunda tutum ve davranışlarda da değişiklik meydana gelebilmektedir. Bu nedenle bireylerin, grupların, ailelerin ve toplumların birer sistem oldukları söylenebilmektedir. Sistem kuramına göre her sistem yaşamını sürdürmeye, kendi amaçlarına ulaşmaya ve dengesini sürdürmeye çalışmaktadır. Aynı zamanda bu sistemler, içsel ve dışsal süreçlere tepki vermektedir. Sosyal hizmet uygulamalarında bireyin etkileşimde bulunduğu çevresiyle olan ilişkisinin iyi analiz edilmesi gerekmektedir.

Çamur Duyan'a göre (2018: 79) aile sosyal hizmeti gerçekleştirilirken dikkat edilmesi gereken bazı ilkeler bulunmaktadır. Aile üyesinde meydana gelen değişim diğer üyeleri de etkileyebilmektedir. Ailelere destek sağlarken kullanılabilecek en iyi mekân yaşanılan konuttur. Sosyal hizmet uzmanı, müracaatçıların sorunlarını kendi başlarına çözebilmek amacıyla güçlendirme yaklaşımını kullanmaktadır. Müdahalelerde ailenin sosyal, ekonomik, psikolojik, kültürel, eğitimsel özellikleri dikkate alınmalıdır. Müdahale planlamasında ailenin öncelikle acil ihtiyaçlarına daha sonra ise uzun dönemli sorunlara dikkat edilmelidir.

İnsanların sorunlarını çevresel faktörleri göz ardı ederek sınıflandıran medikal modele alternatif olarak ortaya çıkan güçler perspektifi, yaşadığı sorunlardan dolayı müracaatçıyı suçlamamaktadır (Weick ve ark. 1989, Kaynak: Şahin 2001 p. 62). Sosyal hizmet uzmanları, müdahale sürecinde kullandıkları güçler perspektifiyle müracaatçının isteklerine önem veren holistik bir yaklaşımla müracaatçıyla iş birliğine ve kendi kendine karar verebilmesine odaklanmaktadır (Şahin, 2001: 63). Sosyal hizmet uzmanı, güçlendirme perspektifiyle müracaatçının güçlerine, becerilerine, kaynaklarına ve başarılarına odaklanarak bunları ortaya çıkarmaya ve doğru bir şekilde yönlendirmeye çalışmaktadır. Başka bir deyişle bu çalışma yönteminde müracaatçının sorunlarına, eksik yönlerine ya da güçsüzlüklerine odaklanılmamaktadır (Teater, 2015: 49).

Tarihine bakıldığında sosyal hizmet; bireylerin, grupların ve toplumların yaşadıkları sorunları tespit etme, açıklama ve çözümleme konusunda sosyoloji, psikoloji, felsefe gibi bilim dallarından da yararlanarak söz konusu sosyal hizmet çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Güçlendirme yaklaşımı, bireyden topluma değin tüm müracaatçı sistemine uygulanan müdahaleleri kapsamaktadır. Sosyal hizmet, bireylerin insan olarak değerini ve kendi seçimini yapma özgürlüğünü iki temel ilke olarak kabul eder. Fakat bazı durumlar, kaynakların yetersiz olması gibi, bireylerin seçim yapma hakkını sınırlandırabilmektedir. Bu yüzden bu yaklaşımda, bireylerin doğal olarak sahip

olduklarına inanılan güçlerin kendi yararlarına olacak şekilde kullanılması hedeflenmektedir (İl, 2003).

Sosyal hizmet uzmanlarının etkili bir güçlendirme müdahalesi gerçekleştirmeleri için müracaatçının değişim potansiyeline sahip olduğuna ve müdahale sürecinde beklenen değişimleri yapabileceklerine inanmaları gerekmektedir. Bu bakış açısıyla, müracaatçı hem değerli bir birey hem de sosyal ve politik değişimlerle bu eylemlere katılımından dolayı başka bireyler için kaynak olmaktadır. Bu müdahalede müracaatçının özgüveni, kendisine olan saygısı ve tercihlerini kendisinin yapabilmesi desteklenmektedir. Müracaatçıların yaşadıkları sorunlar yalnız hissetmelerine neden olabilmektedir. Sosyal hizmet uzmanları bu yüzden riskleri belirleyerek, sınırların zorlanması konusunda müracaatçıların yalnız olmadığını ve birçok kişinin bunları yaşadığını belirtmelidir (İl, 2003).

Güçlendirme yaklaşımı hakkında verilen bu bilgilere göre sosyal hizmet uzmanı, kuma kadınlara sosyal hizmet uygulaması gerçekleştirirken bu evliliği gerçekleştirmesinden dolayı müracaatçıları suçlamamalı ve kadınları çevresi içinde bir bütün olarak değerlendirmelidir. Sosyal hizmet uzmanı, evliliğin sebeplerini ve sonuçlarını anlamalı, aile içi ilişkileri incelemeli ve yaptığı inceleme sonucunda kadınların yaşadığı psikososyal, ekonomik ve hukuksal sorunları tespit etmelidir. Sorunların tespitinden sonra, müracaatçının sahip olduğu potansiyel güçleri tespit ederek sosyal hizmet müdahalelerini gerçekleştirmelidir. Sosyal hizmet uzmanı konuyla ilgili sosyal hizmet uygulamasını gerçekleştirirken kumalık olgusunu meşrulaştırmamalı fakat var olan kültürel gerçekliği göz ardı etmeden var olan olguyu yok saymamalıdır. Yaman ve Akyurt'un (2013: 114) belirttiği üzere sosyal hizmet uzmanı aldığı eğitim ile toplumdaki tüm insanların yaşantılarını ve ihtiyaçlarını anlayabilme ve çeşitli kültürel gruplara dâhil insanların sorunlarını ve güçlü yönlerini tespit edebilme bilgi ve becerisine sahip olacaktır. Bu bakış açısıyla gerçekleşen sosyal hizmet müdahaleleri, bireysel ve toplumsal sorunlar ve çözümünde kültürel dinamiklerden beslenen ve toplumsal gerçeklikle hareket edilmesini hedefleyen bir bilgi üretiminin gerçekleşmesini sağlayacaktır.

Ailelerle sosyal hizmet çalışmalarında planlı değişim basamakları ilkesiyle aile bir bütün olarak ya da eş, ebeveyn, çocuklar gibi alt sistemlerden öncelikli olanlar belirlenerek sosyal hizmet müdahalesi planlanır ve uygulanır. Sosyal hizmet uzmanı bu müdahaleleri gerçekleştirmek için aile temelli sosyal sorunları, aile yapısı, ailenin

işlevsel ve gelişimsel özellikleri, aile içi ilişkiler sistemi ve toplumda aileye hizmet veren kurum ve kuruluş bilgilerine sahip olmalıdır (Çamur Duyan, 2018: 76).

Aileye yönelik planlı müdahale 7 aşamada gerçekleşmektedir. Bunlar; tanışma, ön değerlendirme, planlama, uygulama, son değerlendirme, sonlandırma ve izleme aşamalarıdır (Duyan, 2003: 42). Planlı değişim müdahalelerinde genellikle her bir aşama bir önceki aşamanın üzerine kurulmaktadır. Sosyal hizmet uzmanının her aşamada belirli bir eyleme, bilgiye, karara ya da sonuca odaklanmasından dolayı her bir aşama benzersizdir. Sosyal hizmet uzmanının değişim sürecine müdahale etmesi durumunda konuyla ilgili bilgi sahibi olarak uzman hâline gelmelidir (Sheafor ve Horejsi, 2016: 153).

Sosyal hizmet uzmanı, ilk aşama olan tanışma/bağlantı kurma aşamasında görüşme için hazırlıklı olmalıdır. Sosyal hizmet uzmanı, müracaatçıyla yapılan ilk görüşmede sürenin uzun olmamasına, müracaatçıların kendisini rahat hissetmesine ve kişisel detaylara gereksiz bir şekilde girilmemesine dikkat etmelidir (Çamur Duyan, 2018: 87). İlk görüşmede sosyal hizmet uzmanı ve müracaatçı arasında ilişki kurulmakta ve müracaatçının endişe ya da sorunları tespit edilmektedir. İkinci olarak, ilk görüşmede elde edilen bilgiler sonucunda sorunun tespit edilmesiyle bu sorunun çözümü için neyin değişmesi gerektiğine ve bunun nasıl olacağına ön değerlendirme aşamasında karar verilmektedir (Sheafor ve Horejsi, 2016: 155). Üçüncü olarak planlama aşaması, sosyal hizmet uzmanı tarafından uygulama aşamasında kullanılacak konuların belirlendiği aşamadır (Çamur Duyan, 2018: 92). Amaçların belirginleştiği bu aşamada, müdahale planı hazırlanmaktadır. Bu müdahale planına göre kimin ne yapması gerektiği belirlenmektedir (Sheafor ve Horejsi, 2016: 155). Değerlendirme ve müdahale arasında bir köprü görevi gören bu aşama, çözülmesi gereken sorunun belirlenmesiyle başlar ve bunun için ne tür adımlar atılması gerektiği belirlenir. Belirlenen adımların yanı sıra alternatif planlar ve bunların yapılması gereken süreç belirlenmektedir (Johnson 1998, Kaynak: Duyan 2003 p. 52).

Dördüncü olarak uygulama aşaması müdahale planının uygulandığı ve bu uygulama sırasında olumlu ya da olumsuz sonuçların gözlemlendiği aşamadır. Eğer olumsuz sonuçlar tespit edildiyse müdahale planı kontrol edilmelidir (Sheafor ve Horejsi, 2016: 155). Aileye yönelik müdahalelerde etkili olabilmek için ailenin bulunduğu yerden başlamak, güçlendirme yaklaşımını kullanmak, hizmet sunumunda esnek olmak, etik ilke ve sorumluluklara uymak ve güven aşılama sosyal hizmet

uzmanının dikkat etmesi gereken noktalardır (Gutierrez ve ark. 1998, Kaynak: Duyan 2003 p. 55). Beşinci olarak son değerlendirme aşamasında ailenin sosyal hizmet müdahalesi sonucunda sorunlarının kendi başına çözebilecek duruma gelmesi, özgüven duygusunun geliştirilmesi, ihtiyaç duyduğu kaynak ve hizmetlerle buluşması, duygu, düşünce ve davranışlarda olumlu değişmelerin olmasıyla yardım süreci sosyal hizmet uzmanı tarafından sonlandırılmaktadır. Bu aşama, amacın gerçekleşip gerçekleşmediğinin anlaşılmasını sağlar ve bu amaçları gerçekleştirmek amacıyla kullanılan araçların kontrol edilmesini de içerir (Çamur Duyan, 2018: 96).

Altıncı olarak sonlandırma/bağlantıyı kesme, mesleki yardım sürecinin sonlandırıldığı aşamadır. Bu aşamanın önceki aşamalar gibi dikkatli bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Çamur Duyan, 2018: 96). İlişkinin sonlandırıldığı bu aşamada sosyal hizmet uzmanı, kuruma hizmet ve programların geliştirilmesine dair bildirimde bulunmalıdır (Sheafor ve Horejsi, 2016: 155). Sosyal hizmetin amacı sadece var olan sorunu çözmek değil bu çözümün uzun süreli ya da kalıcı olmasını ve müracaatçının ileride karşılaştacağı sorunlarla kendisinin baş edebilmesini sağlamaktır. Sosyal hizmet uzmanının müdahalesinden sonra müracaatçının kişisel özellikleri, çevresel faktörler ve değişimi etkileyen pekiştiricilerin yetersizliği vb. nedenlerle elde edilen olumlu sonuç değişebilmektedir. Bu yüzden planlı müdahalenin son aşaması olan izleme aşamasında ailenin durumu iki ile altı ay süreleri kadar izlenmelidir (Turan 2012, Kaynak: Çamur Duyan 2018 p. 97).

3. GEREÇ VE YÖNTEM

Gereç ve yöntem kısmında araştırmanın yöntemi, veri toplama teknikleri, evren ve örneklem, verilerin analizi ve araştırmanın sınırlılıklarına dair bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada sosyal bir olgu olarak kumalık, derinlemesine incelenmek istenildiğinden nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgubilim (fenomenoloji) deseni seçilmiştir.

Fenomenolojik araştırma, bireylerin bir fenomenle ilgili yaşadıklarını araştırıp bunları betimleyen bir araştırma desendir. Araştırmanın konusunu oluşturan fenomenle ilgili çeşitli tecrübeleri bulunan bireylerin tecrübelerinin özüne inilmesi sonucunda bu betimlemeler yapılmaktadır. Bahsedilen araştırma deseninin seçildiği çalışmalarda genellikle mülakatla veri toplama yöntemi kullanılmaktadır (Moustakas 1994, Kaynak: Creswell 2016 p. 77).

Nitel araştırma, çeşitli kavram ve disiplinlerle yakından ilişkilidir. Bu ilişkilerden dolayı nitel araştırma, şemsiye kavram olarak görülmektedir. Şemsiye kavram olması sebebiyle nitel araştırmanın herkes tarafından onaylanan bir tanımının yapılması zordur. Bu yüzden birçok araştırmacı böyle bir tanım yapmaktan uzak durmaktadır. Şemsiye kavram olarak nitel araştırma etnografi, antropoloji, durumsal araştırma, betimsel araştırma, kuram geliştirme, araştırma deseni ve analiz teknikleri açılarından birbirlerine benzer yapılara sahip olup bu kavramları içine almaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2000: 18). Nitel araştırmanın şemsiye bir kavram olduğunu niteleyen başka bir araştırmacı Punch'a (2005: 132) göre ise nitel araştırma karmaşık, değişken ve tartışmaların olduğu bir alandır.

Tarihsel süreçte nitel araştırma konusundaki gelişmelerin en önemli sonuçlarından biri, sosyal araştırmanın politikliğini ön plana çıkarmak olmuştur. Nitel araştırmanın kullandığı temel kavram teknikleri soyut bir akademik araç değil, içerisinde bulunduğumuz sosyal yapıyı ifade etmenin önemli yollarındandır (Punch, 2005: 133).

Sosyal olguları içerisinde bulunduğu çevreyle incelemeyi ve analizini temel alan bir yaklaşım olan nitel araştırma, kuram oluşturmaya hedeflemektedir. Tanımda

belirtilen kuram oluşturma, araştırmacının topladığı verilerin analiziyle önceden bilinmeyen sonuçları, birbirleriyle olan ilişkisini açıklayan bir modelleme çalışmasıdır (Glaser 1978, Kaynak: Yıldırım ve Şimşek 2000 p. 19). Bu sebeple nitel yöntemle çalışan araştırmacının esnek bir şekilde davranması gerekmektedir. Ayrıca araştırma deseninin oluşmasında araştırmacının, toplanan verilerin analizinde tümevarım yaklaşımıyla hareket etmesi gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2000: 19).

3.2. Araştırmanın Veri Toplama Teknikleri

Bu araştırmada nitel veri toplama tekniklerinden biri olan derinlemesine görüşme, yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Görüşmelere etik kuruldan gerekli iznin alınmasıyla başlanmıştır.

3.2.1. Derinlemesine Görüşme Tekniği

Veri toplama tekniklerinden biri olan derinlemesine görüşme, katılımcılara açık uçlu sorular sorularak katılımcıların dinlenildiği ve cevaplarının kaydedildiği, böylece araştırmanın detaylı bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlayan bir görüşme tekniğidir. Son yıllarda özellikle sosyal bilimlerin sık sık yararlandığı bir teknik olan derinlemesine görüşme sayesinde araştırmacılar, çalışmalarını detaylı bir şekilde gerçekleştirebilmektedir (Kümbetoğlu, 2005: 70-71).

Nitel araştırmalarda kullanılan derinlemesine görüşme, günlük hayatımızda çoğu kez karşımıza çıkan olgular hakkında detaylı bir şekilde bilgi sahibi olmamızı sağlayan bir veri toplama tekniğidir. Derinlemesine görüşme, çalışmanın ana hattını oluşturan konuya odaklanmakta ve bu konu hakkında kişilerin duygu ve düşüncelerini öğrenerek veriler elde etmeyi amaçlamaktadır. Bireylerin davranışlarında açık bir şekilde ortaya çıkmadığı için gözlemlenemeyen fakat belirli bir sürecin sonunda oluşan anlam ve amaçlara bakılarak kişilerin konuya ilişkin algılarının ne olduğu ve sosyal çevrelerini nasıl algıladıkları bu teknik ile sağlanabilir. Derinlemesine görüşme esnasında katılımcıların sorulara verdiği cevaplarda ortaya çıkan yansımalar, kişi ve kişinin içerisinde yer aldığı tablo derinlemesine çözümlenebilir (Seale 1998, Kaynak: Kümbetoğlu 2005 p. 71).

Yapılandırılmış ile yapılandırılmamış görüşmenin tam ortasında yer alan yarı yapılandırılmış görüşmeler genellikle açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Açık uçlu soruların bulunması katılımcının araştırılan konu hakkında kendisini daha iyi ifade

etmesini sağlamaktadır. Görüşmelerin başında katılımcının demografik bilgilerinin sorulduğu kısımlarda yapılandırılmış teknikten yararlanılırken, görüşmenin büyük bir kısmında ise görüşlerin derinlemesine alınabilmesi için esnek davranılır (Merriam, 2013: 88).

İlgili konuda literatür taraması ve uzman kişilerden görüş ve öneriler alınması sonucu görüşme formları oluşturulmuştur. Sorular oluşturulurken daha önce hazırlanmış olan benzer konulu yüksek lisans ve doktora tezlerinin görüşme formları incelenmiştir. Gerçekleştirilecek görüşme için bilgilendirilmiş onam formu, demografik bilgilerin yer aldığı kişisel bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Kişisel bilgi formunun içerisinde yaş, meslek, eğitim düzeyi, kardeş sayısı gibi sorular yer almaktayken, yarı yapılandırılmış görüşme formunda ise kumalığa giden süreç ve kumalık hayatına dair sorular bulunmaktadır. Formda yer alan soruların yeterliliğini test edebilmek amacıyla 2 kişiyle pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Pilot görüşme sonrası birkaç sorunun içeriği ve sıralaması değiştirilmiştir. Görüşmeler, aile dinamiklerini etkilemeyecek ve içinde bulundukları durumu tehdit etmeyecek şekilde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu sebeple görüşmeler, aile üyelerinin çoğunun bilgisi dâhilinde yapılmıştır. Aile durumunu olumsuz bir şekilde etkileyeceği düşünüldüğünde kişinin refahı ve iyilik hâli temel alınarak görüşmeye son verilmiştir.

3.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Fenomenolojik araştırmalarda örneklem seçimi konusunda sınırlılıklar mevcuttur. Araştırmada seçilen kişilerin araştırılan fenomenle ilgili bir deneyimi bulunması zorunludur. Buna yönelik fenomenle ilgili deneyimi olan kişilerden seçilen kişiler çalışmaya büyük katkı sağlamaktadır. Nitel araştırmada kullanılan bir kavram olan amaçlı örneklem, araştırmacının kişileri ve mekânları çalışması için seçmesi demektir. Seçilen kişiler, araştırmanın konusuna katkıda bulunabilecek ve gönüllü bir şekilde bilgi verebilecek kişilerdir (Creswell, 2016: 155-156). Patton da 1987 yılındaki çalışmasında amaçlı örneklemin zengin verinin bulunduğu durumlarda derinlemesine çalışılmasını sağladığını belirtmiştir (Kaynak: Yıldırım ve Şimşek 2000 p. 69).

Araştırmanın gerçekleşmesine katkı sağlayacak birey veya durumların belirlenmesinde, etkili olacağı düşünülen, ikinci örneklem biçimi olarak kartopu veya diğer bir ismiyle zincir örnekleme kullanılmıştır. Kartopu örnekleme, araştırmacının çalıştığı konu hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı durumlarda görüşme yapılacak

kişilere ulaşma konusunda kullanılan bir tekniktir. Bu teknik rastlantısal değildir. Araştırmacı görüştüğü kişilerden konu hakkında veri alabiliyor ise bu kişiler referans alınarak daha büyük kitlelere ulaşılır ve bir kartopu gibi katılımcı ağı büyür (Kümbetoğlu, 2005: 98).

Çalışmanın evrenini Türkiye’de resmî nikâhlı evli bir erkekle dinî nikâh ile evlenmiş olan tüm kuma kadınlar oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini ise İstanbul ilinde yaşayan resmî nikâhlı evli bir erkekle dinî nikâh ile evlenmiş olan kuma kadınlar olarak daraltılmıştır. Çalışmada amaçlı örneklem ve kartopu örneklem türleri kullanılmıştır. Bu doğrultuda araştırma katılımcıları olan İstanbul ilinde yaşayan 20 kuma kadın ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yüz yüze yapılması planlanan derinlemesine görüşmeler pandemi sebebiyle çeşitli şekillerde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler; 8 katılımcı ile yüz yüze gerçekleştirilirken, 5 katılımcı ile online ortamda ve 7 katılımcı ile telefon aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

20 kişiyle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler yaklaşık 1 saat sürmüştür. Bu görüşmeler sonucunda 20 ses kaydı çözümü elde edilmiştir. Elde edilen verilerden fenomenolojik araştırmaya uygun bir şekilde temalar oluşturulmuştur.

Olgubilim (fenomenoloji), hakkında yüzeysel bir şekilde haberdar olduğumuz ve derinlemesine bir şekilde bilgi sahibi olmadığımız olgulara odaklanan bir araştırma desendir. Odaklanılan bu olgular deneyim, algı, yönelim, kavram ve durum şeklinde olabilmektedir. Günlük hayatımızda farklı şekillerde karşı karşıya geldiğimiz olgular olsa bile onlar hakkında yeterli bilgiye sahip olduğumuz sonucuna varamayız. Hakkında hiçbir bilgiye sahip olamamakla birlikte yeteri kadar algılayamadığımız bu olguları araştırmayı hedefleyen çalışmalar için olgubilim (fenomoloji) yerinde bir araştırma deseni olmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 78).

Olgubilim deseni seçilen araştırmalarda veriler genellikle görüşme yoluyla elde edilir. Bu görüşmelerin çoğunlukla süresi uzundur. Araştırılan konu hakkında derinlemesine bilgi edinme amaçlanan bu araştırmalarda katılımcıyla karşılıklı güven kurulması görüşmenin verimliliği adına önemlidir. Kendisini güvende hisseden birey, konu hakkında kendi düşüncelerini daha rahat ifade edebilmektedir. Araştırmalarda olgubilim deseninin amacı elde edilen verileri analiz ederek yaşantıların ve anlamların derininde yatan anlamları ortaya çıkarmaktır. Analiz sonucunda ortaya çıkan bulgular

betimsel bir dille anlatılır. Katılımcının ifadeleri çoğunlukla direkt olarak verilir. Kesin ve genel sonuçlar nitel araştırmanın özelliklerinde olduğu gibi olgubilim deseninde de verilmez. Kesin sonuçlar vermemekle birlikte olguları anlayabilmemizi sağlayan açıklamalarda bulunulabilir. Olgubilim bu özellikleriyle literatür ve uygulamaya faydalar sağlayabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 81).

Bu araştırmada görüşmeler sonucunda elde edilen verilerin betimsel bir şekilde analiz edilmesi düşünülmektedir. Betimsel analiz, görüşmeler sonucu elde edilen verilerin katılımcıların ifadelerine bağlı kalınarak ve ifadelerden direkt alıntılar yapılarak betimsel bir yorumla analiz edilmesidir. Katılımcıların kullandıkları sözcük, cümle, mecazi anlam ve teşbihler göz önünde bulundurularak bir analiz yapılabilir (Kümbetoğlu, 2005: 154).

Verilerin betimsel bir yaklaşımla analiz edilmesine karar verildiğinde belirli konu başlıkları oluşturulur. Veriler bu konu başlıklarına göre özetlenir ve yorumlanır. Araştırmacının oluşturduğu araştırma sorularının ortaya çıkardığı konu başlıklarına göre analiz yapılabileceği gibi araştırma sırasında gözlem ve görüşme sonucunda belirlenen konular da dikkate alınabilir. Bu yaklaşımda katılımcıların ifadelerine dikkat çekmek için kişilerin ifadeleri direkt verilmektedir. Araştırmanın anlaşılır kılınması için verilerin düzenli şekilde sunulması ve yorumlanması bu yaklaşımın amaçlarından. Bu yüzden araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgular öncelikle betimlenir, betimlendikten sonra açıklanır, bulgular arasında neden-sonuç ilişkileri tartışılır ve sonuçlara ulaşılır. Araştırmacı, analiz sonucunda ortaya çıkardığı sonuçlarla konu hakkında geleceğe yönelik birtakım tahminlerde bulunabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2000: 158-159).

3.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Yüz yüze yapılması planlanan derinlemesine görüşmelerin COVID-19 pandemisi sebebiyle tamamının yüz yüze gerçekleştirilememesi araştırmanın önemli sınırlılıklarındandır. Katılımcılardan yüz yüze görüşme yapılması istenildiğinde 12 katılımcı, pandemi konusunda duydukları endişe sebebiyle görüşmeyi yüz yüze ve kendi ev ortamlarında gerçekleştirmek istememişlerdir. Katılımcıların istekleri ve hassasiyetleri göz önünde bulundurularak söz konusu katılımcılar ile sanal bir ortamda ya da telefon aracılığıyla görüşmeler yapılmıştır. Online bir ortamda yapılan görüşmeler görüntülü bir şekilde gerçekleştirilmiştir. 7 katılımcının eğitim düzeyi ve

sosyoekonomik koşulları nedenleriyle internet erişimleri konusunda sınırlılık yaşanmıştır. Katılımcılarla yapılan telefon görüşmelerinde katılımcıların kendisini açık bir şekilde ifade edebilecek güven ortamının sağlanamaması, katılımcıların kendilerini sınırlı bir şekilde açmasına neden olmuştur.

Pandemi sebebinin yanı sıra katılımcıların araştırmaya katılmaları durumunda eşlerinin olumsuz tepki göstereceklerinden korku ve endişe duymaları, görüşmeyi kabul etmemelerinin başlıca sebeplerindendir. Ayrıca katılımcılar, geçmişlerinde ya da şu an yaşadıkları sorunları başka birine anlatarak bu sorunlarla tekrar karşı karşıya kalmak istememektedir. Bu sebeplerden dolayı, katılımcıların araştırmaya katılmayı kabul etmeleri için geçen kabul sürecinin uzun sürmesi araştırmanın sınırlılıklarındandır.

Derinlemesine görüşmeler yapılmadan önce etik kuruldan onay alınması için etik kurula birçok kez başvuruda bulunulmuştur. Fakat etik kurul değerlendirmesini sosyal hizmet alanında uzman olmayan araştırmacıların değerlendirmesi sebebiyle gerekli onay alınamamıştır. Çalışma revize edilerek başka bir devlet üniversitesinin etik kuruluna başvuru yapılmış ve gerekli onay alınmıştır. Görüşmelerin başlayabilmesi için gerekli etik kurul onayının planlanandan geç bir tarihte alınması sebebiyle görüşmelere ileri bir tarihte başlanması zaman sınırlılığına neden olmuştur.

Katılımcılar hayatları boyunca birçok zorlukla karşılaşmış ve hâlâ bu zorlukların neden ya da sonucunu yaşayan kadınlardır. Araştırmayı kabul edip sorulan sorulara cevap verseler dahi bu görüşme sebebiyle o günlere dönmek ve yaşanılanlarla karşı karşıya gelmek kadınlar için büyük bir zorluktur. Bu sebeple katılımcıların kendilerini tam anlamıyla açamamaları araştırmanın en büyük sınırlılığıdır. Bunun yanı sıra araştırma, geriye dönük taramayı içeren bir yapıya sahiptir. Katılımcıların kendileri ve ilgili kişiler hakkında verdikleri bilgiler yaşanılanların üzerinden zaman geçmesi, yaşanılanların unutulması ve ilgili kişilerle şu an iletişim kurulmaması gibi faktörler, kişilerin güncel ilişkin verdikleri bilgilerde eksiklik ya da yanlışlık meydana getirebilmektedir. Bu sebeple söz konusu faktörler geriye dönük araştırmalarda önemli sınırlılıklar arasında yer almaktadır. Araştırmaya katılan araştırmacıların kartopu örnekleme seçilmesi dolayısıyla birbirleriyle ilişki içerisinde olan katılımcıların yaş ortalamasının 47,8 olması, olgu hakkında güncel ilişkin yapılan sonuçları ve yorumları sınırlayan diğer bir unsurdur.

4. BULGULAR

Bulgular kısmında, İstanbul ilinde yaşayan 20 kuma kadın ile -kişisel bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak- yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda elde edilen veriler değerlendirilecektir. Bu kısımda, ilk olarak katılımcılara ait demografik bilgilere yer verilecektir. Demografik bilgiler verildikten sonra derinlemesine görüşme sonucunda elde edilen veriler, 4 ana tema ve bu ana temaların altında yer alan alt başlıklar dâhilinde değerlendirilecektir. İlk ana temada katılımcıların ailelerinin sosyoekonomik durumları, kız çocuklarının eğitimi hakkındaki tutum ve davranışları, aile içi ilişkileri, evlilik konusundaki adetleri, kumalık geleneği ve eğer gerçekleşmişse daha önceki evlilikleri hakkında paylaştıkları bilgilere yer verilecektir. İkinci ana temada kumalığa giden süreçte eşleriyle tanışma hikâyeleri, eşlerinin medeni durumları, eşlerinin resmî nikâh konusunda verdikleri vaatler ve ailelerin, resmî nikâhlı eşlerin ve sosyal çevrelerin kumalığa gösterdikleri tepkiler hakkındaki bilgilere yer verilecektir. Üçüncü ana temada, evlilik sürecinde yaşanan aile içi ilişkilerine dair bilgilere yer verilecektir. Son ana temada ise kumaların belirttikleri sorunlarına ve beklentilerine yer verilecektir. Kişisel bilgilerinin korunması amacıyla katılımcılar, farklı kadın isimleriyle kodlanmıştır ve bu kod isimler anlatımlarından sonra parantez içerisinde verilmiştir.

4.1. DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

Tablo 4-1: Katılımcıların yaşına ve doğum yerine ilişkin bilgiler

Katılımcı No.	Adı	Yaşı	Doğum Yeri
Katılımcı 1	Melek Hanım	64	Amasya
Katılımcı 2	Elif Hanım	36	Diyarbakır
Katılımcı 3	İpek Hanım	35	Diyarbakır
Katılımcı 4	Sibel Hanım	46	Tokat
Katılımcı 5	Gül Hanım	55	Erzincan
Katılımcı 6	Sevgi Hanım	86	Erzincan
Katılımcı 7	Zeynep Hanım	62	Hakkâri
Katılımcı 8	Derya Hanım	38	Sivas
Katılımcı 9	Sema Hanım	60	Kastamonu

Katılımcı 10	Meltem Hanım	49	Erzincan
Katılımcı 11	Gamze Hanım	40	Saraybosna
Katılımcı 12	Yasemin Hanım	36	Sakarya
Katılımcı 13	Aslı Hanım	26	Kocaeli
Katılımcı 14	Serpil Hanım	36	Sakarya
Katılımcı 15	Esra Hanım	54	Erzincan
Katılımcı 16	Duygu Hanım	36	Sinop
Katılımcı 17	Merve Hanım	23	İstanbul
Katılımcı 18	Hülya Hanım	54	Balıkesir
Katılımcı 19	Burcu Hanım	47	Ankara
Katılımcı 20	Nazlı Hanım	73	Gümüşhane

Araştırma kapsamında 20 kuma kadın ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. 23-86 yaş aralığında bulunan katılımcıların yaş ortalaması 47,8'dir. 19 katılımcının doğum yeri Türkiye'nin farklı bölgelerinde bulunmaktayken, 1 katılımcının doğum yeri ise Türkiye dışındadır.

Tablo 4-2: Katılımcıların eğitim düzeyine ve çalışma durumuna ilişkin bilgiler

Katılımcı Adı	Eğitim Düzeyi	Çalışma Durumu
Melek Hanım	Okuryazar	Çalışmıyor
Elif Hanım	Okuryazar değil	Çalışmıyor
İpek Hanım	Okuryazar değil	Çalışmıyor
Sibel Hanım	Üniversite mezunu	Memur
Gül Hanım	İlkokul mezunu	Aşçı
Sevgi Hanım	Okuryazar	Çalışmıyor
Zeynep Hanım	Lise mezunu	Memur emeklisi
Derya Hanım	İlkokul mezunu	Çalışmıyor
Sema Hanım	İlkokul mezunu	Çalışmıyor
Meltem Hanım	İlkokul mezunu	Çalışmıyor
Gamze Hanım	Lise mezunu	Çalışmıyor
Yasemin Hanım	Üniversite mezunu	Muhasebeci
Aslı Hanım	Lise mezunu	Çalışmıyor
Serpil Hanım	Lise mezunu	Çalışmıyor
Esra Hanım	İlkokul mezunu	Çalışmıyor

Duygu Hanım	Lise mezunu	Çalışmıyor
Merve Hanım	Lise mezunu	Çalışmıyor
Hülya Hanım	Önlisans mezunu	Emekli hemşire
Burcu Hanım	Önlisans mezunu	Öğretmen
Nazlı Hanım	Okuryazar	Çalışmıyor

Katılımcıların eğitim düzeyine bakıldığında 2 katılımcının okuryazar olmadığı, 3 katılımcının okuryazar olduğu, 5 katılımcının ilkokul mezunu olduğu, 6 katılımcının lise mezunu olduğu, 2 katılımcının önlisans mezunu olduğu ve 2 katılımcının üniversite mezunu olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların çalışma durumu incelendiğinde ise 14 katılımcının çalışmadığı, 1 katılımcının memur emeklisi olduğu, 1 katılımcının emekli hemşire olduğu, 1 katılımcının memur olduğu, 1 katılımcının aşçı olduğu, 1 katılımcının muhasebeci olduğu ve 1 katılımcının öğretmen olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 4-3: Katılımcıların anne ve babalarının eğitim düzeylerine ve çalışma durumlarına ilişkin bilgiler

Katılımcı Adı	Anne Eğitim Düzeyi	Anne Çalışma Durumu	Baba Eğitim Düzeyi	Baba Çalışma Durumu
Melek Hanım	Okuryazar değil	Çalışmıyor	Okuryazar	İşçi
Elif Hanım	Okuryazar değil	Çalışmıyor	Okuryazar değil	Çoban
İpek Hanım	Okuryazar değil	Çalışmıyor	Okuryazar değil	Çoban
Sibel Hanım	Okuryazar değil	Çalışmıyor	İlkokul mezunu	Esnaf
Gül Hanım	Okuryazar değil	Çalışmıyor	Okuryazar değil	Emekli
Sevgi Hanım	Okuryazar değil	Çalışmıyor	Okuryazar değil	Çoban
Zeynep Hanım	Okuryazar	Çalışmıyor	Okuryazar	Çoban
Derya Hanım	Okuryazar değil	Çalışmıyor	Okuryazar değil	İşçi
Sema Hanım	Okuryazar değil	Çalışmıyor	Okuryazar değil	Esnaf
Meltem Hanım	Okuryazar değil	Çalışmıyor	Okuryazar değil	Bekçi
Gamze Hanım	Lise mezunu	Çalışmıyor	Lise mezunu	Çiftçi
Yasemin Hanım	Okuryazar	Çalışmıyor	Lise mezunu	Bakkal
Aslı Hanım	İlkokul mezunu	Çalışmıyor	Lise mezunu	Parke ustası
Serpil Hanım	İlkokul mezunu	Çalışmıyor	İlkokul mezunu	Kırtasiyeci
Esra Hanım	Okuryazar değil	Çalışmıyor	Okuryazar değil	Çiftçi

Duygu Hanım	Okuryazar	Çalışmıyor	Okuryazar	Seyyar satıcı
Merve Hanım	İlkokul mezunu	Çalışmıyor	Ortaokul mezunu	Emekli
Hülya Hanım	İlkokul mezunu	Çalışmıyor	İlkokul mezunu	Seyyar satıcı
Burcu Hanım	Ortaokul mezunu	Çalışmıyor	İlkokul mezunu	İşçi
Nazlı Hanım	Okuryazar değil	Çalışmıyor	İlkokul mezunu	Çiftçi

11 katılımcının annesi okuryazar değil iken, 3 katılımcının annesi okuryazardır. 4 katılımcının annesi ilkokul mezunu, 1 katılımcının annesi ortaokul mezunu ve 1 katılımcının annesi lise mezunudur. Katılımcıların tamamının annesi çalışmamaktadır.

8 katılımcının babası okuryazar değildir. 3 katılımcının babası okuryazar, 5 katılımcının babası ilkokul mezunu, 1 katılımcının babası ortaokul mezunu ve 3 katılımcının babası lise mezunudur. Katılımcıların babaları çeşitli işlerde çalışmaktadır.

Tablo 4-4: Katılımcıların gerçekleştirdikleri evlilik sayısına, sahip oldukları çocuk sayısına ve evliliklerinin devam durumuna ilişkin bilgiler

Katılımcı Adı	Evlilik Sayısı	Çocuk Sayısı	Evliliğin Devam Durumu
Melek Hanım	1	2	Devam etmiyor
Elif Hanım	1	2	Devam etmiyor
İpek Hanım	1	1	Devam etmiyor
Sibel Hanım	2	1	Devam etmiyor
Gül Hanım	2	2	Devam etmiyor
Sevgi Hanım	2	6	Devam etmiyor
Zeynep Hanım	2	4	Devam ediyor
Derya Hanım	3	3	Devam etmiyor
Sema Hanım	1	2	Devam etmiyor
Meltem Hanım	1	1	Devam ediyor
Gamze Hanım	1	0	Devam ediyor
Yasemin Hanım	2	0	Devam etmiyor
Aslı Hanım	1	1	Devam ediyor
Serpil Hanım	1	2	Devam ediyor
Esra Hanım	2	3	Devam ediyor
Duygu Hanım	2	2	Devam ediyor
Merve Hanım	1	1	Devam ediyor
Hülya Hanım	1	3	Devam ediyor

Burcu Hanım	1	2	Devam ediyor
Nazlı Hanım	2	6	Devam etmiyor

11 katılımcı 1 kez, 8 katılımcı 2 kez ve 1 katılımcı 3 kez evlenmiştir. 2 katılımcının çocuğu bulunmamaktadır. 5 katılımcının 1 çocuğu, 7 katılımcının 2 çocuğu, 3 katılımcının 3 çocuğu, 1 katılımcının 4 çocuğu ve 2 katılımcının 6 çocuğu bulunmaktadır. 10 katılımcının evliliği devam ederken, 10 katılımcının evliliği devam etmemektedir.

Tablo 4-5: Katılımcılar ve eşlerinin arasındaki yaş farkı aralığına ilişkin bilgiler

0-5 yaş farkı	6-10 yaş farkı	11-15 yaş farkı	16-20 yaş farkı
4	5	4	7

Katılımcılar ve eşlerinin arasındaki yaş farkı aralığına bakıldığında 0-5 yaş farkı bulunan 4 katılımcı, 6-10 yaş farkı bulunan 5 katılımcı, 11-15 yaş farkı bulunan 4 katılımcı ve 16-20 yaş farkı bulunan 7 katılımcı bulunduğu görülmektedir.

Tablo 4-6: Katılımcıların eşlerinin sağ/vefat durumuna, eğitim düzeyine ve çalışma durumuna ilişkin bilgiler

Katılımcı Adı	Eşin Sağ/Vefat Durumu	Eşin Eğitim Düzeyi	Eşin Çalışma Durumu
Melek Hanım	Vefat	Okuryazar	İşçi
Elif Hanım	Sağ	Okuryazar değil	Bilinmiyor
İpek Hanım	Sağ	Okuryazar değil	Bilinmiyor
Sibel Hanım	Sağ	İlkokul mezunu	Esnaf
Gül Hanım	Vefat	İlkokul mezunu	Nakliyecisi
Sevgi Hanım	Vefat	Okuryazar değil	Apartman görevlisi
Zeynep Hanım	Sağ	Lise mezunu	Memur emeklisi
Derya Hanım	Sağ	İlkokul mezunu	Esnaf
Sema Hanım	Vefat	Okuryazar	İşçi
Meltem Hanım	Sağ	İlkokul mezunu	İşçi
Gamze Hanım	Sağ	Lise mezunu	Esnaf
Yasemin Hanım	Sağ	Üniversite mezunu	Muhasebeci
Aslı Hanım	Sağ	Üniversite mezunu	Kuyumcu

Serpil Hanım	Sağ	Lise mezunu	Müteahhit
Esra Hanım	Sağ	Ortaokul mezunu	İşçi
Duygu Hanım	Sağ	İlkokul mezunu	İşçi
Merve Hanım	Sağ	Üniversite Mezunu	Ticaret yapıyor
Hülya Hanım	Sağ	Ortaokul mezunu	Müteahhit
Burcu Hanım	Sağ	Ortaokul mezunu	Nakliyecisi
Nazlı Hanım	Vefat	İlkokul mezunu	Çiftçi

5 katılımcının eşi vefat etmiştir. 3 katılımcının eşi okuryazar değildir. 2 katılımcının eşi okuryazar, 6 katılımcının eşi ilkokul mezunu, 3 katılımcının eşi ortaokul mezunu, 3 katılımcının eşi lise mezunu ve 3 katılımcının eşi üniversite mezunudur. 2 katılımcı, eşinin şu an hangi işi yaptığını bilmemektedir. Vefat eden 5 katılımcının eşi ile birlikte toplam 18 katılımcının eşi ise çeşitli mesleklere sahiptir.

Tablo 4-7: Katılımcıların eşlerinin resmî nikâhlı eşlerinin eğitim düzeyine ve çalışma durumuna ilişkin bilgiler

Katılımcı Adı	Resmî Nikâhlı Eşin Eğitim Düzeyi	Resmî Nikâhlı Eşin Çalışma Durumu
Melek Hanım	Okuryazar değil	Çalışmıyor
Elif Hanım	Okuryazar değil	Bilinmiyor
İpek Hanım	Okuryazar değil	Bilinmiyor
Sibel Hanım	İlkokul mezunu	Çalışmıyor
Gül Hanım	İlkokul mezunu	Çalışmıyor
Sevgi Hanım	Okuryazar değil	Çalışmıyor
Zeynep Hanım	İlkokul mezunu	Çalışmıyor
Derya Hanım	İlkokul mezunu	Temizlik görevlisi
Sema Hanım	Okuryazar	Çalışmıyor
Meltem Hanım	İlkokul mezunu	Çalışmıyor
Gamze Hanım	Ortaokul mezunu	Çalışmıyor
Yasemin Hanım	Lise mezunu	Çalışmıyor
Aslı Hanım	Okuryazar değil	Çalışmıyor
Serpil Hanım	Lise mezunu	Çalışmıyor
Esra Hanım	İlkokul mezunu	Çalışmıyor
Duygu Hanım	İlkokul mezunu	Çalışmıyor
Merve Hanım	Bilmiyor	Çalışmıyor

Hülya Hanım	İlkokul mezunu	Çalışmıyor
Burcu Hanım	İlkokul mezunu	Çalışmıyor
Nazlı Hanım	Okuryazar	Çalışmıyor

1 resmî nikâhlı eşin eğitim düzeyi bilinmemektedir. 5 resmî nikâhlı eş okuryazar değildir. 2 resmî nikâhlı eş okuryazar, 9 resmî nikâhlı eş ilkokul mezunu, 1 resmî nikâhlı eş ortaokul mezunu ve 2 resmî nikâhlı eş lise mezunudur. 2 resmî nikâhlı eşin çalışma durumu bilinmemektedir. 1 resmî nikâhlı eş ise temizlik görevlisi iken, 17 resmî nikâhlı eş çalışmamaktadır.

4.2. KUMALIK ÖNCESİ AİLE YAŞANTISI

Katılımcıların söylemlerinden elde edilen kumalık öncesi aile yaşantısı temasında; sosyoekonomik durum, kız çocuklarının eğitimi hakkındaki tutum ve davranışlar, aile içi ilişkiler, evlilik konusundaki adetler, kumalık geleneği ve eğer gerçekleşmişse daha önceki evlilikler konularında değerlendirilmeler yapılmaya çalışılmıştır. Katılımcıların sahip oldukları değerler, ideolojik ve politik düşünceler ve sosyoekonomik yapıları ile gerçekleştirdikleri evlilikler arasındaki ilişkinin anlaşılması için aile yaşantılarının analiz edilmesi önemli bir noktadır.

4.2.1. Sosyoekonomik Açıdan Aile

Katılımcılara, yetiştikleri ailelerin sosyoekonomik durumlarını anlamak amacıyla birtakım sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların cevapları doğrultusunda yetiştikleri ailelerin geçim kaynağının genellikle tarım ve hayvancılık olduğu, bunun yanı sıra işçi ve esnaf ailelerin de bulunduğu bilgisi edinilmiştir.

Amasya'nın bir köyünde doğup büyüyen ve eşi vefat ettikten sonra İstanbul'a göç eden Melek Hanım'ın ailesi hayvancılıkla uğraşmaktadır. Melek Hanım, ailesinin maddi koşullarını "çok iyi" olarak nitelendirmektedir. Babasının vefatından sonra evlenen Melek Hanım'ın söyleminde, mirasın erkek kardeşler tarafından paylaşılmış olduğu dikkat çeken bir noktadır.

"Evlenmeden önce biz sürü sahibiydik. Davarımız, koyunumuz, mandamız, atımız her şeyimiz vardı. Durumumuz çok iyiydi. Babam öldükten sonra abilerim, her şeyi paylaştılar. Ben de babam öldükten sonra evlendim." (Melek Hanım)

Saraybosna’da (Bosna-Hersek) dünyaya gelen Gamze Hanım, annesini küçük yaşta kaybettikten sonra babasının aldığı karar sonucu İstanbul’daki teyzesinin yanında yaşamaya başlamıştır. Ailesinin Türkiye’den göç etmesi ve küçük yaşta İstanbul’a gelmesi sayesinde Türkçesinin iyi olduğunu ifade eden Gamze Hanım, teyzesinin yanında çalışmış ve ondan terziliği öğrenmiştir. Saraybosna’nın doğasını çok seven Gamze Hanım, ailesi ile hâlâ görüşmeye devam etmekte ve eşi ile birlikte ailesini sık sık ziyaret etmektedir. Saraybosna’da çiftçilik yapan babasının ve ona yardım eden erkek kardeşlerinin ekonomik durumlarını ise “orta hâlli” olarak nitelendirmektedir.

“Şöyle, ben zaten ailemin yanından 10 yaşında ayrılmıştım. Dolayısıyla onlar yaşamlarını çiftçilik yaparak geçiriyorlardı. Ben burada teyzemin yanında kalıyordum. Teyzemin de gelinlik dükkânı vardı zaten o şekilde geçiniyordu. Biz birlikte kalıyorduk. Kendi ailem için orta hâlli diyebilirim. Her şeyi gıdayı zaten topraktan elde ediyorlardı. Onun dışında da elde etmiş olduğumuz şeyleri satıyorduk. Hani oradaki evimiz çok güzel. Doğayla iç içe. Ben hâlâ üç ayda bir, dört ayda bir mutlaka gidiyorum. Eşim de benimle birlikte geliyor hatta. O da Saraybosna’yı çok seviyor, doğası filan çok güzel. Size de tavsiye ederim. Mutlaka gidin görün yani. Abilerim, babama yardım ediyorlar hâlâ. Aynı zamanda kendilerine ait işleri de var. Bir tanesi memur orada. O şekilde çalışıyor. Onun dışında diğerleri de babama yardım ediyorlar zaman zaman, topraktan toplamamız gerektiği zaman geliyorlar.” (Gamze Hanım)

Çukurcuma’da doğup büyüyen Zeynep Hanım, annesi ve babası vefat etmeden önce maddi imkânlarının yetersiz olduğunu belirtmiştir. 1965 yılında yörelerine Irak uçağı tarafından bir saldırı düzenlendiğini ifade eden Zeynep Hanım, bu saldırıda ailesindeki herkesin yaralandığını, babasının ise vefat ettiğini ifade etmiştir. Ağır yaralanan Zeynep Hanım, bu saldırıdan sonra hastanede uzun bir süre tedavi görmüştür. Zeynep Hanım, uluslararası hukukun devreye girmesiyle ailesinin tazminat aldığını ve aldıkları tazminat sayesinde geçimlerini sağladıklarını fakat annelerinin de kısa bir süre sonra hastalanıp vefat ettiğini belirtmiştir. Tazminat parası sayesinde maddi olanaklarının bulunduğunu fakat kendisinin ve kardeşlerinin küçük yaşta olması sebebiyle dayısının yanında kalmaya başladıklarını şöyle belirtmiştir:

“Benim babam, Irak uçağı geldi bombardıman etti Çukurcuma’ya. 65 yılında, ben daha 6 yaşındayken. O zaman işte babamı kaybettik. Yaralıydık. En yaralısı da bendim. Biz 5 kızdık, 1 erkek kardeşim vardı. Yalnız ablam evlenmişti. Diğerlerinin hepsi evdeydi. Yazdı. Biz kendi aramızda çardakta kalıyorduk. Hani çok sıcaktı. Kendi

arazimizin üstünde. Babam öyle bizi şey yapıyordu. Tabii maddi durumumuz, imkânlarımız yoktu o dönemde. Ben daha küçüktüm, kardeşim küçüktü, ablalarım daha evlenmemişti. Onlar da ikisi de gençti, daha çocuk sayılıyorlardı. O zaman işte uçak bombardıman yapınca babam yaşlıydı, annem daha gençti. Babamı kaybettik o zaman. Ben ağır yaralıydim. 2 ay öyle hastanelerde kaldım. Sonradan babamın öldüğünü öğrendim. Sonra annem bize hâkim gibi bir kadındı. Annem çok akıllı bir kadındı. O zaman işte devletler arası olunca ülke itiraz ediyor. Oradan tazminat istediler. Ölümüz var, yaralımız var diye. Bize bir miktar tazminat verildi. Annem o tazminatla bize ev yaptı. Tabii aradan 4 yıl geçti. 4 yıl sonra annem de amansız bir hastalığa yakalandı. Annemi de kaybettik. Biz öyle kaldık. Dayım bize sahip çıktı. Fakat kendi paramız vardı ama biz daha çocuktuk. O zaman benim büyük ablamı babam evlendirmişti. O zaten evliydi. 1 tane nişanlı ablam vardı. Diğer 2 ablam, ben bir de kardeşim. Yani 4 kız, 1 erkek çocuğu. O zaman benim hem nişanlı olan ablam, yani 3 ablamı da evlendirdiler. Evlendiler onlar. Benle kardeşim kaldı. Erkek kardeşim benden 2 yaş küçük. Kızların da en küçüğü benim zaten. Onlar evlendiler, biz kaldık. Ben okul okuyordum. İlkokulu okuyordum işte o dönem. Annemi kaybedince ben de gerçi bu kumalıkla ilgili bir şey değil ama kısaca yaşadıklarımı söyleyeyim.” (Zeynep Hanım)

Erzincan’dan İstanbul’a göç eden Meltem Hanım’ın ailesi uzun bir süredir burada yaşamlarını sürdürmektedir. Meltem Hanım’ın annesi gündelik işçi olarak çalışırken, babası ise bekçilik yapmaktadır. Yaşadıkları evin kira olduğunu ve ekonomik durumlarını “kötü” olarak nitelendiren Meltem Hanım, ekonomik zorlukların dışında ailesinin başka sorunlar yaşadığından da bahsetmiştir. Ailesini “sağlıklı olmayan” bir aile olarak tanımlayan Meltem Hanım’ın söylemlerinde aile içi şiddet, alkol bağımlılığı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği kavramlarının ön planda olduğu görülmektedir. Babasının, alkol bağımlılığı nedeniyle annesine fiziksel şiddet uyguladığını ve kıskançlık kisvesi altında annesine sürekli baskı ve müdahalede bulunduğunu belirtmektedir. Meltem Hanım’ın anne ve babası bir süre sonra -evlilikleri resmî olarak sona ermesine de- yaşanan bu sorunlardan dolayı ayrı yaşamaya başlamışlardır.

“Durumumuz çok kötüydü. Babam içip içip gelip annemi dövüyordu. Annemi kısıkanıyordu. Kadın ev işlerine gidiyordu. Yok sen nereye gidiyorsun, diyordu. Devamlı dövüyordu. Bizim sağlıklı bir ailemiz yoktu. Kiradaydık. Maddi durumumuz da iyi değildi. Ondan sonra, ben bununla tanıştıktan sonra buna geldim. Hamileyken buna geldim. Kardeşlerimin ikisi bekârdı. Onlar sonradan çalıştılar. Zaten kardeşlerim

sonradan babamla çok içiyor diye görüşmediler. Abim kaç senedir konuşmuyordu, 10-15 senedir. Annemle babam boşanmadılar ama ayrı ayrı yaşamaya başladılar. Ben evlendikten sonra. Babam, bana yakın ev tuttu. Bazen gidip temizliğini yapıyordum. Diğer kardeşlerim görüşmedi. Annem de benimle görüşüyordu ama benim evime gidip gelmiyordu. O kız kardeşimle yaşıyordu.” (Meltem Hanım)

Geleneksel ailelerde yaşanan büyük ailenin, küçük aile üzerinde kurmaya çalıştığı baskı ve denetim sonucu küçük ailelerde birtakım sorunlar meydana gelebilmektedir. Aslı Hanım ve annesi küçük aile olarak yaşamak isteseler de evlerinin çok yakın olması sebebiyle babaanne ve dedesinin kendilerini çok sık ziyaret ettiklerini belirtmektedir. Aslı Hanım, bu ziyaretler sonucu anne ve babası arasında tartışmalar yaşandığı için bu durumdan hoşnutsuzluk duymaktadır. Aslı Hanım, ailesinin ekonomik durumunu ise “ortalama” olarak ifade etmektedir. Ailesinin lise ve ilkokul mezunu oldukları için yapabilecekleri en iyi işi yaptıklarını eklemektedir.

“Çok da iyi değildi. Ortalamaydı. Zaten yüksek bir eğitim seviyesine sahip olmadığı için ailem yapabilecekleri en iyi işleri yapıyorlardı aslında. Çekirdek aile olmaya çalışıyorduk diyeyim ama evimiz ayrıydı ama babaannem dedem bize çok yakın oturuyorlardı. Her zaman gidip geliyorlardı. Çok da çekirdek aile olmuyordu yani bilmiyorum.” (Aslı Hanım)

Hülya Hanım, babasının seyyar satıcılık yaparak geçimlerini sağladığını ve maddi anlamda büyük beklentileri olmadığı için dönemin koşullarına göre ekonomik durumlarının “yeterli” olduğunu şu şekilde belirtmiştir:

“Yani orta hâlli idi. Eskiden böyle çok şey evim olsun arabam olsun, çok böyle fahiş şeyleri yoktu ailemin. Normal gününbirlik çalışırdı babam. Seyyar satıcı, tatlı satardı. Haftalık pazarımızı yaptık mı tamam, Allah bin bereket versin. Pek önünü ardını düşünen yoktu. 1 evimiz vardı. Yani rahattık, çok bir maddi beklentimiz de yoktu. Herkes gibiydi yani, o dönemde herkesin öyleydi diyeyim. Herkesin ancak 1 evi olurdu işte, evini geçindirdin mi tamam. Ondan iyisi yoktu yani. İyi, orta hâlli idi yani.” (Hülya Hanım)

Babasının kırtasiye dükkânı olduğunu belirten Serpil Hanım, dönemsel olarak ekonomik gelirlerinin değiştiğini belirtmiştir. Serpil Hanım, aile içi fiziksel şiddetin yaşanmadığını fakat babasının hane içerisinde otoriter bir yapıya sahip olduğunu ve diğer aile bireylerinin davranışlarını kısıtladığını şöyle ifade etmektedir:

“Dedim işte hani babamın kırtasiye dükkânı vardı. Küçük dükkân işte. İşleri biliyorsunuz, hani okul dönemiyle alakalı oluyor olmuyor. Annem filan da gidiyordu ama babam biraz şeydir muhafazakâr mı diyeyim hani. Annemin de çok gittiği yoktu. Başka bir şeyimiz yok o kadar. Babam katı, çok hiçbir şeye evet demez, çok bağıırır çağırır diyemem ama hani sözünü geçirir diyeyim hani. Sert değil ama kuralları var. Muhafazakâr kurallar. Biliyorsunuz. Oraya çok gitme, buradan erken dön. Hani öyle şeyler. Yoksa vurmak değil, dövmek değil yani.” (Serpil Hanım)

Babası esnaf olan diğer bir katılımcı Yasemin Hanım ise babasının bakkal dükkânı olduğunu, annesinin ise çalışmadığını belirtmektedir. Yasemin Hanım, ekonomik durumlarını ise “orta hâlli” olarak nitelendirmektedir.

“Babam lise mezunu, annem ise ilkokul terk. Babamın küçük bir bakkalı vardı. Sakaryalı benim ailem. Orada doğmuş büyümüşler, orada da yaşıyorlar. Annem ise ev hanımı hani. Hiç çalışmamış zaten. Onlar Sakarya’da yaşıyorlar. Dediğim gibi annem zaten ilkokuldan terk bir kadın. Dolayısıyla başka işte, dışarıda çalışmamış biri. Babam da esnaf olarak, bir ailenin geçimini sağlıyordu yani. Koşulları düşündüğümüzde Sakarya’da bizim yaşadığımız yerde orta hâlli bir aileydik diyebilirim.” (Yasemin Hanım)

Serpil Hanım ve Yasemin Hanım gibi esnaf bir babaya sahip olan Sibel Hanım ekonomik durumlarını “normal” olarak nitelendirmektedir.

“Babam esnaftı benim. Babam çalışıyordu. Biz okuyorduk zaten. Annem ev hanımıydı. Kendi evimiz vardı. Öyle kendi hâlinde normal bir hayatımız vardı. Çok lüks içinde yaşamıyorduk ama fena da bir hayatımız yoktu. Yani kendi çapımızda. Babam çalışıyordu. Babamın sayesinde bizler de hayatımızı idame ettiriyorduk.” (Sibel Hanım)

Sema Hanım’ın ailesi, Kastamonu’dan İstanbul’a uzun bir süre önce göç etmiş ve babası tuğla üzerine bir iş kurmuştur. Ailesinin ekonomik durumunu “iyi” olarak nitelendiren Sema Hanım, babasının Kastamonu’dan gelen hemşehrilerine de iş konusunda yardımda bulunduğunu ifade etmiştir. Kendisinin de çalıştığını ifade eden Sema Hanım, kazandığı paraya babasının müdahale etmediğini ise şu şekilde belirtmiştir:

“... Babamın mesleği tuğlacıydı. Tuğla ocaklarımız vardı. Arazinin üzerinde. Küçükköy Gazi Mahallesi’nde. Beşyüzevler ile Gazi Mahallesi arasında. Orada tuğla ocağımız vardı. Onun şeyisini yapıyordu. Hani kesme tuğlalar var ya. Kesme kesme, kalıp kalıp. Onun ocaklarını yapıyordu. Yani patronuydu. 50 işçimiz vardı o zamanlar.

Zorluklar içinde hiç büyümedik. Babam, ilk İstanbul'a gelenlerdenmiş o zaman. Bizim köylülerimize mesela gelin ben size iş bulurum, onu yaparım, bunu yaparım. Bizim vardı 3 katlı evimiz. Getirdiği kişiler, akrabalar hani ona yardımcı olur, buna yardımcı olurdu. Affedersin banka gibiydi babam daha doğrusu. Ona para verirdi, ona iş bulurdu derken kendi ilerlemedi. Nalburumuz vardı. Gayet iyiydi, geçiniyorduk. Emekliydi babacığım, rahmetli. Öyle geçinip gidiyorduk. Ben çalışmıştım ama çalıştığım paraya asla elini sürmezdi, bankaya yatırırdı. Benim kızım çalışıyor, ben parasına dokunmam diyordu. Söylemesi ayıp, bunlar söylenmez ama her ay parayı aldığım zaman koluma 1 bilezik yapardı her ay. Evlendiğimde kollarım doluydu eşimle evlendiğimde. Aman neyse bunları sorarsanız konuşuruz. Bülbül gibi okuyorum.” (Sema Hanım)

Katılımcıların söz konusu söylemleri incelendiğinde sosyoekonomik yapılarında bazı hususlarda birbirine benzer, bazı hususlarda ise birbirinden farklı özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların sosyoekonomik durumları hakkında konuşurken kapalı bir tavır sergiledikleri ve özellikle “kötü” kelimesini kullanmaktan kaçındıkları gözlemlenmiştir. Ailelerin çoğunda, tek bir kişinin çalışma hayatında olduğu ve bu kişinin baba olduğu görülmektedir. Bu durumun nispeten dışında olan tarım ve hayvancılıkla uğraşan ailelerde ise hanedeki tüm bireylerin ekonomik uğraşılarda aktif bir şekilde rol aldıkları anlaşılmaktadır. Katılımcıların çoğu, yaşadıkları yöreye ve zamana göre ekonomik durumlarını ortalama olarak nitelendirmekte; ekonomik durumlarını tasvir ederken ise barınma, beslenme ve giyim olan üç ana ihtiyaç temelinde sınırlandırmaktadır.

4.2.2. Ailenin Eğitim Konusundaki Tutum ve Davranışları

Eğitim, bireylerin yetenek ve becerilerine katkı sağlayan, tutum ve davranışlarını şekillendiren ve aynı zamanda geleceğe dönük beklentilerini belirleyen bir yapıya sahiptir. Bu sebeple eğitim, bireylerin hayatta var olma mücadelesine katkıda bulunmaktadır. Ailenin, üyelerinin eğitim hayatı başlangıcında ve ilerleyen süreçte büyük bir rolü ve fonksiyonu bulunmaktadır. Ailelerin, eğitim konusundaki tutum ve davranışları ile katılımcıların aldıkları eğitim düzeyi arasında doğrudan bir bağlantı bulunmaktadır. Kız çocuklarının eğitimine destek vermeyen ailelerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu ailelerde yetişen katılımcıların, eğitimlerine ya hiç başlayamadığı ya da başladıktan kısa bir süre sonra eğitim hayatlarının sona erdiği tespit edilmiştir. Nicel olarak daha az olan eğitime destek veren ailelerde yetişen katılımcılardan ise üniversite

eğitimi evlilik sebebiyle sonlandıran katılımcıların bulunması dikkat çeken bir noktadır.

4.2.2.1. Kız Çocuklarının Eğitimini Destekleyen Aileler

Üniversite eğitimini tamamlamış olan Yasemin Hanım, eğitim hayatı boyunca ailesi tarafından maddi ve manevi olarak desteklenmiştir. Yasemin Hanım, babasıyla annesine göre daha az iletişim kurabildiklerini, babasının fiziksel bir şiddet göstermediğini fakat içine kapanık ve duygularını ifade etmeyen biri olduğunu belirtmiştir.

“Açıkcısı annem hem bir yandan çok isterdi hani desteklerdi çünkü kendisi de okumak istemiş çocukken filan ama okuldan alınmış. Hem ben okuyayım edeyim mezun olayım, benimle gurur duysun, avukat olmamı çok isterdi mesela. Derdi benim kızım avukat olacak, şöyle olacak, böyle olacak. Bir yandan da şey yapardı ben üniversite okurken de bir yandan hani böyle yanlış şeyler yapıyormuşum ya da yanlışla düşebilirmişim gibi, okumamdan kaynaklı öyle şeyleri de sorun ederdi yani. Ama genel olarak isterdi öyle diyebilirim. Babamla çok yakın bir ilişkimiz yoktu. Severdi beni bilirim, ben de onu severdim. Maddi anlamda sağ olsun desteklemiştir beni o anlamda ama özellikle okumam konusunda bir şeyi olmuştur. Zaten babayla çok sohbet eden çocuklar olmadık. Anneyle paylaşırdık, anneyle sohbetlerimiz olurdu. Babamızı çok görmezdik. Sabah çıkar, akşam gelirdi. Geç gelirdi. Vaktinin olduğu zamanlarda da kahveye giderdi, arkadaşlarıyla takılırdı. Vakit geçirirdi. Öyle bir yakın ilişkimiz, benim de abimle ablamın da olmadı. Çok bilmeyiz yani. Sadece okulla ilgili olarak değil genel olarak babam ne düşünür, babam bizi destekliyor mu, babam şöyle midir pek bilmeyiz. Annem anlatırdı hep. Babanız şöyle diyor, babanız şöyle düşünüyor, istemiyor gibi. Böyle mesafeli mi diyeyim, hep bir mesafe vardı aramızda. Babamla annemin olan ilişkisinde de bizlerle kurduğu ilişkide de vardı. Böyle sert derken şey de olmasın. Nasıl diyeyim sürekli kızan bağırان bir figür de değildi ama çok kapalıydı. Duygularını bilmezdik. Düşüncelerini bilmezdik. Yüzüne bakıp kaşından, gözünden, mimiğinden anlamaya çalışırdık onu. Abim biraz daha şeydi babama göre. Herhâlde biraz da jenerasyon farkı. Daha iletişimimiz vardı. Abim sert biriydi bu arada. Çabuk öfkelenen işte dediğim dedik, heyecanlı bir insandır ama daha mesela bizimle yakın ilişkisi. Babamla kıyasladığımızda mesela daha yakın bir ilişkisi vardı abimin bizimle.”
(Yasemin Hanım)

Karadenizli olduğunu, yörelerinde kız çocuklarının eğitime engel olunmadığını belirten Aslı Hanım, eşinin ise Doğulu olduğunu ve Doğu’da şartların böyle olmadığını vurgulamaktadır. Aslı Hanım, üniversite eğitime başlamış fakat evlilik sebebiyle eğitimini sona erdirmiştir. Ailesinin eğitim almasını istediğini belirten Aslı Hanım, eskiden eğitime önem vermediğini fakat şu an bu konu hakkında pişmanlık hissettiğini şu sözlerle belirtmiştir:

“Şöyle, eşim Doğulu, onların çok farklı. Biz Karadenizliyiz. Bizde öyle kızlar okumaz, çok fazla yok. Ailem okumamı çok istedi. Zaten ben yarıda bıraktığım için de bana kızgınlar ama okumamı çok istiyorlardı. Kendi mesleğim olmasını istiyorlardı. Yapamadım ama yani hayırlısı işte bilmiyorum. Eskiden çok önemsemiyordum. Evet, ailem çok önemsiyordu ama ben her türlü iş bulur çalışırım, ayaklarımın üstünde dururum diyordum. Evlendikten sonra zorlandım. Çalışmadığım için de bir şey almak istediğimde cebimde param olsun isterdim. O yüzden kadınların okutulmasını istiyorum. Okusunlar bence. Bunu okuyacak birileri varsa benim tavsiyem budur.” (Aslı Hanım)

Ailesi tarafından eğitim konusunda desteklendiğini ve üniversite eğitimi için il dışına çıktığını belirten Merve Hanım ise Aslı Hanım ile benzer bir süreç yaşamıştır. Aslı Hanım gibi üniversiteye başladığı sene evlenmek için eğitimini sona erdirmiştir.

“Yok, hayır okutmaya çalıştılar. Bir zorluk olmadı. Dediğim gibi üniversiteye gittim zaten. Bir engel olmadı. İstanbul dışıydı yine gönderdiler. Ben evlilik, aşk durumu olunca bıraktım. Öyle yani. Kendi isteğimle bıraktım. Abimler de lise mezunu. Abim üniversiteyi kazandı ama gitmedi. İstemedi yani. İkisi de lise mezunu. Ticaret lisesi mezunu.” (Merve Hanım)

Eğitim konusunda ailesi tarafından desteklenen Serpil Hanım, lise eğitiminden sonra üniversiteye hazırlanmak için kursa başlamış ve ailesine maddi olarak katkı sunabilmek için yarı zamanlı bir işte çalışmıştır. Geleceğe yönelik hayallerinin, umut ve beklentilerinin üniversite odaklı olduğu bu dönemde, şu anki eşiyle tanışmış ve ilişkilerinin ilerlemesiyle birlikte hayatında birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Hamile olan Serpil Hanım, birliktelik yaşadığı kişinin evli olduğunu öğrenmesiyle farklı bir hayata sürüklenmiştir. Yaşadığı endişe, korku ve stres ile ailesine içerisinde bulunduğu durumu izah edememesi, evden kaçma davranışıyla sonuçlanmıştır. Bu sebeple eğitimden zorunlu bir kopuş yaşayan Serpil Hanım, ailesinin eğitim konusundaki görüşlerini ise şöyle anlatmaktadır:

“Destekliyorlardı. Gir liseden sonra bir taneye gir, üniversite oku dediler. Bir de kırtasiyeciler olunca böyle hep muhabbeti olurdu, gir okula bak defterin kitabın burada olur. Hayat hep defter kalemlerle geçsin gibi ama o zaman öyle düşünmedik, düşünemedim yani. Ablam abim de öyle. Ablam da erken evlendi. Yani öyle düşünemedik o zaman öyle oldu diyeyim. Engellemezlerdi, tam tersi elinde kalemin olsun hep öyleydi yani.” (Serpil Hanım)

Üniversite eğitimi almak için emek harcayan ve geleceğe dair umut ve beklentileri bulunan katılımcıların, eğitimlerinden kopuş hikâyelerinde evlilik unsuru kendini göstermektedir. Evlenmek amacıyla yola çıkan katılımcıların evlenmek istedikleri kişilerin eğitimlerini desteklememesi, üniversitenin bulunduğu ilden farklı bir yerde ikamet edilecek olması ve hamilelik gibi faktörler eğitimden kopuşu hızlandırmıştır. Kadınların üniversite eğitimini tamamlayabilmesi sayesinde, kazanacağı sosyal ve ekonomik gücün farkında olan ataerkil zihniyetin ürünü olan erkekler, kadınların eğitimlerine devam etmemesi için evlilik sürecini hızlandırmıştır. Evlenilmek istenen kişinin resmî nikâhlı olması ve bu durumun aileler tarafından onaylanmayacağı düşüncesi katılımcıların evden kaçma davranışını beraberinde getirmiştir.

4.2.2.2. Kız Çocuklarının Eğitimi Desteklemeyen Aileler

Erzincan’ın bir köyünde doğup büyüyen ve evlenene kadar burada yaşamını sürdüren Esra Hanım, eğitimini köy okulunda almıştır. Köylerinde sadece ilkokul bulunduğu ve ortaokul için ilçeye gitmek gerektiği için köydeki çocukların eğitimi ilkokula kadar sürmüştür. Tarım ve hayvancılıkla uğraşan ailenin, Esra Hanım dışında 7 çocuğu bulunmaktadır. Ekonomik uğraşının tarım ve hayvancılık olduğu kırsal bölgelerde insan iş gücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeple kalabalık nüfus, ailenin geçimine katkı sağlamaktadır. Bu iş gücü sağlanırken ise eğitim konusunda tüm çocuklara aynı fırsat tanınmamıştır. Ailenin büyük çocukları, iş gücü olarak katkı sağladıkları için, babaları tarafından okula gönderilmemiştir.

“Köyde ilkokul vardı. Ailemiz bizi gönderdi, gönderdi babam. Engel olmadı. Gidiyordum. Gönderdi beni. Diğer kardeşlerimi göndermedi. Mesela kaç tane gittik okula 3-4 tanemiz okula gittik, 3 tanemiz gitmedi okula. Onlar büyükler diye tabii ki köy, iş çok oluyordu. Onları göndermedi babam. Biz küçüktük, bizi gönderiyordu babam. 3 kız gitmedi sadece. 1 tane abim var zaten. Abim okula gitti. 4 kız gitmişiz bir

de abim. Beşimiz okumuşuz. Üçümüz okumamışız. Onlar da ev işi, mal davara gitme.”
(Esra Hanım)

Eğitim çağında köyde bulunan diğer bir katılımcı ise Melek Hanım’dır. Melek Hanım, okuyamamasının nedeni olarak kendisini görmekte ve bu konuda kendisini suçlamaktadır.

“Abilerimin hanımları okudu. İlkokuldan çıktı. En büyük abimin hanımı küçükken evlendiği için o okumamış. Onu kıydan getirdik. Gölcük’ten geldi. Ben de gittim ama benim kafa çalışmadı. Kafa almadı benim. Saman doluydu benim kafam. Ablalarımın üçünü de okula göndermediler. Bir tek ben gittim.” (Melek Hanım)

Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kabullerle kadınların evlenip çocuk sahibi olmasına diğer bir deyişle anneliğine değer atfedilmektedir. Sibel Hanım, söz konusu geleneksel toplumsal cinsiyet normları üzerine kurulu ailelerden birinde doğup büyüyüp kadınlardan yalnızca biridir. Ailesi tarafından erkek çocuğuna eğitim konusunda gerekli tüm destekler sağlanırken; Sibel Hanım’a ise bir kadın olarak zamanı geldiğinde “yuva”sını kurup çocuk sahibi olacağı düşüncesiyle eğitim almasına gerek görülmediği için desteklenmemiştir. Sibel Hanım, kadınların geleneksel roller üzerinden tanınması dışında, toplumsal hayatta var olma mücadelesinde sivil toplum ve devletin kolektif bir şekilde destek vermesi gerektiğini belirtmektedir.

“Yani o dönemlerde kız çocuklarının okumasını çok önemsemiyorlardı. Ben kendi isteğimle sınavlara katıldım ve başarılı oldum, memur hayatına girdim. Aksi takdirde annemin bana söylediği tek şey; zaten evleneceksin, çocuğun olacak, ne gerek var okuyacaksın? Hep abimi okutma hevesindelerdi. Ben kendi çabalarımla annemden gizli sınava filan girdim. Sınavı kazanınca memur oldum. Memur olduğum sene zaten evlendim ben. Annem beni görücü usulüyle evlendirdi daha doğrusu. Yaşın geldi evlen gibi. İlk gelen kısmetimle beni evlendirdiler yani. Kesinlikle her kadın kendi çağında eğitimini tamamlayıp kendi ayakları üzerinde durması gerekiyor. Bunun için bütün halk, bütün devletin destek vermesi gerekiyor. Çünkü kadın mağduriyetinin ne olduğunu ben çok iyi biliyorum. Yaşadım çünkü.” (Sibel Hanım)

Ailesindeki kadınların genellikle eğitim almadığını belirten Duygu Hanım, lise eğitimine kadar devam edebilmiş; lise eğitimi bittikten sonra ise görücü usulüyle evlendirilmiştir.

“Ortaokulu bitirdikten sonra liseyi okumamı çok istemediler. Ben yine okudum zaten liseden 17 yaşında, o zaman 17 yaşında mezun oluyorduk. Liseyi bitirince de

gerek duymadılar bir daha okumama. Sonra zaten görücü usulüyle evlendirildim. Genelde kızlar okumaz bizim ailede.” (Duygu Hanım)

Balıkesir’de doğup büyüyen Hülya Hanım’ın ailesinde eğitim konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Eğitimi konusunda annesinin desteklerine rağmen, babasının eğitim almasını istememesi nedeniyle zorluklar yaşamıştır. Sibel Hanım’ın yetiştiği aileye benzer bir şekilde Hülya Hanım’ın ailesi tarafından da erkek çocuğunun okuyup bir meslek sahibi olması istenirken, kız çocuğunun evlilik yaşı geldiğinde evlenmesi uygun görül müştür. Öğretmenlerinin desteği sayesinde, ailesinden gizli bir şekilde sınava girip başarılı olan Hülya Hanım’ın eğitim hikâyesi böylece başlamıştır. Bu süreçte babası ile çatışmalar yaşayan Hülya Hanım, babasının kendisini alıkoyarak eğitim hayatından koparacağını düşündüğü için kaldığı yatılı okuldan izin günlerinde dahi evine gidememiştir.

“Benim ailem annem okumamı istiyordu, babam ben kız okutmam derdi hep. Ben yatılı okula gizli kaçak yollarla girip sınava girdim, matematik öğretmenimin sayesinde. Kazanınca işte öğretmenlerim eve geldi, babamı ikna ettiler. Zar zor yatılı okula gittim, ilk sene hatta herkesi işte evci gönderirlerdi. Benim babam gelip beni almadığı için ben 1 sene boyunca eve bile gitmedim. Her koşulda okumak zorundayım diyip okumak istiyordum. Okudum da sonuçta. Kardeşim erkek çocuğuydu. Onun okumasını özellikle istediler, astsubay, polis olsun işte. Okusun şey yapsın ama o da olamadı. Baba mesleğini devam ettiriyor şimdi, lise mezunu. Çok şükür okumuşum.” (Hülya Hanım)

Babası tarafından eğitim konusunda desteklenmeyen Sema Hanım, babasının vereceği tepkiden çekinerek gizli bir şekilde daktilo kursuna devam edebilmiştir. Babasını, sahip olduğu bu görüşten dolayı tarif etmek için “köylü kafası” ve “geri kafalı” metaforlarına başvuran Sema Hanım, bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir:

“İstemiyordu. Köylü kafasıydı. Şöyle, kız kısmı okur mu? Bak bu kafa vardı ailemde yani. O zamanlar daktilo kursları vardı. Zorla yazıldım. Hem çalışıyordum, hem okuyordum. Daktiloya gidiyordum. 8 ay daktilo kursuna gittim Beyazıt’ta Şampiyon Kursuna. O zaman bilgisayar filan yoktu. Gittim, bitirdim, iş buldum, amca kızıyla gittim. Hep affedersin kaçamak gidiyorduk. Gizliyorduk. Gizlemesem, göndermezdi ki babam. Git çalış fabrikada mesela. Okul onun hiç umurunda değildi. İleriye hiç düşünmezdi, hep geri düşünürdü. Geri kafalılık vardı benim ailemde. Parama da bir şey yapmazdı ama öyleydi yani.” (Sema Hanım)

Eğitim konusunda babası tarafından desteklenmeyen katılımcılardan bir diğeri olan Meltem Hanım, ilkokul eğitimine kadar devam edebilmiştir. Erzincan'dan uzun bir süre önce göç eden ve köylerinde sadece ilkokul bulunan Meltem Hanım, İstanbul'da yaşadıkları muhit dolayısıyla okula erişim sorunu ortadan kalkmıştır. Yeni koşulları eğitime erişebilecekleri bir ortam oluştursa dahi babasının ilkokula kadar okumasına izin verdiğini belirten Meltem Hanım, babasının alkol ve şiddet sorununa bir kez daha şu sözlerle değinmiştir:

“Annem çok istedi ama olmadı. Babam içince bizi hep dövüyordu. Yoksa annem bizi okutmak istiyordu. Okuturdu Beşiktaş gibi yerde 30 sene kaldık. Babam hiçbir şeye izin vermiyordu, kıskanıyordu, kadını her gün dövüyordu. Yok sen kime baktın, ne yapıyorsun diyordu. Sadece ilkokula gönderdi. Bizim komşular, kızlarını gönderiyordu. Bizimki göndermiyordu. Akrabalardan ilkokul mezunu en çok. Şimdi okumuşlar ama. Bizim dönemimizde de okuyanlar var.” (Meltem Hanım)

Okuryazar olmayan katılımcılardan Elif Hanım, ailesi tarafından toplumsal cinsiyet eşitsizliğine uğrayarak, cinsiyeti nedeniyle okula gönderilmemiştir. Ailesinin bu davranışından dolayı yıllar sonra pişmanlık duyduğunu dile getiren Elif Hanım, okuma yazma bilmenin özellikle iş bulma konusunda önemli olduğunu belirtmiştir. Okuma yazma bilmeyen kadınların, genellikle temizlik işçisi olarak çalışmaya mecbur olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir:

“Biz okulu bilmiyorduk. O zaman öyle bir şeyler yoktu. Bizim durumumuz yoktu. Erkekleri gönderiyorlardı ilçeye. Sonradan pişman oldular tabii. Keşke erkekler yerine sizi gönderseydik diye. İnsan okuma yazma bilse daha iyi değil mi? O zaman köydeydik, durumumuz da yoktu göndermediler bizi. Kadınlar okula gitseydi, daha iyi olurdu. Nereye gitsen okuma yazma bilsen her şeyi yapabilirsin. Mesela işe gitsen okuma yazman var mı, diploman var mı hep soruyorlar. Onlar da yoksa ya bulaşık yıkayacaksın ya merdiven sileceksin. Başka ne yapacaksın ki okuma yazman yoksa.” (Elif Hanım)

İpek Hanım, ailesinin eğitim konusunda olumsuz düşünmediğini fakat bulundukları yörenin yaşam koşullarından dolayı okula ulaşım sağlayamadıklarından bahsetmektedir. Okuryazar olmayan İpek Hanım, Elif Hanım gibi okuma yazma bilmediği için birçok sorunla yüz yüze kaldığını şu sözlerle ifade etmektedir:

“Şimdi gönderiyorlar. Eskiden göndermiyorlardı. Bizim zamanımızda şöyleydi, babam bizi aslında okutacaktı. Biz köydeydik. Ondan sonra başka bir köye geçtik.

Babam orada ev yaptırdı. Orada okul yoktu. Okul oraya çok uzaktı. Babamın da imkânı yoktu. Servis gibi bizi götürüp getirmesi için. Sonradan okul yaptılar ama bizim yaşımız geçmişti. Ondan sonra da isteseler de gidemezdik. Gitmedik. Kızlar okula gitmeli. Ben ne kadar zorluk çekiyorum. Tabii ki herhâlde gitmeliler. Çok zorluk çekiyorum. İnsan okula gidince her şeyi biliyor. Okumayan insan çok cahil oluyor.” (İpek Hanım)

Nazlı Hanım, annesi ve babası arasında yaşanan bir tartışma nedeniyle annesiyle birlikte bir süre İstanbul’da yaşamıştır. Nazlı Hanım, bu süre zarfında okul kaydının yapılmaması ve memleketlerine döndüklerinde bu durumun devam etmesi nedenleriyle okuma yazma öğrenememiştir. Nazlı Hanım, zamanla kendi çabasıyla okumayı öğrendiğini ve günlük işlerini tek başına yapmaya çalıştığını ifade etmektedir.

“Okutsalardı beni hiç okuldan çıkartmazlardı ya da tekrar okula verirlerdi. Öyle bir şey isteseler. Şimdiki gibi sıkıyönetim yok. Çocuklar şimdi başlıyor 7 yaşında okula, sonra bitiriyorlar. O devirlerde yoktu böyle bir şey. Verselerdi ben de okurdum o zaman. Vermediler ben de okuyamadım canım benim. Ne okuduk ne de başka bir şey ettik. Okuma yine biraz biliyorum, numara filan çevirip telefon açabiliyorum. Şükürler olsun.” (Nazlı Hanım)

Katılımcıların, eğitim ile ilgili ailelerinin olumsuz davranışları karşısında farklı savunma biçimleri gerçekleştirdikleri görülmektedir. Katılımcıların ailelerinde geleneksel cinsiyet normlarının hâkim olduğu, erkek çocukların eğitime önem verildiği ve kız çocuklarının gelecekte evlilik gerçekleştirerek anne olması düşüncesi üzerine kurulu bir anlayış süregelmektedir. Ailelerinden eğitim konusunda destek göremeyen katılımcılar, gösterilecek olumsuz tepkilere rağmen gizli bir şekilde eğitimlerine devam etmişlerdir. Bazen bir akraba, bazen ise bir öğretmen aracılığıyla eğitimlerine devam edebilen katılımcılar, aldıkları eğitim sayesinde çalışma hayatında aktif bir şekilde rol alabilmişlerdir. Üniversite mezunu katılımcılar, evliliklerinin sona ermesi hâlinde kendi ayakları üstünde durabilmekte ve bu süreçte bir erkeğe ya da ailesine bağımlı kalmadan ekonomik ve sosyal açıdan güçlü kalabilmektedir.

4.2.3. Aile İçi İlişkiler

Ebeveyn-çocuk, eşler ve kardeşler arasındaki ilişki dinamikleri, aile sisteminin yapısını belirlemektedir. İletişimsizlik, aile içi şiddet, kumar ve alkol bağımlılığı, aldatma, sevgisizlik gibi olumsuz aile içi ilişki deneyimleri, bireylerin düşünsel yapılarını ve gelecekte kuracakları ilişkileri etkileyebilmektedir. Katılımcıların çoğu, rol

ve sorumlulukların cinsiyet temelli gerçekleştirildiği ve erkeğin ev dışı, kadının ise ev içinde konumlandırıldığı geleneksel ataerkil bir aileye sahiptir. Katılımcılar söylemlerinde parçalanmış aile, aile içi şiddet, aile baskısı ve iletişimsizlik kavramlarına yoğun bir şekilde değinmişlerdir. Bu süreçte yaşanan olumsuz aile deneyimleri, katılımcıların evden uzaklaşma sürecini hızlandırmıştır. Olumsuz aile deneyimlerinden küçük yaşta ebeveyn kaybını yaşayan Zeynep Hanım, bir çocuğun en zengin yanının ailesi olduğunu vurgulayarak hissettiği aile eksikliğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Benim çocukluğumdan beri yaşadığım öyle şey bir hayat yaşamadım, görmedim. Ne gençlik, çocukluk. Anne-baba, zaten en büyük fakirliğim annemin babamın kayboluşu, hani kaybetmemiz. Bir çocuğun en zengin yanı nedir? Anne babasının olmasıdır. Dünya onun olsa ne yazar anne babası olmayınca. Biz anne baba kelimesini hiç kullanmadık. Ben hatırlamıyorum yani kullandığımı. O yüzden ne bileyim öyle itile kakıla şey yaptık.” (Zeynep Hanım)

Geleneksel ataerkil bir aile yapısına sahip olduğunu belirten Hülya Hanım, babasının annesine karşı olan tutum ve davranışlarından duyduğu rahatsızlığı dile getirmektedir. Aynı zamanda annesinin babasına karşı olan tavrını “ezik büzük” metaforuyla tasvirleyen Hülya Hanım, annesi gibi olmamak ve bu ilişki yapısından kurtularak özgür olmak için çözümün eğitim olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Yani eski erkek baskıları, sinen kadın. Ben o yüzden de okumayı çok istedim. Hani o şekilde ezik büzük mecbur yani o şekilde yaşamak benim hoşuma gitmiyordu. Annemin profili benim hoşuma hiç gitmiyordu. Onun için de okursam bu profilden çıkarım, bunları aşarım diye okudum zaten. Sosyal özgürlüğüm olunca kesinlikle her yönden özgür olacağımı hissediyordum. Öyle de oldu.” (Hülya Hanım)

Serpil Hanım’ın ailesinde, aile üyeleri arasında açık bir iletişim kurulmamaktadır. Serpil Hanım, babasının aile içerisinde söz sahibi olarak kuralları bulunduğunu ve bu kurallara aile üyeleri uyduğu için sorun yaşanmadığını belirtmektedir. Aynı zamanda annesinin babasına riayet ettiği için ev içinde fiziksel şiddet ya tartışma meydana gelmediğini belirten Serpil Hanım, geçmişi düşündüğünde yaşananları “sıkı bir hayat” olarak nitelendirmektedir. Serpil Hanım, bu süreçte yasaklara bağlı kalarak davranışlarını şekillendirdiğini ve erkek kardeşinin gözetimi altında olduğunu şu şekilde anlatmaktadır:

“Her konu mümkün değil tahmin edersiniz. Babam kızmaz dedim ama dediğim gibi kuralları var. Kuralları bilip ona göre yaşıyorduk. Şimdi bakınca sıkı bir hayatmış.”

Böyle düşünmüyordum o zaman. Gidiyordum okuluma geliyordum. Kendim çalıştım bir ara aileye katkı sundum yine ama yine yasaklar vardı. Eve erken dön, bunu giyindin mi, işte abin seni bıraksın, abin işten gelince alır seni filan gibi. Annem de sakın sessiz, babama uyuyor. Çok her şeyin konuşulduğu bir aile değildi, böyleydi. Tartışmazlardı öyle kavga görmedim. Açıkçası bağırsıma çağrışma. Kendi aralarında anlaşırlandı. Nasıl anlaşırlandı, annem çok hayır demezdi. Birbirlerini idare ederlerdi. Çok kavga görmedik.” (Serpil Hanım)

Katılımcıların önemli bir kısmının, aile içi ilişkilerinde yoğun bir şekilde vurguladıkları “iletişimsizlik” sorunu özellikle “baba” ile olan ilişkilerde yaşanmaktadır. Babanın kapalı bir tavır sergilemesi, sohbet etmemesi, sevgisini sözel ya da dokunsal olarak ifade etmemesi gibi davranışlar, katılımcıların babalarıyla olan ilişkilerini olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Katılımcılar, babalarıyla yaşadıkları bu iletişimsizlik sorununu aşağıdaki şekillerde ifade etmişlerdir:

“Konuşamıyordum. Annemle konuşuyordum da babamla konuşamıyordum. Eski insanlar. Çok konuşamıyorduk. Derdimizi birbirimize anlatamıyorduk. Kız kardeşimle paylaşıyordum, ablamla paylaşıyordum. Derdimi anlatamıyordum onlara.” (Esra Hanım)

“Yok. Babayla zaten klasik baba kız ilişkisi. O zamanlar pek söylemezdik zaten. Kızardı. Şunu sevdim bunu sevdim. Yine annemle de aynı şekilde. Hani çok bilgili insanlar da değillerdi.” (Duygu Hanım)

“Her konuyu annemle konuşabilirdim ama babamla asla konuşamazdım. Babamın bir ters bakmasıyla biz bir masaya bile oturamazdık, o kadar çekinirdik. Babamızdan şiddet şöyle bir yere gitmeyeceksin, onun sözünden çıkmayacaksın biz evlatları olarak. Annem zaten sözünden çıkmazdı. Babam paraya pula önem vermezdi, anneciğime verirdi ama onun sözünden çıktığında şiddet gösterirdi. Bize bir tokat bile vurmamıştır. Masal anlatarak uyuturdu bizi, ondan sonra kendisi uyurdu. O kadar iyi insanlardı. Allah rahmet eylesin.” (Sema Hanım)

“Hayır, hiçbir şey de konuşamıyorduk. Çünkü babam cahildi, çoluk çocuğuyla ilgilenmiyordu. Bizi bir yere bırakmıyordu ki. Sonra ben bir mağazaya girdim, çalıştım. Sonra öbür işe geçtim. Biraz büyüyünce aklımız getirince babamızı dinlemedik. Babam hem bize hem anneme şiddet uyguluyordu.” (Meltem Hanım)

“Açıkçası her konuyu paylaşamıyordum. Fakat hani daha çok ataerkil olduğu için onlara zaten, annem zaten vefat etmişti. Babamla da her konuyu konuşamazdım

hâliyle. Daha çok bir baba şeklinde olduğundan ilişkimiz biraz daha mesafeliydi. Abimlerle de mesafeliydi. Tabii ki ilgilenirlerdi, konuşturlardı ama hiçbir zaman onlarla çok özel şeyler paylaşamazdım. Çok fazla müdahale etmezlerdi bana, ben de onların müdahale etmeyeceği şekilde davranırdım. E tabii uzakta olunca biraz da mesafe giriyor araya. Dolayısıyla o mesafeden dolayı o yakınlığı biraz kaybediyorsunuz. Daha farklı bir ilişki hâline geliyor.” (Gamze Hanım)

Merve Hanım, büyük erkek kardeşi tarafından kendisine baskı uygulandığını ve bu sebeple evden uzaklaşarak babaannesinin yanında yaşamaya başladığını ifade etmiştir. Merve Hanım, büyük erkek kardeşinin küçüklüğünden beri sosyal medya kullanım şekline, arkadaş seçimine ve gideceği yere çeşitli şekillerde müdahale ettiğini ve bu baskıdan duyduğu rahatsızlığın üniversiteyi il dışında okumasında etkili olduğunu belirtmektedir.

“Babam çok değil de büyük abim çok karışırdı. O biraz sıkıyordu. Ben biraz ondan dolayı da kendim, ailemden evimden ayrıldım. Babaannemde yaşamaya başladım. 2,5 sene kadar. Ondan sonra üniversiteye gittim zaten. Biraz da il dışını o yüzden istedim. Abim yüzünden. Abim baskılıyordu her anlamda. Annemle yine konuşabiliyordum ama abimle babamla yine bir çekingenlik var. Konuşamıyordum yani rahat değildim o kadar.” (Merve Hanım)

“Yani çocukluğumu güzel geçirdim arkadaşlarımla filan dışarıda oynayabiliyordum rahat. Tabii abimin birkaç yetiştikten sonra davranış şekilleri filan olumsuz oluyordu yani. Arkadaş ortamında beni biraz küçük düşürüyordu, rencide ediyordu. Sosyal medyamda olsun aynı şekilde o zaman Facebook vardı. Meşhurdu zaten. Yani karışıyordu mesela neden bu kadar arkadaşın var yani kişi sayısı olarak, işte niye şuraya gidiyorsunuz buraya gidiyorsunuz, erken gel, şuraya gitme, buraya gitme gibisinden baskıları. Bir onun olumsuz şeylerini hatırlıyorum. Onun haricinde iyi geçti çocukluğum. Diğer abim çok ayak uyduruyor, konuşuyor. Dertleşir seninle, şakalaşır. Öyle ciddi bir insan değildi yani.” (Merve Hanım)

Çoğunluğun aksine evde annesinin otorite olduğunu belirten katılımcılar da bulunmaktadır. Örneğin Sibel Hanım, annesinin daha otoriter bir yapıya sahip olduğunu belirtmektedir. Annesi için erkek çocuğun önemli olduğunu belirten Sibel Hanım, geçmişte çocuk yaşlarda bu durumu anlayamadığını fakat zamanla olayları analiz edebilmeye başladığında farkına vardığı cinsiyet ayrımcılığından duyduğu rahatsızlığı şu şekilde ifade etmektedir:

“Annem abime hep öncelik tanırdı. Onun için erkek evlat önemliymiş gibi. Herhangi bir şiddet olayı yaşamadık. Babam çok sakın bir insandı zaten. Şiddet eğilimi yoktu. Annem daha otoriter bir kadındı. Ama dediğim gibi annem için her daim erkek evlat bir tık öndedir. Yani bu küçüklüğümüzden beri bu şekilde hep evimizin içerisinde olan bir durumdu. Yani beni çok rahatsız ediyor. Çocukken çok anlamıyormuşum ama büyüyünce daha da çok fark eder oldum bu durumu yani. Ben kendi ailemde kıyafete karışma gibi bir durum yaşamadım. İlk eşimde de yaşamadım. Fakat ikinci imam nikâhlı evlenmiş olduğum eşimle çok yaşadım.” (Sibel Hanım)

Annesinin babasına göre daha baskın bir karakter olduğunu ifade eden Burcu Hanım ise annesinin, davranışları üzerinde kurduğu baskıyı dile getirmektedir. Annesi ve babası arasında sorunlar bulunduğunu, babasının alkol problemleri yaşadığını ve bu sebepler yüzünden ayrıldıklarını belirten Burcu Hanım, boşanma sürecinden sonra anneannesinde yaşadığını belirtmektedir.

“Çok iyi değildi. Ben zaten çok çılgın bir insandım. Annem daha böyle baskıcıydı babamdan. Benimle kızım arasındaki ilişki gibi değil mesela. Serbest değildi hiçbir şey. Gezmek, arkadaşlarla olmak, arkadaşlarla dışarı çıkmak bu tür şeyler kısıtlıydı bizde. Anne babadan daha fena.” (Burcu Hanım)

“İyi değildi zaten ayrıldılar. Ben evlenmeden önce. Ben anneannemde kalıyordum. Babamın alkol problemleri vardı. Biz küçükken de vardı ama sonra daha da arttı.” (Burcu Hanım)

Katılımcıların çoğunun, aile dinamiklerinde erkeklerin kadınlar üzerinde kurduğu egemenlik, cinsiyetçi yaklaşımlar, iletişimsizlik, alkol bağımlılığı, sevgisizlik, baskı ve yasakların olması gibi olumsuz unsurlar bulunmaktadır. Yaşanan olumsuz aile içi ilişki deneyimleri, katılımcıları evden uzaklaşma davranışına itmektedir. Evden uzaklaşmak için çeşitli stratejiler geliştiren kadınlar; bir akrabalarının yanında kalarak, evlenerek ya da eğitim alarak bunu sağlamaya çalışmışlardır.

4.2.4. Evlilik Olgusuyla İlgili Görüşler ve Kültürel Olarak Kumalık

Ailelerin ve çevrenin evlilik olgusuyla ilgili görüşlerini öğrenmek amacıyla katılımcılara sorular yöneltilmiştir. Türkiye’nin farklı bölgelerinden katılımcıların bulunması sebebiyle evlilik olgusuyla ilgili çeşitli görüşler bulunmaktadır. Katılımcı söylemlerinden evlilik yaşı, evlenme biçimi ve kumalık geleneğiyle ilgili konularda

katılımcıların sık sık görücü usulü evlilik ve namus kavramlarına değindikleri görülmüştür.

Evlilik yaşını “kader” metaforuyla ilişkilendiren Elif Hanım, evlilik yaşının değişiklik gösterebildiğini şu şekilde dile getirmektedir:

“Bazen kızları, aileleri birilerini bulup veriyor. 20-21 yaşına geldiklerinde. Bazen de kader insan evlenemiyor. Kader biraz. Mesela görücü olarak geldiği zaman konuşuyorlar, beğeniyorlar. Bence insan tam 20 olduğu zaman evlenebilir. Bazen kader olduğu zaman 20 olmadan evleniyorlar.” (Elif Hanım)

Sibel Hanım, ailesi ve çevresinde evliliklerin genellikle görücü usulüyle gerçekleştiğini, kendisinin de ilk evliliğini bu şekilde yaptığını belirtmektedir. Sibel Hanım, ailesi ve çevresi tarafından genç kızların yirmili yaşlara geldiğinde “namuslarına leke” gelmemesi adına evlendirildiğini, evlendirilen kişi hakkında ise detaylı bir araştırma yapılmadığını belirtmektedir. Konu hakkında söz hakkı bulunmadığını belirten Sibel Hanım, ailesinin seçtiği bir yaşama “boyun eğmek” zorunda kaldığını şu sözlerle ifade etmektedir:

“Yani bizim çevremizde ailemizde daha doğrusu şöyle söyleyeyim. Bir kız 18-20 yaşına geldiğinde evlenip yuvasını kursun. Ha evleneceği kişi sadece evini geçindirebilecek kadar bir geçim kaynağı olsun yeter. Çok fazla özeline teferruatına bakmıyorlardı. Çünkü neden? İşte kızlarına dedikodu olmasın, laf çıkmasın, söz çıkmasın, adı çıkmasın, sanı çıkmasın, hemen namusu şerefi kirlenmeden evlendirelim modundalardı. Ama karşısındaki kişinin ne kadar uygun olup olmadığını çok fazla araştırmıyorlardı o dönemde. Doğru mu? Asla doğru değil. Maalesef o anda zaten çok bilinçli olmadığımız için yaşamamız gereken neyse ona boyun eğip yaşamak zorunda kalıyorduk ve yaşadık yani. Bildik tanıdık olsun, en azından kendi töremize uygun olsun düşüncesi tabii ki vardı.” (Sibel Hanım)

Aslı Hanım, ailesindeki evlenme yaşının 20’den başladığını ve kadınların boşandıktan sonra ikinci kez evlenmelerine “uygun” bakılmadığını belirtmektedir.

“Çok küçük yaşta evlenilmemesi gerektiğini düşünüyorlar. Eskiden köyde çok küçük yaşta evlenip acısını çekenler olmuş. O yüzden 20’den başlar, kaç kadar olduğunun önemi yok. Bizde de ikinci evliliği çok şey yapmıyorlar. İkinci kez evlenince ne oluyor bilmiyorum sanki ama genelde 20 yaşından küçükse pek onaylanmıyor. Özellikle benim ailemde. Onun dışında 40 yaşında filan da evlenen var sıkıntı değil. Boşanmış olsa bile ikinci kez evlenmeye gerek yok gözüyle bakıyorlar hele de çocuğu

varsa özellikle kadınların. Eğer erkekse onun evlenmesinde sakınca olacağını düşünmüyorum. İki kez evlenen çok var. Hatta 80 yaşında gidip 40 yaşında kızla evlenen de var ama kadın olunca aynı şey olmuyor.” (Aslı Hanım)

Serpil Hanım, ailesinde ve yakın çevresinde kumalık geleneğinin olmadığını ifade etmiştir. Ailesinin kendisiyle evlenecek kişi için birtakım ölçütlerinin bulunduğunu; dinî ve siyasi görüş olarak benzer bir yapıya sahip olması, meslek sahibi olması ve yaş farkı bulunmaması gerektiğini belirtmiştir.

“Bizim orada çok bu benim başıma gelen şey çok yok da işte yaşıma göre biri, belki çok az daha hani eşim kadar değil de daha büyük biri, okumuş biri en azından benim gibi, bir mesleği olan düzen kurabileceği, devam edebileceği biriyle isterlerdi. Öyle şeyler isterlerdi. Şey olacak da babama uygun olacak görüş olarak. Anlatabiliyor muyum çünkü babamın şu ana kadar yani o zamana kadar getirmiş olduğu belli kuralları vardı. Bir anda da böyle bambaşka birini istemezlerdi dinî olarak olsun, siyasi görüş olarak olsun. Babama uyacak hani hem de bu yanlış anlaşılmasın istemiyorum hani görüşleri uyacak çalışkan biri diyeyim size.” (Serpil Hanım)

Merve Hanım, ailesinin yüksek düzeyde eğitilmiş insanlar olmadığını fakat “açık fikirli” olduklarını belirtmektedir. Ailesinin, evlilik konusunda kendisine baskı yapmadığını, eğitim ve eğitim sonrası çalışma hayatı konularındaki desteklerini şu şekilde dile getirmektedir:

“Şöyle benim babamın onlar ilkokul, ortaokul mezunları ama biraz aydın kişiler. Kafaları zihniyetleri öyle geri zihniyet değiller. Yani babamın düşüncesi okusun, okuduktan sonra ayakları üstünde dursun, ondan sonra evlensin istediği biriyle. Öyle düşünceleri vardı. Şey değiller hani okutmayalım kız çocuklarını diye bir düşünceleri yok yani. Ya da ne bileyim erkek çocukları hemen evlensin falan düşünceleri yok yani. Çok da sıkılmazlar o konuda bizi.” (Merve Hanım)

Hülya Hanım, ailesinin evlilikle ilgili katı kuralları bulunmadığı; lakin ailesinin kendi yörelerinden biriyle evlenmesi konusunda ısrarcı olduklarını ifade etmiştir. Eğitiminin sona ermesinden sonra Gümüşhane’de göreve başlayan Hülya Hanım, tayin yerinin değişimi için ailesi tarafından sahte bir nikâh yapılması istenmiştir. Hülya Hanım, resmî nikâh ile evleneceği kişinin amacının farklı olduğunu öğrendikten sonra, ailesinin vereceği olumsuz tepkiye rağmen bu nikâhtan vazgeçmiştir. Bu olaydan kısa bir süre sonra şu anki eşiyle tanışan Hülya Hanım, yaşadığı bu durumun evlilik sürecini hızlandırdığını belirtmektedir.

“Çok kuralcı değillerdi ama şeytan üçgeni işte Balıkesir’de Edremit, Ayvalık, Burhaniye o arada evlenmemi. Hatta Doğu’ya tayinim çıkınca Gümüüşhane’ye beni Balıkesirli birisiyle nişanlamaya çalıştılar. İşte o nişan üzerine duyarım ki çocuk da demiş ki, ben o kız gibi birini alırım da bir daha nikâh kıyarım da bir daha boşar mıyım? Tayinim çıksın diye sahte bir nikâh yapılacaktı. Ama onun vazgeçmeyeceğini öğrendiğim gün ben nişanı attım. Tabii ailem bana tepkili davrandı ama sonuçta benim hayatım bir şey yapamadılar yani. Görücü usulü, surf öylesine tayinim Doğu’dan Batı’ya gelsin diye yani. Memlekete aldırmaq için tayinimi. Ailem kızdılar. Zaten onun üzerine de 1-2 ay içerisinde bu eşimle tanıştım zaten. Dedim böyle birisiyle hayat boyu evli kalana kadar gönlümün sevdiğiyle evlenirim. O da beni tetikledi gibi oldu yani.” (Hülya Hanım)

Katılımcıların çoğunun ailesi, kendi yörelerinden biriyle evliliği uygun görmektedir. Burcu Hanım’ın ailesi de bu düşünceye sahip olan ve aynı zamanda Doğululara karşı önyargılı bir annedir. Memleket ölçütü dışında, kendi kızını eğitim konusunda desteklemese de kızının evleneceği kişinin, eğitimli ve meslek sahibi olmasını istemektedir. Gerçekleştirdikleri evliliği “normal olmayan” bir evlilik olarak nitelendiren Hülya Hanım, ailesinin evliliğiyle ilgili görüşünün olumsuz olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Yani annemin bir lafı vardı her zaman davul bile dengi dengine çalar diye, bu tür şeyleri vardı. Hani Doğulu olmasın, tanıdığımız bildiğimiz okumuş bir insan olsun. Kendileri okutma taraftarı değillerdi ama genellikle böyleydi. Hâlâ da aynıdır. Annemin tabularını yıkamazsınız. Bazı şeyler vardır annem için. 47 yaşındayız hâlâ uymak zorundayız. Eşim Erzurumlu. Zaten bir de normal bir evlilik olmadığı için eksilerdeydi yani.” (Burcu Hanım)

Sema Hanım, kendi ailesinde ve çevresinde akraba evliliği geleneğinin bulunmadığını ve evlilik yaşının 18’den başladığını ifade etmektedir. Eşinin resmî nikâhlı eşinin 13 yaşında kaçarak evlendiğini ve yaşının küçük olması nedeniyle evliliğin ifade ettiği anlamı bilemeyeceğini belirtmektedir.

“Bizim ailede akraba evliliği gibi öyle kural yok. Yedi kat uzaktan alırlar hatta ama hani istemiş, birbirini sevmiş onu bilemem ama bizde akraba yok. Dayı kızı, amca oğlu asla yok. Hiç görmedim, duymadım yani şimdiye kadar. 20-18 yaşından sonra evlenmeye izin veriyorlar. Bizde küçük de yok. 18’den aşağıya şey yapmazlar ama eşimin tarafı 13 yaşında evlenmişler. Diğer hanım 13 yaşında evlenmiş. Çocuk yaşıta

evlenip kaçıyorlar. 13 yaşındaki bir bayan evliliği nereden bilebilir? Öyle değil mi?”
(Sema Hanım)

Meltem Hanım, köylerinde evliliğin görücü usulüyle gerçekleştiğini ve evlenme yaşının 15-16 olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda İstanbul’da evlilik koşullarının daha iyi olduğunu ve köyde evliliğe aile büyüklerinin karar verdiğini ifade eden Meltem Hanım, evliliğini kendi isteğiyle gerçekleştirdiğini belirtmiştir.

“Tabii vardı ama ben kendi isteğimle evlendim. Zaten annemi zorla babama vermişler. Köyde hep öyleymiş evlilik. Sonra buraya geldik işte. Buranın şartları daha güzel. Önceden görücü usulüyle oluyordu. Mesela büyükler anneler babalar gidip bakıyorlar, kız tam evlilik çağına gelmiş, onu oğluna istiyorlardı. O zaman evlilik çağı 15-16 yaşlarındaydı. En büyüğü 18 yaşında oluyordu. Köyde kimse bir şey bilmiyordu. Burada biliyorsun..” (Meltem Hanım)

Gamze Hanım ise ailesinin, evleneceği kişinin yaşına ve meslek sahibi olmasına önem verdiklerine değinirken eşi ile resmî nikâhları olmadığı için ailesinin bu durumdan yaşadığı hoşnutsuzluğu belirtmektedir.

“E tabii ki yani evlenmelerini istiyorlar fakat evlenilecek kişinin de daha çok yaşına yakın olmasını arzu ederlerdi. E tabii çalışan, sorumluluk sahibi bir insan olmasını arzu ederlerdi açıkçası. Şu anda yaşadığım durumu hani ailem de çok da memnun değil. Henüz resmî nikâh yapamadığımız için.” (Gamze Hanım)

Yasemin Hanım, anne ve babasının evlilik konusunda aynı fikirde olduklarını fakat babasının duygularını belli etmeyen ve iletişim kurmayan birisi olması nedeniyle kendisiyle iletişime geçen kişinin hep annesi olduğunu belirtmiştir. Annesinin de eğitim süreci boyunca destek olduğunu fakat bu süreçte kendisinin hep yanlış bir şey yapacağından duyduğu endişe ve kaygıdan dolayı sürekli gelenek ve göreneklerini hatırlatan uyarılarda bulunduğunu ifade etmiştir.

“Mesela az önce de dedim ya. Annem isterdi, işte gurur da duyardı, benim okumuş olmamdan. O zaman okuyor olmamdan. Her zamanda dedim ya bazen öyle bazen böyle annemin. Hâli biraz onu da kapsıyor mu desem. Okumamı istiyordu keyif alıyordu, mutlu oluyordu bir yandan. Kendime bir hayat çizerim, belki onunki gibi bir hayatım olmaz diye ama bir yandan da aman kızım bak okuyorsun iyi güzel, şey de yapma, görüyoruz etraftan. Bilmem kimin kızı üniversiteye gitmiş de işe girmiş de kaç yaşına gelmiş evlenmemiş de filan. Herkes bunu konuşuyormuş. Bizim klasik toplumumuzda vardır ya çocuk da yaparım kariyer de. Onu böyle dile getirirdi. Babam

dediğim gibi bizimle çok konuşan sohbet eden biri değildi, doğrudan bize onu söylememiştir. Annem mesela aracı olan kişiydi. Derdi, babanız da mahcup olur, bulunduğumuz çevrede laf olur, söz olur. Biri olursa usulünce, geleneklerimize göre uygun şekillerde şeyi yapılır.” (Yasemin Hanım)

Zeynep Hanım, yörelerinde kumalığın yaygın olduğunu ve süregelen bir gelenek olduğu için yöre halkı tarafından yadırganmadığını ifade etmiştir. Bu sebeple evlendikleri ilk gün eve gittiğinde herhangi bir tepkiyle karşılaşmadığını vurgularken; kumalığa giden sürecinin nedenlerine de değinmektedir. İlk evliliğinde meydana gelen sorunların kendisini kuma olmaya sürüklediğini şöyle ifade etmektedir:

“Tabii ki kimse istemez. Kim ister eşi evlensin, kuma getirsin? Fakat yörenin vermiş olduğu daha önce gördükleri bir şey. Beni götürdüklerinde zaten ben sazlı sözlü gitmedim. Normal arabaya bindirdi götürdü gittik. Gittiğimizde yemek pişirmişti bize. Baya normal bir misafir gelecek gibi. Ben gittim, oturdum ağladım. Hani öyle birinci evliliğimden de kalan kalıntılar beni öyle yaptı. Çünkü eğer o eşim bana iyi olsaydı, bana eş gibi hatta babalık yapabilecek düzeydeydi, yapsaydı ben de bu evliliği yapmamış olurum. Ben de böyle bir hatayı yapmamış olurum. Fakat diyorum ya ben dört dörtlük biriyim demiyorum...” (Zeynep Hanım)

Kendi yörelerinde kumalık geleneğinin bulunduğunu ifade eden katılımcılar ise aşağıdaki şekildedir:

“Herkes biliyordu. Bizim köyde böyle evlenenler var. İki kumalı olanlar yani. Bu benim kumamım bacısının üstüne de kuma geldi. Aslında onun çocuğu oluyormuş. Tam 7 tane olmuş. Ama kocası bakmamış. Hastalık vardı. Boğmaca diyorlardı eskiden. Bilmiyorum, siz bilmezsiniz herhâlde. Boğmaca, boğup boğup atıyormuş çocukları. Ölmüş hepsi. Eskiden doktor mu vardı sanki. Kim doktora götürebilir.” (Melek Hanım)

“Bizim köyde kuma evliliği yapanlar var. İki karısı olan var. Bazen hiç yok yani 1 tane var. Bazen 3 tane var. Değişiyor herkesin aynı değil.” (Elif Hanım)

“Bizim köyde vardı böyle evlenenler ama yakın ailede yoktu. Tepki gösterdiler. Yuva üstüne yuva kurulmaz. Bakmaz size. İmkânı yok dediler.” (İpek Hanım)

“Yani annemin akrabalarında vardı 1 kişi. Şimdi ben adını hatırlamıyorum. Öyle görüştüğüm benim en azından, annemler gidip gelirdi, vardı. Annemin akrabasıydı evet vardı.” (Yasemin Hanım)

“Tabii ki var. Olmaz olur mu, var. Kaç kişi kumalar vardı bizim burada ama tabii yaşlandılar, öldüler. Çok öncedendi yani.” (Nazlı Hanım)

Türkiye dışında doğan tek katılımcı olan Gamze Hanım, kendi ülkesinde kuma evliliklerin olmadığını ve ikinci evliliğin boşanmadan sonra gerçekleştiğini ifade etmektedir. Gamze Hanım ayrıca kendi örneğinden yola çıkarak Türkiye’de resmî nikâhlı eşlerin boşanmama konusunda ısrarcı olduğunu belirtmektedir. Gamze Hanım, boşanma konusunda eşinin davranışlarını göz ardı ederek bütün sorumluluğu eşinin resmî nikâhlı eşine yüklemektedir.

“Yok, çok az yani benim gibi. Kuma evliliği değil ama daha çok Türkiye’deki gibi değil. Şöyle mesela siz birinci eşinize onu sevmediğinizi ve istemediğinizi söylediğiniz zaman genelde Saraybosna’da o kişi çantasını alır gider ya da işte boşanırlar. Türkiye’de olduğu gibi böyle işte ilk evliliğindeki kişi boşanmıyorum diye ısrarcı olmuyor açıkçası. Genelde boşanıyorlar, sonrasında ikinci evliliklerini yapıyorlar. Burada ben böyle olmasına çok şaşırdım açıkçası. Genelde yani birisini sevmediğini söylediğin zaman boşanırsın ve başka bir kişiyi seviyorsan onunla evlenirsin.” (Gamze Hanım)

Katılımcıların çoğunun ailesinde evlenilecek kişi ile ilgili yaş, eğitim, meslek ve memleket özelliklerine dair belirli istek ve beklentiler bulunmaktadır. Aileler, genellikle yaş farkının olmadığı, eğitilmiş, meslek sahibi ve kendi yörelerine ait bir kişi ile evlilik gerçekleştirilmesini uygun görmektedir. Aynı zamanda çoğu ailenin, kadınları “namus”larını korumak amacıyla evliliğe sürüklediği ve bu evliliğin genellikle görücü usulüyle gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Kumalık geleneğinin süregeldiği katılımcılar bulunsada bu durum çoğunluk için geçerli değildir.

4.2.5. Daha Önce Gerçekleştirilen Evlilikler

20 katılımcıdan 9’u daha önce evlilik gerçekleştirmiştir. Katılımcılar geçmiş evliliklerinin başlangıcı, yaşanan sorunlar ve bitiş nedenleri hakkındaki duygu ve düşüncelerini çeşitli şekillerde paylaşmışlardır. Katılımcıların ilk evlilikleri hakkındaki söylemlerinde şiddet, ekonomik sıkıntılar, alkol ve kumar bağımlılığı, sevgisizlik ve ilgisizlik kavramlarının ön planda olduğu görülmüştür.

İlk eşiyile görücü usulüyle tanışan Sibel Hanım, ilk eşinin öğretmen ve kendi yörelerinden biri olduğu için annesinin bu evlilik konusunda ısrarcı olduğunu ve kendisinin karar verebilecek düşünsel yapısının gelişmemiş olmasından dolayı, bu evliliği gerçekleştirmek zorunda kaldığını ifade etmiştir. İlk eşiyile aralarında yaş farkı

bulunan Sibel Hanım, evliliğinde aşk ve heyecanın eksikliğini hep hissettiğini ve bu süreç boyunca çevresindeki evlilikler ile karşılaştırma hâlinde olduğunu belirtmiştir.

“İlk evliliğim bir komşumuzun tavsiyesi üzerine gerçekleşti. Eşim evlenmek istiyormuş. Bir tanıdıklarına söylemişler. Onlar da bizim mahallede bir kız var isterseniz bir gelin görün diye bahsediyorlar. Eşim de öğretmendi zaten. Annem de direkt öğretmen diye, nasıl olsa devlet memuru, bir tarafı devlete bağlı zihniyetiyle. Ben de biraz gençtim güzeldim diye, başkası laf söz yapar diye, annem tamam bu uygun sen bununla evlen, dedi. Ben de çocuk olduğum için ne olduğunu bile bilmiyorken evlenmiş oldum. Ben doğruluğunun bile tam farkında değildim ki bu evliliğin. Annem uygun buldu diye benim içinde uygun zihniyetindeydim. Sonra 1 tane kızım oldu. Eşim benden yaş olarak büyüktü. 8 yaş fark vardı aramızda. Bir aşk evliliği yapmadım ben zaten. Görücü usulüyle evlendim. Normal seyrinde herkesin klasik yaşadığı bir evlilik hayatı. Bizimki de öyleydi ama bir heyecanı, bir keyfi, bir romantizmi yoktu yani. Ben çevremde arkadaşlarımın daha mutlu, daha aşk dolu evlilikler yaşadığını görünce kendimdeki eksilikleri fark ettim. Ben niye böyle mutlu olamıyorum, ben niye bu heyecanı yaşayamıyorum diye.” (Sibel Hanım)

Evliliğinde aşk ve heyecanın eksikliğini hissetmeye ve sürekli evliliğini sorgulamaya devam eden Sibel Hanım, bu ruh hâli içerisindeyken ikinci evliliğini gerçekleştirdiği kişiyle tanışmıştır. Sibel Hanım, ikinci eşine karşı duyduğu yoğun hissiyattan dolayı ilk eşinden boşanma kararı almıştır. Bu süreçte bir kızı bulunan katılımcı, çocuğunun eşinde kaldığını belirtmiştir.

“O arada da ikinci evlendiğim kişiyle biz farklı bir münasebetten dolayı karşılaştık. Onun bana karşı ilgisi benim eşimden uzaklaşmama sebep oldu aslında tam olarak. Ama tabii bunun için ne yapmam gerekiyor tam bilemiyorum. Bu konuyu kimseye de açamıyorsun. Ailene de açamıyorsun, eşine de açamıyorsun. Ne olması gerekiyordu orada? Bir karar vermem gerekiyordu. Duygularım ağır bastı. Ben duygularımın sesini dinleyerekten eşimden boşanma kararı alıp onunla bir birliktelik yaşamak istedim. Bunun da doğru olup olmadığı tartışılabilir bir konu. Şu anki yaşım itibarıyla kendimi sorguladığımda asla doğru bulmuyorum ama o an içinde bulunduğum durum benim bunu yaşamamı gerektiriyordu ve onu yaşadım. Çocuğum eşimde kaldı. Çocuğum ilk önce ben eşimden ayrıldığımda annemle babamla yaşamaya başladık. Doğal olarak kızım 4,5 yaşındaydı o dönemde.” (Sibel Hanım)

İlk evliliğini aile büyüklerinin karar vermesi sonucu görücü usulüyle gerçekleştiren Duygu Hanım, evlenmeden önce eşini hiç tanımadığını ve evlendikten sonra zamanla sevmeye başladığını belirtmiştir. Evliliğinin ilerleyen yıllarında eşinin kendisine olan ilgisizliğinden dolayı memnuniyetsiz olduğunu ve eşine karşı olan duygularının olumsuzlaştığını belirten Duygu Hanım, bu süreç içerisinde ikinci eşi ile tanışmıştır. Duygu Hanım, tanıştıklarında ve ilerleyen süreçte ikinci eşinin kendisine karşı olan güzel sözleri, hediyeleri ve ilgisinden etkilendiğini şöyle belirtmiştir:

“O zamanlar çok onlara bakılmıyordu. Baş göz edelim. Bir an önce gitsin. Aileler tanışmıştı. Ben eşimi hiç tanımıyordum, ilk eşimi. Yani ailem uygun gördüğü için evlendim. Sonradan sevdim fakat evlilik sürecimde olmadı yani ilerleyen zamanlarda birbirimizden soğuduk yani ben soğudum daha doğrusu. Biraz soğuk davranıyordu bana. Şimdiki eşimle de iş yerinde tanıştım. O da bana çok ilgi gösterdi. Beraber geziyorduk, bana çok güzel şeyler söylüyordu, doğum günümde hediyeler alıyordu. Zaten şimdiki eşime o yüzden bağlandım. Eski eşim öyle biri değildi.” (Duygu Hanım)

Erken yaşta evlilik yapan katılımcılardan Gül Hanım, ilk evliliğinin kısa sürdüğünü, eski eşinin eviyle ilgilenmediğini ve kumar bağımlılığı olduğunu ifade etmiştir.

“İlk evliliğimi 17 yaşında yaptım. 17-18 yaşlarında. Uzun sürmedi. Kumar oynuyordu. Başka bir şeyi yoktu. Sadece evine bağlı değildi. Çalıştığını kumara veriyordu...” (Gül Hanım)

Zeynep Hanım, ortaokulda bir öğrenci iken dayısı devlet kurumu kadrosunda yer alabilmek için bu kurumdaki kişi ile bir anlaşma yapmıştır. Bu anlaşma sonucunda Zeynep Hanım zorla evlendirilmiştir. Dayısı, kendi kızı olmasına rağmen evlilik için Zeynep Hanım’ı uygun görmüştür. Çocuk yaşta kendisinden 15 yaş büyük birisiyle evlendirilerek çocuk istismarına maruz kalan Zeynep Hanım, evliliğinde birçok sorunla karşılaşmıştır. Zeynep Hanım, babasını erken yaşta kaybettiği için baba figürü eksikliğini hissettiğini, eşinin yaşının büyük olması nedeniyle kendisine baba gibi davranarak bu hissi azaltabileceğini, lakin eski eşinin bunları gerçekleştirmediğini belirtmiştir. Evliliğinde eşi tarafından fiziksel şiddete maruz kalan ve kıskançlık adı altında baskı ve müdahaleye uğrayan Zeynep Hanım, eşinin aynı zamanda kumar oynama alışkanlığı olduğunu da belirtmiştir.

“... Takdir almışım. Eve geldim. Kimdir bu, dedim. Dayımın kızı dedi ki; bize geliyor, babama söz vermiş, işe sokacak onu. Hani geçici süreli alınmıştı ya. Kadrolu

yapacak adam bunu. Dayım vefat etti. Artık o tür şeyleri unutmuşum. Alışmışım. Ben de çocuktum. Çocuk yaşıyordum. Orta ikiye yeni gidiyordum. Düşünün. İnsan bir çocuğu hayli hayli kandırabilir veyahut bir sürü şey yapabilir. Geldi, gitti, konuştuk. Sevdim ya da sevmedim demedim ben ama beni buna zorlayan oldu. Adam da 31 yaşında, ben 16 yaşıyordum. Yaş farkı vardı. Tamam, ben ona da razıyordum fakat yani bir yandan her şeyden vazgeçiyorum. Babalık yapabiliirdi bana. Mesela çok kıskançtı, kumar oynardı, içki içerdi. Yani çok döverdi beni. Yani çok çektim ben.” (Zeynep Hanım)

Zeynep Hanım, evliliğinde artarak devam eden şiddet, kumar ve baskı sorunları nedeniyle boşanma kararı almıştır. Türkiye’de çoğu kadının boşanmak istediğinde karşılaştığı gibi Zeynep Hanım da hem aile hem eş baskısına maruz kalmıştır. Boşanma kararı aldığı anda aile büyüklerinin devreye girmesi nedeniyle tekrar barışma sağlanmıştır. Lakin bir araya gelirse de aynı sorunlar tekrar baş göstermiştir. Zeynep Hanım, ikinci kez boşanmak istediğinde ise bu sefer öldürölme tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Zeynep Hanım, yaşadığı o zor günleri şu şekilde anlatmaktadır:

“O insanla 1,5 yıl filan evliydim. Kızım vardı. Daha 1 yaşına basmamıştı. Ondan ayrıldım. Çukurca’ya geri gittim. Sınavlara girdim çünkü o zaman daha çalışmıyordum. Sınava girdim, iş yeri sınavlarına girdim. Kazandım, işe girdim. 1,5 yıl. Ablamgilde kalıyordum o zaman. Dayımgile daha gitmedim. Ablam, eniştem geldi aldı beni Hakkâri’den Çukurca’ya götürdü. Orada kaldım. Çocuğuma da baktılar, bana da baktılar ben işe girene kadar. Ayrılmışım, boşanmışım ben o adamdan. Mahkeme kararıyla boşandım. O Hakkâri’de kaldı, ben Çukurca’daydım. Yalvardı, yakardı. Ben istemiyordum ama büyükler de vardı işte. Ne de olsa senin kızının babası. Ben işe girdim sonra. Ayın on ikisinde işe başlamışım. Göreve başladım Çukurca’da. Tabii 79’un sonunda da yine bu geldi beni aldı. Kızımız babasız büyümesin dedi filan. Aldı beni götürdü. Bunun tayini Çukurca’ya bağlı bir yere çıkıyor. O zaman Hakkâri’ye bağlıydı. Geri gittik beraber. Beni de geçici görevlendirmeye aldılar. Yine geri gittim. Yine yıldırım nikâhı yaptık. Baktım yine aynı tas yine aynı hamam. Yine 1 yıl dayandım. Hiç değişen bir şey yok. Maaş alıyorum, maaşımı elimden alıyor. O parayla kumara gidiyor, akşam geç gidiyor. Sabah geliyor eli bomboş. Bir bez bile almazdı. Yani baktım aynı tas aynı hamam. Sonra ben Uludere’ye geçici görevlendirme ile gittim. Eşleri aynı yere verdikleri için bu da sonra geldi. Sonra işler yürümedi. Beni öldürmeye çalıştı tornavidayla herkesin karşısında. Oturduğum yer belediyelikti. Belediyenin başkanı yukarı katta oturuyordu, ben alt katta. Oradaydık, geldi işte. Herkesin önünde gel eve

dedi. Ben korkuyordum beni dövecek diye. Gitmedim. Derken tornavidayı çıkardı cebinden. Saçlarımı tuttu arkadan, tam vuracağı sırada orada bir tane tanıdık kalkıp ona bir tekme vurdu, uzaklaştırdı oradan. Neyse alıp götürdüler. Bu yine bundan sonra ben yine şey yapmadım. Bunu götürdüler. Allah bilir ya ben şikâyet etmedim. Baktım sabah öfkeli. Meğer birisi şikâyet etmiş. Sabahleyin askerler alıp götürdüler. Öyle oraya gittim. Beni de götürdüler. Ben yine acıdım, bırakın dedim. Allah'ından bulsun. Ben bir daha bununla birleşmeyeceğim. Yine gittim, boşandım. Ondan sonra karşıma baya hani ben niye kuma olarak gittim ben bile kendime inanmıyordum. Ben bile şey yapmıyordum.” (Zeynep Hanım)

Nazlı Hanım'ın ailesi, üvey kardeşine köyden kız kaçırmıştır. Karşı aile tarafından intikam alınmak amacıyla kaçırılan Nazlı Hanım, kaçırıldığı evde şiddete maruz kalmıştır. Kendisini kaçıran kişiyi sevmediğini ve istemediğini belirten Nazlı Hanım, o kişiyle yaşamak istemediği için evine dönmek için kaçış yolları aramıştır. Kısa bir süre sonra evine dönebilen Nazlı Hanım; “kader” metaforuyla açıkladığı kumalığı, kendi köylerinden biri ile evlenerek gerçekleştirmiştir.

“Ben nereden başlayayım, ne diyeyim bilmiyorum ki yavrucuğum. Benim ilk evliliğim, benim bir kardeşim vardı annemin köyden getirdiği kardeşim. Bizim köyden bir kız kaçırdılar kardeşime. Bunlar da beni kendi kardeşlerine kaçırdılar muhtar aracılığıyla. Ben de orada durmadım. Sevmedim. Sevmediğim insanla yaşayamadım. Gittiğim yerde duramadım fazla yapamadım. Çıktım babamın evine. 1 hafta bile durmadım. Beni zorla kaçırdılar. Orada yaşamadım durmadım, istemediğim için. Çıktım geldim işte. Beni dövdüler de vurdular da. Ben kaçtım gittim. Geldi bir daha tuttular beni. O zamanın devirleri işte. Kaç seneler ben babamın evinde durdum. 5-6 sene durdum ben babamın evinde. Bu adam bana talip çıktı işte. Yazı, kader. Kuma vardı işte ne yapayım. O zamanlar da bir şey de bilmiyorduk. Kimse de bir şey söylemedi. Ne bileyim başımızdan geçti işte kumacılık. Üç aşağı beş yukarı yine iyi yaşadık. 15-20 sene beraber durduk kumamla.” (Nazlı Hanım)

Esra Hanım, ilk evliliğini görücü usulüyle gerçekleştirmiş ve evlendikten sonra Erzincan'dan İstanbul'a göç etmiştir. Evliliğinde şiddet ve baskıya maruz kaldığını belirten Esra Hanım, yaşadıklarına daha fazla dayanamadığı için evden kaçmak zorunda kalmıştır. Boşandıktan sonra çocukları ile görüştürülmeyen Esra Hanım, bu süreçte annesi ve babası Erzincan'da olduğu için ablası ve abisinin yanında dönüşümlü olarak kalmak zorunda kalmıştır. Bir süre sonra yengesi tarafından daha fazla kendisine destek

sağlanamayacağını belirtmesi ile aile desteği sona eren Esra Hanım'ın, bir çözüm yolu olarak gördüğü ikinci evliliği olan kuma evliliğine sürüklenişi hızlanmıştır.

“... İlk evliliğimde o İstanbul'da yaşıyordu. Sonra görücü usulü evlendik onunla. İstanbul'dan köye geldi. Bizim eve geldi, tanıştık. Babam pek tanııyordu, sonradan tanıdı yani. Mesela annesini babasını tanıyordu adamın, adamın kendisini tanııyordu. İşte ondan sonra görücü usulü evlendik. O adam belediyede çalışıyordu. Beşiktaş Belediyesi'nde. Durumu iyiydi tabii ki. İşçi olarak çalışıyordu. Ben evlendikten sonra hemen buraya geldik. Hiç köyde durmadım. Burada Beşiktaş'ta bir gecekondu oturuyordum. Evliliğimiz kavga dövüşle öyle devam etti. Adam pek şey yapmıyordu. Ne bileyim yok eve git, evden çık, hep kavga dövüşle aramız öyle geçti. Bize karışıyordu. Mesele çocuklara hiç şeysi yok. Çok ters bir adamdı. Geliyordu eve hemen çıkıp gidiyordu. Bizimle ilgilenmiyordu. Çocuğum hemen oldu. Kayınpederim, kaynanam, kaynım vardı evde. Ben yalnız başına değildim. İlgisizdi. Şiddet de vardı. Döviyordu, kovuyordu, çık git. Para vermezdi. Çok hakaretler ediyordu bana. İçki vardı tabii, kumar oynuyordu, içki içiyordu. Çok edepsiz bir adamdı. Sonra bozulmaya başladı. Sonra beni dövdü. Kahvaltı yapıyorduk. Masayı devirdi. Ben de kaçtım gittim evden, çıktım gittim. Ablama gittim. Oraya gittim orada kaldım 1-2 gün. Sonra abim geldi götürdü beni. Ondan sonra yengemlere geldim. 1 sene ablamgilde, 1 sene yengemgilde kaldım. Ondan sonra yengem bana dedi ki; ben sana bakamam, başının çaresine bak dedi. Öyle oldu işte. 1 sene çalıştım. Ondan sonra yengem şey yaptı. Destek görmedim. Hem işe gidiyordum hem oraya gidiyordum.” (Esra Hanım)

Boşandıktan sonra eski eş, Esra Hanım ve çocuklarının görüşmesine engel olmuştur. Seneler sonra çocuklarıyla tekrar iletişime geçebilen Esra Hanım, eski eşinin çocuklarına kendisi hakkında olumsuz ifadelerde bulunduğunu belirtmiştir.

“Bir ara görüşmüyordum. Şimdi görüşüyorum. Babası bırakmıyordu. Babası annenizle görüşmeyeceksiniz diyordu. Şimdi büyükler. Birisi 27, birisi de 33 yaşında. Birisi evlendikten sonra görüştüm onlarla ben. Gittim görmeye de çocuklar ağladı. Babam kızıyor bize, annenizle görüşmeyeceksiniz, telefonla aramayacaksınız. Çok tepki göstermiş, doldurmuş babası. Benimle görüşmediler. Sonra sonra işte görüştük. Ben telefon numarasını aldım, aradım. Sonra konuştuk, görüştük. Boşandıktan sonra nafaka vermedi. Bir şey vermedi.” (Esra Hanım)

Kendinden yaşça büyük biri tarafından zorla kaçırılan Sevgi Hanım, gücün parayla olan ilişkisine değinerek bu evliliğe mahkûm edildiğini şöyle belirtmektedir:

“... 18 yaşında, adam beni zorla kaçırdı. Yaşlı adamdı. Sonra yine de 2 çocuğum oldu. O adamla beraber İstanbul’a geldik. Adam öldükten sonra bu sonraki kocam geldi beni tekrar köye kumanın üstüne götürdü. Köyde eskiden kim güçlü olursa güç ondadır. Adam para vermiş. Adam biraz İstanbul’da çalışmıştı durumu iyiydi. Adam geldi zorla, atın üstüne bağladı, götürdü. Sonra babam şikâyet ettiyse de o adam kaçırmış, şey yapmış, onu daha kimse almaz diye o yaşlı adamla beraber kaldım. Sonra 2 tane çocuğum oldu. 2 çocuktan sonra tekrar İstanbul’a götürdü.” (Sevgi Hanım)

Yasemin Hanım, ailesindeki kadınlardan farklı bir hayata sahip olmak için üniversite eğitimine devam etmiş ve İstanbul’da çalışma hayalleri kurmuştur. Üniversite eğitimi bittikten sonra görücü usulüyle tanışan, tanıma sürecinin sonunda evlenen Yasemin Hanım, diğer katılımcılardan farklı bir sorunla yüz yüze kalmıştır. Evliliğinde çocuk sahibi olmak için erken olduğunu düşünen Yasemin Hanım, eski eşinin ise tam aksine ısrarlı bir şekilde çocuk sahibi olmak istediğini belirtmiştir. Yasemin Hanım, iki tarafın isteklerinin karşıt bir şekilde devam etmesi sonucu alınan boşanma kararını ve yaşanılanları ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Boşanmasından sonra ailesi tarafından olumsuz tepki gösterilen ve desteklenmeyen Yasemin Hanım, ailesinden uzaklaşarak İstanbul’da tek başına yaşamaya başlamıştır.

“... Anadolu Bölgesi’nde bir üniversitede okudum. Ben üniversiteyi kazanıp gittikten sonra yurttan kaldım uzunca bir süre filan ama böyle daha güven kazanmaya başladım zamanla. Benim hayatım annem gibi olmayacak, teyzeminki gibi olmayacak, kuzenleriminki gibi olmayacak. Farklı olacağım ben yani. Burayı bitirip İstanbul’a zaten gideyim orada bir hayat kurayım diye o zaman hayallerim başlamıştı. İşte ben o hayalleri kurmaya başladığımda da kendime güvenimin artmaya başladığı zamanlardı. İşte hem bizim o doğup büyüdüğümüz mahallede hem aile içerisinde okuyan kızların olmaması, o da biraz bana o güveni veriyordu. Farklı hissediyordum kendimi ama böyle düşündükçe hayaller kurdukça daha çok çatışmaya başlamıştım. Hem ablamla hem abimle hem annemle. Biraz ailenin aracı, tam da görücü usulü değil aslında ama hani böyle annelerin bir görüşseniz mi etseniz mi dediği ve sonrasında çok baskılamadığı bir şeydi, oldu. Sonrasında biz görüştük, ettik, vakit geçirdik. E tabii şimdi ailelerin de akraba filan değil bu kişi ama sonuçta eşraftan diyeyim. Aile tarafından tanınan bilinen birinin oğluydu. Yani o şekilde tanıştık. Sene 2008’di. Evlendik. Ondan sonra ben şu anki şirket değil de başka bir şirkette çalışıyordum. Yeni mezundum. Acemiydim, tecrübesizdim filan ama hayallerim vardı. Daha başka yerlerde, daha farklı koşullarda

çalışabilirim diye. Ona gayret ediyordum. O süreçte de ilk eşim biraz böyle rahatsızlık duydu belki. Benim iş konusunda, onunla da hayallerimi gerçekleştirme konusunda sorunu olduğunu gördük sonra. Çünkü o süreçte en büyük sorun şey olmuştu. Çocuk mevzusu. Hemen çocuk yapalım edelim filan diye düşünüyordu, istiyordu. Ama ben dedim ya annemin ya da çocukluğumda işte gençliğimde gördüğüm kadınların hayatını yaşamak istemiyordum. O yüzden de acelesi olmadığını da düşünüyordum hani. Falan derken tabii şeyler üst üste birikince. Toplamda 3 yıl filan. 2011 'de boşandık. Sonra son eşimle 2015 senesinde tanıştık. Arada 4 sene gibi bir zaman var. O süreçte dönmedim. Hem kendim dönmek istemedim. Çünkü orada yapamayacağımı biliyordum zaten. Bir de işte ilk evliliğim üstünde boşanmadan sonra ailemin bana karşı tavrı şey olmuştu. Destek olmadı yani öyle söyleyeyim. Hatta suçladılar da beni. Yani bu anlamda hem destek görmediğim için hem de orada yapamayacağımı bildiğim için oraya dönmedim. İstanbul'da kalmaya devam ettim. Siz daha bilirsiniz. Hiç kolay değildi. Bir kadın olarak kolay değil hem de boşanmış bir kadın olarak yalnız yaşamak gerçekten çok zor. Bunu da hani en iyi bir kadın anlar ya da boşanmış bir kadın bilmiyorum. Tabii ki ben çalıştığım yerde farklı farklı sorunlar, zorluklar yaşadım. Arkadaş çevremde farklı farklı sorunlar zorluklar yaşadım. Oturduğum mahallede farklı zorluklar yaşadım. Açıkçası hiç kolay bir süreç olmadı.” (Yasemin Hanım)

Katılımcıların çoğunun, ilk evliliklerinde yaşadıkları sorunlar sebebiyle ikinci evliliğe yöneldikleri görülmektedir. Geçmiş evlilik hikâyelerinde görücü usulüyle tanışma, aile büyüklerinin kararı, erken yaşta evlilik ve yaş farkı gibi unsurların bulunduğu söylenebilmektedir. Bu şartlar altında başlayan evliliklerde meydana gelen çeşitli şiddet türleri, sevgisizlik, ilgisizlik, kumar bağımlılığı, iletişimsizlik ve baskı gibi sorunlar, evliliklerin sona ermesine neden olmuştur. Olumsuz evlilik deneyimi yaşayan katılımcılara aileleri tarafından gösterilen olumsuz tepkiler bulunmaktadır. Aile desteğinden mahrum bırakılan kadınlar, hayata tutunabilmek için bir yol aramaya başlamış ve bu yol çoğunlukla ikinci bir evlilik olarak sonuçlanmıştır.

4.3. KUMALIĞA GİDEN SÜREÇ

4.3.1. Tanışma Hikâyesi

Eşleriyle olan tanışma hikâyelerini öğrenmek amacıyla katılımcılara konuya dair birtakım sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların beyanına göre eşleriyle yoğun olarak tesadüfi bir şekilde tanıştıkları, bunun yanı sıra görücü usulüyle tanışma, arkadaş

vesilesiyle tanışma ve sosyal medya sitesi aracılığıyla tanışma gibi çeşitli tanışma biçimlerinin de yaşandığı görülmüştür.

Zeynep Hanım, ilk evliliğinin sona ermesinden sonra çoğu kadının karşılaştığı gibi bekâr bir kadın olarak; yaşadığı bölgede ve çalıştığı işyerinde toplum baskısına ve erkek terörüne maruz kalan kadınlardan biridir. Zeynep Hanım, ikinci evliliğini gerçekleştirdiği şu anki eşiyle daha önceden bir tanışıklıkları olduğunu fakat kendisini “ağabey” olarak gördüğünü belirtmiştir. Kaderin irademize bağlı olmadığını belirten Zeynep Hanım, kendisine yapılan evlilik teklifini kendisinin betimlemesiyle “kötülüklerden kaçarcasına” kabul etmek zorunda kaldığını şöyle aktarmıştır:

“... Şimdiki eşim resmî dairenin arabasıyla karşımda durdu. Daha önce beni tanıdığı için yabancı yerde görüyor ya nasılsın, merhaba, sen burada mı kalıyorsun filan diye konuştuk. Sonra gidiyor ağabeysinin karısına söylüyor yani yengesine, gördüm diye. O diyor valla durumu böyle, kocasından boşanmış, şimdi buradadır, çalışıyor filan. Beni sonra çağırdı. Üçte nöbetim var. Ben gittim konuşmaya. Abi dedim bir şey mi var, ne oldu? Gel, otur dedi. Ben duydum böyle böyle, benimle evlenir misin dedi. Abi dedim sen ne diyorsun? Eşini de tanıyordum. Kötülülerden kaçarcasına evet dedim. Eğer başka bekârlar beni isteseydi o dönem, evli bir erkekle asla evlenmezdim. O dönem ben de 22 yaşındaydım. Torunum şu an 23 yaşında. Bir üniversite öğrencisi beni istiyordu. Ben kesinlikle kimseyi istemedim. Meğerse bu da kadermiş. Bazen diyorlar ya kader insanın elindedir. Hayır, asla. Herkes kendisine iyi bir hayat seçerdi eğer öyle olsaydı ama benim ailemin ölmesi de o uçağın vurması da kaderdi. Demek ki yaşantım da böyle...” (Zeynep Hanım)

Burcu Hanım, şoför ve aynı zamanda otobüs sahibi olan eşiyle şehirler arası bir yolculuk esnasında tanışmıştır. Eşinin evli ve çocuk sahibi olduğunu tanışmalarından itibaren bildiğini söyleyen Burcu Hanım, bu duruma rağmen neden eşini tercih ettiğini sık sık düşündüğünü, bu sorgulamanın sonunda ise eşiyle çok iyi arkadaş oldukları sonucuna ulaştığını belirtmiştir. Ayrıca yaşadıklarından pişmanlık duymadıklarını ifade eden Burcu Hanım, uzun zamandır bu konu hakkında düşünmediğini ve sorulan sorular karşısında geçmiş zamana döndüğünü şöyle ifade etmiştir:

“Valla o kadar eskiye döndüm ki şu an sanki bunu ben hiç yaşamamış gibiyim. Eşimle nasıl tanıştım, tam bu lise sondaydım. Otobüslerde hosteslik yaptım. Orada tanıştım ben eşimle. Kendi aracıydı. Ben bunu sonradan çok düşündüm. Ben ne buldum? Sonuçta evli bir insan olduğunu biliyorsun, çocukları olduğunu biliyorsun.

Ben eşimde çok şey buldum. Baba, anne, kardeş, sürekli yanında olan ve seni düşünen bir insan. Koruyup kollanabilirsin, sırtını yaslayabilirsin. Ben anladığım kadarıyla eşimde bunların hepsini buldum. Biz eşimle çok iyi iki arkadaşız. Ne olursa olsun sohbetimiz, beraber dolaşmamız, gezmemiz. Bu yıl 27.-28. yıla gireceğiz. Çok badireler atlanmış olabilir ama biz pişman değiliz. Tabii ki farklı yönlerden pişmanlıklar var ama hani bu noktada evli olmasaydı, çocukları olmasaydı bence mükemmeldi. Yani çok şey buldum.” (Burcu Hanım)

Anne ve babası boşandıktan sonra anneannesi ile birlikte yaşamaya başlayan Burcu Hanım, kendisine ait bir yaşam alanına sahip olmamasından dolayı evden ayrılarak kendine ait bir yaşam kurma isteği duymuştur. Eşiyle tanıştıktan çok kısa bir süre sonra evlenen Burcu Hanım, yeni bir yaşam arayışını “kurtuluş” olarak nitelendirdiği evlilik ile sonlandırmaya çalışmıştır.

“3 ay sonra biz evlendik. Benim için hem kurtuluştı hem aradığım şeyleri bulmuştum. Zaten evden başka türlü gidebilmem ayrılabilmem mümkün değildi. Bu benim için sanki bir kurtuluş gibiydi. Tabii ki iyi yaptıklarım da kötü yaptıklarım da var. Ama bana köstek olan bir insan olmadı hiçbir zaman. Her zaman okumak istiyorsan oku, çalışmak istiyorsan çalış. Gerçi öyle bir sıkıntım olmadı. Doğulu bir insan olmasına rağmen ben çok özgürüm. Tatile gidebilirim, arkadaşlarımla çıkabilirim, hiç öyle bir sıkıntım yok yani.” (Burcu Hanım)

“Sonuçta sana ait bir yerde yaşamıyorsun. Sana ait değil o. Hiçbir yerde yapamıyorsun. Ne annenin yanında ne anneannenin yanında. Sen kendine ait bir yer istiyorsun. Bunu da yapabilmek için evlenmek gerekiyordu. Doğru bir karar mıydı yanlış bir karar mıydı o an için biraz daha fevriydi ama şu an iyiyim.” (Burcu Hanım)

Burcu Hanım ile benzer bir tanışma hikâyesine sahip Hülya Hanım da yolcu otobüsü şoförlüğü yapan eşi ile şehirler arası bir yolculuk sırasında tanışmıştır. Hülya Hanım, eşinin boşanmasını 2,5 sene boyunca beklediğini fakat herhangi bir gelişme olmadığını, bu bekleyişin sonunda aynı evde yaşamaya başladıklarını şöyle özetlemektedir:

“Eşim şofördü. Ben de Gümüşhane’de çalışıyordum. Yılbaşı izni için Balıkesir’e geldim. Onun otobüsüyle geldim. E tanıştık. Sonra 1 hafta sonra benim Balıkesir’e gitme durumum oldu. O da geldi. İşte ben evliyim ama seni de alacağım dedi. Hiç de vazgeçmedi ilk gördüğünden beri. Sonra işte gelmeler, gitmeler, buluşmalar işte öyle. Şöyle anlatayım. Hani evlenir evlenmez bir yuvamız olmadı. 2,5 yıl evli-bekâr yaşadık.

Hani boşanma sürecini bekledim veya işte vazgeçmesini bekledim işte başımıza bir cinsel birleşmemiz olunca yani vazgeçmeyi ya da onun eşinden boşanma dönemini bekledim. Tabii onların hiçbirisi olmadı. Ne vazgeçti ne boşadı. Öyle 2,5 yıl evli-bekâr süreci yaşadık. Sonra evlendik. 90 martından beri evliyiz. 88 gibi tanıştık. 8 yaş büyük benden.” (Hülya Hanım)

Akraba aracılığıyla evlendiğini ifade eden Melek Hanım, eşinin ikinci bir eş istemesinin sebebini ise çocuğunun olmaması olarak belirtmektedir.

“Aman ne tanışması ya. Adamın çocuğu olmamış. Amcamın oğluyla konuşmuş. Şu kızı alsak dünür olsak verirler mi, demiş. Amcamın oğlu da gidelim demiş. Babam ölmüştü. Annem sağ idi. Annem uygun görmüş. Aldılar, verdiler. Aynı köylüydük.” (Melek Hanım)

Akraba aracılığıyla tanışan katılımcılardan biri de Esra Hanım’dır. Esra Hanım, eşiyle tanışmalarını şu şekilde özetlemektedir:

“Amcamın kızı tanıştırdı bizi. Onun gelini, şimdiki eşimin ablasının kızı. Orada tanıştırdı bizi. Akrabalık vardı. Kendi evinde tanıştırdı beni. Sonra evlendik. Evde kaynanam vardı, kayınpederim vardı, eşi vardı, çocuğu vardı. Çocuğu 6 yaşındaydı. Sonra geçinmedik yani.” (Esra Hanım)

Elif Hanım, tanıştıklarında eşinin evli olduğunu bilmediğini, gerçeği öğrendikten sonra ise bu durumu kabullenmek zorunda kaldığını belirtmektedir. Bu kabullenişin ardında ailesinin, evden kaçmasına ve eşinin evli olmasına gösterdikleri olumsuz tepki bulunmaktayken; ailenin ve çevrenin namus konusundaki tabularının etkisiyle Elif Hanım’ın bekâretini kaybetmesinden dolayı duyduğu endişe ve korkunun da etkili olduğu düşünülmektedir.

“O bizim köyde çobanlık yapıyordu. Evli olduğunu önce bilmiyordum sonra iş işt en geçti böyle bir şey söyledi. Geri dönecek hâl im yoktu. Adam tek olsaydı, çocukları olmasaydı, diğer karısı olmasaydı belki daha fazla birlikte olurduk. Gündüz işine giderdi, akşam evine gelirdi. Daha kolay olurdu. 2 tane çocuğum var. O zaman da çocuklarını az görüyordu. Şimdi hiç görmüyor. Ne olacak bilmiyorum Biz aynı köylü değiliz. Adam köy köy gezip çobanlık yapıyordu. Ben sevdim ona kaçtım. Ailem de hem kaçtığım için hem de adam evli olduğu için bana küstü.” (Elif Hanım)

Tanışma hikâyeleri iş yerinde başlayan Sibel Hanım, kendisine gösterilen ilgi karşısında, medeni durum konusunu o an önemsemediğini şu sözlerle ifade etmektedir:

“Yaşadığımız ilçede esnaftı. Ben de vergi dairesinde memur olarak çalışıyordum. Doğal olarak esnaf olanlar vergi dairesine işleri düşüyor tabii ki. Orada karşılaştık. Benden çok etkilendiğinden bahsetti. Ben de daha önce hiç aşk yaşamadığım için birisinin benden hoşlanması da bana cazip geldi. O kişinin evli veya bekâr olduğunu hiç gözetmeksizin bir heyecan duydum ona. Öyle tanıştık. Arkasından iletişim vs. konuşmalar, duygusal bir bağ oluştu. Böyle gelişti.” (Sibel Hanım)

Eşi ile Erzincan’da tanıştıklarını ve eşinin kendisine geçmişi ve medeni durumuyla ilgili yalan söylediğini belirten Gül Hanım, ikinci evliliği aslında istemediğini fakat eşinin kendisini ikna ettiğini şu şekilde belirtmektedir:

“Erzincan’da tanıştık. Beni görmüş, beğenmiş. O şekilde tanıştık. Tanıdığım değildi. Ben tanışmaya karşıydım ama çok uğraştı. Anlamadım nasıl oldu. Eşim öldü dedi, meğerse eşi ölmemiş. 1 çocuğum var, dedi. Ben de dedim o zaman 1 çocuk da bende var, konuşup tanışalım. Evlenince şokları yaşadım. Evleninceye kadar evli olduğunu bilmiyordum. Evli olduğunu gizledi. Eşimi kaybettim. Vefat etti.” (Gül Hanım)

Eşi ile lise arkadaşları olduklarını belirten Aslı Hanım, iletişimlerinde yaşanan kopukluğun ardından bir süre sonra tekrar bir araya gelmişlerdir. Aslı Hanım, eşinin bu süre zarfında evlendiğini bilmediğini belirtmektedir. Evlilik bilgisini edindikten sonra hayal kırıklığı yaşadığını fakat eşinin resmî nikâhlı eşini sevmediğini düşündüğü için bu durumu kabullendiğini ifade etmektedir.

“Ben eşimle lisede tanıştım. Şöyle biz farklı sınıflardaydık. Onun bölümü farklıydı, benim bölümüm farklıydı. Arkadaştık ama işte sonra üniversiteye gidince ben İstanbul’da okudum. O Kocaeli’de okudu. Öyle önceden tanışıyorduk ama arkadaştık yani. O Kocaeli’deyken bu evlilik mevzuları oldu. Ben de o dönemde buradaydım. Evlenmiş filan benim sonradan haberim oldu ama şöyle sonra biz görüşmeye başladığımızda ben evli olduğunu bilmiyordum. Görüşüyorduk. Sonra haberim olduğunda durumu anladığımda ilk başta kızdım. Benim için hayal kırıklığı oldu. Sonrasında önemsemedim çünkü onu sevmediğini biliyordum. Onunla iyi bir hayat yaşamayacağını da biliyordum. O yüzden kabul etti. Yani bir karşılaşma oldu onun sonrasında o bana bir teklif getirince ben de tamam dedim.” (Aslı Hanım)

Serpil Hanım, eşi ile sosyal medya sitesi aracılığıyla tanışmıştır. Eşi ile aralarında yaş farkı bulunan Serpil Hanım, tanıştıklarında eşinin fiziksel görünümü

nedeniyle bu konuyu göz ardı ettiğini belirtmiştir. Aralarındaki ilişkinin önce mesajlaşarak ardından yüz yüze görüşme şeklinde geliştiği bilgisini eklemiştir.

“Eşimle şöyle oldu ben o zaman liseyi bitirmek üzereydim. Ondan sonra eşim de bizim o taraftaymış. Normalde şimdi İstanbul’dayız. Eşim de bizim o taraftaymış tabii iş için. Biraz da biliyorsunuz işini kurmuş bir adam. Ondan sonra biz Facebook üzerinden ekleme üzerinden tanıştık. Ondan sonra konuştuk. Benim hoşuma gitti zaten. Öyle hani. Müsait olduğunda görüşüyorduk, hem benim işten hem onun işten. İlk başta çok sorun etmedim yaşını. Yaşını bir de belli etmiyordu gençken yakışıklıydı. Ne bilim o şekilde tanıştık, ilk başta Facebook’tan devam ediyordu da sonra görüşmeler başladı.” (Serpil Hanım)

Üniversite 1. sınıfta okurken arkadaşının nikâhına giden Merve Hanım, eşi ile bu esnada tanışmıştır. Nikâhtan kısa bir süre sonra ilişkileri başlamış ve 5 ay sonra evlenme kararı almışlardır.

“Eşimle şöyle benim bir arkadaşım vardı. Onun nikâh şahidiydim. Eşim de damadın nikâh şahidiydi. Nikâhta tanıştık ama konuşma şeklinde olmadı. Ondan sonra bir 3 ay sonra filan düğün zamanı konuşmaya başladık artık, arkadaşlarımızın düğününde. O şekilde tanıştık yani. Üniversiteye gidiyordum. Düğün için bir izne geldim. Bir haftalık filan. Sene kaç oluyor, işte 2015 senesi oluyor. Biz tanıştık kısa bir süre sonra evlendik zaten. 5 ay kadar sonra evlendik. Telefon bir de Bandırma İstanbul’a çok uzak da değil ya. Deniz yoluyla zaten 2 saat 45 dakika filan sürüyordu. Yani eşim geliyordu, ben gidiyordum. Mesela günübirlik olarak. Sabah çıkıp akşam tekrar geri dönüyordum, eşim geliyordu. O şekilde görüşüyorduk. Telefonla oluyordu çoğunlukla zaten, görüntülü konuşma öyle yani.” (Merve Hanım)

Sema Hanım, eşi ile tanışma hikâyeleri sorulduğunda öncelikle eşinin gerçekleştirmiş olduğu ilk evlilikten söz etmek istemiştir. Eşi Mardinli olan Sema Hanım, eşinin yörelerinde törelerin hüküm sürdüğünü ve gerçekleştirilen evliliklerin akraba içerisinden olması gerektiğini belirtmiştir. Eşinin evlenmek istediği kişinin akrabası olmaması sebebiyle kaçarak evlendiklerini, kaçtıktan sonra ise ailelerin karşılıklı olarak 2 kişiyi öldürdüklerini anlatmıştır. Sema Hanım, sürecin ayrıntılarından şöyle bahsetmektedir:

“80 senesinde evlendik. Eşim 52’li. Kaç yaşında oluyor? Gerçek yaşı değil eşimin. Evlendiği ilk eşi ile kaçıp gelmişler buraya. Bir de arkalarından 2 kişi öldürülmüş yani. Ne diyeyim size. İstemiyorlarmış eşimle evlensinler. Bunlarda akraba

evliliği var ya hani. Eşim Mardinli. Ben Karadenizli oluyorum. Onlarda yani dışarı kız vermek yasakmış. Bunlar kaçtığı için de amca çocuğuna vermedi diye olaylar olmuş o zamanlar. Kendi kafalarına göre burada çıkarmışlar kimliklerini, bilmiyorum. 52 doğumlu kimliğinde, 52 doğumlu. 1952. Amca çocuğuyla evlenecekmiş benim kumam ama bu da dışarıdan. Dışarıdan dediysem komşu, aynı mahalleden komşu çocuğu. O şekilde evleniyorlar. Sonra geliyorlar, buraya kaçıyorlar. Kaçmasalar öldürürler. Aşiret şeysi oluyor ya, o şekilde. Ondan sonra buraya geliyorlar işte. İşte ben evlendiğimde 8 çocuğu vardı kumamdan. Yani 52 doğumlu olabilir mi? Ben 60 doğumluyum. 8 yaşında mı başlayacak doğum yapmaya? Yaşı oradan ortaya çıkıyor bunların. Yanlış yazmışlar.” (Sema Hanım)

Konuşmasına devam eden Sema Hanım daha sonra ise babasının yanında işçi olarak çalışan eşi ile tanışma hikâyelerinden şöyle bahsetmektedir:

“Biz eşimle, benim babamla çok samimi arkadaşlarmış. Baba-oğul gibi. Eşim bize geldi. Ben de hizmet ettim. Çay demledim, çayı getirdim derken. Hoş geldiniz abi dedim. Tabii yaşça benden büyük. Aramızda 20-25 yaş vardır kesin. O da hoş bulduk yenge dedi. Beni evin gelini zannetmiş. O şekilde. Ondan sonra öğrenmiş tabii dayımlardan evin kızı olduğumu. Evimizin yanında oturuyorlardı dayımlar. O demiş eniştemin kızı. Ondan sonra bir kere daha bize geldi. Elime kâğıt tutuşturdu. Yazmış kâğıda beni arar mısın gülüm, diye. Aynı filmlerdeki gibi. Ondan sonra ben de kâğıdı aldım, ona telefon açtım. O zaman da telefon yok evlerde. Kulübeden açtım telefon. Açtım telefon, konuşamadım. Tekrar geldi, neden aramadın beni diyerekten. Babamla birbirlerini çok seviyorlardı, şakalaşırlardı, güreşirlerdi. Ondan sonra ben de kâğıda yazdım. Kapının önündeki telefon bozuk, başka yere de giremiyorum ya, sen ara diye. Nalburla da samimi arkadaştı. Nalbur dükkânımız vardı, orayı ara diye yazdım. Ben gidene kadar aşağıya dayım yanına gelmiş. Ah dedim, kâğıdı nasıl vereceğim. Kafadan uydurdum. Babam dedim bu çeki sana göndermiş. Verdim, o beni aradı. Konuştuk. Ben dedim evlenmeyi düşünmüyorum baştan. 4 sene peşimden koştu. Yok diyordum ben daha düşünüyorum, karar veremedim evliliğe. Ondan sonra gene bir gün sinemaya gittik. Fatih, Karagümrük’te. Dedim, kararımı verdim evlenelim. Aklı oynadı sinemada. Çok sevindi ama karar verdim...” (Sema Hanım)

Duygu Hanım, eski eşinin kendisine ilgi göstermemesinden ve ekonomik olarak zorluk yaşamalarından dolayı eski eşi ile sorunlar yaşadıklarını belirtmiştir. Eski eşinin isteğiyle işe başlayan Duygu Hanım, ikinci evliliğini gerçekleştirdiği kişiyle iş yerinde

tanışmıştır. Duygu Hanım, kendisine gösterilen ilgiden etkilenmiş ve aralarındaki ilişki çevre tarafından fark edilmeye başlanmıştır. Eski eşinin bu durumu fark etmesiyle kendisini başka bir ile göndermek istediğini öğrenen Duygu Hanım, şu anki eşiyle bir kaçma planı hazırlamış ve kaçtıktan sonra yaşanılanları ise şöyle aktarmıştır:

“Dediğim gibi hep mesafeliydi. Maddi konuda beni çok bunaltıyordu, bir gelirim olmadığı için o zamanlar. Zaten onun zoruyla işe girdim. O zamanlar çok ağlamıştım, çalışmak istemediğimi söylemiştim. Ondan sonra da zaten şimdiki eşimle tanışınca şimdiki eşim de bana dedi; ondan ayrıl, hani ben şimdiki karımı boşayacağım, birlikte yaşarız dedi. Sen ondan ayrıl dedi. Ben de o şekilde ayrıldım. Eski eşimi de oğlumu da bıraktım. Zaten eski eşim şüphelenmeye başlamıştı. Ona 1-2 kişi laf söylemiş. Senin karın başka biriyle geziyor ediyor diye. Evde baya kavga etmiştik. Kavga ettikten sonra beni amcamların yanına göndermek istedi Ankara’ya. Hani bir süre dur laflar gitsin, işten filan çıkarmaya çalıştı beni. Ondan sonra ben de annemle babamın yanında kaldım o süre. Şiddet görmüştüm çünkü. Sonradan da beni başka bir ile gönderecek diye şu anki eşim kaçalım dedi. Ben sana resmî nikâh kıyacağım dedi. Evden markete diye çıktım kaçtık ama hâlâ imam nikâhlıyız. Eşi boşanmak istemedi çünkü. O zamanlar ben Sinop doğumluyum. Bu olaylar Sinop’ta yaşıyor. O zamanlar eşim beni kendi evine götürdü. Köy gibi bir yerdi. Eşimin o zamanki eşi resmî nikâhlı eşi yani orada yaşıyorlardı hep birlikte. Çocukları da vardı. Bana orada kulübe gibi evlerinin yanında küçük bir yer vardı, orayı ayarladılar ilk gittiğimde. Zaten baya şiddet gördüm eşimin çocukları ve karısı tarafından istenmedim. Karısı kesinlikle boşanmayacağım dedi. Onu resmî nikâhına alamayacaksın dedi benim için. Orada kaldım. Bekliyordum yani resmî nikâh kıymasını, olmadı. Artık kaçtığım için geri dönüş de yoktu. Ailem de beni reddetti ilk kaçtığım zamanlar. Sonradan o küçük evi düzdük. Çünkü hamile kaldım. Hamile kalınca eşim evi bana düzdü. Ben orada kalıyordum. Daha sonra zaten eski eşim peşimize düştü, baya tehdit etti. Baya zor durumda kalınca hep beraber İstanbul’a taşındık.” (Duygu Hanım)

Eşi ile aynı köylü olan Meltem Hanım, geçmişte ikisinin evlenmek istediğini fakat her iki ailenin bu evliliğe karşı çıktığını, bu sebeple ilişkilerinin sona erdiğini söylemiştir. Aradan geçen yıllardan sonra eşinin evlendiğini ve çocuklarının olduğunu söyleyen Meltem Hanım, bu süre zarfında hiç görüşmediklerini eklemiştir. Yıllar sonra aynı iş yerinde çalışmaya başlayan ikili arasında tekrar bir ilişki meydana gelmiştir ve ardından yaşanılanları Meltem Hanım şu şekilde aktarmaktadır:

“Biz zaten Beşiktaş’ta ikimiz oturuyorduk, bir de köyümüz yakındı. Annelerimiz gidip oturuyorlardı beraber. Sonra onun annesi beni istemedi, ben şımarıkmişim diye. Annem de zaten vermiyordu durumu iyi değil, bunlar da bizim gibiler fakirler. İyi birisiyle tanışıp evlenmemi istiyordu. 3 sene sonra öbür kadınla evlendi. Duygularım yoktu o zaman ona karşı. Sonra onun yanında işe girince. Yoksa unutmuştum tabii. Sonra 2 defa kürtaj oldum. Üçüncüye aldırmadım. Ben bir araba tuttum geldim onun babasının evine. Sonra babası kapıyı açmayınca orada yarım saat bekledim kapının önünde. Sonra eltim açtı, içeriye girdim. Orada bana kızdılar, ben de ağladım ama karnım burnumda. Çocuk 6 aylık. Annemlerdeydim. Tepki vardı, annem hep bana geç git, geç git diyordu. Ben de gittim. Sonra geldim, eltim kapıyı açtı. Orada durdum 1 hafta, orada oturdum. Sonra görümcem geldi, beni onun evine götürdü. Ondan sonra orada biraz durunca, ilk karısı küstü gitti. İlk karısı 1 ay durdu, sonra görümcem gitti aldı onu. Çünkü çocukları küçüktü, ağlıyordu. Sonra gittiler, getirdiler. Her gün dayak, her gün kavga...” (Meltem Hanım)

Eşi ile ortak arkadaş grubu buluşmasında tanışan Gamze Hanım ise tanışma hikâyelerini şöyle anlatmaktadır:

“Şöyle eşimle İstanbul’da tanıştım. Ortak arkadaşlarımız vardı. Onlar vesile oldu. Bu arada o da Saraybosnalı. Şöyle annesi, babası çok eskilerden onlar Kocaeli’ne göç etmişler. Kocaeli’de yaşıyorlar şu anda. Onlar da oradan göç etmişler. O da zaman zaman Saraybosna’ya gidiyormuş zaten. Bizim de ortak arkadaşlarımız da zaten Saraybosnalı. O şekilde bizi bir araya getirdiler. Biz arkadaş ortamında bir araya geldik. Birbirimizi görüp beğendik. Sonrasında zaman zaman Saraybosna’ya gelişlerimiz gidişlerimiz oldu. Orada benim ailemle tanıştı. Sonra ben Kocaeli’ne taşındım bulunduğu yere.” (Gamze Hanım)

Ortak arkadaş grubu buluşmasıyla tanışan diğer bir katılımcı ise Yasemin Hanım’dır. Yasemin Hanım ise tanışmalarını şu şekilde aktarmaktadır:

“Biz ilk tanıştığımızda bu arada şeyde bir arkadaş ortamında tanıştık en başta. En başta demiştim şu an bir şirketin muhasebe bölümünde çalışıyorum. Bizim böyle ara ara yemeklerimiz olur, buluşmalarımız olur dışarıda. Yine bir yemekte bir arkadaşımın misafiri olarak gelmişti eski eşim. Orada tanıştık, o vesileyle tanıştık.” (Yasemin Hanım)

Nazlı Hanım ise eşinin köylülerinden olduğunu belirtmektedir. Sık sık “kader” kavramına atıfta bulunan Nazlı Hanım, bu evliliği ilk başta istemediğini şöyle belirtmektedir:

“Adam benim bekâr olduğumu öğrendi. Köyün adamı değil mi? 1 tane çocuğu vardı. Evlenmek istiyormuş adam. İşte beni tanıyordu, biliyordu köyden olduğum için. Demek ki yazı kader miydi yavrum. Ben de istemedim sonradan ama başa geçti bir kere. Çoluğumuz çocuğumuz oldu, o devirdi. Uğraştık, çileyle büyüttük. Çocukları da okutamadım, bir şey de yapamadım. Hak da tanımadılar bana. Evde bile hakkım yoktur. Devletin üzerine bir kâğıdım olmadığı için, bir yazım olmadığı için. Çocuklarımın evinde kalıyorum hasta oğlumla işte.” (Nazlı Hanım)

4.3.2. Evli Olduğunu Öğrenmek/Bilmek

Katılımcıların, eşlerinin medeni durumu hakkındaki gerçek bilgiyi öğrenme zamanı ve biçimi ile kumalık süreci arasında nasıl bir bağlantı olduğu öğrenilmek istenilmiştir. 13 katılımcı eşiyle tanıştıkları andan beri evli olduğunu bildiklerini ifade etmişlerdir. 7 katılımcı ise eşinin evli olduğunu sonradan öğrendiğini belirtmiştir. 7 katılımcıdan biri olan Sema Hanım, kendisinin ve ailesinin tanışmalarından itibaren eşinin evli olduğunu bilmediklerini, 9 ay nişanlı kaldıklarını ve düğünlerine 1 hafta kala bu gerçeği öğrendiklerini ifade etmiştir. Bu gerçeği öğrendikten sonra bir karar vermesi gereken Sema Hanım, karar verme sürecinde ayrılmaması için eşinin tehdit ve baskılarına maruz kalmıştır.

“... Bu tabii her şeye tek başına geliyor. İstemeye geldi, kendi başına geldi. Burada ailem var diyor, dayılarım var dedi. Hiç öyle bir şey yok. Yalanmış yani. Evli olduğunu da söylemedi. Bilmiyorduk evli olduğunu. Babam da bilmiyordu. 9 ay nişanlı kaldık. Nişan yaptık. Sandalda yüzüklerimizi taktık. Kumkapı’da sandalda taktık yüzüklerimizi. Düğünümüze 1 hafta kala kart basıldı, düğün salonu tutuldu, her şeyi de dört dörtlük yapıyor. Ondan sonra dedim ki ev alacaktı. Benim kendi param da vardı bankada. Kollarımda bilezikler dolu. Dedim bir daire alalım, senin işine de yakın olur. Tamam dedi, ev baktık, beğenmedi. Meğerse kendi evi varmış Okmeydanı’nda 3 katlı. Tabii. Gel dedi dayımın evi boşalmış oraya bakalım. Dayımın evi dediği de kendi eviymiş bak. Ondan sonra iyi dedim dayımın evinde oturalım. Bizim paramız da gitti öylesine. Canlı hayvan alıp satıyordu borsada. Öylelikle geldim, öyle öğrendim evli olduğunu. Eşini gördüm, benim üstüme hücum etti, bu kim senin yanında filan diye.

Çocuklar da vardı. Büyük çocuğu baba diyordu. Bunlar neden sana baba diyor dedim. O dedi öyle alışmış dedi. Ondan sonra hanımı tuttu, biri iki tokat attı ona diğer hanımı. Ben de diyorum ki bu neden tokat atıyor. Öyle ya nereden bilebilirsin ki aklımın ucuna bile gelmiyor. Ama diyordum Doğulularda bu kadar geç evlenen olmaz, rüyama bile giriyordu kızım vallahi. Ben dedim yok kesinlikle evlenemem seninle. Öyle çok şiddetle şey yapıyordu ki. Sen hadi bırak da göreyim, burnunu keserim, öyle diyordu. Kimseye yar etmem seni. Artık korktum mu ne yaptım. Ailem de dedi biz sana bırakıyoruz. 9 ay nişanlı kaldın dedi. Artık sen bilirsin. Zaten eşim de tehdit ediyordu. Kimseye yar etmem seni, biz böyle mi söz verdik. Ellerini yerlere vurarak ağlıyordu. Ailem bana bıraktı. Ben söyledim, dedim nişanlım evliymiş baba dedim. Senin çok sevdiğin, oğlun gibi sevdiğin evli. Kızım dedi, bak dedi, şimdi bırakırsan bırak başım üstüne ama yarın öbür gün geçinemezsin gelirsin kabul etmem seni dedi. Öyle de şey koydu yani. Ben de dedim ben de size bırakıyorum dedim. Ama eşim ohooo. Hiçbirinizi karıştıramam, ben sevdiğimi yar etmem. O benim namusum artık 9 ay nişanlı kaldık. Doğuluları da biliyorsun. Dedikleri dedik olur o zamanlar yani. Şimdi kimse kimseyi dinlemiyor da yavrucuğum. Anneciğim, babacığım çok anlayışlıydı. Anlayışlı dediysem yani kimsenin kalbini kırmazlardı. Bir de eşimi çok seviyorlardı. Eşimi çok seviyorlardı. Anam derdi, annemin boynuna sarılırdı, kendi annesine o kadar düşkün değildi, o kadar yani severdi. Diğer hanımın da annesini babasını çok seviyordu. Onlar da kaçmış, gelmiş, 2 kişi öldürülmüş arkalarından yine de eşimi çok seviyorlardı. Eşimin babası yoktu zaten annesi vardı. Abileri vardı, ablaları vardı 2 tane. 2 ablası, 3 abisi vardı. Biriyle evlenmeden tanıştım. Ben bırakayım diye onu, dedi ki biz mağaralarda yaşıyoruz, dedi. Hani ben korkayım, bırakayım diye. Eşim duyuyor bunu, kıyametleri kopardı. Ne mağarası dedi, ben mağara yüzü görmedim, yalan söylemişsin sen dedi. Kaynım dedi rahmetli, o da vefat etti. Eşim evli diye beni vazgeçirmek istemiş.” (Sema Hanım)

Eşi ile birlikte Diyarbakır’dan İstanbul’a kaçarak gelen Elif Hanım, bu süre zarfında eşinin evli olduğunu bilmediğini belirtmektedir. Gerçekler ile yaşayacakları eve geldiklerinde yüzleşen Elif Hanım, bir süre sonra eşinin üçüncü bir eş ile evlendiğini ifade etmektedir. Bahsi geçen üçüncü eş ise katılımcılardan olan İpek Hanım’dır.

“İlk konuşmaya başlayınca bilmiyordum. İstanbul’a gelince beni aynı eve koyunca öğrendim. Öğrenince de iş işten geçti zaten. Zaten adam benimle de kalmadı. Benim üstüme de kuma getirdi.” (Elif Hanım)

Serpil Hanım, eşi ile tanıştıklarında ve ilişkilerinin devamında evli olduğunu bilmediğini ifade etmektedir. Serpil Hanım, hayatın olağan akışında ilişki yaşadığı kişinin evli olacağını aklına gelmediğini ve sorgulamadığını eklemektedir. İlişkilerinin ilerleyen zamanlarda istenmeyen bir hamilelik yaşadığını ve bebeğini aldirmayı istemediği için eşine evlilik konusunda baskı yaptığını belirten Serpil Hanım, eşinin bu baskılar sonucunda gerçeği söylediğini ifade etmiştir.

“Yok yani bilmiyordum nereden bileyim. Bir de genç işinde gücünde gidip geliyor, arada benimle buluşuyor. Tabii insanın hiç aklına gelmiyor. Sormak bile aklına gelmiyor öyle bir şey hani. O zaman da işi ne diyorsun da sonradan durumlar değişince bizim ilişkimiz ilerleyince bir de istemediğim, istemediğim demeyeyim de şimdi, hani böyle şeyler olunca hani öğrenmiş oldum. Yani hani istemediğim bebek gibi bir durum olunca o zaman ısrar ettim hadi evlenelim filan diye o zaman onunla birlikte öğrenmiş oldum. Ben bir yandan sınava bir daha bakarım diyordum, bir yandan aileye destek olmak için çalışıyordum ondan sonra bir anda olur ya hani sınavı kazanamam hani iyi de anlaşıyorum hani. İlk başta öyle azar azar konuşarak başlamıştı, sonra iş ilerleyince şimdi daha biliniyor bebek aldirmak ama günah. Ben şu anda da yapmazdım o zamanda yapmadım. Öyle bir şey oldu. İlk başta o sessiz kaldı açıkçası. Ben evli olduğunu öğrenince çünkü ben ona ısrar ediyordum evlenelim evlenelim. Aksini düşünmedim ya hani ama demedi. Bir de beni seviyor. Sevdiğini de düşünüyorum. Ben de dedim ki tamam. Çünkü günah. Başka bir şey mi yapayım yani.” (Serpil Hanım)

Yasemin Hanım, eşi ile tanıştıklarında evli olduğunu bilmemekte ve bu durumu ilişkileri başladıktan yaklaşık 1 sene sonra öğrenmektedir. Öğrendiğinde ise eşinin muhafazakâr bir yapıya sahip olması ve dinî inancı gereği birlikteliklerinin devam edebilmesi için dinî nikâh yapma şartını öne sürmesi nedenleriyle dinî nikâh gerçekleştirmişlerdir. Yasemin Hanım konu ile ilgili yaşadıklarını şu şekilde aktarmıştır:

“Hayır. İlk tanıştığımızda zaten kalabalık bir ortamdı. Zaten onun konuşulduğu bir ortam da değildi. Çünkü bire bir bir şeyimiz de olmadı. Yalnız sohbetimiz olmadı. Oradan bilebileceğim bir şey değildi. Sonraki süreçte de o açıkçası biraz bizim şirkette çalışan arkadaşımızı aracı ederek benimle tekrar bir iletişim kurmaya çalıştı. O süreçte de tabii ki bire bir sohbetimiz olduğu zamanda da söylemedi. İşte biz 2015 yılıydı tanıştığımızda. Yaklaşık böyle 1 seneye yakındı. Şimdi tam şey veremiyorum ama. Böyle ilk arkadaş ortamında tanıştıktan sonra birkaç hafta sonra tekrar bizim şirkette ortak

olan arkadaşımızı görmeye gelmişti. O vesileyle ara ara gelmeler sonra telefon alıp dışarıda görüşmeye başlanılan bir ilişkiydi. Yaklaşık 1 sene boyunca benim haberim olmadı. Çok da sık görüşmüyorduk. O yüzden bir sene boyunca hiç haberim olmadı. Eski eşimin ailesi muhafazakâr bir aile, varlıklı da bir aile. Eşim de muhafazakâr biriydi. Benim açıkçası öyle şeylerim yoktu. Çok şükür dinî inancımız var ama onun inancı gibi ya da ailesi gibi yaşamadım ben. Benim ailem de öyle bu arada ama öyle yaşamadım. Kendime göre inancım var ama hani eski eşim öyle bir ailede yetiştiği, yaşadığı için öyle inandığı için bana şey söyledi. Ben bunu öğrendikten sonra eşiyle boşanacağını ama bu süreçte de bizim bir şeyler yaşayabilmemiz için evli olmamız gerektiğini söyledi yani imam nikâhlı. Dolayısıyla ben öyle bir istekle gitmedim. Biz imam nikâhı yapalım gibi değil. Ondan gelen bir teklifi bu. O süreçte tabii boşanmanın hemen mümkün olmadığını biliyordum ben de. O işte eşiyle ayrı bir yerde yaşıyorlardı evleri vardı. Ben de artık imam nikâhından sonra başka bir siteye daha doğrusu o bir ev bulduk kiralık. Baktık bulduk beğendik. Orada yaşadım ben.” (Yasemin Hanım)

Merve Hanım, eşinin evli olduğunu tanıştıkları andan beri bildiğini belirtmektedir. Eşinin ağabeyi, trafik kazasında hayatını kaybetmiştir. Yörelerinde hâkim olan töreye göre eşi, vefat eden ağabeyinin eşiyle evlenmiş ve 2 çocuğu olmuştur. Eşinin, ailesinin istekleri doğrultusunda bu evliliği gerçekleştirdiğini ve bir süre sonra eşinin pişmanlık duyduğunu belirten Merve Hanım, eşinin yöresinde boşanma kültürünün olmaması nedeniyle zorluk yaşadığını ifade etmiştir. Bu sorunun devam etmesi üzerine eşinin memleketinden ayrılarak uzun bir süredir İstanbul’da yaşadığını şöyle belirtmiştir:

“Aynen biliyordum. O bana direkt açıkladı zaten anlattı durumu ama zaten şöyle sadece kâğıt üzerinde evliydi. 6-7 sene kadar önce İstanbul’da yaşamaya başlamış kendisi. Bir de evlendirilme şekilleri biraz töre olduğu için töre olarak evlendirildikleri için. Anne baba biliyorsunuz bizim Doğu kültüründe anne babaya saygı duyma, söz geçememe gibi bir durumu var. Eşim kaç defa da boşanma davası açmış ama anne babası engellemiş öyle kalmış zaten. Artık en sonunda baktı olmuyor 6-7 sene öncesine kadar İstanbul’a gelmiş taşınmış. Onlar da memlekette oturuyorlar. Eşim Diyarbakırlılar. Eşimin abisi vefat ediyor trafik kazasında eşiyle birlikte bir yolculukta. Vefat edince 2 sene sonrası kadar yengesiyile evlendiriyorlar eşimi. O şekil. Şöyle zaten eşim o zamanlar 19-20 yaşlarında. Eski eşi de 22 filan herhâlde o civarlar. 1-2 yaş var aralarında. O zamanda şimdi eski zamanla şimdi baya fark var. O zaman şimdi

boşanma durumları filan Doğu'da çok yok. Yani çok uygun görmüyorlar boşanma olaylarını. Eşim o zamanlar kabul etmiş ama sonradan pişman olmuş. Bu arada 2 tane de çocuğu var. Bayan o zaman hamileyken zaten abisi vefat ediyor. O zamanlar kendi 2 tane çocuğu olmuş. Şu an büyükler zaten.” (Merve Hanım)

Eşine ilk görüşte âşık olduğunu söyleyen Hülya Hanım, kendisi için “aşk” kavramının önemli olduğunu belirtmektedir. Bu sebeple eşiyle ilk tanıştığı andan itibaren evli olduğunu bilmesinin onun için hiçbir sorun teşkil etmediğini şöyle anlatmaktadır:

“Evet, söyledi. Hiç yalan söylemedi. Korkmadım, tedirgin de olmadım. Ben ilk görüşte âşık olanlardanım. Buna bu otobüsün şoförü siz misiniz dedim, o anda zaten beni etkiledi, bitti yani. Hiç sorun değil dedim. Zaten o ben evliyim ama seni alacağım dedi, ben de hiç sorun değil dedim. O da onu tetikledi hiç vazgeçmedi. Yani ikimiz de âşık olduk. Çok severek evlendik. Kesinlikle herkesin belki ikinci karısı olmasınlar tabii ama herkesin o aşkı yaşayarak, kızlarımın da o aşkı yaşayarak evlenmesini hep istedim ki ikincisi öyle oldu. 6 yıldır aşklarından sonra evlendiler. Benden başka da destek olan olmadı. Hani herkes işte olmaz filan dedi. Ben siz aşkınıza sahip çıkın, ben arkanızdayım dedim. Kızlarımla kendim arkadaş gibi her konuda her şeylerini paylaştığım için.” (Hülya Hanım)

Eşlerinin medeni durumlarını başından beri bildiğini ifade eden katılımcılar, eşlerinin resmî nikâhli eşlerini sevmemesi, kendisine karşı daha ilgili olunması ve eşinin ikinci bir eş istemesi gibi unsurlarla bu konuyu çeşitli şekillerde yorumlamışlardır:

“Tabii ki. Benim eşim hiçbir zaman yalan söylemez. Her şeyini her zaman söyler. Öyle bir şey hiç olmadı yani. Ben çok küçüktüm. 19 yaşındaydım ben. Çok küçüktüm yani.” (Burcu Hanım)

“Biliyordum. Sevmiyormuş karısını. Beni çok sevdiği için beraber olduk. Nikâhli karısını bırakıp bana geldi.” (Derya Hanım)

“Evet, biliyordum. Açıkçası en başında duyunca biraz demoralize olmuşum. Fakat sonrasında hani sürekli boşanacağından bahsettiği için de bana karşı da aşırı ilgili olduğu için çok bu duruma takılmamaya çalışıyordum.” (Gamze Hanım)

“Tabii ki biliyordum. Evlenmek için beni almasa başka birini alacaktı adam yani. Evlenecekmiş. 1 tane çocuğu vardı o zamanlar. Valla onu da ben bilemem ki neden evlenmek istemiş. Yine çocuk yapmak için mi neden evlendi bilemem. İlk eşini de sevmeyle almış. Sevmiyor diyemem onu.” (Nazlı Hanım)

Eşinin evli olduğunu, tanıştıkları ilk andan beri bilen Sibel Hanım'ın, bu süre zarfında eski eşi ile evliliği devam etmektedir. Eşinin ilk evliliğini tıpkı kendisi gibi görücü usulüyle, ailesinin istediği, bir evlilik yapması nedeniyle bu durumu göz ardı ettiğini belirtmektedir. Eşinin ilişkilerinin ilerleyen zamanlarında resmî nikâh konusunda vaatlerde bulunduğunu fakat bunların hiçbirisinin gerçekleşmediğini şöyle ifade etmiştir:

“Evli olduğunu bana söyledi ama eşiyle mutsuz olduğunu, eşini ailesi istediği için aldığını, kalbine ve gönlüne hitap etmediğini, bana âşık olduğunu söyledi. Ben de daha önce hiç aşk yaşamadığım için onu anladığımı düşündüm. Çünkü ben de görücü usulüyle evlenmişim ve ortak yönlerimiz olduğunu düşündüm. Gerçekten âşık oldum ben ikinci evlendiğim adama ve hiç sorgusuz bana nikâh yapıp yapmamasını bile gözetmeksizin böyle bir deli sevdıyla herkesi arkama alarak ailemden, çocuğumdan vazgeçerek böyle bir durum yaşadım. Bu doğru mu? Asla doğru değil. Evli olması sorun yaratmadı değil aslında. İlk etapta sırf onunla birlikte olayım, ne şartlarda olursam olayım düşüncesi vardı tabii ama onun bana vermiş olduğu bazı sözler vardı. İşte eşimden ayrılacağım resmî olarak, işte seninle nikâh yapacağım vs. gibi ama tabii ben gittikten sonra bunların hepsi askıya alındı. Ben hiçbirisinin gerçekleşmediğini bire bir gözümle gördüm.” (Sibel Hanım)

Son olarak Duygu Hanım ise eşiyle iş yerinde tanıştıklarını ve bu sırada her ikisinin de evli olduğunu şöyle ifade etmektedir:

“Biliyordum ama bana ondan boşanacağım, seninle evleneceğim dedi. O da benim evli olduğumu biliyordu. Zaten eşim iş yerime geldiğinde görüşüyorlardı. Yani beraber hatta doğum günleri kutluyorduk ya da düğünlere gidiyorduk eşimle ortak arkadaşlarımızın. O da geliyordu. Hani karlaşıyorlardı, merhabalaşıyorlardı. Sürekli bana zaten ilk eşimi kötülüyordu.” (Duygu Hanım)

4.3.3. Resmî Nikâh Konusunda Verilen Vaatler

9 katılımcı, eşinin resmî nikâhlı eşinden boşanıp kendisiyle resmî nikâhlı bir şekilde evleneceğine dair söylemlerde bulunduğunu belirtmiştir. Mevcut durumda ise katılımcıların çoğunun eşinin resmî nikâhlı eşinden boşanmadığı, verilen bu vaadi yerine getirmeyerek boşanma konusunun gündem dışında tuttukları anlaşılmaktadır. 11 katılımcı ise eşinin resmî nikâh konusunda var olan koşullardan dolayı hiçbir söylemde bulunmadığını belirtmektedir. Katılımcıların boşanma konusunda eşlerini savunma

noktasında bulundukları ve boşanmamasının nedeni olarak özellikle resmî nikâhlı eşin boşanmak istememesi ve aile baskısı gibi unsurların etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Örneğin Melek Hanım, eşinin kendisiyle resmî nikâh gerçekleştirememesinin sebebi olarak “soyka” diye nitelendirdiği resmî nikâhlı eşin boşanmak istememesini şu şekilde belirtmektedir:

“Hayır, hayır. Kocam der mi? Öteki soyka veriyor mu nikâhı? Vermez.” (Melek Hanım)

Eşinin resmî nikâh vaadinde bulunmadığını söyleyen Sema Hanım, evlendikten kısa bir süre sonra eşi cezaevine girse de eşinin resmî nikâhlı eşi ve çocuklarıyla beraber birlikte yaşamaya devam etmişlerdir.

“Hayır, öyle bir şey demedi. Eşini de çok seviyordu. Diğer hanımını da çok seviyordu. Zaten kaçırarak evlenmiş severek. 6 çocuğu var. Nasıl sevmesin ki eşini. Ben evlendim. Altılı üstlü evlendik Okmeydanı’nda. Sonra Pendik’ten ev aldık Kaynarca’dan. Biz 1 sene Okmeydanı’nda oturduk altılı üstlü. 1 sene sonra karşılıklı daire aldı eşim buradan. Yememiz içmemiz birdi, yatmamız ayrıydı. Zaten topu topuna 1,5 yıl kalmamışız yani.” (Sema Hanım)

Geçmişte resmî nikâh hakkında yeteri kadar bilgisi bulunmadığını ifade eden Elif Hanım, yörelerinde evliliklerin çoğunlukla dinî nikâh ile olduğunu şöyle ifade etmektedir:

“Bana hiç öyle bir şey demedi. O zamanlar biz bilmiyorduk ki resmî nikâh nedir? Öyle bir şey yoktu. Bu zamanda şimdi evleniyorlar. Nikâh yapıyorlar, ondan sonra imam nikâhlı evleniyorlar. İnsanın aklı tutmuyordu ki. İnsan cahil olduğu zaman bilmiyor.” (Elif Hanım)

Elif Hanım ile aynı kişiyle evli olan İpek Hanım ise eşinin kendisine resmî nikâh kıymamasının sebebini, resmî nikâhlı eşinden duyduğu korkuya bağlamaktadır.

“Yok. Kesinlikle demedi. Dedim ya büyük karısından korkuyor diye. Hayatta öyle bir şey diyemez, yapamaz.” (İpek Hanım)

Nazlı Hanım, eşinin resmî nikâh konusunda bir söz vermediğini ve eşinin resmî nikâhlı eşinin de boşanmak istemediğini şöyle ifade etmektedir:

“Resmî nikâh kıyacağım diye demedi. Öteki kadın vermiyor ki, resmî nikâh nasıl kıysın bana. Öteki kadın boşanmadı ki. Ben desem de kadın bırakmadı. 2 tane resmî nikâhı nasıl kıysın ki adam. Onu da boşamadı, beni de bırakmadı. Yani böyle ömrümüz geldi gitti işte yavrum.” (Nazlı Hanım)

Eşinin resmî nikâh konusunda açık bir söylemde bulunmasa da yaşanılanlardan dolayı resmî nikâhla evleneceklerini düşünen Aslı Hanım, bu konu hakkında geçmişte umutlu olduğunu belirtmektedir.

“Tam olarak bulundu diyemem ama ben öyle anladım. Açık açık söylemesine gerek yok bence. Ben o şekilde anladım. Çünkü olmaz zaten böyle. Sonuçta ondan boşanıp benimle evlenecek diye düşünüyorum ben. Umudum vardı o yönde.” (Aslı Hanım)

Serpil Hanım, evlilik kararı aldıklarında eşinin resmî nikâh yapacaklarını belirttiğini; fakat zamanla resmî nikâh vaadinin gerçekleşmeyerek konunun arka plana atıldığını şöyle belirtmiştir:

“O ilk başta çok vardı. Kesin kesin işte hani bak boşanacağız, işte bak zaten. Hani ben ilk öğrendiğimde şok oldum ya. Hep öyle diyordu hep. İnanır mısınız? Ben de güvendim. Niye güvenmeyeyim. Dedim haklı olabilir, insanlar hata yapar, boşanılabilir diye insan düşünüyor ama sonra çocuk oldu, eve alış bilmem ne. Araya kaynadı desem inanır mısınız? Hiçbir şey de olmadı sonra. Şu an memnun muyum? Tabii ki evli olmak isterdim neden böyle olsun ama zamanında da bir şey yapmadık böyle geldi geçiyor. İlk başta çok söylüyordu. Boşanacağım, senle evleneceğim ama işte olmadı.” (Serpil Hanım)

Eşinin resmî nikâh konusunda vaatte bulunduğunu, bunu bir süre sonra gerçekleştirdiğini ifade eden Esra Hanım, resmî nikâhlı evli olmadığı dönemde yaşadığı güvencesizliği şöyle dile getirmiştir:

“Ben de tabii ki korku oldu. Kendimi çok kötü hissediyordum. Acaba nikâh yapar mı yapmaz mı bana, nasıl olacak, ben nasıl yapacağım. O nikâh yapacağım dedi. İlk eşimi boşayacağım seni alacağım dedi. Ondan boşandıktan sonra bana nikâh yaptı.” (Esra Hanım)

Duygu Hanım, eşinin kendisiyle resmî nikâh ile evlenmek istediğini fakat resmî nikâhlı eşin boşanmak istememesi ve çocuklarının da boşanmasına karşı çıkması sebepleriyle sadece dinî nikâh kıyabildiklerini şu şekilde açıklamaktadır:

“Evet. Boşanmak istedi. Artık benim zorumla mıydı bilmiyorum ama başta söyledi. Eşi ben hayatta boşanmam dedi. Çocukları da baya karşı çıktı. Erkek çocukları vardı. Onlar evliler zaten şu an. Onlar da baya karşı çıktı. İzin vermediler evlenmemize. Resmî nikâh kıymamıza. İmam nikâhı kıydık.” (Duygu Hanım)

Meltem Hanım, eşinin resmî nikâh vaadinde bulunduğunu fakat bunun gerçekleşmediğini ve eşinin resmî nikâhlı eşiyle daha fazla zaman geçirdiğini şöyle ifade etmektedir:

“Şöyle verdi. Karımla boşanırım, seninle nikâhlanacağım. Karısı da boşanmadığı için. Bence onu da seviyor. Hep onunla kalıyor. 2 gece bende duruyor. 2 gece onda ama en çok yemeği onda yiyor. Sade arada bir geliyor bana yani. Haftada 2 gün.” (Meltem Hanım)

Gamze Hanım da eşinin resmî nikâh vaadinde bulunduğu belirten katılımcılardan biridir. Bu durumun hâlâ gerçekleşmemesi nedeniyle konu hakkında yaşadığı belirsizliği şöyle ifade etmektedir:

“Yani sözlü güvencelerle bulundu evet. Kesin olarak boşanacağını ifade etti fakat zaman ilerliyor hâlâ bir boşanma yok. Ben hâlâ bu konu üzerinde düşünüyorum tabii. Hani ne kadar böyle sürecektir diye. Fakat işte hızlandıracağını söylüyor. Fakat henüz bir gelişme yok.” (Gamze Hanım)

Yasemin Hanım, ilişkilerinin en başında eşinin boşanıp kendisiyle resmî nikâhla evleneceğine inandığını fakat bu durum hakkında yaşanan bir gelişme olmadığı için güvenini yitirdiğini şöyle belirtmiştir:

“Yani açıkçası ilk zamanlar inanıyordum. Gerçekten inanıyordum. Doğruyu söylediğine, bana dürüst olduğuna inanıyordum. İnancı gereği işte hem kendini hem beni korumak istediğini. Biz yaşayabilelim, birlikte olabilelim diye böyle bir şeyle geldiğini düşünüyordum. İnanıyordum ama sonra zaman geçtikçe güvenim azalmaya başladı. Artık oyalandığımı düşünmeye başladım. Beni kullandığını düşünmeye başladım.” (Yasemin Hanım)

Derya Hanım, eşinin resmî nikâhlı eşinin boşanma davasını açtığını fakat mahkeme sırasında fikir değiştirdiği için boşanamadıklarını, bu sebeple eşiyle resmî nikâhları olmadığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Haberi yoktu. Ben kızıma hamileydim. Karnım burnumdaydı. Yeğenleri görmüş bizi beraber o zaman haberi olmuş. Boşa beni, ona nikâh kıy istemiyorsan beni diye söyledi. Eşim bilmiyorum neden boşanmadı. Kadın sonra kocamı seviyorum dedi öbür karısı. Boşanmak istemedi ilk karısı. Vermedi nikâhını. Mahkemeye verdi ama mahkemede seviyorum dedi, vermedi. Mahkeme düştü o yüzden. Boşanamadı.” (Derya Hanım)

4.3.4. Kumalığa Karşı Verilen İlk Tepkiler

Katılımcılar, kuma olarak gerçekleştirdikleri evlilikler sebebiyle hem eşlerinin resmî nikâhlı eşlerinden hem ailesinden hem de sosyal çevrelerinden olumlu/olumsuz olarak çeşitli tepkiler almışlardır. Katılımcıların aldığı tepkilerin çoğunlukla olumsuz olduğu, sosyal dışlanma ve etiketlenmeye maruz kaldıkları ve bunlar sonucunda ruhsal, sosyal ve ekonomik durumlarında olumsuz deneyimlerin cereyan ettiği anlaşılmaktadır.

4.3.4.1. Resmî Nikâhlı Eş İle İlk Karşılaşma

Katılımcıların resmî nikâhlı eş ile ilk karşılaşmalarının genellikle aynı evde yaşama kararı aldıklarında yaşandığı ve ilk karşılaşma esnasında sözel ya da fiziksel tartışmaların yaşandığı anlaşılmıştır. Esra Hanım da resmî nikâhlı eş ile aynı evde yaşama kararı aldıklarında ilk karşılaşmayı yaşayan katılımcılardan biridir. Esra Hanım, eşiyle dinî nikâh kıydıktan sonra eşinin ailesiyle birlikte yaşamaya başlamıştır. “Deli” olarak nitelendirdiği resmî nikâhlı eşin psikolojik problemler yaşadığını, çocuğuyla doğumundan beri hiç ilgilenmediğini ve çocuğu babaannesinin büyüttüğünü ifade etmiştir. Esra Hanım’ın eve geldiği ilk gün ise resmî nikâhlı eş kendisini balkondan aşağı atmış ve bu olayda ağır bir şekilde yaralanmıştır. Yaşanan bu olaydan sonra aralarındaki gerginlik artarak devam etmiştir. Esra Hanım, ev işleri konusuna da değinerek aralarında iş bölümü olmadığını ve bütün işleri kendisinin yaptığını belirtmiştir.

“Eşimle tanıştığımız zaman öğrendi. Eve gittiğim zaman tepki gösteriyordu. Ben geldikten sonra kavga dövüş. Kadın kendini camdan attı. Ondan sonra hastanede gitti 3 ay durdu. Sonra geri geldi. Kadının bacağı kırılmıştı ikisi. Platin taktılar. 3 ay hastanede durdu. Ben o sırada evdeydim. Çocuğuna baktım. Annesi vardı, babası vardı. Onlara baktım. Geldikten sonra yine psikolojisi filan bozuktu, durmuyordu. Mesela ne bileyim deli gibiydi sanki. Deli hareketleri vardı. Mutsuzdu. Çocuğa karşı hiç ilgisi yoktu. Babaannesini bakmış ona, büyüttmüş 6 yaşına kadar getirmiş. Ne meme vermiş ne altını değiştirmiş. Öyle bir huyu varmış. Çocukla hiç ilgilenmemiş yani. Babaannesini büyüttmüş. Tek 1 tane çocuğu vardı. 3 sene böyle yaşadık. Her şeyi ben yapıyordum işleri filan. Temizliği, yemeği. Ben yapıyordum, o oturuyordu. Öyle televizyon izliyordu. Bana karışıyordu, tepki gösteriyordu. Kadın ne iş biliyordu ne başka bir şey saf gibi bir şeydi.” (Esra Hanım)

Resmî nikâhlı eşin ilişkilerinden daha önce bilgisi olması durumunda kendisine zarar vereceğini belirten Elif Hanım, karşılaştıkları ilk anda olumsuz tepki gösterdiğini ve aralarında tartışma çıktığını şöyle ifade etmiştir:

“Önceden kadının benden haberi yoktu. Nasıl olsun? Haberi olsaydı önceden beni parçalardı. İstanbul'a getirdi beni. 2-3 ay başka yerde kaldım. Sonra o kadının olduğu eve gittik. İstemiyorum dedi. Kavgı etti, bağırđı, çağırđı. Bir süre öyle idare ettik. Adam da dedi ki onu bırakacak hâlim yok. Artık iş işten geçti. Ondan sonra baktı ki olmuyor. Bir tane ev tuttu. Ne iş vardı ne bir şey. Ne rezaletler görđük biz.” (Elif Hanım)

Elif Hanım'a olumsuz tepki gösteren resmî nikâhlı eş, eşinin üçüncü bir eşle evlenme isteğine ise olumlu bir tepki göstermiştir. Kendi üzerine kuma gelmesi nedeniyle Elif Hanım'a bu süreçte olumsuz tepki gösteren resmî nikâhlı eş, Elif Hanım'ın da üzerine yeni bir kuma gelmesi fikrine bir nevi intikam düşüncesiyle olumlu tepki göstermiştir. Üç kadın arasında geçen bu olay örüntüsünü ise İpek Hanım şu şekilde özetlemektedir:

“Büyük karısının haberi vardı. O istiyordu. Çünkü onun üstüne kuma gelmiş, onun da üstüne kuma gelsin istiyordu. O yüzden o hiç sorun yapmadı. O kocasına destek verdi beni kaçırmayı için. Kuma olan biraz tepki gösterdi. O dedi ki sen neden benim üstüme gelmişsin. Büyük kadın da kumaya, ben seni kabul ediyorsam sen de onu kabul edeceksin, dedi. Sorunlar çok. Şimdi anlatmaya kalksam 10 senede bitmez. Bu insanlarla yaşadıklarım bitmez gerçekten.” (İpek Hanım)

Melek Hanım, eşinin resmî nikâhlı eşinin evlilik süreçlerinden haberdar olduğunu ve evliliklerine karşı çıktığını belirtmektedir. Melek Hanım'ın ifadesine göre eşinin bu itiraza kayıtsız kaldığı ve çocuk sahibi olmak için ikinci bir evlilik gerçekleştirmek istediğı anlaşılmaktadır.

“Haberi vardı. O hiç istemiyordu. Tepki gösterdi. Ben kalamam, demiş. Ama kocam demiş ki benim ocağım çocuksuz kalamaz. İster git ister dur, demiş. Ben evleneceğim, demiş. İstersen git, demiş.” (Melek Hanım)

Resmî nikâhlı eşle ilk karşılaşmanın, eşiyile aynı evde yaşamaya başlamasıyla olduğunu ifade eden Sibel Hanım, resmî nikâhlı eş ile aynı apartmanın farklı dairelerinde yaşadıklarını ifade etmiştir. Sibel Hanım, resmî nikâhlı eşin kendisini istemediğini, aralarında tartışmalar yaşandığını ve eşini paylaşamadıklarını belirtmektedir. Eşinin sadece kendisiyle yaşayacağına söz verdiğini fakat bu durumun

gerçekleşmediğini, resmî nikâhlı eşiyle de zaman geçirmesi sebebiyle duyduğu rahatsızlığı şöyle ifade etmektedir:

“En başında haberi yoktu ama biz onunla aynı binada yaşamaya başladığımızda tabii ki aile binasıydı. Birimiz alt katta birimiz üst katta. Eşim benim için ayrı ev dayadı döşedi. Aynı binada yaşıyoruz. 2 tane çocuğu var ve eşim onunla hiçbir ilişkisi olmayacağı hakkında bana söz vermişti ve ben bunu gittikten birkaç ay sonra fark ettim ki bir akşam benimle bir akşam onunla kalmaya başladı ve bu zamanla bende rahatsız edici bir durum hâline geldi yani sonra kavgalar tartışmalar vs. sürüşmeler. Kadın hep sürekli benim gitmemi isteyen bir kadın oldu. Benle o sanki böyle bir adamı paylaşamıyormuş durumuna girdik. Bana mı ait ona mı ait? Bilinmez bir durum oldu. Sonra onun çocuklarını eşiyle birlikte yaşadığı ilişkiyi gördükçe ben çocuğuma haksızlık ettiğimi düşündüğümü anladım. Yani ciddi bir çıkmaz bir kaos. Yani hiç anlatılmaz yaşanılır duygular içerisinde diyebilirim yani buna ama çok kötüydü. Çok kötüydü.” (Sibel Hanım)

Kaçarak evlenen Serpil Hanım, eşinin ve ailesinin yaşadığı eve gittiğinde resmî nikâhlı eş tarafından büyük bir olumsuz tepkiyle karşılanmıştır. Maruz kaldığı şiddet ve dışlanmadan dolayı bu süreçte evin yalnızca bir odasında vakit geçirebilmiş, yemek saatlerinde ve eşinin işten geldiği zamanlarda odadan dışarı çıkabilmiştir. Bu süre zarfında hamile olan Serpil Hanım, hamileliği boyunca resmî nikâhlı eş ile gerginliğin sürdüğünü, doğum olayının olmasından sonra ilişkilerinde bir düzelmeyin meydana geldiğini ve şu an iletişimlerinin iyi olduğunu ifade etmiştir.

“... İlk başta eve gelmiş değil de odaya gelmiş gibiydim. Bir odanın içinde oturuyordum tek başıma. Öyle bekliyordum. Bir yanda da zor biliyorsunuz bebek de zorluyor. Hani hamilelik de zorluyor. İlk günler burada da zor geçti. Anca eşim geliyordu da akşam işten oturuyordum, biraz konuşuyordum o kadar. Onun çocuğu var, kurulu düzeni var ben eve geldim bir yanda. Hâliyle kötü karşıladı beni. Çıkmıyordum odadan gün içerisinde. İlk başta biraz gayret ettim. Abla hani yardım edeyim diye ama terslenince insan diyor ben en iyisi bir odada oturayım, sesimi çıkarmayayım. Öyle tüm gün oturuyordum. Anca eşim gelince işte iki muhabbet ediyordu o kadar. Ablayla geçti ama sürdü tabii zaman. Oğlum oldu. Oğlum da tek başına büyüdü benim gibi. Büyüdü derken tek başına benimle durdu hâliyle ne yapsın. Yok ki anneanne, dede, dayıdır, teyzedir. Öyle bir şey olmayınca, aile apartmanıdır hani kime gidecek. Bir tek benleydi. Etrafta da birilerini tanımıyoruz. Benle büyüdü de sonra kız doğdu filan abla o zaman

yardımcı oldu sağ olsun. Daha böyle geçmiş diyeyim aramız geçmişti. Bebeğin de doğumu filan birbirimize alışmış olduk. Düşmanca davranılmıyor, geçti artık.” (Serpil Hanım)

Resmî nikâhlı eşin ilişkilerinden haberdar olduğunu fakat aynı evde yaşayacaklarını beklemediğini ifade eden Duygu Hanım, eve gittiğinde ise resmî nikâhlı eş ve kızından fiziksel şiddet gördüğünü ifade etmiştir.

“Sanırım haberdardı. O da şüpheleniyordu ama benim oraya kaçıp gelmemi kimse beklemiyordu. Çünkü onlar da büyük tepkiyle karşılaştılar yani karşılaştık. E yani hatta kızı vardı. Kızıyla birlikte beni dövdüler ikisi gittiğim zaman.” (Duygu Hanım)

Duygu Hanım’ın hikâyesine benzer bir olay yaşayan Gamze Hanım da resmî nikâhlı eşin ilişkilerinden haberdar olduğunu fakat eşiyile aynı evde yaşayacaklarını düşünmediği için ilk başta tepki vermediğini, eşiyile aynı evde yaşamaya başladıklarında ise resmî nikâhlı eş ve çocuklardan nasıl bir tepki gördüğünü şöyle anlatmıştır:

“En başlarda yoktu fakat sonrasında benim oraya taşınacağımı söyledi eşim. Daha doğrusu başka biriyle birlikte olduğunu ve duygusal olarak onu sevmediğini ifade etti ve beni sevdiğinden, beni getireceğinden bahsetti. Onlar da ilk başlarda çok tepkisel değillerdi. Çünkü sanırım benim oraya gitmeyeceğimi ya da onun beni getirmeyeceğini filan düşünüyorlardı. Fakat sonrasında ben oraya gittiğimde çok tepki verdiler benim oraya gitmeme. Bire bir münakaşa geçti. Çünkü ben onun pimapen dükkânında vakit geçiriyorken o da oraya geldi ve dolayısıyla bir münakaşa geçti. Kaç kere geçti, çocukları geldi hatta. Onlar da bir münakaşa ettiler filan. Tabii ki biz bu durumdan pes etmedik. Şu anda devam ediyoruz. Bu durumlar beni çok üzdü tabii ki. Zaman zaman gitmeyi geri dönmeyi düşündüm. Fakat her seferinde ikna etti beni. Bu yüzden şu an devam ediyorum.” (Gamze Hanım)

Merve Hanım, eşinin resmî nikâhlı eşi ile ilk defa bir cenazede karşılaştıklarını, karşılaşmadan önce ise bire bir iletişim kurulmasa bile aralarında sorunlar yaşandığını, kendisinin memleketlerine gelmesini istemediğini dile getirmiştir. İlk karşılaşmalarında resmî nikâhlı eşle direkt bir konuşmanın yaşanmadığını ve resmî nikâhlı eşin başka bir odada duygusal bir tepki vererek ağladığını ifade etmiştir.

“Karşılaştım. İlk nasıl karşılaştım. Onlar beni görmüşlerdi, ben onları hiç görmemişim canlı şekilde. Ben memlekete gittim yani Diyarbakır’a kaç defa. Beni görmüşler ama ben onları görmedim. İlk nasıl gördüm. Adana’da eşimin bir kız kardeşi yaşıyor. Onun kayınbabası vefat etti. Biz cenazeye gittik. Orada gördüm. Onun eniştesi

oluyor o bayanın. O şekilde orada görüştük yani. Gördük birbirimizi. Ben çok normaldim yani onlar biraz sıkıntı yaptılar. Zaten normal şartlarda beni görmeseler bile benim memlekete gelmemi bile istemiyorlar. Sıkıntı çıkartıyorlar gelmeden bile. Kavga dövüş oluyor biraz ama oraya gidince karşılıklı olunca biraz odaya gitmiş ağlamış, hani bir şeyler konuşmuş akrabalarıyla bilmiyorum. Ondan sonra normale döndü içeriye geldi. Benimle aynı ortamda oturmaya başladı. O şekilde yani. Eşim arayıp kendisine söyledi babasına ve ailesine yani ablalarına. Ben evleniyorum. Sevdiğim bir insan var haberiniz olsun diye. Zaten burada oturan ablası benimle tanışmıştı. Beni görmüştü daha evlenmeden önce.” (Merve Hanım)

Eşinin, resmî nikâhlı eşinden habersiz bir şekilde kendisiyle birlikte yaşamaya başladığını belirten Hülya Hanım, kısa bir süre sonra eşinin resmî nikâhlı eşi ve ailesinin bu durumdan haberleri olduğunu ifade etmiştir. Durumun öğrenilmesiyle eşinin ve kendisinin tehdit ve baskılara maruz kaldığını fakat eşinin bu süre zarfında kendisinin destekçisi olduğunu belirtmiştir. Baskı ve tehditlere boyun eğmediğini ancak eşi istediği takdirde ayrılma kararı alacağını ifade eden Hülya Hanım, eşinin boşanması konusunda ısrarcı olmadığını, bu durumun eşi ile resmî nikâhlı eşi arasında olan bir sorun olduğunu şöyle dile getirmiştir:

“Ben evlendim 4-5 ay sonra haberleri oldu. Kaynatamın, ilk eşinin, görümcemin, işte eve baskın tarzında bastılar. İşte bana git, evli, bilmiyorsan söyleyelim, işte onun tarzında korkunç olay yaşadık. Ama eşim tabii her zaman arkamdaydı. Bir şey diyorsanız bana deyin, onun bir şeyi yok ben aldım, ben kadın ettim. Yani onunla benim aramızdaki mesele. Bir şey yapıyorsanız bana yapın tarzında. Eşimin ilk eşinin kardeşleri bana çok yürüdüler. İşte dağa kaldırırız, şudur budur, işte gözdağı verdiler. Korkutmaya çalıştılar. İş yerime geldiler. Başhekim, başhemşirelere şikâyet ettiler. Rezillik çıkardılar. Tabii onlara ben de gerekli cevabı verdim, eşim de verdi. Ben korkusuzdum. Hani eşim bana git demedikten sonra ben asla bir yere gitmem dedim. Sonuçta sevdim aldım. İlk eşi boşanırsa ben nikâhlanır otururum dedim. Boşanmazsa durabildiği kadar dursun. Bana ne. Eşiyle arasındaki iş dedim, beni ilgilendirmez. Direkt yani bencil davrandım. Bana bir şey yapamazlar. Çünkü eşim onları linç eder. Onsuz kapıyı açmıyordum zaten kimseye.” (Hülya Hanım)

Eşinin bir akşam eve gelmediğini ve eşinin resmî nikâhlı eşinin evinde olduğundan şüphelenip oraya giden Derya Hanım, resmî nikâhlı eşle ilk karşılaşmalarını şu şekilde ifade etmiştir:

“Ben eşimi arıyorum arıyorum cevap vermiyor. Nerdesin diyorum cevap vermiyor. O zaman da işte ilk eşinin evine gitmiş. O arada da ben çok sinirlendiğim için bastım evine gittim. Evini bildiğim için evine gittim. O arada da Malatya’da misafirleri gelmiş ablasıgiller. O yüzden bırakamamış. Söylememiş de beraber yaşadığımızı ablasına. Hani üzülürler diye. Görümceler ilk kadını çok seviyorlar ilk eşini. O yüzden gittim işte. Kapıyı karısı açtı. Arkadan eşim çıktı. Ondan sonra çıkınca ona şey yaptım ister istemez ama aramızda kavga ettik. O benim kocam senin değil deyince aramızda kavga oldu. Nikâhlı karısı çıldırdı. O zaman tartıştık. Ondan sonra orada çıldırınca beraber bir münakaşa ettik. Sonra birbirimize iyice bir dalaştık. Eşim ilk karısını bıraktı, o gece benimle kaldı. Ondan sonra işte tamamen ipler kopuyor. Ailesi filan da öğreniyor. Ondan sonra kızıyorlar, 2 tane çocuğun var yazık günah değil mi diye. Eşim de karısını sevmediği için benimle beraber olmak istiyor.” (Derya Hanım)

Meltem Hanım, resmî nikâhlı eş ile aralarında sürekli bir tartışmanın olduğunu fakat hamileliği sebebiyle bir süre sonra olumsuz tepkinin eşine yöneldiğini ifade etmiştir.

“Haberi vardı. O amcamın kızı söylemiş çünkü akrabalar. Onun kocasıyla amca çocukları. Kadın ne üzüldü, hep bana telefon edip kızıyordu. Ondan sonra hamile olduğum için o da şey yapmadı. Kocasına kızıyordu. Biz çok dövüştük onunla. Çocuklar da beni istemedi. Gittiğimde oğlu 5, kızı daha 1 yaşındaydı. Onlar da küçük. Bana abla diyorlardı.” (Meltem Hanım)

Yasemin Hanım ise eşinin resmî nikâhlı eşiyle hiç yüz yüze gelmediğini fakat ilk iletişimlerinin bir telefon görüşmesiyle olduğunu ve bu iletişimde kendisine hakaret edilerek tehdit edildiğini ifade etmiştir. Şu an yaşananları düşündüğünde resmî nikâhlı eşin, aslında kendisini uyardığını fakat o zaman bu durumu anlayamadığını şu şekilde belirtmiştir:

“Tabii ki çok öfkeli oldu. Bir gün bir numara aradı. Telefonumda kayıtlı olmayan bir numara. Ben de tabii ki işim gereği kayıtlı olmayan pek çok numarayla görüşme yapıyoruz. Hiç aklımın ucundan geçmeyen bir günde zamanda açtım telefonu. Baktım bir kadın. Zaten direkt kendisini tanıttı yani kim olduğunu. Ben şimdi isim vermek istemiyorum da. İşte ben dedi bilmem kimin karısıyım, dedi. Bağırды, çağırdı, bir sürü hakaret etti, küfür etti. İşte hayaller kurma sen, bu işin peşini bırak, ondan sonra o tarz da tehdit eden şeyler söyledi. Ben de tabii ki telefonda sonuçta çok sinirlendim.

Ettiği küfürlerle, hakaretlere ama bir yandan da hazmedemiyor şu anda. Kabullenmesi zor diye bir yanda da anlamaya çalıştım sonuçta. Dedim ya ben de hani daha önce evlendim boşandım. Hem evlilik süresince hem sonrasında çok zorluklar yaşadım. Maddi ve manevi olarak. O yüzden de çok sinirlendim açıkçası ama böyle bir şey diye düşündüm onun doğal anlık öfkesi diye düşündüm. Aslında beni ne kadar uyarıyormuş. Şimdi mesela düşününce fark ettiğim bir şeydi bu. Yani ilk konuşmamız telefonda oldu. O beni aradı. Öyle.” (Yasemin Hanım)

4.3.4.2. Ailenin/Akrabaların/Çevrenin Kumalığı Öğrenmesi

Katılımcıların çoğu, ailesinin olumsuz tepki vereceğini düşündüğünden dolayı evliliklerini gizli bir şekilde gerçekleştirmişlerdir. Katılımcıların tamamına yakınının ailesinin, kumalığı öğrendiğinde iletişimi kesme davranışında bulunduğu anlaşılmıştır. Katılımcıların beyanları doğrultusunda yaşanan bazı küskünlüklerin çocuk sahibi olma durumunda bittiği fakat çoğunlukla bu durumun devam ettiği görülmektedir. Aileler ve akrabalar tarafından dışlanan ve etiketlenen katılımcıların bu süreçte yalnızlaştığı ve aile özlemi içerisinde oldukları düşünülmektedir. Birkaç katılımcının ailesinin ise eşin resmî nikâhlı eşten boşanacağı ve kendi kızlarıyla resmî nikâh kıyacağı düşüncesiyle bu evliliğe müdahale etmedikleri anlaşılmaktadır.

Yasemin Hanım, ilk evliliği sona erdikten sonra İstanbul’da yalnız yaşamaya başlamıştır. Kuma olarak gerçekleştirdiği ikinci evlilik bilgisini, eşinin evli olması sebebiyle ailesi ile paylaşamamıştır. Evliliğini sadece ablasına açıklayabilen Yasemin Hanım, bu durumu tüm ailesine bildirmek için eşinin boşanıp kendisiyle evleneceği zamanı beklediğini ifade etmiştir.

“Yani şöyle söyleyeyim. Ablam biliyordu. Ablamla konuşmuştum. Belki ablam paylaşmış onlara söylemiş olabilir. Ama ben ne anneme ne babama ne de abime açıktan söylemedim. Hani şey gibi düşündüm tamam o boşanacak evliliğini bitirecek ve biz evleneceğiz. Bekleyelim o zamana kadar. Ben de zamanı geldiğinde ben de bizimkilere ben tekrar evleniyorum, bu da damadınız diye öyle tanıştırayım diyordum açıkçası. Zaten benim başka şekilde bunu kendi aileme söyleme şeyim yok zaten.” (Yasemin Hanım)

Evliliklerinin başında ailesine eşinin, başka bir kadınla resmî nikâhlı evli olduğunu açıklayamayan Gamze Hanım, bir süre sonra gerçekleştirdikleri aile ziyaretinde bu durumu izah edebilmiştir. Eşinin boşanma isteği sebebiyle ailesinin

kendilerine anlayış gösterdiğini ifade eden Gamze Hanım, boşanma durumunun ise hâlâ gerçekleşmemiş olduğunu eklemektedir.

“Şöyle başında evli olduğunu söylemedim, söyleyemedim kendi babama. Sonrasında Saraybosna’ya gittik birlikte. O sırada eşim boşanacağını, medeni durumunun evli olduğunu fakat hani boşanacağını söyledi. Bu yüzden de yani gelip onunla yaşayacağımı ve bir süre sonra boşanma işlemlerinin gerçekleşeceğini ifade etti. Babam da hani bunu duyunca rahatladı ve boşanacağına inandı ama hâlâ boşanmadı.” (Gamze Hanım)

Ailesinin genel yapısını “gariban” metaforuyla nitelendiren ve informal güç olgusu üzerinde duran Hülya Hanım, ailesinin gücünün eşi üzerinde herhangi bir etkisi olmayacağından dolayı evliliklerine müdahalede bulunamadıklarını ifade etmiştir.

“Yok onlarla abim de ne desin. Ben seviyorum evleneceğim deyince o da beni seviyor ve alıyor deyince onlar da bir şey, zaten garibanlardı kendi hâllerinden korkan insanlar. Hani böyle eli kolu uzun aman gözdağı verelim, aman ne diye bizim kızı alıyorsun, böyle bir aile değildi ailem yani garibandı. Kendi hâllerindeydi. Yani güçleri yetmez ki eşime. Yani öyle bir şey olmadı. Yapamadılar. Belki istediler ama yapamazlardı.” (Hülya Hanım)

Elif Hanım, gerçekleştirdiği evlilikten sonra ailesi tarafından dışlandığını ve bu durumun hâlâ devam ettiğini belirtmektedir. Ailesiyle görüşmek istediğinde olumsuz tepkiler alan Elif Hanım, ablaları ve annesiyle sadece telefon üzerinden gizli bir şekilde görüşebilmektedir.

“Ben evlendim. 4-5 sene ailem kapımı açmadı. Benimle hiç konuşmadılar. Şu anda da büyük abim yakın oturuyor buraya ama benimle hiç konuşmuyor. Ben ailemle görüşemiyorum. Annemi görmek istiyorum. Görmeme izin vermiyorlar. Eniştem öldüğünde cenazeye gittim, kimse konuşmadı benimle geri geldim. Sadece 2 tane ablam benimle telefonda konuşuyor. O kadar, kimse konuşmuyor. Bazen kaçak olarak annemle telefonda konuşuyorum.” (Elif Hanım)

Yaptığı evlilik sebebiyle ailesinin yanı sıra akrabaları tarafından da sosyal dışlanmaya maruz kalan Elif Hanım, evliliği sona ermiş olsa bile akrabalarının kendisiyle hâlâ konuşmadıklarını belirtmektedir.

“Akrabalarım benim yüzüme bir şey söylemedi ama benimle konuşmuyorlar. Sen böyle yaptın, bize danışmadan evlendin diye. Hâlâ da benimle fazla konuşmuyorlar.”

Hatta hiç konuşmuyorlar. Bir gün benim kapımı çalmadılar. Bu kadın ölmüş mü, bu kadın kalmış mı demediler. 2 tane çocuğumla yalnız başına kaldım.” (Elif Hanım)

Aslı Hanım babasının vefat ettiğini, annesiyle ise görüşmediklerini ifade etmektedir. Annesinin, hem kuma olmasından hem de eğitime devam etmemesinden dolayı kendisine kızgın olduğunu ifade eden Aslı Hanım, annesiyle iletişim kurduklarında babasının vefat etmesini kendisine karşı kullandığını düşündüğü için annesine karşı kırgınlık hissetmektedir.

“Annem benimle konuşmuyor pek. Hâlâ kızgın bana, hem okulu bıraktığım için hem de böyle durumu kabul ettiğim için. Çok arayıp sormaz da konuşmaz da görüşmüyoruz da pek. En son ne zaman görüştünüz diye sor hatırlamıyorum zaten. Çok uzakta da değil ama görüşmüyoruz. O bana kızgın. Ben de gidemiyorum, cesaret edemiyorum biraz çünkü beni babamdan vuruyor. Babamın vefatından şey yapıyor. Baban bunları görseydi üzüldü filan diye. Ben de öyle olunca kırılıyorum gitmek istemiyorum. Yalnız geçiriyorum çünkü üniversiteyi yarıda bıraktım. Arkadaşlarımın çoğu işte üniversite mezunu, belli bir yere gelmiş insanlar. Onlar böyle şeyleri kabullenemiyorlar ama bana da hak vermiyorlar. Ben de anlatmamaya çalışıyorum. Biraz yalnız hissediyorum.” (Aslı Hanım)

Eşinin kendisi üzerinde otorite kurduğunu ve kendisine kaçmaktan başka bir seçenek bırakmadığını ifade eden Sibel Hanım, evden gizli bir şekilde kaçarak evliliğini gerçekleştirmiştir. Ailesinin bu durumu öğrendiğinde özellikle erkek kardeşinin yaşanan olayı “namus meselesi” olarak görmesi nedeniyle olumsuz tepki gösterdiklerini ve kendisiyle görüşmediklerini belirten Sibel Hanım’ın, ailesiyle küslüğü hâlâ devam etmektedir. Kaçtıktan sonra ailesine durumu açıklamak için annesini aradığında söylediği sözlerden dolayı duyduğu üzüntüyü şöyle dile getirmektedir:

“Hiçbirisi istemedi. Annem, babam, kardeşim yani abim. Herkes ciddi tepkiler gösterdi. Herkes beni reddetti. Hatta şu an abimle hâlâ görüşmüyoruz, bu konu yüzünden. İlk defa evden kaçışım sırasında öğrendiler. Annem beni aradığında işte nereye gidiyorsun. Ben ona açıkladığımda kızım ne deli misin, işte el kadar çocuğun var, benim hiç mi annelik hakkım yok sende, sana analık hakkımı helal etmem sözlerine kadar gitti ama ben dönülmez bir yoldaydım. Başka bir seçeneğim yoktu çünkü. Duygusal olarak çok yoğunum o an gerçekten aklımı ve mantığımı kullanamayacak durumdaydım. Karşımdaki kişi de çok baskın karakterde bir kişiydi. Bana başka bir şans bırakmadı zaten. Bana gelmek zorundasın gibi. O yüzden herkese rest çektim.

Hatta anneme söylemiş olduğum söz hâlâ beni çok üzer. Bundan sonra beni beklemeyin ben artık gelmeyeceğim dediğimde annem bak senin annen olmam bundan sonra dediğinde benim zaten anneye babaya ihtiyacım yok benim her şeyim şu an için eşim demiştim.” (Sibel Hanım)

“Ben evlendiğim gün itibariyle baba evime gidemiyorum. Şu an itibariyle hâlâ gidememekteyim. Abim, öyle küçük bir yerde namus meselesi olması, onların gururunu incittiği için beni zaten kardeşlikten reddetti. Biz abimle hiç görüşmüyoruz. Annem de abimin gözetimi altında olduğu için annemle sadece telefon iletişimimiz var. Ben ailemi tamamen kaybetmiş oldum bu vesileyle. Kuzenimle görüşüyorum sadece.” (Sibel Hanım)

Kaçarak evlenen diğer bir katılımcı Duygu Hanım, bir süre sonra ailesine durumu anlattığında kendisini reddettiklerini, uzun bir süre görüşmediklerini ve çocuğu olduktan sonra barıştıklarını aşağıdaki gibi anlatmaktadır. Duygu Hanım, ayrıca bu süreçte eski eşi tarafından tehdit edildiğini ve bu sebeple İstanbul’a kaçtıklarını sözlerine eklemektedir.

”Ben kaçtıktan sonra beni baya aradılar. Ben telefonlarımı kapattım. Eşıme sormuşlar sanırım. O zamanki eşime. Nerede sen mi aldın diye. Ondan sonra da tahmin ettiler. Zaten böyle bir dedikodu dönüyordu. Gidince de tahmin ettiler. Zaten birkaç gün sonra ailemi aradım. Onlar bana çok kızgınlardı o sıralar. Baya beni reddettiler kardeşlerim, onlar. Sonra ama çocuğum olunca görmek istediler. Öyle öyle barıştık. Yani eskisi kadar çok iyi değiliz ama en azından telefonla görüşüyoruz. Onlar hâlâ Sinop’talar. Buradaki eve hiç gelmediler. Eşim sürekli bizi tehdit ediyordu. Ailemle sürekli haber yolluyordu. O zamanlar ailemle çok görüşmüyordum ama onlar da korkuyorlardı beni öldürecek diye. Ondan sonra biz de düşündük rahat yok, köyde de adımız çıktı biraz zaten biraz da benim baskımla İstanbul’a kaçtık. Şimdi İstanbul’da altı üstü oturuyoruz. Ben de istemedim, onlar da istemedi aynı evin içinde yaşamayı. Altı üstü bir yer bulduk, kirada oturuyoruz. Oğlum eski eşimin yanında.” (Duygu Hanım)

Duygu Hanım gibi Burcu Hanım da ailesinin evliliğini ilk duyduklarında karşı çıktığını, uzun bir süre görüşmediklerini ve ancak çocuğu olduktan sonra görüşmeye başladıklarını ifade etmektedir. Burcu Hanım, bu süreçte ailesine karşı özlem hissettiğini fakat içerisindeki yeni deneyime alışma sürecinde olduğu için aile özleminin büyük bir eksiklik hâline gelmediğini eklemiştir.

“Hiç kimse görüşmedi benimle. Kızım doğduktan sonra görüştük. 1 yıl içerisinde hiçbir şey hissetmedim. Diyorum ya zaten efsanevi bir hayatın içine düştüm. Çok da fark edemiyorsun. Bir sürü çocuk var, bir sürü insan var, bir sürü akraba var. Bir de kalabalık bir aileydi. Birbirleriyle çok sıkı görüşüyorlardı. O 1 yıl tabii ki aileni özliyorsun, tabii ki de kardeşlerini özliyorsun, tabii ki zordu ama hamile kaldıktan sonra yavaş yavaş gelmeye başladılar. Erzurum’a gitmeye gelmeye başladılar. Kızım doğduktan sonra tabii ki annem hâlâ kabullenmiş mi hayır değil ama mutlu olduğumuzu gördüğü müddetçe bir sıkıntı olmuyor. Tabii ki zor bir süreçti benim için hoş bir süreç değildi ama kötü işte.” (Burcu Hanım)

Eşinin evli olması sebebiyle ailesinin bu evliliğe sıcak bakmadığını belirten Esra Hanım, ilk evliliğinin sona ermesinden sonra aile desteğinden yoksun kaldığı için bu evliliğe mecbur kaldığını şu şekilde ifade etmektedir:

“Biliyordu. Biraz tepki gösterdiler bana ama ben ne yapabilirim, kimde kalabilirim. Ailem bana fazla destek vermedi. Boşansın ondan sonra evlen dediler.” (Esra Hanım)

İpek Hanım, eşinin kendisini zor kullanarak kaçırmamasından sonra babasının eşine dava açtığını fakat yaşananlardan dolayı İpek Hanım’ın geri dönememesi nedeniyle aralarındaki küslüğü şöyle anlatmaktadır:

“Dedim ya önceden ben babamın peşinden gitmediğim için babam da bana küstü. Hiçbiri benimle konuşmuyor. Yalnız başıma kaldım.” (İpek Hanım)

Ailesinin evliliklerine izin vermeyeceğini düşünen Merve Hanım, üniversite 1. sınıfta okurken eğitimini yarıda bırakarak ailesinden gizli bir şekilde evlenmiştir. Ailesine yaptığı evliliği açıkladığında ailesinin durumdan çok etkilendiğini ve eve dönmesi için ikna etmeye çalıştıklarını fakat hiçbir şekilde geri adım atmadığını ifade eden Merve Hanım, ailesinin eşinin durumundan dolayı duydukları endişeyi şu şekilde anlatmıştır:

“Evleneceğimiz zaman da bu arada biz kaçarak evlendik zaten. Hani ben şey yapamadım okuldayım o sıra bir de ailem beni evlendirmez diye eşim beni istemedi. İstemeye gelmedi yani. Biz kaçarak evlendik. O zaman arayıp söyledi eşim hepsine babasına filan. Tabii baya bir tepkiler, kavga gürültüler oldu o zaman. Çok karışmıştı. Üniversite 1’deydim, bitirmeye yakındı sınıfı öyle oldu yani. Eşim beni almaya geldi oraya, oradan direkt İstanbul’a geldik. Öyle başka yerlere kaçmadık. Ben de babama mesaj attım. Anneme kıyamadım. Babama mesaj attım o şekilde sonra telefonu kapattım

zaten. Öyle öğrendiler yani. Baya yani kötü olmuşlar duygusal olarak, fiziksel olarak da yani. Eşimin çalıştığı iş yerine, akrabalarının olduğu yeri araştırıp oralara da gelmişler yani sormuşlar bizi. Bana da kaç defa arkadaşlarımın üstünden ulaşmaya çalıştılar, aradılar filan konuştuk öyle. Tabii yaptılar bir şeyler. Bizim yerimizi öğrenmeye, sorgulama olayları yaptılar beni geri almak için. Artık o durumdan sonra geri adım olmazdı yani. Kavgı dövüş olmadı. Sonra eşimin babası geldi memleketten babamlarla görüşmeye annemlerin evine. O şekilde anlaşma görüşme oldu yani. Bir sıkıntı çıkmadı. Dediğim gibi annemle babam öyle geri kafalı değiller hani böyle şiddete eğilimli değiller, o şekilde yapacak insanlar değiller. O zaman eşimin evlilik durumu da var ya daha farkında değiller çok bu olayları bilmiyorlar işte. Baya kötülerdi hani. Acaba ben Diyarbakır'a mı gideceğim onlarla mı yaşayacağım kuma olarak mı gideceğim filan bu tarz şeyleri olmuştu.” (Merve Hanım)

Merve Hanım, eşinin boşanma davası sürecinin uzama nedeni olarak ise resmî nikâhlı eşi görmektedir. Boşanma davasının gidişatını şöyle özetlemektedir:

“Şöyle zaten ilk başta baya kabul etmediler, üzüldüler. Ondan sonra ama durumu anlayınca eşim zaten 6-7 senedir burada yaşadığı için hani bir şekilde artık kabullendiler, mecbur kaldılar yani durumdan dolayı. Kabullendiler biraz da anlayış gösterdiler çok böyle aşırı tepki vermediler. Babam bir 5 ay görüşmedi ama ondan sonra görüşmeye başladılar benimle. Durumu öyle anladılar zamanla yani, zaten eşimin boşanamadığını, tekrar boşanma davası açtığını benimle evlenir evlenmez. Çekişmeli olduğu için hâlâ sürüyor. Hâkim bir ses etti, ondan sonra biz üst mahkemeye filan verdik, şubatta artık. Öyle yani bekliyoruz. Baya uzadı dava. Şöyle, mahkemede zaten bahsediliyor. Eşim bize bakıyor, çocuklarımıza bakıyor, para gönderiyor bize bakıyor diye ama bir dostuyla yaşıyor gibisinden bir konuşmalar yaptı mahkemede. Hâkim onu haksız gördü. Hani töreyle evlendikleri için hani sen kaynınla evlisin nasıl aşığım diyebiliyorsun diye. Bayan seviyor eşimi öyle bir durum da var. Yani ondan sonra baktı olmuyor, dava da uzuyor, eşi de beni de çok sevdiğini gördü bütün ailesi bana karşı tutumunu. Bu sefer tazminat istedi. 150 milyar kadar bir para istedi. Bir de bir ev istedi. Eşim de zaten devlet çekişmeli de olsa bir zaman sonra kendi otomatik boşuyor zaten. Uzadığı zaman, zaman aşımına uğruyor boşuyor zaten. O yüzden ben o parayı vermeyeceğim dedi. Kaldı öyle yani.” (Merve Hanım)

Hülya Hanım, cinsel bir birliktelik yaşadığını annesiyle paylaşmıştır. Annesinin, bekâretini kaybetmesi nedeniyle başka biriyle evlenmesi durumunda yaşadığı bu

deneyimi kendisine karşı olumsuz bir şekilde kullanabileceği yorumunda bulunduğunu ve bu sebeple evliliklerine karşı çıkmadığını şu şekilde belirtmiştir:

“Ailemde zaten babam vefat etmişti ben 17 yaşındayken. Anneciğime anlattım. Anne dedim başımdan böyle böyle bir hâl geçti. Ben artık kız değilim, hani böyle evli bir adamla ilişğim oldu dedim. Anacığim da ne desin garibanım, kızım dedi gözünü kimde açtıysan Allah onunla kapatmayı nasip etsin. Kiminle evlensen dedi yüzüne vurur, yine ilk eşindir dedi. Göğüs tahtına oturursun kimde gözünü açtıysan o sana hiçbir şey diyemez. Ömür billâh da kollar dedi. Git o zaman dedi. Eğer seni alacağım evleneceğim diyorsa dedi, git o zaman dedi namusuna sahip çık. Ne desin, cahildi ama akılcıkları iyiydi yani.” (Hülya Hanım)

Sema Hanım, akrabalarının kumalık durumunu öğrendiklerinde kendisini uyardıklarını fakat kendi istekleri doğrultusunda hareket ettiğini şu şekilde belirtmektedir:

“Niye evleniyorsun bunu bile bile kendini ateşe atıyorsun dediler. Kaderim neyse çekerim, size ne dedim. Onlara da karşılık verdim. Demek ki çok seviyormuşum. Benim eşim ölürken bile dedi ki bir daha dünyaya gelirsem senin gibi bir eşle evlenirim. Aman aman dedim sen de. Sen ne yapardın diye sordu. Seni alırdım diyordum. Nasıl hoşuna gidiyordu, gülüyordu. Helali hoş olsun ona. Gül gibi de baktım ama kurtaramadık. Rabbim öyle buyurmuş.” (Sema Hanım)

Akrabaları tarafından evliliğine karşı çıkılan diğer bir katılımcı ise Meltem Hanım’dır. Akrabalarının gösterdiği tepkilerin birinden şöyle bahsetmektedir:

“Onların çok tepkisi çok oldu. İşte teyzem vardı. Bir kere geldi, dövüştü. Bu adamın yüzüne tükürdü. Sen utanmıyorsun, genç kızı bu hâle koymuşsun. Ondan sonra dayımlar kızdı. Hiç kimse istemedi ama olan oldu.” (Meltem Hanım)

Nazlı Hanım, ailesinin ilk başta bu evliliğe rıza göstermediğini fakat daha sonra bu evliliği kabullendiklerini belirtmiştir.

“Onlar da istemedi. İstemediler de. Onların da gönlü yoktu. Babam da sağdı o zaman. Onların da gönlü yoktu ama ben de durmadığım için babam da kabul etti, beni onlar zorla beni götürdükleri için. Tabii ki biz de sevdik demek ki. Sevmesek durmazdım yani.” (Nazlı Hanım)

4.3.4.3. Eşin Ailesinin Kumalığın Öğrenmesi

Katılımcıların çoğunun, oğullarının iyilik hâlinin devamının önemsenmesi, aile birliğinin bozulmasından duyulan endişe ve resmî nikâhlı eşin desteklenmesi nedenleriyle eşinin ailesi tarafından olumsuz bir şekilde karşılandıkları ve bu durumun genellikle devam ettiği görülmektedir. Olumsuz tepkilere maruz kalan katılımcılardan biri olan Serpil Hanım, eşinin ailesinin kendisine olumsuz tepki gösterdiğini ve resmî nikâhlı eşi koruduklarını belirtmiştir. Özellikle kayınvalidesinin kendisiyle hiçbir şekilde iletişime geçmediğini şöyle belirtmektedir:

“... Bizim geldiğimiz yer bu tarafta Taşdelen diye geçiyor. Biliyor musunuz bilmiyorum. Ondan sonra eşimin durumu iyi açıkçası. Bu inşaat işleriyle uğraşıyor ya. Burada bir apartmanımız var kayınbabamların. Altı üstü filan oturuluyor burada. Öyle geldim ama hâliyle eşimin annesi babası da durumu hoş karşılamadı. Onlar da bir anda böyle kurulu düzen bozuldu gibilerinden. Sonra bir de abla da yakınlarıymış zaten evlenmeden önce. Biraz ablayı korumaya çalıştılar. Beni de o şekilde bırakamayız diye apartmanın içinden başka bir daire verelim dediler ama ilk başlarda dediğim gibi süreç zordu. Eşimin babasıyla böyle bir konu geçti ama annesi filan yok. Hiçbir şekilde görüşmek istemedi. Bu şekilde...” (Serpil Hanım)

Hülya Hanım, eşinin ailesinin bu evliliği kendi oğullarının iyilik hâlini önemsedikleri için istemediklerini belirtmiştir. Özellikle bu süreçte eşinin ailesinin, bu evlilikten vazgeçirmek için ikna çabasında olduklarını fakat kendisinin kararlı duruşunu gördüklerinde zamanla kabullenmeye başladıklarını ifade etmiştir. Doğu yöresinde çok kadınlı evliliklerin görülebilir olduğunu ve bu evliliğin temelinde maddi gücün olduğunu belirten Hülya Hanım, iki kadının da “mağduriyet” yaşamadığı durumlarda bu evliliğin kabul edilebilir bir durum olduğunu ifade etmiştir.

“Annesi babası tabii ki benim oğlum üzülecek, iki kadının arasında kalacak derdini çekecek diye kızım sen git işte sana koca mı yok, okumuş yazmışsın, niye geldin falan fısıltı ama baktılar ki ne ben vazgeçiyorum ne eşim vazgeçiyor. Bir yerde onlar da kabullendi. Zaten Doğu’da 2-3 eş, namusuna sahip çıktıktan sonra alan razı satan razıysa zaten hep kimse bir şey demez. Hani toplum tabuları iki evliliğe biraz şey bakıyor çok korkunç bir olay gibi bakıyorlar ama eğer sevgi varsa ve ilk eş de mağdur edilmiyorsa. Hani nasıl diyeyim bu iş maddiyattan çok geçen bir iş. Hani maddiyatın iyi, ikisini de geçindiriyorsan kimsenin sesi çıkmıyor ama maddiyat kötü işte çok

affedersin orospu geldi yedi içti, adamı mahvetti falan fıstık işleri dönüyor. Yoksa maddiyat olduktan sonra birçok kişinin de yapmayı çok isteyip yapamadığı şey aslında...” (Hülya Hanım)

Aslı Hanım, eşinin ailesiyle bir sorun yaşamadıklarını fakat eşinin boşanmasını istemedikleri için onlara karşı duyduğu kırgınlığı ifade etmektedir. Aslı Hanım’a göre boşanmalarını istememelerinin sebebi ise eşinin resmî nikâhlı eşinin kendi köylüleri olması ve yörelerinde boşanmanın hoş karşılanmamasıdır. Ayrıca Aslı Hanım, eşinin ailesinin yanında çalışması sebebiyle ailesine karşı gelemediğini belirtmektedir.

“Onlar çok da rahatsız değiller ama şöyle bir şey var. Ben o öteki kadını istemiyorum ama ailesi diyor ki o olmadan olmaz. Biz onu köyden getirdik, seninle evlendirdik. Bir de Doğu’da boşanma diye bir şey yok. İkinci kadını alacaksın ama boşanmadan alacaksın. Aslında bir şey demiyorlar ama sadece benim o kadını istemem sıkıntı oluyor. Ama ben istemiyorum. Çok fazla ziyaret etmiyorum ama şimdi çocuk olduğu için tabii biraz daha fazla gelmeye başladılar öncekine göre. Diğer kadından ayrılmasını istemedikleri için hâlâ biraz kırgınım. Eşim onların yanında çalıştığı için çok bir şey de diyemiyorum. Çok bir şansım seçeneğim yok. Zaten gelmeyin de diyemem. Sonuçta annesi babası. Sevmiyor da değilim ama dediğim gibi o olaydan dolayı biraz kırıldım.” (Aslı Hanım)

Merve Hanım, eşinin kız kardeşi ile sorun yaşadıklarını, bu sorunun nedenini ise eşinin resmî nikâhlı eşinin akrabaları olduğu için onu istemeleri olarak belirtmektedir.

“Orta diyelim. Çok istemiyorlar beni. Hepsiyile tanıştım. Eşimin erkek kardeşi 1 tane burada yaşıyor. Bir de 1 ablası yaşıyor. Erkek kardeşiyle hiçbir sorun yok aramızda ama ablasıyla sorunlar oluyor. Şimdi karşı tarafın da bunların akrabası olduğu için bir yandan onu tutuyorlar bir yandan da bu şekilde arada bir bozukluk oluyor ama yani idare ediyoruz. Olmuyor değil yani oluyor.” (Merve Hanım)

Esra Hanım, kayınpederiyle kayınvalidesine nazaran daha iyi geçindiklerini, kayınvalidesinin kendisini sürekli eleştirdiğini ve özellikle temizlik konusunda müdahalelerde bulunduğunu şu sözlerle anlatmıştır:

“Kayınpederim iyiydi de kaynanamla hiç geçinemiyordum. Çok ters bir kadındı. Her şeye karışıyordu. Mesela her gün temizlik yapıyordum. Bok mu var her gün temizliyorsunuz, kim geliyor. Ondan sonra yemek yapıyordum. Salçasını çok koydun, yağını çok koydun. Beni eleştiriyordu. Bulaşık yıkıyordum. O zaman makine yoktu elimde yıkıyordum. Yok, sabunu çok koydun, yok suyu çok harcadın. Kaynanam çok

karışıyordu, bile üstüme başıma karışıyordu. Mesela her gün niye üstünü değiştiriyorsun, banyo yapıyorsun. Öyle karışıyordu. Kaynanam çok tersti. İkisi de öldüler. 4 sene oluyor kaynanam öleli, kayınpederim de 10 sene. Kaynanam sonra öldü. Baya birlikte yaşadım onunla. Hep öyle devam etti. Yaşlanınca hani çok hareket edemeyince biraz sesini kesti.” (Esra Hanım)

Sibel Hanım, eşinin ailesinin kendisini istemediğini şöyle ifade etmektedir:

“Eşimin ailesi de beni hiç istemedi. Sadece eşim beni istiyordu. O da zaten kendi istekleri ve arzularına hitap ettiğim için istiyormuş. Sadece kendi isteklerine göre. Daha doğrusu ben bir kurban gibiymişim. Fark etmemişim.” (Sibel Hanım)

Duygu Hanım, eşinin ailesinin kendisini kabullenmediklerini fakat çocuğu olduktan sonra ilişkilerinin iyiye giden bir hâl aldığını ifade etmektedir.

“Onlarla da geldiklerinde Sinop’ta görüşüyorduk ama onlar da beni kabullenmediler. Dediğim gibi kızım olduktan sonra onlar da biraz daha yumuşadı. En azından torununu sevmek için beni de mecbur görüyorlardı.” (Duygu Hanım)

Burcu Hanım, eşinin ailesi ile ilişkilerinin çok iyi olmadığını fakat eşinin bu konuda kendisine hep destek olduğunu ifade etmiştir.

“Tabii ki aile bütünlüğünün bozulduğunu hissettikleri için hırçınlardı. Çok hoşlandıklarını söylemeyeceğim ama sağ olsun eşim çoğu şeyde engelledi onları ama tabii ki sıkıntıları ister istemez gelip buluyor seni. Sıkıntılı bir süreçti İstanbul’a gelene kadar. Sıkıntılı bir süreç geçirildi. Yani çok huzur vermediler aslında. Çok umursadım mı, hayır umursamadım ama illaki hoş değildi.” (Burcu Hanım)

Meltem Hanım, eşinin ailesinin kendisini evliliklerinin başından beri istemediklerini, bu durumun şimdiye kadar devam ettiğini ve görüşmediklerini ifade etmektedir.

“Ailesi beni hiç istemiyordu. Hâlâ şimdi kaynanam kayınpederim hiç istemiyorlar. Onun ilk eşini tutuyorlar. Yok, bizim gelinimiz o diye. Beni dışlıyorlar. Ben onlarla 20 senedir görüşmüyorum. Ne kaynımla ne kayınpederle ne kaynanamla. Hiç kimseyle görüşmüyorum. Ben oğlumla birlikte yaşıyorum.” (Meltem Hanım)

Yasemin Hanım, eşinin ailesinin kendisine karşı iyi davranışlar sergilediğini fakat kendisini içerisinde bulunduğu durumdan dolayı rahat hissetmediği için çok sık görüşmediklerini ifade etmektedir.

“Açıkçası onlar ilk zamanlarda hani böyle çok sıcak davrandılar. Onlardan yana kötü bir muamele görmedim. Böyle çok da yakın değildik zaten ama kötü bir

muamele de görmedim ilk zamanlarda. Yani çok sık değildi ziyaretler. Benim de kendimi rahat hissetmediğim bir durumdu. O yüzden de hani böyle çok sık gidip gelmiyorduk. Elbette ki zaman zaman ve özel zamanlarda bayramlarda gidip geliyorduk.” (Yasemin Hanım)

Sema Hanım, eşinin ailesi tarafından çok sevildiğini ve bu süreçte kendisinin hiç suçlanılmadığını şöyle anlatmaktadır:

“Ailesi beni çok seviyordu ve hâlâ da kardeşleri olsun, 1 kız kardeş var, 3 erkek kardeşi, anne diye hitap ederler bana. O kadar beni seviyorlar ki sen benim annemizsin derler. Ondan daha çok severler beni. Annesi rahmetli, babası rahmetli oldu, Allah rahmet eylesin. Köyden gelirdi annesi, beni koynuna alırdı yatağında. Gel kızım sen üşüme. O yapsın derdi, kendi kızı için. Çok seviyorlardı. Tabii ki de kendi kızlarını da çok severlerdi ama bana da asla surat bile asmadılar. Hiç hiç, asla. Senin kabahatin yok kızım diyorlardı.” (Sema Hanım)

Eşinin ailesi ile ilişkilerinin iyi olduğunu belirten az sayıdaki katılımcılardan biri olan Gamze Hanım, kayınvalidesi tarafından kendisine cennet, resmî nikâhlı eşe ise cehennem olarak hitap edildiğini şu şekilde belirtmiştir:

“Aramız çok iyi. Annesi çok yaşlı, çok tatlı bir kadın. Yanıma gidince sen benim cennetimsin diyor. Diğer kadın içinde cehennem ismini takmış.” (Gamze Hanım)

Katılımcıların hikâyelerinin ilerleyiş yönünde ve hızında etkili olan unsurlar olarak düşünülen tanışma biçimleri, medenî durum hakkında edinilen bilgiler, resmî nikâh konusunda verilen vaatler ve kumalığa verilen tepkiler bu tema altında analiz edilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların eşleriyle genellikle tesadüfî bir şekilde tanıştıkları fakat görücü usulüyle tanışma, arkadaş vesilesiyle tanışma ve sosyal medya sitesi aracılığıyla tanışma gibi biçimlerle de tanıştıkları görülmüştür. Bu tanışma esnasında katılımcıların yarısından fazlası eşinin evli olduğunu bilmektedir. Yine katılımcıların neredeyse yarısı eşinin resmî nikâhlı eşinden boşanıp kendisiyle resmî nikâhlı bir şekilde evleneceğine dair söylemlerde bulunduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların kumalık deneyimlerinde eşin bu konudaki vaatlerinin, sürecin ilerlemesini kolaylaştırıcı ve kabul edilebilirliği artırıcı bir etki yaptığı görülmektedir. Lakin gelinen noktada katılımcıların pek çoğunun eşinin boşanmadığı ve verilen bu vaadi yerine getirmediği görülmektedir. Resmî bir varlığı bulunmayan evlilikten dolayı hiçbir yasal haktan yararlanamayan katılımcılar, aynı zamanda; bu evlilikle beraber ailesi, akrabaları ve resmî nikâhlı eş tarafından dışlanmakta, bir evin odasını kendi dünyası hâline

getirmektedir. Dolayısıyla katılımcıların kumalık deneyimlerinde “vaatler” ve bunların ardından gelen “yalnızlık” temaları öne çıkmaktadır. Katılımcıların, özellikle sürecin başlangıcında dünyası bir odadan ibaret hâle gelen insanlara dönüştüğü görülmektedir. Zaman geçtikçe, resmî nikâhlı eş ile ilişkiler yumuşamakta ve süreç farklı bir zeminde yeniden cereyan etmeye başlamaktadır. Bu sürecin bu şekilde ilerlemesinde önemli etkenlerden birisi katılımcıların hamile olması veya doğum yapmasıdır. Her iki süreçte, resmî nikâhlı eşlerin katılımcılar ile olan ilişkilerinde bir frekans değişimi yaşanmakta ve ilişkiler boyut değiştirmeye başlamaktadır.

4.4. KUMALIKTA AİLE İÇİ İLİŞKİLER

4.4.1. Eş İle İlişkiler

Kadınların deneyimledikleri kumalık olgusunda yaşanan sorunların başkarakteri olan eşleriyle ilişki dinamiklerinin analiz edilmesi, yaşanan hikâyelerde kadınların hangi şartlar altında bu evliliği sürdürdüğünün anlaşılması noktasında önemli bir unsurdur. Katılımcıların çoğu, eşleriyle olan ilişki dinamiklerini yorumlarken eşlerinin evlilik öncesi ve sonrası farklı davranış ve tutumlar sergilediğini ifade ederken; katılımcılar tarafından kıskançlık, şiddet, baskı ve tehdit temalarının yoğun bir şekilde kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Hülya Hanım, eşinin kendisiyle birlikte yaşadığını fakat resmî nikâhlı eşini de maddi ve manevi anlamda ihmal etmediğini vurgulamaktadır. Hülya Hanım, eşinin resmî nikâhlı eşine karşı bu tutumuna müdahale etmediğini eklemektedir.

“Eşim hep bende kalıyor ama öbür eşini de hiç ihmal etmedi. Maddi, manevi hani cinsel de olsa haftada 1 giderdi gelirdi. Çocuklarıyla birlikte olurdu. Hiç şey yapmadım. Hiç ihmal etmedi.” (Hülya Hanım)

Hülya Hanım, kendisinin Batı kültürüyle eşinin ise Doğu kültürüyle yetişen biri olduğu için kültürel yapılarının birbirlerinden farklı olduğunu ifade etmektedir. Eşinin, giyim tarzına ve davranışlarına baskı kurarak ve müdahale ederek kendisine kısıtlamalar getirmeye çalıştığını belirten Hülya Hanım, eşinin baskısı sonucu tesettüre girdiğini ifade etmiştir. Geçmişte tesettürlü olmayı kendi rızasıyla istemediği için bir süre sonra eşine karşı çıktığını ifade eden Hülya Hanım, şu an kendi isteğiyle tesettürlü olduğunu belirtmektedir.

“Eşim bana tabii ki karışıyordu. Sen benim artık Allah katında karımsın diyordu, her şeye karışıyordu. Hem de nasıl karışıyordu. Doğu kültürüyle yetişmiş mümkün mü karışmaması. Üsteliyordu açık giyinme diye. Ben Batı kültüründe yaşamışım, bikinimi giyinip denize gidiyorum. Kapandım. Ondan sonra gün geldi açıldım. Ben dedim kendi isteğimle kapanmadım. Bu şekilde kapalılığı kabul etmiyorum dedim, sonra açıldım bir daha. Sonra Allah nasip etti tekrar kendi isteğimle kapandım. Şu an kendi isteğimle emekli oldum, Umre’ye gittim. Kendi isteğimle kapandım. Keşke de onun zoruyla da olsa keşke de açılmasaydım. Ne gerek varmış ki o kadar günaha girmişim yani. Tesettüre riayet etseymişim keşke öyle diyorsun ama akıl işte bazı şeyleri her şeyi hükmetmiyor aynı anda.” (Hülya Hanım)

Bir süre aynı evde kaldıktan sonra ayrı evlerde yaşamaya başlayan Elif Hanım ve İpek Hanım’a, eşi ile ilişkileri sorulduğunda benzer söylemlerde bulundukları görülmektedir. Elif Hanım, ayrı evde yaşamaya başladıktan sonra eşinin dönüşümlü olarak kendisinde kaldığını fakat kendisine ve çocuğuna maddi anlamda hiçbir katkıda bulunmadığını ifade etmektedir. Ayrıca eşinin, kendisi ve çocuğuyla ilgilenmemesinin sebebi olarak resmî nikâhlı eşine verdiği önem olarak değinmektedir.

“6-7 sene başımızda durdu beraber oturduk. O zaman iyiydik. İnsanlık hâli bazen kavga ediyorduk. Nasıl olsa fakirlik vardı. Ekmek olmayınca kavga ediyorsun. 4-5 sene yani öyle beraber geçti. Mesela bir akşam geliyordu bende kalıyordu, diğer akşam da diğerinde kalıyordu. Yemin ederim şimdi söylesem inanmazsın. Bize para mara vermiyordu. Para görmedim. Sadece o elinde ne getirirse oydu. Biz de onları yiyorduk çocuklarla. Ben de sonra merdiven silmeye gittim. Allah yardım etti. İlk karısından korkuyordu. O ne dese hemen onu yapıyordu. O daha önemliydi. Onun korkusundan bizimle ilgilendiği yoktu.” (Elif Hanım)

Elif Hanım gibi İpek Hanım da eşinin kendisine maddi anlamda hiçbir destekte bulunmadığını ve kendisinin çalışarak geçimlerini sağlamaya çalıştığını ifade etmektedir.

“Bana hiçbir faydası olmadı. Üstüne bir de sigara parası istemeye bana geliyordu. Allah rızası için bir gün elimize 10 TL verseyse, al şunu kıza harçlık yap dediyse Allah belamı versin. Ben ayrı eve çıkınca sorun çıkarmadı. Çünkü o da artık görüyordu. Huzur yoktu. Mecburen ayrı eve çıktım. Konfeksiyonda yemek yaptım. Çocuğum da yanımdaydı. Götürüp getirdim.” (İpek Hanım)

İpek Hanım, insanların genellikle son evlenilen kişinin daha çok sevildiğini düşündüklerini fakat bunun doğru olmadığını, kendilerinde bu durumun tam tersi olduğunu vurgulamaktadır. Elif Hanım'ın söylemini destekler bir biçimde İpek Hanım da eşinin resmî nikâhlı eşinin istekleri doğrultusunda hareket ettiğini ve kendisine karşı ilgi göstermediğini belirtmektedir. İpek Hanım, aile desteğinin eksikliğinden dolayı hissettiği çaresizlikle eşinin bu davranışlarına ses çıkaramadığını şöyle ifade etmektedir:

“İnsan son aldığı seviriyor zannediyor ama ilk karısının korkusundan bana ne ilgi gösterdi ne bir şey. Eşit davranmıyordu. İlk karısı ne derse onu dinliyordu. O zaman çok cahildim. Hiçbir şeyi anlamıyordum. Ben yeter ki huzur olsun istiyordum. Bir kere başıma gelmiş, rahmetli annem yok, kimsem yok. Adam onların korkusundan ne bana ilgi gösterdi ne başka bir şey. Neyimi kıskansınlar? Eşit değildik. Büyük karısından korkuyordu. Onun çocukları da büyüktü çünkü. Çocuklar bir şey der diye korkuyordu.” (İpek Hanım)

Duygu Hanım, evlenmeden önce eşinin kendisine çok ilgili davrandığını fakat evlendikten sonra bu durumun sona erdiğini belirtmektedir. Eşinin özellikle giyimine müdahalede bulunduğunu, onun isteği sonucu tesettürlü olduğunu ifade etmektedir. Yaşadığı tüm durumlara gidecek başka bir yeri olmadığı için mecbur kaldığını beyan etmektedir.

“E yani tabii o zamanlar hani kandırmak mı diyeyim beni gezdiriyordu, birlikte vakit geçiriyorduk, bana hediyeler alıyordu sürekli. Şimdi tabii o durumlar bitti. Şu an hani gidecek yerim de olmadığı için mecbur kalıyorum. Zaten çok açık giyinen bir insan değildim ama başım açıktı o zamanlar eskiden. Şimdi kapalı olmamı istiyor, o yüzden başımı kapattım. E daha kapalı giyiyorum. Eskiden de açık giyinmiyordum da en azından başım açıktı, kısa kollu filan giyiyordum. Şimdi kapandım. Eşimin isteğiyle oldu daha çok...” (Duygu Hanım)

Evlilik öncesinde çalışma hayatı bulunan Meltem Hanım, o dönemde ekonomik ve sosyal özgürlüğü bulunduğunu ifade etmektedir. Meltem Hanım, eşinin kendisine olan davranışlarında evlilik öncesinde ve sonrasında farklılıklar olduğunu belirtmiştir. Evlilik öncesinde eşiyile olan ilişkilerinin şiddet, baskı ve tehdit içermediğini fakat evlilik sonrası bu durumun değişerek eşinin kendisine fiziksel şiddet gösterdiğini ve giyim tarzına müdahalede bulunduğunu ifade etmiştir. Ayrıca söz konusu fiziksel şiddetin sadece kendisine değil aynı zamanda resmî nikâhlı eşine de uygulandığını eklemektedir.

“... Çok iyiydi ama adam sonradan değişildi. Evlendikten sonra beni dövmeye başladı. Önce öyle bir şey yoktu. Sonra karısının yanına gelince beni de dövüyordu onu da dövüyordu. Önceden ben çalışmaya başlayınca kendime üst baş alıyordum. Mini etek giyiyordum mesela geziyordum, dolaşıyordum. Adam şimdi bana etek değil şalvar giyin otur evde diyor. Ben de çok üzülüyorum.” (Meltem Hanım)

Eşinin evlilik öncesi ve sonrası davranışlarında değişiklik meydana geldiğini belirten diğer bir katılımcı ise Yasemin Hanım’dır. Çalışma hayatında aktif bir şekilde bulunan Yasemin Hanım, yaşamındaki kararları özgür bir şekilde verdiğini ifade etmektedir. Eşi ile ilişkilerinin başında da bu durumun devam ettiğini fakat aralarında dinî nikâh gerçekleştikten sonra eşinin davranışlarının zamanla olumsuz bir şekilde değiştiğini ifade etmektedir. Yasemin Hanım, eşinin kendi istekleri doğrultusunda davranması için çeşitli tehdit ve baskılarda bulunduğunu, arkadaş seçimine ve arkadaş buluşmalarına dahi karıştığını belirtmektedir. Eşinin bu davranışlarını daha önce kendisini koruduğu ve sevdiği için sergilediğini düşünen Yasemin Hanım, şu an konu hakkında aynı şekilde düşünmediğini ve eşinin özgürlüğünü kısıtlamaya çalıştığını şöyle ifade etmektedir:

“Biz ilk zamanlar tanıştığımızda işte çıkardık şirketten arkadaşlarla. Yerdik, gezerdik, birbirimize giderdik filan. Böyle yaşadık yani. Sonuçta kendi paramı kendim kazanıyorum. Kimseye hesap vermeden yaşadık hayatımı ama eski eşimle imam nikâhını yaptıktan sonra bir anda her şey böyle adım adım değişmeye başladı. Bir anda değil belki ama bir de o zaman hemen fark edemediğim bir şeydi. Önce şey diye düşündüm. İşte bana dedi ki, ismini yine vermek istemiyorum, bir arkadaşım vardı şirketten. Bekâr bir arkadaşım. Biz onunla sık buluşurduk, gezerdik, yerdik filan. Ondan hoşlanmadığını önce ufak şey yaparak o da şöyle bir kadın böyle bir kadın, hoşlanmıyorum bakışından işte sonra daha böyle şiddetlenerek o arkadaşına harekette bulunarak, sonra yasaklayarak, görüşmeyeceksiniz görüşürsen telefonunu kırarım, bilmem ne yaparım, sokağa çıkamazsın gibi tehditlerle yani. Hem arkadaşlarımla ilişkilerim bozuldu hem ben kopardım kimisini kendim. Önce gerçekten şey diye düşündüm beni korumaya çalışıyor, beni düşünüyor, başıma kötü bir şey gelsin, kötü bir şey söylensin istemiyor filan gibi öyle düşünerek. Çok şeye maruz kaldım yani baskıya.” (Yasemin Hanım)

Ayrıca Yasemin Hanım, eşinin resmî nikâhlı eşiyle daha fazla vakit geçirdiğini şöyle vurgulamaktadır:

“Tabii düzeni şeyi her şeyi eşiyle yaşadığı evdeydi. Zaten demiştim çocuğu da vardı. 1 tane kızı vardı ama tabii yani haftanın 3 günü filan birlikte kalırdık. 3 günü, 4 günü. Bazen daha az olurdu.” (Yasemin Hanım)

Yasemin Hanım, evliliğinin ilerleyen aylarında geçmiş evliliğinde yaşadığı durumun aksine eşiyle birlikte çocuk sahibi olmak istediklerini ve eşinin özellikle bir erkek çocuğu istediğini belirtmiştir. Yasemin Hanım, bu süreçte çocuk sahibi olmasını engelleyen biyolojik bir sorunu olduğunu öğrendiğini, eşinin bu durumdan sonra kendisine olan davranışlarının değişerek kendisinden uzaklaştığını ve kısa bir süre içerisinde ayrılık noktasına geldiklerini belirtmiştir.

“Çok ilginçti aslında. Az önce de söylemiştim. İlk eşimle ilgili sorduğunuzda sorun neydi diye. Onunla da çok alakası var aslında. Bir süre ha ben boşandım boşanıyordum. Tamam, artık biz evleneceğiz şeyleri konuşulmaya başlandığında o zaman işte çocuk olsun istedik. Ben de istedim bu arada ilk evliliğimden farklı olarak. Özellikle şey erkek çocuğu olsun çok istiyordu bu kişi. Yani ama olmadı. Benim biyolojik belli engellerim varmış, onu öğrendik. O yüzden o da daha doğrusu belli olmasıyla birlikte türlü türlü şeyler, farklı sıkıntılar yaşandı. Daha doğrusu uzaklaştığını gördüm, daha az görüşmeye başladık. Daha ilgisizdi. Daha az arar oldu. Hani bir derdim olduğunda artık dinlemez oldu.” (Yasemin Hanım)

Derya Hanım, eşinin resmî nikâhlı eşiyle ve çocuklarıyla ilgilenmediğini, kendisiyle daha fazla zaman geçirdiğini belirtmektedir. Eşinin kıskançlık nedeniyle baskı ve tehditlerle kendisini kısıtlamaya çalıştığını, fiziksel şiddet uyguladığını ve bu şiddet olaylarında ölümle burun buruna geldiğini şöyle belirtmektedir:

“En çok benim yanımdaydı. İlk eşine hiç gitmiyordu. Hiç gitmiyordu. Maddi manevi ilgilenmiyordu yani. Çocukları annesi tek büyüttü. Çocuklarını kapıda bacada dışarıda görürdü o kadar. Mesela ben bir yere gitmişim, beni takip etmiş. Kıskançlıktan bana çok şiddet uyguladı. Neredeyse beni öldürüyordu. Ondan habersiz hiçbir şey yapamazdım. Sonradan işleri bozuldu. Ben temizlik işlerine gittim. Kızımı anneme bıraktım. Ben de gittim ev temizliklerine.” (Derya Hanım)

Eşinin evlilik öncesi farklı davrandığını ifade eden diğer bir katılımcı Sibel Hanım’dır. Gerçekleştirdiği evlilik sonrası ailesinin bu durumu onaylamamasıyla aile ilişkilerinin bozulması sonucu yalnızlaşan Sibel Hanım, eşinin bu yalnızlığını kendi lehine kullandığını belirtmektedir. Yaşadığı yalnızlık nedeniyle eşinin bu evliliğe mahkûm olduğunu düşündüğünü ve kendi istekleri doğrultusunda evliliklerini

yönlendirdiğini söyleyen Sibel Hanım, bu duruma bir süre sonra daha fazla dayanamayıp evlilikten kaçış yollarını aradığını şöyle ifade etmektedir:

“Şimdi şöyle bir şey var. Yani tabiri caizse atalarımızın da dediği gibi köprüyü geçene kadar ayıya dayı meselesi. Ben biraz ona maruz kalmış oldum yani. Seni seviyorum, istiyorum diyen senin aşkından ölüyorum diyen, sen yeter ki hayatımda ol gerisi benim için hikâye diyen bir adam. Onun hayatına dâhil olduktan sonra bu artık nasıl olsa gidecek bir yeri kalmadı, annesi, babası, kardeşi de buna sırtını döndü. Ben istediğim gibi bir hayatı buna yaşatabilirim. Bu da ona mecbur zaten düşüncesiyle beni bu hayatın içerisinde ezerekten yaşamaya itti. Ondan sonra zaten benim hiçbir şeyi talep etme hakkım olmadı ki. Ne talep edebilirdim. Sonuç itibarıyla onun hayatına dâhil olmuşum. Onun yanlışlarıyla, onun bana sunduğu her türlü olumsuzluk veya olumlulukla kabul etmem gerekiyordu veya da bir şekilde bundan kurtuluş çareleri aramam gerekiyordu. Ben belli bir süre katlandım. Ondan sonra bana göre bir hayat olmadığını anladığım için kaçış yolları aradım, nasıl kurtulabilirim diye.” (Sibel Hanım)

Eşinin evlilik öncesi ve sonrasında farklı davranışlar sergilediğini belirten diğer bir katılımcı olan Serpil Hanım, eşinin babasıyla benzer yönlerinin olduğunu, babası gibi eşinin de kendisine kurallarla çevrili izole bir hayat yaşattığını eklemektedir. Serpil Hanım, eşinin kendisini resmî nikâhlı eşinden daha fazla sevdiğini her zaman hissettiğini şu şekilde belirtmektedir:

“Kardeşim sence değişmemesi mümkün mü? Hâliyle ilk başta her şey güzel. Dolaşıyorsun, geziyorsun her şey güzel, haberin yok hiçbir şeyden. İlgi, alaka. Tabii ben buraya geldim. Daha çok sevildiğimi her zaman hissettim. Her zaman yani. Bunu asla şey edemem. Çünkü abla ne bileyim 2 tane çocuğu var zaten gibilerinden. O yüzden ne bileyim daha güzel bulduğunu, daha benle başka sohbet ettiğini düşündüm. Anlatabiliyor muyum ama şimdi sorsanız bence ikimizin arasında bir fark görüyor mudur bilmiyorum. Şimdi çocuklar oldu. Geliyor, gidiyor, çocuklara bakıyor. İkimizle de aynı anda konuşuyor, öyle oldu muhabbet. Artık güzel bir şey kalmadı mı desem. İlk başta öyle olduğunu düşünmüyordum ama sonradan fark ettim ki babam gibi. Dedim ya babam çok kızmaz ama kuralları vardır. Eşim de aynı öyle biri oldu. Burada da kapalı yaşıyoruz. Çok görüştüğümüz ettiğimiz yok. Benim zaten yok da ablanın filan da. Bende başından beri daha çok kalıyor. Tahmin edersiniz dedim ya ilgili olduğunu düşünüyorum bana karşı. Çoğunlukla bende. Gider ama ablaya gider. Çocukları öper,

yemek yer onu demiyoruz. Ben başka anlamda demek istedim. Daha çok buradadır.”
(Serpil Hanım)

Sema Hanım eşiyle evlendikten kısa bir süre sonra eşinin cezaevine girdiğini ve 35 sene sonra cezaevinden çıktıktan sonra vefat ettiğini şöyle anlatmaktadır:

“... Eşim vefat edeli 1,5 yıl oldu. Hastaydı. Cezaevinde yattı 35 yıl. Nasıl hasta olmasın ki 35 yıl cezaevinde yattı. Ben eşimle evlendim. 1980’de evlendim. Biz 1,5 yıl bile beraber kalmadan içeri düştü. Toplam 1,5 yıl bile beraber kalmadık. 42 yıllık evli kaldık. Yani düşün o kadar. Kaçakçılıktan. Parayla yakalandı yurt dışında. 11 yıl orada aldı. Sonra geldi burada yattı. Almanya’da yattı. Çok kötü bir parayla kumarhane mi ne. Onun dediklerini söylüyorum. Almanya’da ne olduğunu nereden bilirsin ki? Biz kaldık 8 çocukla, burada 2 hanım. Onun 6 tane, 2 tanesi öldü. Hamileydi. 2 benim, 6 diğer hanımın var. İkimiz. Birimiz anne oldu, birimiz baba olduk. Çocuklarımızı büyüüttük, yetiştirdik, evlendirdik...” (Sema Hanım)

Sema Hanım, eşine karşı duydukları korku sebebiyle eşinin istekleri ve beklentilerine göre davrandıklarını belirtmektedir.

“Çok iyi davranırdı. Eşime surat asmayacaksın. Gayet neşeli olacaksın. Evet, çok zor bir şey ama öyle olmak zorundaydık. Bir de korku da vardı bizde. Hiç kimse sesini çıkartamazdı.” (Sema Hanım)

Eşinin resmî nikâhlı eşiyle değil kendisiyle birlikte zaman geçirerek çeşitli etkinlikler gerçekleştirdiklerini belirten Gamze Hanım, eşinin ailesiyle sık sık görüşüklerini eklemektedir.

“Hayır gelmedi. Yine olumlu. Her şey yolunda şu an için. Bana karşı gayet iyi davranıyor. Zaman zaman hediyeler alıyor. Her şeyi birlikte yapıyoruz. Alışverişe birlikte gidiyoruz, birlikte spor yapıyoruz filan. İlk eşiyle yapamadığı birçok şeyi benimle birlikte yapıyor ve beni zaten kendi ailesinin içine de soktu. Kendi ailesiyle, kardeşleriyle, kuzenleriyle bir araya geliyoruz. Onlar beni kabul ettiler sonuç olarak.”
(Gamze Hanım)

Konu hakkındaki görüşlerini ifade etmeye devam eden Gamze Hanım, eşinin resmî nikâhlı eşiyle mutsuz olduğunu ve onunla daha az zaman geçirdiğini belirtmektedir.

“Şöyle zaten ilk eşiyle sürekli kavga hâlinde. Bana da zaten sürekli mutsuz olduğundan bahsediyordu. Bu yüzden bana yöneldiğinden bahsediyordu. Hep bana karşı çok huzurlu, benim huzurlu olduğumu ve ona iyi geldiğimden bahsediyor. Diğer

kadınla ilgili zaten konuştuğunda bile sinirleniyor yani. Bana çok olumlu ve ılımlı davranıyor. Haftada 1 ya da 2 gün onun yanına gidiyor. Hem torunlarını sevmek hem de işte zaman zaman onunla da görüşmesi oluyor maalesef. Maddi anlamda yardımda bulunuyor.” (Gamze Hanım)

Nazlı Hanım, evlilikleri boyunca eşinin resmî nikâhlı eşiyle çeşitli sebeplerden dolayı sürekli sorunlar yaşadıklarını, eşinin kendisine ve resmî nikâhlı eşine fiziksel şiddet gösterdiğini ifade etmektedir.

“Yani şimdi kumacılık değil mi, ikimize de iyi davranıyordu ama aramızda bir şeyler oluyordu. Aynı evde dövüş çekiş oluyordu yani. Bize çok vurdu kıldı, başımıza da vurdu kolumuza da vurdu, ona da vurdu, bana da vurdu. İkimizin arasında darbe görürdük yani. Bir sorun çıkardı illaki kumacılıkta. Çok vururdu, döverdi o zamanın devrinde sopa da yerdik, çocuk da büyüttük yavrum. Çok çileler çektik. Ömrümüz geldi geçti.” (Nazlı Hanım)

Aslı Hanım, eşinin evlilik sonrası birtakım değişiklikler sergilediğini fakat herkesin böyle bir evreden geçtiğini düşündüğü için bunun kendisi için bir sorun teşkil etmediğini belirtmektedir.

“Evlendikten sonra tabii ki değişti ama sonuçta değişmedim diyen de yalan söylüyordur. Bence değişmesi de çok sıkıntı değil çünkü artık alışıyor yani, önceden daha az görüşüyorduk. Şimdi atıyorum haftanın 4 günü geliyor görüyor. O yüzden alışması değişmesi gayet normal.” (Aslı Hanım)

Diğer katılımcıların aksine eşinin evlendikten sonra olumlu değişimler sergilediğini ifade eden Burcu Hanım’a göre eşi, evlilik sonrası daha anlayışlı biri olagelmıştır.

“Aynıydı. Daha olumlu olmaya başladı mesela. İlk zamanlar mesela bir şey söylediğimde çok duymuyordu, dinlemiyordu ama daha sonraki süreçlerde daha mantıklı düşünmeye başladı, en azından dinlemeye başladı. Olumlu değişimler öyle söyleyeyim. Olumsuz değil, olumlu. Daha beni dinleyebilecek, sorunları çözebilecek kişi oldu.” (Burcu Hanım)

4.4.2. Resmî Nikâhlı Eş İle İlişkiler

Kumalık olgusunda mağduriyet yaşayan öznelere biri olan resmî nikâhlı eş, mahkûm edilmek istendikleri onur kırıcı bir düzen karşısında çeşitli biçimlerde öncelikle eşine, eşine karşı güç savaşı veremedikleri durumlarda ise kumalarına karşı

tepki göstermişlerdir. Bu tepkiler kimi zaman bir fiziksel şiddet kimi zaman ise çaresizliğin yarattığı ağlama eylemi gibi çeşitli şekillerde kendisini göstermiştir. Resmî nikâhlı eşlerin bu düzene karşı mücadele biçimleri farklı olsa da genellikle ortak bir temanın var olduğu bir gerçekliktir. Aynı evde yaşanan durumlarda genellikle resmî nikâhlı eşin egemen olmaya çalıştığı, ayrı evlerde yaşanan durumlarda ise iki kadın arasında iletişimin kurulmadığı anlaşılmıştır. Katılımcılarının çoğunun, resmî nikâhlı eş ile olan ilişki dinamiklerinde olumsuzluk yaşandığı anlaşılrken, katılımcıların yaşanan bu olumsuzluğu yorumlarken eşin paylaşılmasından kaynaklanan kıskançlık kavramının yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmüştür.

Eşinin resmî nikâhlı eşiyle aynı apartmanda ayrı dairelerde oturan Sibel Hanım, resmî nikâhlı eş ile aralarındaki ilişkinin iyi olmadığını ve yaşadıkları tartışmalarda kendisinin sorun çıkmaması adına sessiz kaldığını belirtmektedir. Şu an geçmişe yönelik düşündüğünde resmî nikâhlı eşi, verdiği tepkiler noktasında ve evliliğini sonlandırmaması konusunda haklı bulduğunu; ailesinin ekonomik durumunun yetersiz olduğu ve 2 çocuğu bulunduğu için evliliğini sürdürmekten başka bir seçeneği olmadığını ifade etmektedir.

“Resmî nikâhlı eşi bana ölse de kurtulsam gibi bakıyordu zaten her gördüğünde. Yani şu anda ben de kendimi onun yerine koyup empati kurduğumda ona hak vermiyor değilim. Onun başka bir alternatifi yoktu. Çünkü ailesi çok güçlü maddi olarak imkânları olmayan bir aileydi. 2 tane çocuğu vardı. Eşinden başka bir hayatı olamazdı zaten. Mecburdu onunla evli kalmaya ve asla boşanmayacağını söylemişti zaten. Aramızda sözlü şiddetlerimiz oldu ama ben çok fazla ileriye gitmemek kaydıyla hep kendimi kapattım. Ondan uzaklaşmaya çalıştım. Aynı binada altlı üstlü olarak oturuyorduk.” (Sibel Hanım)

Eşi hayatta iken eşinin resmî nikâhlı eşinin evde egemen olduğunu ve kendisine görevleri onun verdiğini, eşinin vefatından sonra ise aralarındaki güç ilişkilerinde meydana gelen değişikliği Melek Hanım şöyle aktarmaktadır:

“KocasI varken o hâkimdi. O yığıyordu bana işleri. Buğdaya, tarlaya o gidiyordu. Ben gidemiyordum. O zaman onun sözü geçiyordu. Nice sonra kocamız öldükten sonra o oturdu. İş görmeyi bıraktıktan sonra ben ele aldım. Yer değiştirdik.” (Melek Hanım)

Melek Hanım, eşinin resmî nikâhlı eşiyle aralarında yaşanan sorunlara rağmen kendisine hamilelik döneminde destek olduğunu, çocuklarına bakım sağladığını ve hatta çocuklarının ona anne şeklinde hitap ettiğini eklemektedir.

“Çocuklarımı o da büyüttü. Anne diyorlar ona da. Şimdi Allah var. Ben doğum yaptığımda kanın kokunun içinde yattadı kadın. Ben olsam yatmazdım. Evveliden al boğma vardı. Biliyor musun? Al boğar diye yanımda yatıyordu. Kırkımın çıkmasını bekliyordu. Kırk çıkana kadar kimseden ateş almayacaksın, bez almayacaksın. Öyle şeyler vardı köyde. Buralarda yok. Koca karı şeyleri.” (Melek Hanım)

Sema Hanım, eşinin kendisine ve resmî nikâhlı eşine karşı eşit bir şekilde davrandığını belirtmektedir. Sema Hanım, eşinin resmî nikâhlı eşinin de cinsel ihtiyaçları bulunduğunu fakat eşini paylaşmaktan dolayı kıskançlık hissettiğini eklemektedir.

“Asla öyle tek taraflı şey yapmazdı. Hak asla geçmesin derdi. Diğer hanım suratını asardı. Zorla yatağına gönderirdim çok affedersiniz. Af buyur. O da hanımı diyordum, o da genç. Kıskançlık hissediyorduk tabii. O insanın içinde nasıl olmasın ki çok sevdiği eşini yani. Oluyordu, neden yalan söyleyeyim ki Allah'ın bildiğini.” (Sema Hanım)

Eşinin kendisine ve resmî nikâhlı eşine eşit bir şekilde davrandığını belirten diğer bir katılımcı ise Zeynep Hanım'dır. Eşinin resmî nikâhlı eşiyle aralarında hiçbir sorun bulunmadığını ve ilişkilerinin abla-kardeş gibi olduğunu eklemektedir.

“Eşim ikimize de aynı davranırdı. Kesinlikle ortada ayrım denilen bir şey yok. Yani ben bugün yaşıyorsam yarın öleceğim. Toprağa muhtaç olacağım. Yalan söylemesinden, iftira atılmasından hoşlanmam. Başımı kesseler ne yalan konuşurum, ne kimseye iftira ederim. Asla. Şu anda biz kardeş gibiyiz. Ben ona abla derim. Hiçbir zaman konu komşu da sesimize gelip susun dememişler. Bazıları diyordu siz insanı imrendiriyorsunuz, ben gidip eşime bir eş getireyim. Yani öyle bir şey uyandırmışız. 40 yıl sabahtan akşama kavgayla geçer miydi, savaşıyorak geçer miydi? Hayır. İyilik varken insan neden kötülük yapsın. Ben ilk geldiğimde eşime dedim ki sen onun yanına gideceksin. Yani Allah'a binlerce şükür benim vicdanım o konuda çok rahat. Ne kendisine ne çocuklarına hiçbir zaman benim kötü niyetim olmamıştır ve hâlen biz üvey kelimesini bilmeyiz ama Allah kimsenin de başına vermesin. Kimseye de tavsiye etmiyorum. İyi bir şey değil.” (Zeynep Hanım)

Elif Hanım, resmî nikâhlı eşin evde egemen olduğunu ve aralarında sorunlar yaşandığını belirtmektedir. Resmî nikâhlı eş tarafından zorla çalıştırılmak istendiğini belirten Elif Hanım, kısa bir süre sonra eve İpek Hanım'ın da gelmesiyle yaşanan sorunların arttığını ve ayrı evlerde yaşamaya başladıklarını ifade etmektedir.

“Ben orada çok kalmadım. Ondan sonra ayrıldık ama orada kaldığım vakit bu kadın beni işe göndermeye çalışıyordu. Kendisi evde kalmaya çalışıyordu, hani biz gidelim dışarıda çalışalım para getirelim diye. Sonra biz hep kavga etmeye başladık. Ben ayrı eve çıkmadan benim de üstüme kuma geldi. Kumayı büyük kadın istedi. Benim üstüme sen geldin, senin de üstüne o gelsin dedi. Onunla da anlaşılamadılar tabii o ayrı. Adam dedi ki en iyisi bir tane ev tutalım. Bir tane akrabası vardı. Akrabasının evinin bir odasını tuttu. Sonra ayrı ev tuttuk. Benden önce benim kumam başka akrabada kalmaya başladı. Sonra ben ayrıldım evden.” (Elif Hanım)

Elif Hanım'ın resmî nikâhlı eş tarafından zorla çalıştırılmak istendiğini belirttiği gibi, İpek Hanım da maruz kaldığı bu baskıyı benzer sözlerle dile getirmiştir. Evde egemenliğini sürdüren ve isteklerinin yerine getirilmesi için baskı ve tehdit kullanan resmî nikâhlı eş ile Elif Hanım ve İpek Hanım arasında gelişen tartışmaların artması nedeniyle ayrı evde yaşamaya başlamışlardır.

“Ben onun kumasının üstüne geldiğim için ilk başta istedi. Ama sonra üzümlüğün arasında da sorunlar oldu. Büyük olan hep bize karşı tavırlıydı. Bizi işe göndermeye çalışıyordu. İlk ben ayrıldım evden, sonra ikinci olan kuma. Dövmüyordu bizi ama sözle kavga ediyorduk.” (İpek Hanım)

İpek Hanım, resmî nikâhlı eşin kendisine ve Elif Hanım'a fiziksel ve sözel şiddet uyguladığını ifade etmektedir. Evde kendisinin ve Elif Hanım'ın dışında kimsenin çalışmadığını ve ekonomik sıkıntıların dışında yaşanan diğer olaylar sebebiyle ayrı evde yaşama kararı aldığını ve evden ilk önce kendisinin ayrıldığını belirtmektedir. Kısa bir süre sonra Elif Hanım'ın da yaşanan sorunlardan dolayı evden ayrılmak istediğini ve kendisine aynı evde kalma teklifini sürdüğünü, bir süre birlikte yaşadıklarını fakat onunla da sorunlar yaşadıkları için ayrı evde yaşama kararı aldıklarını eklemektedir.

“Şiddet vardı. Nasıl olmaz? Her gün dayak yiyorduk. Büyük kadınla lafla kavga ediyorduk. Bize hep çalışacaksınız diyordu. Biz çalışacaktık, o da evde oturacaktı. Çocukları da çalışmıyordu. Ben de baktım olmuyor. Ablasının evine öyle gittim de birkaç ay kaldım. Çalıştım. Evden önce ben ayrıldım. Diğer kuma birlikte yaşamaya, biraz daha oturmaya devam etti. Ondan sonra onlar da anlaşılamadılar. Ben o sırada

hamileydim. İkinci kuma bana dedi ki birlikte yaşayalım. Sen evde otur çocuklara bak. Ben de çalışırım dedi. 3 sene birlikte oturduk. Sonra bizim de aramızda sorunlar oldu. Ev ev üstüne olmuyor. Sonra ben evi ona bıraktım. Ayrı eve çıktım. 7 yıldır kızım la yaşıyorum.” (İpek Hanım)

Nazlı Hanım, resmî nikâhlı eşin kendisine kötü davranmadığını fakat zamanla aralarında sorunlar yaşadığını, bu sorunların ise aynı evde yaşamalarından dolayı uzun sürmediğini ifade etmiştir. Resmî nikâhlı eş ile ev işleri konusunda iş bölümü yaptıklarını, aralarındaki sorunun genellikle kıskançlıktan kaynaklandığını eklemektedir.

“Kuma kadınla dedim ya işte ediyorduk kavga. Aynı evin içinde olduğumuz için uzun boylu kūs kalmazdık ama dargın durmazdık. İlk eve gittiğimde de iyiydi o zaman, adamdan korkuyor ya. Eşinden korkardı o zaman. İyiydi bana bir sorun çıkarmadı. Zaten sorun çıkarsaydı hiç gelmezdim. Onun gönlünce oldu yani. Bir gün birimiz yemeği pişirirdik, bir gün birimiz. Tarlaya beraber giderdik, çapa yapardık. Her şeyi beraber yapardık. İşte diyorum ya arada kumacılıktan bir yerde bir sorun çıkardı, dövüş olurdu arada. Olmazdı desem yalan yani oluyordu. İşte sorunlar da seninle ilgileniyor, benimle ilgileniyor o devirlerde öyle derdik ne bileyim yavrum. Kıskançlık olurdu tabii ki arada. Bir gece onunla kalırdı, bir gece benimle. Neler yaşadık.” (Nazlı Hanım)

Resmî nikâhlı eş ile aynı evde yaşamalarına rağmen iletişim kurmadıklarını, herkesin yemeğini ve temizliğini kendisinin yaptığını belirten Meltem Hanım, aralarında yaşanan bu sorunun devam etmesi nedeniyle yaklaşık 6 sene sonra ayrı evlerde yaşamaya başladıklarını belirtiyor.

“İşte biz beraber duruyorduk kumamla beraber. Dedim ya 5-6 sene beraber durduk. İşte her gün dövüşle geçiyordu. O bir odada duruyordu, ben bir odada. O yemeğini ayrı yapıyordu, ben ayrı yapıyordum. Bir gecekonduda oturuyorduk. Sonra işte ev yaptıktan sonra ayrıldık. Herkes kendi temizliğini yapıyordu. 3 odalı bir yerdi. Bir de çocukların odası vardı. Öyle geçti. Ben çok çektim, üzüldüm. Sonradan pişman oldum ama iş işten geçti.” (Meltem Hanım)

Duygu Hanım, evliliğinin ilk zamanlarında resmî nikâhlı eş tarafından gördüğü olumsuz tepkinin zamanla azaldığını, şu an yakın bir ilişki kurmasalar dahi kendisine uygulanan fiziksel şiddetin sona erdiğini belirtmektedir.

“Dediğim gibi başlarda kötüydü baya. Şu an hani o da alıştı duruma. Şu an normal. Yine tabii çok samimi değiliz ama en azından düşmanlık gibi bir durum yok. En azından beni dövüyorlardı en azından şimdi öyle bir şey yok.” (Duygu Hanım)

Eşinin resmî nikâhlı eşiyle ayrı evlerde yaşayan Gamze Hanım ise hiçbir şekilde iletişim kurmadıklarını belirtmektedir.

“Şu an elbette ki ben onunla görüşmüyorum. Kadının ailesi benimle bir diyaloga girmedi de adamın ailesiyle ben görüşüyorum. Adamın ailesi de birinci yani ilk eşiyle görüşmüyor şu sebepten dolayı, kadın bunlara da bir savaş açmış durumda onlar beni kabul ettikleri için.” (Gamze Hanım)

Sevgi Hanım, resmî nikâhlı eşi tarafından “yuvasını yıkmak”la suçlandığını, aralarında tartışmalar yaşandığını ve ev ortamlarında “huzur” kavramının bulunmadığını şu şekilde belirtmektedir:

“... Adam yaşlıydı. Kadın da benden büyüktü. Ben çok gençtim. Erkek çocuğu olmadı beni aldı. Sonra 2 tane oğlan, 2 tane kız oldu. Zaten 3 kız da önceki karıdan vardı. Onlar büyüktü, evliydi. Ben geldiğimde kızlar evlenmişti. Kadın beni dövme yoktu ama kavga yapardık. Lafımız birbirine gelmiyordu. Yani huzur yoktu. Şimdi o ileriki karı diyor ki sen benim üstüme geldin, yuvamı şey yaptın. Bazı kavga yapınca adam ikimizi de dövüyordu...” (Sevgi Hanım)

Eşinin resmî nikâhlı eşi, aynı zamanda Melek Hanım’ın kuzenidir. Aralarında sorunlar yaşansa dahi birbirlerine fiziksel şiddet göstermediklerini ve bu eylemi “ayıp” ve “günah” kavramlarıyla bağdaştıran Melek Hanım, yaşadıkları tartışmalar nedeniyle eşinin her ikisine de müdahale ettiğini ifade etmiştir.

“Ne ben ona el kaldırmışım ne de o bana kaldırmış. Günah, ayıp. Kocam biz kavga edince kızılıyordu. Bir ona bir bana vuruyordu.” (Melek Hanım)

4.4.3. Çocuklar İle İlişkiler

Kumalık olgusunda hane içerisinde yaşayan iki kadın ve bir erkeğin dışında varlıkları arka plana atılmış olan çocuklar, bu süreçte çeşitli sorunlar ile karşı karşıya kalmıştır. Katılımcıların çoğunun, eşinin çocuklarının yaşlarının küçük olması sebebiyle çocuklar ile ilk zamanlarda çatışma yaşamadığı, ilerleyen yıllarda ise kumalık olgusunun çocuklar tarafından anlaşılması sonucu çatışmaların yaşanmaya başladığı anlaşılmaktadır. Ayrıca kardeşlerin genellikle birbirlerini kardeş olarak benimsemedikleri ve ilişkilerinin devam etmediği görülmektedir.

Burcu Hanım, kendi çocukları ile resmî nikâhlı eşin çocuklarının birbirlerini kardeş olarak benimsemelerini doğru bulmadığını belirtmektedir. Küçük çocuğunun yaşanan bu durumdan haberdar olmadığını, uygun gördüğü bir yaşta babasının başka çocukları olduğunu açıkladığını ifade etmektedir. Burcu Hanım, görüşmelerini onaylamasa dahi çocuklarının kararlarına karşı çıkmadığını, büyük çocuğunun kardeşleri ile görüşmek isteğine müdahale etmediğini belirtmektedir.

“Ben kesinlikle şunun taraftarı değilim. Kesinlikle onlar kardeş olamazlar. Kesinlikle görüştürmüyorum. He engellemiyorum ama tasvip de etmiyorum. Asla o çocuklarla, siz 6 kardeşsiniz diye bir şey yok. Hatta şöyle bir olay geçti işte. Oğlum bu olayı tabii ki bilmiyor, İstanbul’da doğduğu ve büyüdüğü, babası hep başında olduğu için onun kardeşleri olduğunu bilmiyor ve ben onu 12-13 yaşında karşıma alarak dedim ki anneciğim böyle böyle bir durum var, senden saklamak istemiyorum, benden öğrenmeni istiyorum, istersen görüşebilirsin. Bana tek dediği şey anne görüşmesem de olur mu, dedim ister görüş ister görüşme ama bizim böyle böyle 3 tane ablan, 1 tane abin var. Görmek istersen görebilirsin, görüşmek istersen görüşebilirsin ama istemedi, görüşmedi. Kızım arada görüşüyor ama karışmıyorum yani. Çok da sıcak bir ortam olsun, olmuyor. Böyle bir şeye gerek yok. Herkes kendi hayatını yaşasın. Gerek yok yani.” (Burcu Hanım)

Derya Hanım, eşinin 2 tane çocuğu olduğunu, erkek çocuğunun sık sık kendilerinde kaldığını fakat oğlunun kendisini hiç sevmediğini söylemektedir. Eşinin oğlu ile aralarında geçen, neredeyse sonu cinayetle bitebilecek bir tartışmayı ise şöyle aktarmaktadır:

“Oğlu agresifti. Beni hiç sevmiyordu. Çünkü annesinin yerine koymak istemiyordu beni. Annesini çok sevdiği için annesiyle birlikte olduğu için, babamı sen aldın diye bana sinir oluyordu. Çok gelip gidiyordu oğlan olduğu için annesi babasına vermişti okusun diye. O yüzden annesi kızıyla kalıyordu. Onun için bana çok tepki gösterdi. Bir gün çok sinirlendim. Kızdım ona. Annesine hakaret ettim ben. Seni annen bilmem ne yapmak için buraya gönderiyor deyince çıldırdı tabii erkek çocuğu olduğu için. O arada da babasını aradım ben. Eline bıçak aldı üstüme yürüdü. Balkondan aşağı neredeyse beni atacak. Babası geldi tabii onu da çok dövdü. Dövünce annesine gitti. Annesine gidince böyle böyle diye anlatınca babasını aradı. Baya büyük bir tartışmamız kavgamız oldu o arada. Ondan sonra uzun bir süre yanıma göndermedi çocukları. Babası almadı çocukları.” (Derya Hanım)

Meltem Hanım, evlendikleri zaman eşinin çocuklarının yaşının küçük olması sebebiyle kendisine olumsuz bir tepki göstermediklerini fakat ilerleyen yıllarda durumu idrak etmeye başladıklarında tutum ve davranışlarının değiştiğini belirtmektedir.

“Çocuklar hep bana kıızıyorlardı. Çocuklar küçükken bir şey demiyorlardı ama sonradan akli gelince yok sen kuma gelmişsin annemin üstüne diye tepki gösterdiler. Bana abla diyorlardı. Şimdi bizim çocuklar birbiriyle konuşmuyorlar. Aynı binadayız. Onun çocuğu evlendi. Benim oğlum onun düğününe bile gitmedi. Kızı evlendi yine gitmedi. Ben de bırakmıyorum zaten. Oğlan beni dinliyor. Onlar bizi istemiyor, biz neden isteyelim.” (Meltem Hanım)

İlk evliliğinden 1 çocuğu bulunan Sibel Hanım, ikinci evliliğini gerçekleştirdiği eşinin, çocuğunun velayetini alıp yanında yaşayabileceğine dair söylemlerde bulunduğunu fakat evlendikten sonra bu durumun gerçekleşmediğini belirtmektedir. Sibel Hanım, kendi çocuğundan uzak kalması nedeniyle eşinin çocuklarının varlığının kendisinde rahatsızlık oluşturduğunu fakat eşine karşı duyduğu korkudan dolayı bu duyguyu hiçbir zaman belli edemediğini ifade etmiştir. Eşinin çocuklarının, kendisine hitap etmediklerini ve kendi çocuğunun durumu idrak edebilecek yaşta olmadığı için eşine amca şeklinde hitap ettiğini ifade etmektedir.

“Benim çocuğum benim yanımda olduğu sürece onun çocuklarının olması beni rahatsız etmeyecekti. Böyle düşünüyordum ama o benim çocuğumu istemedikten sonra ona ait olan benden önce ne varsa beni rahatsız eder oldu. Eşimin çocuklarıyla şöyle bir ilişkim vardı. Tabii ki eve geliyorlardı babaları geldiği zaman. Ama ben hoşlanıyordum? Hayır, hiç hoşlanmıyordum. Çünkü ben çocuğuma hasretken onun çocuklarıyla karşımda oynaması beni rahatsız ediyordu. Fakat eşim kızar diye seviyormuş gibi gözüküyordum onlara karşı. Çok acıtıcı bir olay. Benim çocuğumla tanıştılar. Çünkü cumartesi-pazar kızım beni özlediği için yanıma geliyordu. Onlar tanıştılar ama çok fazla kaynaşmadılar. Benim çocuğum eşime amca diyordu. Yaşı da küçük olduğu için çok fazla idrak edemiyordu olayların ne olduğunu ama sadece benim yanımdan ayrılıp giderken anne sen burada mı kalacaksın derdi hep mesela. İsterdi herhâlde onunla gideyim veya ben onu gönderirken bir yerim hep onunla gidiyordu zaten.” (Sibel Hanım)

Evlendikleri sırada eşinin çocuğu 6 yaşında olan Esra Hanım, çocuğun kıskançlık nedeniyle ilk zamanlarda kendisini istemediğini, babaannesinin de varlığından güç kazandığı için aralarında sorunlar yaşandığını söylemektedir. Aradan

geçen yıllardan sonra hem öz annesinin evi terk etmesi hem de yaşının büyümüş olmasından dolayı kendisine alıştığını ve anne şeklinde hitap ettiğini belirtmektedir. Kendi çocuğuyla birbirlerini kardeş olarak benimsediklerini de ayrıca eklemektedir.

“Çok kıskandı bir ara. Çok kıskanıyordu. İstemiyordu beni. Babaannesi vardı, o da destek veriyordu ona. Benle pek ilişkisi yok. Sonradan düzeldi yani. Küçükken biraz tepki gösterdi bana. Sonra büyüyünce biraz, 12-13 yaşlarında olduğu zaman düzeldi. Bana anne diyor ama. Şimdi iyiyiz. Alıştı bana artık.” (Esra Hanım)

“İyiler. Küçükken biraz tartışıyorlardı. Şimdi iyiler. Abi diyor benim oğlum ona, öbürü kardeşim diyor. İyi anlaşıyorlar.” (Esra Hanım)

Eşinin çocuğunun kendisine teyze şeklinde hitap ettiğini ifade eden Aslı Hanım, kardeşlik kavramının kendisi için değerli olduğunu, bu yüzden çocukların alışması için birbirlerini ziyaret ettiklerini şöyle ifade etmiştir:

“Çocuk işte. Çocuğumun kardeşi ne yapayım. Ben kendim görüşmek istemem de. Çocuğumu yanına götürüyorum bazen alışsın diye eşimle ama o kadın varken değil. Bazen o getiriyor. Anlaştınlar diye. Sonuçta bunlar kardeş olacaklar. Benim de kardeşim var. Herkes bana sırtını döndüğünde o yanımda olmuştur.” (Aslı Hanım)

“Teyze diyor ne diyecek. O da küçük olduğu için anlamıyor yani.” (Aslı Hanım)

Serpil Hanım, eşinin çocuklarının kendisine abla şeklinde hitap ettiklerini, çocukların kendi çocuklarıyla çok yakın bir ilişki kurmasalar da kardeşleri olarak benimsediklerini ifade etmektedir. Çocukların bu şekilde tutum ve davranışlar sergilemesinde eşinin ve resmî nikâhlı eşin etkili olduğunu şöyle ifade etmektedir:

“Onlar bana abla diyor. Onlar sağ olsun akıllı çocuklar. Sağ olsun eşimin de bunda payı var bence. Akıllı çocuklar yetiştirmiş. Abla da sağ olsun. Çünkü yapmak istemeyebilirdi. Büyükler baya. Lise bitti nerdeyse. Tabii bitti. Ablalık abilik ediyorlar. Tabii öyle gel seni dışarıya götüreyim değil ama 2 dakika markete gideceğim oyalar mısın gibi. Anlatabildim mi? Hani böyle canım kardeşim de değil ama ben onlara bakmam da demiyorlar. Sağ olsunlar akıllarına gelir küçük bir şey alırlar. Ne deniyordu ona, içinden oyuncak çıkıyor ya ondan alırlar.” (Serpil Hanım)

Evlendiği zaman eşinin 9 çocuğu bulunan Elif Hanım, çocukların kendisine olumsuz bir tepki göstermediğini ifade etmiştir. Kendi çocuğu olduğu zaman, ayrı evlerde yaşayan çocukların birbirlerinden haberdar olduklarını fakat görüşmediklerini eklemiştir.

“Vallahi onların sesi hiç çıkmadı. Onlar hiç konuşmadı. Niye geldin demediler. Yokmuşum gibi davrandılar. Çocuklar iyi. Bir şey demediler. Yaşı küçük olan da vardı büyük olan da. Sadece annesi tepki gösterdi. Nasıl olsa kıskanıyor insan kocasını. Çocuklar bir şey demedi. Bana adımı söylüyorlardı.” (Elif Hanım)

Duygu Hanım, evlendiklerinde eşinin 3 çocuğu bulunduğunu ve 2 çocuğunun evli olduğu için farklı evlerde yaşadıklarını ifade etmiştir. Evliliğinin ilk zamanlarında resmî nikâhlı eş ve kızının kendisine fiziksel ve sözel şiddette bulunduklarını söyleyen Duygu Hanım, İstanbul’a taşındıktan sonra ayrı evlerde yaşadıkları için mecbur olmadıkça görüşmediklerini, yakın bir ilişkilerinin olmadığını ve aralarında büyük bir yaş farkı olmadığı için eşinin kızının kendisine abla şeklinde hitap ettiğini eklemektedir. Ayrıca Duygu Hanım, doğum yaptığında eşinin çocuklarının ilk başta kabullenmediklerini zamanla bu duruma alıştıklarını belirtmektedir.

“3 çocuğu vardı. İkisi evliydi, biri bekârdı. O anneyle bekâr olanla zaten baya tartıştık. İlk yerleştikten günler sonra da ara sıra böyle hakaret ettiler şu an söyleyemiyorum. Evli bir adamın yanına geldim diye baya hakaret ettiler. Köyde de adımı çıkardılar orada ama şu an onlar geçti. İstanbul’a taşındık zaten mecburiyetten. Bana abla diyorlar. Zaten aramızda çok büyük yaşlar da yok. O yüzden abla diyorlar. Dediğim gibi ilk başta kabullenmediler zaten beni ama şimdi en azından işleri olunca, çok iletişime geçmiyoruz ama mecbur kalınca yine konuşuyorlar. Zaten şu an 1 tane çocuğu yanında. Diğerleri evli Sinop’ta kaldı. Kızımı kardeşleri sayıyorlar. Doğunca ilk başta ilk bebekken soğuk davrandılar ama şu an iyi araları.” (Duygu Hanım)

Merve Hanım ayrı şehirlerde yaşadıkları için eşinin çocukları ile kendisinin bir iletişimi olmadığını, eşinin ise çocuklarını görmeye memleketlerine gittiğini fakat büyük kızının babasıyla görüşmek istemediğini belirtmiştir.

“Bir tanesi 13-14, bir tanesi de 16-17 yaşlarında. Şöyle, telefonla çok sık değil ama eşim gidip geliyor Diyarbakır’a. Görüşüyorlar. Onlar da arada görüşüyorlar ama büyük kızı çok şey yapmıyor. Görüşmek istemiyor babasıyla. O şekilde yani ama görüşüyorlar yani. Aradığı zaman konuşabiliyor yine.” (Merve Hanım)

Hülya Hanım, evlendiklerinde eşinin 2 çocuğu olduğunu, kendileriyle çok iyi anlaştığını ve kendisine anne demek istediklerini fakat bunu neden istemediğini şu sözlerle açıklamaktadır:

“Önce anne dediler. Ben dedim anneniz sağ. Anneniz sağken, ben size annelik yapacağım anne gibi davranacağım ama anneniz sağken başka birine anne demenizin

hiçbir gereği yok. Allah’a şükür anneniz sağ başınızda. Annenizden başka kimseyi anne kabul etmeyin, ben size abla olurum ancak. Ondan sonra abla dediler hep. Benim çocuklarım da teyze dediler. Teyze diyorlar ona. Öyle alıştılar gittiler yani. Zaten kızı benim yanımda okudu liseyi üniversiteyi filan. Üniversiteye hazırlık senesini.” (Hülya Hanım)

Sema Hanım, eşinin çocuklarının kendisine anne şeklinde hitap ettiklerini ve kendisini çok sevdiklerini söylemektedir.

“Çocuklar anneciğim anneciğim, hâlâ da öyle asla ayırım yapmazlar asla. Kızlar bile arar. Bir tanesi bizim altımızda oturuyor. Anneciğim, anneciğim. Onun da 20 yaşında oğlu var. O kadar annesine söylemediğini bana söyler, o kadar birbirimizi seviyoruz. Benim çocuklarım da diğer anneye çok düşkün ama çok çok iyi. Biz 42 sene hiç ayrılmadık ki. Hep beraberdik. Birimiz anne oldu, birimiz baba oldu. Bana diyordu bakkala gitmeyeceksin. Gitmezdim. O büyük olarak giderdi, ben çocuklarla evde.” (Sema Hanım)

Gamze Hanım, eşinin çocuklarıyla ayrı evlerde yaşamaları ve kendisine tepkili olmaları sebebiyle hiç görüşmediklerini, sadece babasının görüştüğünü belirtmektedir.

“Çocukları da söylediğim gibi tepki verdiler. Onlarla hiç görüşmüyoruz biz. Ben görüşmüyorum daha doğrusu. Eşim kendi çocuklarıyla zaman zaman görüşüyor, bir araya geliyor. Torunları var, torunlarını sevmeye gidiyor. Bazen torunlarını bize de getiriyor hatta. Onları seviyorum. Sadece torunlarını seviyorum küçük oldukları için. Beni hemşire zannediyor hatta. O yüzden olayı da tam olarak bilmedikleri için ama çocuklarıyla ben görüşmüyorum.” (Gamze Hanım)

Nazlı Hanım, kendi çocuklarının eşinin resmî nikâhlı eşine anne demesine rağmen, onun çocuğunun kendisine hiçbir şekilde hitap etmediğini ve kendisine karşı mesafeli davrandığını ifade etmektedir.

“Çocuk ben geldiğimde okula gidiyordu. Yani davranışı sertti biraz bana karşı ama babası izin vermezdi. Bana anne manne bir şey demezdi hiç. Benimkiler ama ona anne, yanında büyüdüler ya kadının, doğdular büyüdüler onu anne bildiler. Anne derlerdi ama onunki bana hiçbir şey demezdi.” (Nazlı Hanım)

4.4.4. Çocuğun Nüfus Kaydı

Katılımcıların çoğunun söylemlerinden edinilen bilgilere göre çocukların babalarının soy bağına bağlı olduğu fakat genellikle anne bilgisi olarak resmî nikâhlı

eşin gözüktüğü anlaşılmıştır. Bunun nedenlerinde etkili olan unsurlar ise mirastan hak edinme ve resmî işlemlerde kolaylığa kaçma olarak düşünülmektedir. Katılımcıların, çocuklarının kimlik bilgisinde annesi olarak gözükmemesi nedeniyle özellikle resmî kurumlarda sorunlar yaşadıkları anlaşılmaktadır. Bu durumda olan katılımcılardan biri olan Elif Hanım, nüfus kaydında büyük çocuğunun annesi olarak gözükmemektedir. Eşinin resmî nikâhlı eşi, nüfus kaydında anne bilgisinde yer aldığı için çocuğunun hastane ve okul gibi resmî kurumlarla olan ilişkilerinde sorunlar yaşadıklarını belirtmiştir. Örneğin, çocuğunun velisi olmadığı okul kaydını gerçekleştiremediğini ve resmî nikâhlı eş ile şu an iletişimde olmadıkları için herhangi bir işlem yapamadığını ifade etmiştir. Yaşadığı bu sorun nedeniyle sosyal hizmet merkezine başvurduğunu ve çocuğunun eğitimine devam edebilmesi için yardım talebinde bulunduğunu şöyle ifade etmiştir:

“Küçük olan benim üstümde, büyük olan da onların üstünde. Büyük oğlum onun üstünde olduğu için şu an okula gidemiyor. O kadın, okul kaydını velisi olarak yapmadı. Hep erteledi. Şimdi de ortada yoklar. Oğlum büyüktür ama gitmesi gereken sınıfa gidemiyor. Sosyal hizmet merkezindekiler dilekçe yazmama yardım ettiler ama hâlâ sonuçlanmadı. Oğlumun velisi olmadığım için okula gidip işlemlerini yapamıyorum. Her şeyi sorun olur çünkü aynı evde yaşamıyoruz. Çocuk hastalanır, hastaneye götürürsün, annesi sen değilsin. Okula gidersin, annesi sen değilsin. Kadın da yok ortada o yüzden sorun.” (Elif Hanım)

Elif Hanım gibi aynı sorunu yaşayan katılımcılardan biri olan İpek Hanım da nüfus kaydında çocuğunun annesi olarak resmî nikâhlı eşin gözüktüğünü fakat okul kaydı konusunda sorun yaşaması nedeniyle anne bilgisinin değişmesi için yasal işlem gerçekleştirdiğini ifade etmektedir.

“İlk başta benim üstümde değildi. Okula yazdırmada sorun yaşadık. O kadının üstündeydi. Sonra dilekçe verdik. Benim ismim geçiyor artık.” (İpek Hanım)

Sema Hanım, eşinin kız ve erkek çocukları konusunda nüfus kaydında ayırım yaptığını, erkek çocuğunun annesi olarak resmî nikâhlı eşin gözüktüğünü ifade etmektedir. Bunun nedeni olarak ise eşinin erkek çocuğunun mirasından faydalanmasını istediği için bu şekilde yaptığını belirtmektedir.

“Kızım üstüme, oğlum dedi varlığımdan mahrum olmasın da dedi eşim. Ne kadar geri kafalılık. Diğer hanımın üstüne. Olsun dedim fark etmez. Ben de anlayışlıyım. Diğer annenin üstüne oldu. Bir sorun olmadı, seve seve verdim, seve seve

kabul etti. Diyorum ya eşime asla karşılık veremezdik. Seneler geçtikçe birbirimize bazı kelimeler kullanırdık, o da çat pat. Korkudan mı saygıdan mı? Saygıdan diyebilirim. Asla konuşamazdık.” (Sema Hanım)

Melek Hanım, resmî nikâhlı eşin resmîyette çocuklarının annesi olarak gözüktüğünü fakat bu durumun kendisi için sorun teşkil etmediğini şöyle ifade etmektedir.

“Hayır, öbür kadının üstüne. Hayır, üzülmiyorum. İyi ki de varmışım. Allah 2 tane çocuk verdi bana. O üzüntüler geçti gitti. Allah’a şükürler olsun. Benim çocuklarım benden öte tutuyorlar onu. Anne diyorlar.” (Melek Hanım)

4.4.5. Ev Dışında Geçirilen Vakit

Katılımcıların ifadelerine göre, hem hayatları üzerinde eşlerinin denetim kurmaları hem de çevrelerinden aldıkları olumsuz tepkiler nedeniyle katılımcıların önemli bir kısmının yalnızlaşması sonucu ev ekseninde izole bir hayat yaşadığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların çoğunun eşi, çevreleri tarafından daha kabul edilebilir olduğu için resmî nikâhlı eşiyle cenaze ve düğün gibi törenlere katılmaktadır.

Sibel Hanım, eşinin birçok konu üzerinde kendisine ve resmî nikâhlı eşine tahakküm kurduğunu belirtmektedir. Eşi tarafından giyim tarzından dışarıda geçirdiği zamana kadar müdahale edilen Sibel Hanım, eşinin gözetimi altında işe gidip geldiğini ve market gibi diğer tüm ihtiyaçlarının eşi tarafından karşılandığını ve kendisinin izole bir hayat sürdüğünü şöyle anlatmaktadır:

“Eşim kendisi giderdi. Öyle sosyal ortamlara ne resmî nikâhlı eşini ne de beni götürmezdi. Zaten bir hapishane hayatı gibi yaşıyordum ben. Devlet memuru olduğum için tek şansım işe gitmekti. İşe de sabah arabayla gönderiyordu beni. Akşam arabayla aldırıyordu. Alışveriş, market, şu bu hiçbir şey yapamazdım ben. İçeceğim sigaraya kadar eşim kendisi alıp eve getirirdi. İşte kısa kollu giyinme, kısa etek giyinme, dar pantolon giyinme hep onun istediği gibi giyinmek zorundaydım. Hiç bana göre bir şey değildi ama düşmüşsün bir kere bir zalimin eline çalacaksın bu sazi, yapacak başka bir şey yok dercesine yaşadım yani. Çok büyük baskı vardı. Hatta şiddete giden bir baskı.” (Sibel Hanım)

Aslı Hanım, çevrelerinin kendisini benimsemedikleri için eşinin ev dışı etkinliklere resmî nikâhlı eşiyle gittiğini ifade etmektedir.

“Diğer kadınla çünkü resmî nikâh onunla olduğu için bir de aile kendi köylüleri olduğu için beni görmektense onu görmeyi tercih ediyorlar. O da aynı memleketten olunca daha iyi anlıyorlar. O yüzden diğer kadın gidiyor.” (Aslı Hanım)

Duygu Hanım da eşinin resmî nikâhlı eşinin çevreleri tarafından daha çok benimsendiği için onunla sosyalleştiğini şöyle ifade etmektedir:

“Sinop’a bayadır gitmedik. Akrabalarımız onların da akrabalarının çoğu Sinop’ta. E yani ama genelde ilk eşiyle gidiyor. Zaten herkes daha çok onu tanıdığı için. Onu benimsedikleri için ilk eşiyle daha çok ama dışarıda bazen çocuğa alışveriş yapmak gerekirse ya ben tek çıkıyorum ya da eşim gelip beni götürüyor gideceğim yere. Çok baş başa vakit geçirmiyoruz dışarıda. Söylemedik başta aslında komşulara ama hani mecbur duyuldu. Eşim eve de gidince altlı üstlü. Yine duyuldu ama hani eski Sinop’taki kadar laf duymuyoruz hani.” (Duygu Hanım)

Elif Hanım, ev dışı geçirdikleri vakitte gidilecek kişilerin tanıdık olması durumunda üçünün birlikte katıldığını, tanıdık değilse eşinin resmî nikâhlı eşiyle gittiğini belirtmektedir.

“Bazen beraber gidiyorduk mesela tanıdıksa yakın akrabaysa birlikte gidiyorduk. Yabancıysa o tek gidiyordu. O daha büyüktü o gidiyordu. Ben gitmiyordum, o gidiyordu. Benim tanımadıklarına ben gitmiyordum.” (Elif Hanım)

Yasemin Hanım, eşinin cenaze, düğün gibi törenlere resmî nikâhlı eşiyle katıldığını ve kendi evliliklerinin çekirdek aile dışında bilinmediğini söylemektedir.

“Diğer eşiyle katılırdı tabii ki. Annesiyle babası yani çekirdek ailesiyle diyeyim tanıştırmıştı ama böyle etraf eş dost gibi insanların da olduğu yerlerde şey yapmıyorduk. Beraber değildik.” (Yasemin Hanım)

Serpil Hanım, ev dışına genellikle çocukların ihtiyaçları için çıktığını, çıktığında ise eşinin kendisine eşlik ettiğini anlatmaktadır. Durumlarının çevreleri tarafından bilindiği için abla şeklinde hitap ettiği eşinin resmî nikâhlı eşinin de kendilerine bazen eşlik ettiğini eklemektedir.

“Şimdi çıkılmıyor biliyorsunuz. Çocuklarla daha çok evde kapalıyız. Öncesinde de parka gitme, okula bırakma, okuldan alma, bir şey isterlerse onları çıkarma. Onun dışında eşim de gelir bizimle. AVM var burada. Oraya gidiyoruz. Ondan sonra o şekilde. Eşim de gelir çıktığımızda. Çocuklar üzerinde daha çok hani gezmek gibi değil de onların ihtiyacı, onlar sıkıldığında. Burada çoğu akraba biliyor zaten durumu. O

yüzden kabullenildi artık. Fark etmiyor. Bana da fark etmiyor. Ablayla da oluyor bazen.” (Serpil Hanım)

Sema Hanım, ev dışında geçirdikleri vakitlerde üçünün birlikte olduğunu, eşinin ise çok kadınlı bir evlilik yaşadığını gizlemediğini şöyle bir örnekle anlatmıştır:

“İkimizle. Üçümüz gidersek giderdik. Tek gittiğimizi hiç hatırlamıyorum. Çocuklar hani küçüktü. Bazen tek gidebilirdi. Bazen biz ikimiz giderdik, o gitmezdi eşim. Biz birbirimizden ayrılmazdık yani. Pazarımız, marketimiz her şeyimiz beraberdi. Eşimle bir yere giderdik alışverişe benim bir tane daha hanımım var derdi. Sanki madalya takacaklar. Olsun diyordu...” (Sema Hanım)

Gamze Hanım ise eşinin ev dışında geçirdiği vakti kendisiyle geçirdiğini ifade etmektedir.

“Birlikte hareket ediyoruz. Birlikte gidiyoruz. Beraber sosyalleşiyoruz. Diğer eşiyle sosyalleşmiyor.” (Gamze Hanım)

Kadınların kumalık deneyimlerinde -yaşanan sorunların temel kaynağı- eşleriyle olan ilişki dinamikleri analiz edildiğinde eşlerin evlilik öncesi ve sonrası farklı tutum ve davranışlar sergilediği anlaşılmıştır. Evlilik öncesinde katılımcılara ilgi, sevgi ve alakanın yoğun bir şekilde gösterildiği sürecin aksine, evlilik sonrasında bu tutum ve davranışların yerini şiddet, kıskançlık, baskı ve tehditler almıştır. Evlilik öncesinde sergilenen bu tutum ve davranışların, evliliğe geçiş evresini hızlandırdığı düşünülmektedir. Katılımcıların kumalık sürecinde aynı ya da ayrı hanelerde yaşansa dahi resmî nikâhlı eş ve çocuklar arasında birbirleriyle karmaşık bir ilişki ağının var olduğu görülmektedir. Aynı hanede yaşamların sürdürülmesi durumunda resmî nikâhlı eşin, mahkûm edilmek istendikleri onur kırıcı düzen karşısında çeşitli biçimlerde öncelikle eşine, eşine karşı güç savaşı veremedikleri durumlarda ise kumalarına karşı çeşitli savunma stratejileri geliştirdikleri anlaşılmaktadır. Evde egemen olan resmî nikâhlı eş fiziksel, sözel ya da duygusal şiddet ile bir nevi kendisinin bulunduğu durumdan sorumlu tuttuğu kumasından intikam almaya çalışmıştır. Ayrı hanelerde yaşamın devam etmesi noktasında ise genellikle birbirleriyle iletişim kurmanın tercih edilmediği bir düzen söz konusudur. Hane içerisindeki çocukların ise bu süreçte yaşlarının küçük olması sebebiyle ilk zamanlarda durumu idrak edememeleri sebebiyle bir sorun yaşanmadığını, ilerleyen yıllarda ise durumun anlaşılmasıyla sorunların baş gösterdiği anlaşılmıştır. Ayrıca kardeşlerin genellikle birbirlerini kardeş olarak benimsemedikleri ve ilişkilerinin devam etmediği anlaşılmaktadır. Katılımcıların resmî

nikâhlı eş ve çocuklar ile temelde kıskançlık unsuru altında eş ve baba figürünün taraflar arasında paylaşılamaması neticesinde ilişki dinamiğinin olumsuz bir yapıya sahip olduğu ve bu döngüde devam ettiği düşünülmektedir. Kumalık sürecinde katılımcıların resmî nikâhı olmaması nedeniyle kimlik bilgilerinde çocuklarının babalarının soy bağına bağlı olduğu fakat genellikle mirastan hak edinme ve resmî işlemlerde kolayla kılması nedenleriyle anne bilgisi olarak resmî nikâhlı eşin gözüktüğü anlaşılmıştır. Bu durumdan dolayı katılımcılar kendi çocukları ile ilgili işlemlerde resmî nikâhlı eşe ihtiyaç duymaktadır. Resmî nikâhlı eş ile görüşülmemesi durumlarında ise resmî kurumlarda yaşanan sorunlar devam etmektedir.

4.5. KUMA KADINLARIN YAŞADIĞI SORUNLAR VE KADINLARA TAVSİYELERİ

4.5.1. Kuma Kadınların Yaşadığı Sorunlar

Küçük yaşta ebeveyn kaybı yaşayan katılımcıların aile yakınları tarafından büyütülmesi ve aile yakınlarının hayat akışlarında etkili olmasıyla birçok katılımcı, kendi hayatlarında söz sahibi olamamıştır. Kayıpların dışında evlilik sürecinin başlangıcından itibaren ailesi tarafından olumsuz tepki gören katılımcılar, aile desteğinin eksikliği ile hayatta var olma mücadelesini tek başlarına sürdürmüşlerdir. Ailenin yanı sıra hem resmî nikâhlı eş hem de çevre tarafından etiketlenme ve sosyal dışlanmaya maruz kalma sonucu, katılımcılar tarafından yalnızlık şiddetli bir şekilde yaşanmaktadır. Katılımcıların, insan ilişkilerinde yaşadıkları sorunların yanı sıra kurum ve kuruluşlarla yaşadıkları sorunlar da kendilerini yoğun bir şekilde göstermektedir. Kurum ve kuruluşlarda gerçekleştirilen işlemlerde eşi ve çocuğu ile soyad bilgilerinin farklı olması sonucu, konu hakkında sorular sorulması katılımcıları rahatsız hissettirmektedir. Özellikle çocuğu ile aynı soyadını kullanamayacağı için çocuk sahibi olmak istemeyen katılımcılar bulunmaktadır. Yasal bir zemini olmayan dinî nikâhlı evlilik yaşayan katılımcıların evlilikleri süresince ve sonrasında yaşadıkları güvencesizlik, evlilik konusundaki kararlarını etkileyen önemli bir unsur olagelmıştır. Nafaka veya tazminat hakkının olmadığını bilmeleri dolayısıyla eşlerinden ayrılmak isteseler dahi bu kararı gerçekleştirme konusunda çaresizlik yaşamaktadırlar.

Ebeveynlerden birini veya her ikisini çeşitli nedenlerden dolayı kaybeden çocuklar, yaşamlarında birçok psikososyal sorun ile karşılaşabilmektedir. Bakım veren,

sevgi gösteren ve kimlik gelişimlerinde büyük bir rol sahibi ebeveynlerin kaybını yaşayan katılımcılardan biri olan Zeynep Hanım, anne ve babasını küçük yaşta kaybettiği için aile eksikliğini daima hissettiğini ve hayatının şekillenmesinde bunun önemli bir unsur olduğunu belirtmektedir. Ailesinin hayatta olması durumunda kendisine destek sağlayacağını ve ilk evliliğini zorunlu bir şekilde yapmayacağını belirten Zeynep Hanım, hikâyesindeki menfi olayların temel kaynağı olarak ebeveyn kaybını gördüğünü şöyle vurgulamaktadır:

“Ben bunları neye bağlıyorum biliyor musunuz? Annesizlik babasızlığa. Hele bir de babasızlık hadi neyse annesizlik çok kötü bir olay. Benim annem sağ olsaydı ilk eşime verir miydi? Asla asla vermezdi. Benim annem öyle hâkim gibi bir kadındı. Bir orduyla savaştırmıştı. Bizim burada anadilimiz Kürtçedir fakat Türkçeyi annemizden öğrendik. O kadar akıllı bir kadındı bizim annemiz ama 49 yaşında vefat etti. Amansız kan kanseri hastalığına yakalandı yaptığı evinde içinde oturmadan.”
(Zeynep Hanım)

Merve Hanım, evliliklerinin birkaç olumsuz özelliği olduğundan bahsetmektedir. İlk olumsuz özellik olarak, bu evliliğe eşinin resmî nikâhlı evliliği devam ederken başlamaları olarak görmektedir. Bu süreçte, eşinin resmî nikâhlı eşiyle olan ilişkisine devam etmeyeceğini ve kendisine mağduriyet yaşatmayacağını düşündüğü için evliliği kabul ettiğini belirtmiştir. Eşinin boşanmak istediğini fakat resmî nikâhlı eşin istememesi nedeniyle boşanamadıklarını, bu yüzden durumlarının kumalıktan farklı olduğunu belirtmektedir. Kuma olarak evlenilmesini desteklemediğini belirten Merve Hanım, şu an resmî nikâhlı olmadıkları için birtakım sorunlar yaşadığını belirtmiştir. Çocuğu ve eşiyle soyadlarının aynı olmaması nedeniyle resmî ya da özel kurum ve kuruluşlarda sorun yaşadıklarını ve insanların sürekli bu konu hakkında soru sormalarının kendisini rahatsız ettiğini belirtmektedir.

“Şöyle yani zaten olumsuz özelliği bizim daha boşanmadan evlenmemiz ama onun evli gözüktüğü için ama şöyle bir şey var bu herkesin başına gelmiyor. Şimdi farklı şekilde evlendirildikleri için bir de o şekilde zaten o boşanamamış biz de boşanmaya çalışıyoruz ya. Ben onu kabul ederek evlendim ama dediğim gibi eşime güvendiğim için. Bana ne bileyim bu zorluğu yaşatmayacağı için. Kumayla aynı yere götüreyim onlarla da görüştüreyim ya da onu da seviyorum yok sen de ol gibisinden olmadığı için. Onu zaten sevmediği için, ben bunu bildiğim için kabul ederek evlendim. Herkesin böyle olmayabilir yani. Farklı durumda olabilirler. Kuma şeklinde evlenmesinler zaten buna

karşıyım. Bu şekilde olmasın. E eşlerinden eminlerse, sevgilerinden eminlerse neden olmasın. Tabii bazı şeyleri göze almak gerekiyor bu tarz evliliklerde. Bizim de zorluğumuz boşanmayı bekliyoruz yani. Karşı taraf istemiyor, biz istiyoruz. Çekişmeli olduğu için bir türlü anlaşma da olmadı. Bekliyoruz o şekilde. Zorluğu o yani. Çocuğumla soyadımız aynı değil. Mesela bir tatile gitmek istesek otelde kalamıyoruz, pansiyonda kalıyoruz. Soyaddan dolayı almıyorlar. Ondan sonracığıma bir sosyal yardım kuruluşuna gitsek ya da başka kuruluşa gitsek eşimin orada direkt E-Devlet'te eşi gözüken eski eşi. Ben orada eşim dediğim zaman bir karışıklık oluyor. Yanlış anlıyorlar filan. Bir soruyorlar niye öyle filan diye. Tabii kötü bir durum sürekli böyle sormaları. İnsanı üzüyor.” (Merve Hanım)

Toplumun çoğunluğu tarafından ötekileştirilen katılımcılar, gerçekleştirdikleri evlilikten ötürü toplum tarafından “yuva yıkan” veya “ahlaksız” şeklinde etiketlenmekte ve sosyal dışlanmayı şiddetli bir şekilde yaşamaktadırlar. Etiketlenme ve sosyal dışlanmayı yaşadığını belirten Hülya Hanım, evlilik sürecinde birçok ruhsal ve sosyal sorunlar yaşadığını, söz konusu sorunları eşinin desteği ve sevgisiyle atlattığını dile getirmektedir. Toplumun çok kadınlı evlilikleri kabul edilebilir bulmadığı için kendisinin etiketlenmeye maruz kaldığını ve insanların bunu kendisine somut bir şekilde hissettirdiklerini şu şekilde dile getirmektedir:

“Bu tabuları, yargıları yıkmak çok zor. Herkesin böyle rahatlıkla yani tabii ki bunun da sevilmemle çok beni öne çıkaran faydaları vardı, sevmemin de. Yani bunlar olmasa belki ben de göğüsleyemezdim. Eşim çok sevdi, çok destek oldu bana. Her şeye karşı beni korudu. İş yerinde çalıştığım arkadaşlarıma karşı bile beni korudu. Şöyle diyeyim onun kapısında birisinin bana zarar vereceğini hiç hissetmedim. O güvenle, sevgisine saygısına olan güvenimle de hani sen de seviyorsun zaten, hani maddi açıdan da böyle yaşamsal zorluklar yaşamadığım için ben kolay tolere ettim. Ama sacayağı gibi bu ayaklardan biri kırılırdı çoklu organ yetmezliğinden güme gidersin yani öyle diyeyim. Tabii bizde böyle olmayınca her şey denge, denge, denge. Dış etmenler kabul etmek zorunda kaldı ama insanlar kolay kabul etmiyorlar. Sana ahlaksız gözüyle bakıyorlar. Bir eve gidiyorsun, kadın kocasından seni kışkırtıyor. Sanki hemen onun kocasının üstüne geleceğim hemen veya işte kadın kendisini korumaya çekiyor sanki beni almış sanki ona da atlayacak eşim. Anlatabiliyorum muyum, bu psikolojik şeyler dönüyordu hep. Hissediyorsun yani, hissettiklerim bunlar. Bunları tolere etmek çok zordu. Yani bir de alışlagelmiş şeylerin dışına çıktığın zaman toplumun fikirleri

değişiyor. Yani her şey böyle üçle beş arasında gidecekse dörtten aşağı dört buçuktan yukarı olmayacak yani. Toplum, bunun dışında çıkamıyor yani. Alışılmamış şey, herkesin başına gelmemiş şey, o yüzden kolay kabul edemiyorlar.” (Hülya Hanım)

Hülya Hanım, evliliğinin bitmesi durumunda hukuksal hakları konusunda herhangi bir endişe yaşamadığını, eşinin birçok mal varlığını kendi üzerine yaptığı için boşanmaları durumunda nafaka ya da tazminata ihtiyacı olmadığını şu şekilde belirtmiştir:

“Nafakaya ihtiyacım yok. Şöyle yok. Zaten evlendim. Kızlık hakkı dedi, evimi verdi. İşte senin 2-3 tane kız var, otobüste şurada burada şey olmasın dedi, arabamı aldı. Belki ben de çalışıyorum bunları alabilirim ama hani onun haricinde onun harçlığını parayı veriyor, hani gelecek konusunda bir endişem olmadı onu diyeyim. Zaten ayrılacak da hani evim var, arabam var, maaşımla da geçinirim dedim her zaman yani. Hani hiçbir şeyi kalmasa bile ona da gerek kalmadı. Kendisi müteahhit, bazı mallarının tapularını da bana geçirdi. Hani maliyede sorun oldu diye iş yerini de bana geçirdi. Şu an ayrılacak bir şey olsa o mağdur olur yani. O yüzden maddiyat benim için hiç sorun olmadı.” (Hülya Hanım)

Gayriresmî evliliklerde kadınlar, nafaka ve tazminat konusunda güvencesizlik yaşamaktadır. Sibel Hanım, resmî nikâhları olmadığı için eşinin mal varlığından yararlanamayacağı bilgisine sahip olduğunu ifade etmiştir. Bu evlilikten çocuk sahibi olmak istememesinin nedenini, çocuğuyla kendi soyadının farklı olmasından dolayı yaşanacak sorunlar olarak açıklamaktadır.

“Vardı. Bir kere hiçbir şekilde ondan miras talep edemeyeceğimi, mesela ayrıldığım zaman nafaka alamayacağımı, onun hiçbir mal varlığının bana bir kârı ya da faydası olmayacağını biliyordum zaten. Çocuk yapamayacağımı biliyordum her şeyden önce ondan. Çocuk sahibi olmayı düşünmedim. Çünkü resmî nikâhım olmadığı için ben babamın soyadını taşıyordum. Çocuğum onun soyadını taşıyacaktı. 3 gün sonra o çocuk, bana anne neden senin soyadın benim soyadıyla aynı değil diye sorduğunda ben ona ne cevap verebilirdim ki?” (Sibel Hanım)

Kendisini güvencesiz hisseden diğer bir katılımcı Meltem Hanım ise resmî nikâhı olmaması nedeniyle eşinden oturduğu evin yarısının tapusunu istediğini belirtmiştir. Eşinin de maddi durumunun yetersiz olduğunu söyleyen Meltem Hanım, eşinin düzenli bir ödeme yapmadığını ve eve sadece erzak alışverişi yaptığını ifade

etmiştir. Hülya Hanım gibi “yuvan yıkan” şeklinde etiketlenmeye maruz kalan Meltem Hanım, gösterilen olumsuz tepkileri şu şekilde belirtmiştir:

“Öyle bir şey bilmiyordum. Adam evin yarısını bana verdi. Oturduğum evin yarısı benim üstümde, yarısı onun üstünde. Yoksa benim hiçbir güvencem yok. Hayır. Her şey boş. Benim hiçbir geleceğim yok. Ondan sonra adam getirip ki ben yiyeceğim yoksa evde bekliyorum boş boş. İşte alışveriş yapıp getiriyor yoksa gelir yok. Onun da zaten bir emeklisi var başka bir şeyi yok ki. Hiç kimseye tavsiye etmem. Ben ikinci karı olduğum için beni hep dışlıyorlar. Mahalleden olsun, akrabalıktan olsun. Yok, sen elin yuvasını dağıttın, senin yuvan olmaz. Ben de ikinci evlilik olduğu için çok üzülüyorum. Herkesin tepkisi bana değişik oluyor.” (Meltem Hanım)

Derya Hanım dinî nikâhın hiçbir güvencesi olmadığını, eşinden nafaka ya da maddi konuda hiçbir şey talep edemeyeceğini ve çocuğunun yaşadığı soyadı problemini dile getirmektedir.

“İstemem. Çünkü tek eş en güzel hayat. Bir güvencesi olur. İmam nikâhı filan fasa fiso hiçbir şey değil. Çocuğun mağdur oluyor. Soyadı yok. Problem oluyor. O yüzden isterim ki çocuğum huzurlu mutlu bir yuva kursun. Benim çektiklerimi çekmesin. Hiç yasal hakkım olmadı. Ne nafaka oldu ne başka bir şey. Parası olursa verdi, olmazsa vermedi. Onun için zor. Şu anda da hiç yardımcı olmuyor.” (Derya Hanım)

Hikâyeler üzerinden zaman geçmesi, anıların tazeliğini korumaması ve yaşanılanların unutulmak istenmesiyle yaşadıklarından uzaklaşan katılımcılar, uzun bir süre sonra geçmişleriyle yüzleştikleri için eski duyguları cereyan etmiştir. Derya Hanım da görüşme sırasında konuşulandan dolayı eski günlere döndüğünü ve yaşadığı kötü olayları hatırladığı için hissettiklerini şöyle belirtmiştir:

“Paylaşmak istediğim çok şey var ama anlattıkça üzüldüğüm için anlatmak istemiyorum çok var çok. Anılarım depresiyor çok üzülüyorum. Unutmak istiyorum artık. Çok yoruldum çünkü.” (Derya Hanım)

Melek Hanım, eşi vefat ettikten sonra eşinin resmî nikâhlı eşiyle beraber yaşamaya devam ettikleri için yaşadığı pişmanlığı dile getirmektedir. Resmî nikâhı olduğu için eşinin emekli maaşını aldığını fakat zor bir karakteri olduğu için emekli maaşının da bir önemi kalmadığını, aralarında akrabalık olduğu için mecburen bu şekilde yaşamaya devam ettiklerini ifade etmektedir.

“Bu kafama çalayım. Kocam öldükten sonra çocuklarımla ayrı ev tutmadığıma çok pişmanım. Bu kadından ayrılıysaydım bu kadın da yerini bulurdu. Ben de yerimi

bulurdum. Karıyla anlaşmak zor. Aksi. Dur dediği yerde durmuyor, git dediği yere gitmiyor. Çok beter karı. Maaş kalsın. O kadının trilyonu olsa, gözüm kalırsa gözüm çıksın. Sara hastası. Biz bakıyoruz. Bir de halamın kızı. Mecbur akraba. Yabancı olsa acımam atarım. Şimdi dayanamıyorum. Acıyorum.” (Melek Hanım)

Melek Hanım, eşiyle resmî nikâhlarının olmaması nedeniyle nüfus kaydında oğlunun annesi olarak resmî nikâhlı eşin gözüktüğünü ifade etmektedir. Ayrıca eşinin dinî olarak eşi olduğunu fakat yasal olarak kendisinin kabul görülmediğini şu şekilde eklemektedir.

“Nikâhım yok, bir şeyim yok. Nasıl olayım. Çocuğu üstüme yazmıyorlar. Kocam Allah’ın yanında benim amma hükümette benim değil.” (Melek Hanım)

Gamze Hanım, geçmişe yönelik bir seçim hakkı bulunsa evlilik konusunda bazı tereddütleri olması sebebiyle bu evliliği tekrar seçmeyebileceğini belirtmiştir. Bunun nedenlerini ise eşinin şu an resmî nikâhlı eşinden boşanmaması ve ilişkilerinin devam etmesi olarak ifade etmektedir.

“Sanırım seçmezdim. Yani şöyle yapardım en azından. Hani eşinden boşandıktan sonra onun yanına taşınırdım en azından. Çünkü hâlâ onunla birlikte yaşıyorum ama resmî olarak evli değilim. Hâlâ diğer karısıyla zaman zaman görüşüyor. Bunların hepsi benim canımı sıkıyor elbette ki fakat öncesinde boşanmış olsalardı en azından kendimi daha iyi hissedecektim. Şu anda hâlâ düşünüyorum. Diğer eşiyle de görüşüyor, acaba diğer eşine geri dönebilir mi diye düşünüyorum zaman zaman.” (Gamze Hanım)

Yörelerinde genellikle dinî nikâh ile evliliğin yaygın olduğu Elif Hanım, resmî nikâh kavramının ne olduğunu ve sağladığı hukuki hakları İstanbul’a geldiğinde öğrendiğini belirtmiştir. Eski eşinden hiçbir maddi destek alamadığını ise şöyle ifade etmektedir:

“Bilmiyordum. Buraya geldim öğrendim ama benim nikâhım yok. İş işten geçmiş. Ne nafaka alırım ne bir şey. Zaten adamın da ne evi var ne maaşı var. Onun da bir şeyi yok. O da kiracı. Şimdi nerede oldukları belli de değil. Haberimiz yok. Benimle, çocuklarla hiç görüşmüyor. Bir de benden başka da kuması var, dedim ya onunla da görüşmüyor. İlkiyle birlikte yaşıyor, bizimle hiç konuşmuyor. Diğer kumaya da yazık oldu. Olan bize oldu.” (Elif Hanım)

İpek Hanım, yaşadıkları olumsuz olaylardan dolayı strese bağlı olarak vücudunda yaralar çıktığını belirtmiştir. Elif Hanım gibi nafaka ve diğer hukuki

haklarını bilmediğini ifade eden İpek Hanım, eşinin şu an kendisi ve çocuğuyla iletişim kurmadığını eklemektedir.

“O kadar üzüliyorum ki. Bir çocukla kaldım ortada. O kadar zor günlerimiz oldu ki. Stresten vücudum mahvolmuş. Her yerim yara bere. Doktora gittim. Biri diyor sedef, biri diyor egzama. Sırtım, bacağım her yerlerim yara.” (İpek Hanım)

“Hakkımı bilmiyorum. Bilsem ne yapabilirdim ki. Buraya gelince öğrendim nafakayı. Adam bana vermeyi bırak, çocuğunu hiç arayıp sormuyor. Resmî nikâh olmayınca sen sayılmıyorsun.” (İpek Hanım)

Gamze Hanım dinî nikâhı ile hiçbir hukuki hakkı olmadığını, bu sebeple resmî nikâh istediğini ya da eşinin mal varlığından talepleri olduğunu şöyle belirtmektedir:

“Hayır düşünmüyorum. Bu yüzden de resmî nikâh istiyorum ya da üzerime bir şey yapılmasını istiyorum, talep ediyorum eşimden. Eşimin 3-5 tane evi, arabası vs. bir sürü şeyleri var. Ben de bunlardan birisini istiyorum.” (Gamze Hanım)

Sibel Hanım, ilk evliliğinin görücü usulüyle gerçekleşmesi nedeniyle kendi seçimini yaşayamamanın eksikliğini hissettiğini belirtmiştir. Evlilik sürecinde özlemine duyduğu duyguların etkisi, ilk evliliği sona doğru sürüklemiş ve ikinci evliliğin gerçekleşmesi için bir zemin hazırlamıştır. Sibel Hanım, gerçekleştirdiği ikinci evlilik nedeniyle çevresinden büyük bir olumsuz tepki aldığını ve hayatına dair kayıplar yaşadığını ifade etmektedir.

“Asla seçmezdim. Yani bir kere ilk önce şunu anlatayım. İlk evliliğimi görücü usulüyle evlenmezdim. Bir kere kendimin ne istediğinden emin olduğum duygularla evlenmek isterdim. Kimsenin duygu ve düşünceleriyle hareket etmemiş olurum ve kendime olan özgüvenim gelişmiş olurdu, en azından ne yaptığımı bilmiş olurum ve her türlü kararım bana ağır gelmezdi. Hiçbir zaman kendi seçimimi yaşayamadığım için hep bir başka kişinin seçimlerini yaşamak zorunda kalmış gibi oldum. İkincisine gelirsek birincisinin hatası olmuş oldu benim ikinci yaptığım evlilik. İlk çocukluğumda herhangi bir erkek arkadaşım, flörtüm bir ufak heyecanım olmuş olsaydı, bunları yaşamış ve tatmin olmuş olsaydım belki de bir aşka bir sevdaya açlığım oluşmayacaktı ama bana seni seviyorum diyen adamın gerçekten beni sevdiğine inanıp geçmişteki açlığımı da bastırmak istercesine biraz da yaşımın vermiş olduğu gençlik ve cehalet benim böyle bir yanlış ilişkiye sevk etmiş oldu. Çok pişmanım. Ha şunu da söyleyeyim parantez içinde. Evet, belki ilk evliliğimden mutlu değildim. Eşimden ayrılabilirdim ama ikinci evlilik ya da başkasının üzerine kuma gitmek gibi bir evlilik yaşamam kesinlikle

hiç kabul edilebilir bir şey değil. Eşimden ayrılıp çocuğumla tek başına kendi ayaklarımın üzerinde durarak daha güzel bir hayat yaşayabilirdim. En azından ailemi kaybetmemiş olurdum. Çevremdeki arkadaşlarım bana karşı olumsuz tavırlarına maruz kalmamış olurdum. Yani çok büyük kayıplar verdim aslında. Benim pişman olmamın etkileridir bunlar.” (Sibel Hanım)

4.5.2. Kuma Kadınlardan Kadınlara Tavsiyeler

Toplumun geneli tarafından yaşanan çok kadınlı evliliklerin suçlusu olarak görülen ve “yuva yıkan kadın” olarak etiketlenen katılımcılar, özel hayatlarının çevreleri tarafından yoğun bir şekilde dile getirilmesinden rahatsızlık duymaktadır. Genellikle ayrı evlerde yaşanmasından dolayı iki evin ekonomik olarak kalkındırılmasının da zorluğunu yaşadıklarını belirten katılımcılar, yaşanan ekonomik zorluğun yanı sıra eşini, evini, eşyalarını paylaşmaktan dolayı eksik ve yarım hissettiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların çoğu, evlilikleri süresince yaşadıkları bu ve benzeri sorunlardan dolayı bu evlilik biçimini kadınlara tavsiye etmemektedir.

Hülya Hanım, çok kadınlı evliliklerin toplum tarafından kabul görmemesi nedeniyle bu süreci “psikolojik bir savaş” olarak görmektedir. Her kadının bu süreçte aynı derecede savaşamayacağını düşündüğü için bu evlilik biçimini kadınlara tavsiye etmediğini belirtmektedir. Ayrıca çevresi tarafından gündelik hayatta meydana gelen sorunların kaynağı olarak aile biçimlerinin görüldüğünü ifade eden Hülya Hanım, hane içerisinde yaşanan olumsuzlukların olduğunu fakat bunun kendilerine özgü bir durum olmadığını ve her evlilikte sorunlar yaşanabileceğini eklemektedir. Eşinin her iki eş üzerinde kurduğu baskı nedeniyle eşinin istekleri doğrultusunda yaşadıklarını ise şu şekilde belirtmektedir:

“Asla tavsiye etmem. Çünkü psikolojik olarak çok ağır bir darbe. Herkesin yol aldırıp da herkesin düzeni oturtturup herkesin yapabileceği bir şey değil. Çok zorluklar yaşanıyor. Üzüliyorsun. Ne tarafa gitsen toplum karşında. Balıkesir’e gidiyorum herkes karşımda. Erzurum’a gidiyorum herkes karşımda. Milletın kabul edip de taşları rayına oturtturuncaya kadar anan ağlıyor. O yol, o süreç o kadar korkunç ki. Herkesle mücadele etmek zorundasın. Kazara elini kessen çalıştığın yerde arkadaşın diyor ki kocan mı kesmeye çalıştı. Yani oldu ki kavga ettin. Hangi evde kavga olmuyor? İşte ikinci eşsin de ondan. Oldu ki çocuk, ilkokulda arkadaşını dövdü. İşte sen şiddet görüyorsun da çocuk da ondan yapıyor. Ya hangi evde tatsızlık olmamış, kavga

olmamış, dövüş olmamış? İmkânsız her şey süt liman gitsin. Kavga da ettik, dövüş de yaptık, kafa göz de yardık. Bunun olmamasına imkân yok hiçbir evde. Hele eski zahar yani şimdiki zamanda belki erkekler biraz daha o kadar fevri değil ya da kadınlar daha baskın, işte ekonomik özgürlükler var. Yani çalışmamla da alakası yok, kimi erkekler zor oluyor. Zor olanı da gütmek bir o kadar zor oluyor. Yani benim eşim zor bir adam. Yani baskın bir karakter. Zaten onun baskın olmasından iki eş de tabiri caizse kışımızın üstünde oturmak zorunda kaldık, kimse kıpırdıyamadı. Hani o, o yana asılmadı; bu, bu yana asılmadı, bu böyle olacak dedi öyle kaldı yani. Öyle diyeyim.” (Hülya Hanım)

Aslı Hanım, kumalığı kadınlara tavsiye etmediğini çünkü evliliğinde birçok sorun yaşadığını dile getirmektedir. Evlilik nedeniyle eğitim hayatından kopuşla başlayan ve aile ile iletişimin kesilmesiyle devam eden sorunlar, evlilik süresince ise yeni sorunları beraberinde getirmiştir. Yalnızlık temasının yoğun bir şekilde yaşandığı bu süreçte, Aslı Hanım eşini paylaşmaktan ve çevrelerinin sürekli bir şekilde kendileri hakkında yorumlarda bulunmalarından rahatsızlık hissetmektedir. Eşinin iki evi geçindirmesi nedeniyle de ekonomik olarak zorluklar yaşadıklarını da eklemektedir. Aslı Hanım, evlilik süresince yaşanan tüm bu olumsuzluklar nedeniyle depresif bir ruh hâli içerisinde olduğunu şöyle ifade etmektedir:

“Hayır, asla. Şöyle bir kere özelin çok ortalığa seriliyor. Herkes bu konuyu merak ediyor. Dedikodumuz yapıyor. Eşinizle 7-24 beraber olmak istersiniz sonuçta en yakınınız ama başka bir yere de gidiyor ve siz nereye gittiğinizi biliyorsunuz. Bu biraz rahatsız edici oluyor. Ekonomik olarak da biraz zor oluyor. 2 eve bakmaya çalışıyor. Kızını getirebilir aslında buraya ben ona da bakarım. Onun haricinde böyle okulu filan yarıda bırakma gibi şeylere sebep olabiliyor. Bilemiyorum, zor çok zor. Ailemizden uzak kalıyoruz. Özellikle ben hem ailemden uzak kalıyorum hem de bayramdı cenazeydi hep tek geçiriyorum. Çok da bunları anlatınca biraz şey oluyorum. Oturup düşünmediğimiz için bilerek düşünmediğimiz için. Bir de çocuk var. Onunla ilgilenmem gerekiyor. Öyle. Kimseye tavsiye etmem. Bunu birileri okuyacaksa genç kızlar filan, onlara da söylüyorum yapmasınlar. Dediğim gibi biraz yalnız kalıyor insan biraz da depresif oluyor. Çocuğuyla tam ilgilenemiyor. Eşini paylaşmak zorunda kalıyor. Bunlar biraz moral bozucu oluyor.” (Aslı Hanım)

Burcu Hanım, hiçbir kadının başka bir kadına yapmaması şeklinde nitelendirdiği bu evlilik biçimini tavsiye etmediğini, evlilik sürecinde “eksik” ve “yarım” hissedildiğini ifade etmektedir. Geçmişte yaşadığı aile sorunlarının bu evliliğin

gerçekleşmesinde etkili olduğunu belirten Burcu Hanım, ailenin önemini vurgulamaktadır.

“Şimdi dediğim gibi üstü donuyor, altı yanıyor. Hoş değil. Her zaman bir yanın eksik ve yarım. Her zaman. Hep böyle içinde bir şey var. Kesinlikle tavsiye etmiyorum. Kesinlikle tavsiye etmiyorum. Hiçbir kadın hiçbir kadına asla ve asla böyle yapmamalı. Çünkü dediğim gibi yapmak istediğin çoğu şeyi yapamıyorsun. Belki böyle olmasaydı çok daha farklı yerlerde olabilirdim. Çok güçlü bir insanım çünkü. Ayakları üzerine çok sağlam basabilen bir insanım ama bozuk aileden gelenlerin genellikle sonu bu. Aile çok önemli. Özellikle de ben belki hâlâ buradayım. Hâlâ burada durmamın sebebi çocuklarım için belki. Bu düzen bozulmamalı. Aile düzeni kesinlikle bozulmamalı, ben bunu biliyorum. Ben bunu kabul etmiyorum, hayır hoş değil. Bu çünkü sana ait değil. Senin değil. Sana ait değil. Çöpçü olsun benim olsun.” (Burcu Hanım)

Serpil Hanım, sonucunun belli olmaması nedeniyle kumalığı “kumar” metaforuyla tanımlayarak, kadınlara tavsiye etmediğini belirtmektedir. Kendisini bu evlilikte güvende hissetmediği için eşinden bir evin tapusunu talep eden Serpil Hanım, eşini başka bir kadınla paylaştığı için de farklı duygular hissetmektedir.

“Yok asla. Gördünüz hayatımı anlattım, nasıldı? Ben okula hazırlanırım diyordum, bir yandan bir yerde çalışıyordum. Saftık. İnsanın aklından böyle şeyler geçmiyor. Şu an 30 yaşımdayım. Ne kadar zor bir hayat, sanki 50 yaşında bir hayat geçirmişim. Şu an kötü bir durumda değilim. Eşim sağ olsun. Biliyorsunuz nikâh yok, dedim bana ev al. Başka türlü Allah korusun bir şey olsa benim başımda kimse yok. O yüzden bir evim var ama çocuklar küçük. O yüzden zor. O yüzden kimseye tavsiye etmem. Bilmediğiniz bir dünya diyeyim size. İnan tamamen kumar gibi, ne çıkacağı belli olmuyor. Daha kötü durumda olabilirdim, daha iyi durumda olabilirdim ama yani niye siz mesela gençsiniz niye ben de okumuş olmayayım ki. İnsan aklından geçiriyor. Bu başka bir dünya hâliyle. Onun dışında neden ben eşimi başka biriyle paylaşayım. Niye apartmana geldiğinde az da olsa, çoğunlukla bende dedim ama niye başka evde olsun. Geçmiş zamanı hatırlattınız. Zormuş. Zor.” (Serpil Hanım)

Sema Hanım, ilişkilerinin başında eşinin yalan söylemesi, yalanın açığa çıkmasından sonra ise kendisine evlenmesi için uygulanan baskı nedeniyle bu evliliği gerçekleştirmek zorunda olduğunu ifade etmiştir. Kadınların gerçeği bilerek kendi istekleri ile kuma olmak istemeyeceklerini düşünen Sema Hanım, kadınlara bu evlilik biçimini tavsiye etmemektedir.

“Etmem. Neden etmem çünkü af buyur erkek kütüğü yok. Ama yalanla dolanla olursa hani benim gibi bana söyleseydi ben evliyim, 6 çocuğum var, kim gider ki? Kimse de gitmez. Ben bilseydim gitmezdim. Bilmeyerek olduğu için, düğün salonu tutuldu, davetiyeler dağıtıldı. Ben kendimi düşünerek dedim ki bu kız kendine mi güvenemiyor gibilerinden. Hâlbuki öyle bir şey nerede olabilir ki? Konuşamıyorum ya. Şimdiki gibi konuşamıyordum. Şimdiki aklım olsa konuşurdum. Karadeniz’de kuma yok. Beşik kertmesi olur. O da binde bir. 1 tane var bizim köyde.” (Sema Hanım)

Yasemin Hanım, yaşadığı bu evlilik sebebiyle birçok sorunla karşılaştığını ve bu sebeple kumalığı hiçbir kadına tavsiye etmediğini nedenleriyle birlikte açıklamaktadır. Evliliğinin başında eşinin kendisine bulunduğu söylemlerin gerçekleşeceğine olan inancının olduğunu fakat ilerleyen zamanlarda söz konusu söylemlerin ikinci plana atıldığını belirten Yasemin Hanım, evliliği süresince sosyal destek sistemlerini adım adım kaybetmeye başladığını ifade etmiştir. Aile, arkadaş ya da diğer yakınları ile ilişkilerinin bozulduğu bu dönemde, kendisini destekleyen birinin eksikliğini hisseden Yasemin Hanım, bu sebeple kadın arkadaşlarının desteğe ihtiyaç duyduklarında yanlarında olmaya çalıştığını vurgulamaktadır.

“Kesinlikle etmem. Bence olumlu hiçbir özelliği yok açıkçası. Benim açımdan madem öyle niye yaptın diyeceksiniz belki ama yani benimki biraz bir çaresizlikti, biraz hani kendimi kandırmamdı. Çünkü onu geçici bir zaman olarak düşündüm. Ömür boyu öyle yaşayacağını hayal etmedim tabii ki ama çok zorluklar yaşadım çünkü bütün hayatım değişti, altüst oldu. Arkadaşlarımın çoğunu kaybettim. Bir sürü hakarete uğradım, kendime güvenimi kaybettim. Bir yaştan sonra insanın yeniden bir hayat kurması, işte yeniden bir şeylere inanması giderek zorlaşıyor yaşla birlikte. Dolayısıyla çok kötü. Böyle bir şey yaşadığım için hiçbir kadına da diyemem. Açıkçası ben tüm bunları yaşamış biri olarak kadınlara zaten hani benim yaşadığım gibi kuma hayatı yaşamalarını, kendilerini hapsetmelerini istemem hiçbir zaman. Kendi ayakları üzerinde durabilir kadınlar. Kendi hayatlarını kurabilirler. Bunun için illa da bir erkeğe ihtiyaç yok diye düşünüyorum artık bu yaşadıklarımın sonra. Hani diyorum keşke daha önce düşünseydim, keşke bunları bana söyleyen biri olsaydı. Yani o kadar çok keşkesi oluyor ki insanın. Çevremde mesela arkadaşlarımı o konuda yalnız bırakmamaya çalışıyorum. Evliliklerinde bir sorun olduğunda, sevgilileriyle bir sorun yaşadıklarında onlara destek olmaya çalışıyorum. Kendi yaşadıklarımın aldığım

dersleri paylaşmaya çalışıyorum. Özgür düşünün diyorum onlara. Yani gücü başka yerde aramayın diyorum ne diyeyim.” (Yasemin Hanım)

Nazlı Hanım, bu evliliğin sebebini kendisini belli bir konuda yeterli bilgisi olmayan “cahil” metaforuyla betimleyerek, evlilik konusu hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı için evlendiğini belirtmektedir. Bu evlilik biçiminin birçok sorun barındırdığını, temelde ise kıskançlık sorunun yaşandığını belirtmektedir. Kadınlara böyle bir evliliği tavsiye etmemekte ve kendi ayaklarının üzerinde durmaları gerektiğini belirtmektedir.

“Zorluk oluyor tabii ki aynı evin içinde. İdare edemiyorduk. O kızıyor, ben kızıyorum. Ya adamı kıskanıyorduk ya arada sorun çıkıyordu. Benim yanıma geliyor, onunkine gitmiyor gibi. Sorun oluyor yani. Tavsiye etmem. Neye edeceğim ki, hiç iyi bir şey değil ki. O zamanların devrinde aklımız mı kesmiyordu, cahildik işte. Başımдан geçti bir kere yavrum. Olsun istemem kimsenin. Evde bekâr dur, çalış, kimsenin kahrını çekme. Kimseye olsun demem yavrum.” (Nazlı Hanım)

Gamze Hanım, resmî nikâhlarının olmaması sebebiyle kendisinin eşinin mal varlığından yararlanamadığını, bu sebeple kadınlara resmî nikâhlı evliliği tavsiye ettiğini belirtmektedir. İnsanların her zaman ilk evliliklerinde mutlu olamayacağını, tekrar evlenebileceklerini fakat bu durumun boşanma sonrasında yapılması gerektiğini aksi takdirde ikinci kişi olacaklarını ifade etmektedir.

“Yani tabii ki boşanmış olduktan sonrası için tavsiye ederim. Şöyle ki duygusal anlamda şu andaki süreç insanı çok yıpratıyor çünkü ikinci kişi oluyorsunuz. Şöyle olursa eğer karşınızdaki kişi boşanmış olursa hem toplum hem çocukları mesela sizi daha fazla kabul ederler. Hem de maddi anlamda sonuçta resmî nikâhımız olduğu zaman sonuçta birçok şey ortak oluyor. Şu anda ben o konuda da hiçbir şeyden faydalanamayacağım veya faydalanamıyorum. Bu yüzden de benim kendimi garantiye alma kısımlarını yok etmiş oluyor. Bu yüzden de boşandıktan sonra öneririm. Tabii ki herkes ilk evliliğinde mutlu olmayabilir, ikinci, üçüncü evliliklerde mutlaka boşanılmış olarak ilişki olmalı diye düşünüyorum ben.” (Gamze Hanım)

İpek Hanım, bu evliliği tekrar gerçekleştirir miydiniz sorusuna “asla evlenmezdim” yanıtı ile karşılık vermektedir. Kumalığı esnasında yaşadığı birçok sorun bulunduğunu ve şu an kızının varlığından aldığı güç sayesinde hayat mücadelesine devam edebildiğini eklemiştir.

“Sorduğun soruya bak. Ben bir daha dünyaya gelseydim asla evlenmezdim. Asla. Bu pisliğin yanında o kadar şey gördüm ki. Şimdi insanlar bana diyor ki, gençsin yeniden evlenebilirsin. Bu pisliğin yanında o kadar zor şeyler gördüm ki evliliğe tövbe ettim. Kızımdan başka gözümler bir şey görmüyor. Kızım benim meleğim. Aramız iyi. O olmasaydı kafayı yerdim zaten.” (İpek Hanım)

Duygu Hanım, kendisinin ve şu anki eşinin önceki eşlerinden resmî bir şekilde boşanmadan bir birlikteliğe başlamalarından dolayı pişmanlık duyduğunu ve bu evlilik biçimini tavsiye etmediğini dile getirmektedir. Kuma olmasından dolayı toplum tarafından “huzur bozan” olarak etiketlendiğini belirten Duygu Hanım, yaşadığı sosyal dışlanma dışında eşini paylaşmanın kendisi için yarattığı zorluğu şu şekilde ifade etmektedir:

“Bana şu an soracak olursanız pişmanım. E niye pişmanım? En azından diyorum keşke boşansaydım ben, o da boşansaydı ondan sonra evlenseydik. Ben hani o zamanlar inandım, gerçekten eşini boşayıp benimle evleneceğine. E kimse ikinci eş olarak kalmak istemez. Herkes ona değil de bana ayıp gözüyle bakıyor çünkü. Aynı şekilde ailem de o şekilde o zamanlar düşündüler. Yani şu anki aklım olsa yaşadıklarımından ders çıkaracak olursam eşimin, şu anki eşimin boşanmasını beklerdim. E yani bir kere eşini 1 kişiyle daha paylaşmak zorunda kalıyorsun. E onun dışında herkes size kötü gözle bakıyor. Dediğim gibi birince eşe değil, siz kötüsünüzs. Düzeni huzuru bozan kişi siz gibi gözüküyorsunuz. O yüzden hani zorluk olarak da insanların bakışı değişiyor. Sanki biriyle konuşurken bile o konuyu açacakmış gibi tedirgin oluyorum. Çünkü baya çevremden aşağılandım ilk başlarda. Hani niye kendi düzenini bıraktın da başka birine kaçtın diye çok aşağılandım. Yani bu tarz zorluklar çektim.” (Duygu Hanım)

Sibel Hanım, çok kadınlı evliliği tavsiye edemeyeceğini ve bu durumu engellemek için toplumun bilinçlenmesi gerektiğini şöyle ifade etmektedir:

“Çok tavsiye edilebilir bir durum olduğunu asla düşünmüyorum. Hatta hiç düşünmüyorum yani. Hiç onaylamıyorum. Bence bilinçli bir toplum gerekiyor. Bilinçli bir toplum üretmek gerekiyor. Hatta bunu yapanları mümkün olduğunca aklı başında aklıselim insanlar da engellese destek olsa, onun o hayata girmemesi konusunda bence daha sağlıklı olur diye düşünüyorum. Herkes gönlünün istediğini yaşasın ama doğruyu yaşasın. Tek tavsiyem ve söyleyeceğim şey bu ve herkes gönlünce yaşasın.” (Sibel Hanım)

Meltem Hanım gerçekleştirdiği bu evlilikten dolayı ailesinin kendisiyle görüşmediğini ve yaşananlara duyduğu üzüntüyü ifade etmiştir. Yaşadıklarını göz önünde bulundurarak kadınlara çalışmalarını ve ekonomik özgürlüklerine sahip olmalarını tavsiye etmektedir.

“Diyeceğim kızlara diyorum ki çalışın, ayağının üstünde dursunlar, kimseye muhtaç olmasınlar. Bu iki evliliğin hiç kimseye yararı yok, zararından başka. Ondan annem babamı çok üzdüm. Annem bir gün gelip de benim evimde oturmamış. Ondan sonra sadece bir kız kardeşim geliyor, abim de gelmiyor. İkinci evlilik yapmışım diye. Ailemden kimse arayıp sormuyor. Üzülüyorum tabii ki her şeye.” (Meltem Hanım)

En büyük katılımcı olan Sevgi Hanım, mevcut şartların kendi zamanının şartlarından farklı olduğunu ve insanların günümüz şartlarında kumalığı kabul etmeyeceğini şöyle vurgulamaktadır:

“... Şimdi herkesin gözü açılmış. Kim kimi kuma kabul eder. Eğer ki zaten getirse ileriki kadın boşanır. Adam ya onu boşatır ya da kadın gider boşanır.” (Sevgi Hanım)

5. TARTIŞMA

Bu araştırma, İstanbul ilinde yaşayan -hayatının herhangi bir döneminde- kuma olan kadınlar ile derinlemesine görüşmeler yapılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında 20 kuma kadın ile derinlemesine görüşülmüştür. Derinlemesine görüşme yapılan 20 kuma kadın çevresiyle birlikte ele alınarak sosyal hizmet bakış açısıyla bütüncül bir şekilde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Araştırmada, kumalığa neden olan sebepler ile kumaların evlilik sürecinde ve evliliklerin sona ermesi durumlarında yaşadıkları sorunlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca kuma kadınların üyesi olduğu sistemlerden aileleri, eşleri, eşlerinin resmî nikâhlı eşleri ve çocuklar arasındaki ilişki dinamikleri analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla katılımcılara; aile içi ilişkiler, çocukluk yaşantısı, sosyoekonomik durum, komşu ve akrabalarla olan ilişkiler, ev dışında geçirilen vakit gibi konulara dair sorular yöneltilmiştir ve katılımcılardan alınan cevaplar doğrultusunda elde edilen veriler analiz edilmiştir.

Literatürde kumalık konusu hakkında yapılan araştırmalar taranmış olup tarama sonucunda konunun sosyal hizmet perspektifinden ele alınmadığı ve diğer alanlarda yapılan araştırmaların sayıca yetersiz olduğu görülmüştür. İlgili literatüre katkıda bulunmak amacıyla bu araştırmada, resmî nikâhlı bir erkekle dinî nikâh ile evlenmiş olan -toplumda yaygın kullanılış biçimiyle- kuma kadınların aile ilişkileri, yaşadıkları psikososyal ve sosyoekonomik sorunlar irdelenmek istenmiş olup söz konusu müracaatçı grubunun sosyal hizmet mesleği ve bilimi açısından ifade ettiği anlam tartışılmak istenmiştir.

Bu çalışmada, kumalık olgusu derinlemesine analiz edilmek istenmiştir. Sosyal olguların içerisinde bulunduğu çevreyle incelemeyi ve analizini temel alan bir yöntem olması sebebiyle bu araştırmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nicel araştırma yönteminin verdiği sınırlı verilerin aksine özellikle sosyal bilimlerde kullanılan nitel araştırma yöntemiyle katılımcıların konu hakkındaki duygu ve düşünceleri ayrıntılı bir şekilde öğrenilebilmektedir. Görüşmeler, katılımcılarla kendilerini rahat hissettikleri bir ortamda ve zamanda gerçekleştirilmiştir. Bu sayede, katılımcıların araştırılan konu hakkındaki yorumları, seçtiği kelimeleri, jest ve mimikleri incelenen konu hakkında birçok detay sağlamıştır.

Kumalık olgusunun incelendiği bu çalışmanın evrenini, Türkiye’de yaşayan resmî nikâhlı bir erkekle dinî nikâh ile evlenmiş tüm kuma kadınlar oluşturmaktadır.

Fakat çalışmanın sınırlılıkları göz önünde bulundurularak çalışmanın örnekleme, İstanbul ilinde yaşayan resmî nikâhlı bir erkekle dinî nikâh ile evlenmiş kuma kadınlar olarak daraltılmıştır. Çalışmada, kartopu örneklem türü ile 20 katılımcıya ulaşılmış olsa da örneklem konusunda dikkat edilen bazı hususlar bulunmaktadır. Bu hususlardan ilki, katılımcıların tamamının 18 yaş üstü kadınlar olmasıdır. İkincisi ise katılımcıların tamamının, İstanbul'da yaşasa dahi farklı bölgelerde doğup yetişen kadınlar olmasıdır. Genellikle evlilik nedeniyle doğup yetiştikleri yerlerden İstanbul'a göç eden katılımcıların olmasının, kumalık olgusu ve kültürel özellikler arasındaki bağlantının anlaşılması noktasında önemli bir husus olduğu düşünülmektedir.

Çalışmada, kumalık olgusu sosyal hizmet bakış açısıyla değerlendirilmek istenmiştir. Sosyal hizmet mesleği ve bilimi bu araştırmanın literatür bilgisi, saha çalışması, bulguların verilmesi ve değerlendirilmesi kısımlarında temel bir yerdedir. Sosyal hizmet, insan hakları ve sosyal adaleti temel alan bir meslek ve bilimdir. Sosyal hizmet bireylerin sorunlarını tespit etmeyi, bu sorunların çözümü için bireylerin kapasitelerinin gelişimini sağlamayı ve bireylerin çevreleriyle olan ilişkilerini kolaylaştırmayı hedeflemektedir. Mikro, mezzo ve makro düzeyde gerçekleştirilen sosyal hizmet uygulamaları, bireye ve bireyin çevresine odaklanmaktadır. Sosyal hizmetin odağını bireyler, aileler, gruplar, topluluklar ve toplum oluşturmaktadır.

Sosyal hizmetin ana uygulama alanlarından biri de ailedir. Aile sistemi içerisinde yer alan birey, ailenin diğer bireylerini ya da sistemin tümünü etkileyebilmektedir. Aile sisteminde meydana gelen sorunların çözümünde, genelci sosyal hizmet yaklaşımı kullanılmaktadır. Çevresi içerisinde birey anlayışında, birey ve bireyin etkileşim içerisinde bulunduğu çevresi de değerlendirilmektedir. Bu bakış açısıyla sosyal hizmet, hem kadını hem de kadının etkileşim içerisinde olduğu çevreyi (çocukları, eşi, eşinin resmî nikâhlı eşi, akrabalar, komşular, arkadaşlar vb.) genelci sosyal hizmet yaklaşımı çerçevesinde bir bütün olarak ele almakta ve müdahalelerini bu şekilde gerçekleştirmektedir. Kuma kadınların dâhil olduğu aile, okul, akraba, arkadaş vb. gibi birçok sistem bulunmaktadır. Bu sistemler birbirini etkilemekte ve birbirinden etkilenmektedir. Kadınlar, dâhil oldukları bu sistemlerle birlikte incelenmeye çalışılmıştır. Bu yüzden katılımcılara aileleri, eşleri, eşlerinin resmî nikâhlı eşleri, arkadaşları, akrabaları ve komşularıyla ilgili sorular yöneltilmiştir.

Hem bireyi etkileyen hem de bireyin etkilendiği aile, katılımcıların dâhil olduğu en önemli sistemlerden biridir. Bu bağlamda katılımcıların aile yapısını anlamak,

kumalığa giden süreci analiz etme konusunda büyük bir öneme sahiptir. Ailelerin yapısını bilmek ve anlamak için katılımcılara ailelerinin sosyoekonomik durumu, eğitim konusundaki tutum ve davranışları, aile içi ilişkileri, evlilik hakkındaki adetleri ve kumalık gelenekleri ile ilgili sorular yöneltilmiştir.

Katılımcıların çoğunun, sosyoekonomik durumları hakkında bilgi verirken yanıtlarını barınma, beslenme ve giyim olan üç temel ihtiyaç alanında şekillendirdikleri, bu ihtiyaçlarını karşıladıkları takdirde, sosyoekonomik durumlarını “kötü” veya “yetersiz” olarak nitelendirmedikleri gözlenmiştir. Katılımcıların çoğunun, bu üç temel ihtiyaç haricinde başka bir alanda da gereksinimleri olabileceğine dair bir söylemde bulunmadıkları fark edilmiştir. Katılımcıların cevapları doğrultusunda yetiştikleri ailelerin geçim kaynağının genellikle tarım ve hayvancılık olduğu, bunun yanı sıra işçi ve esnaf ailelerin de bulunduğu bilgisi edinilmiştir. Tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlayan ailelerde yetişen katılımcılar, genellikle kalabalık bir hane nüfusuna sahip olduklarını ve bu durumun olumsuz yönleri olduğunu belirtmiş; ailelerinde tüm üyelerin ekonomik uğraşda aktif bir şekilde rol aldığının da bilgisini vermişlerdir. İşçi ailelerinden oluşan 6 katılımcının yanıtları doğrultusunda ailede çalışan kişinin baba olduğu ve babanın da çeşitli iş kollarında çalıştığı bilgisi edinilmiştir. Bu ailelerde yetişen katılımcılar, evlerinin kira olduğunu, tek maaşın ailenin geçimini sağlama konusunda yeterli olmadığını ve ekonomik olarak zorluk yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Esnaf olarak geçimini sağladıklarını belirten 4 katılımcı da çalışan tek kişinin baba olduğunu ve ekonomik gelirlerinin dönemsel olarak değişebildiğini belirtmiş; sosyoekonomik durumlarını genellikle “orta hâlli” olarak nitelendirmişlerdir.

Katılımcıların ailelerinin eğitim konusundaki tutum ve davranışlarına bakıldığında ailelerin, kız çocuklarının eğitime destek veren ve vermeyen olarak ikiye ayrıldığı görülmüştür. Eğitim yaşamı ailesi tarafından desteklenen ve geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlayan ailelerde yetişen katılımcılar, iş gücüne ihtiyaç duyulması ve köyde okulun bulunmaması sebepleriyle eğitimlerine devam edemediklerini belirtmişlerdir. İşçi ailelerinde yetişen katılımcılardan üniversite eğitime başlayan fakat eğitimlerine devam etmediklerini ifade eden katılımcılar bulunmaktadır. Üniversite eğitime başlamış olup ilk senesini bitirmek üzere olan bu katılımcıların, eğitimden kopuş hikâyelerindeki temel unsurun evlilik olduğu dikkat çekmektedir. Katılımcıların ifadelerinden hareketle eğitimden kopmalarındaki sebeplerin birliktelik yaşadığı kişinin farklı bir ilde yaşaması ve hamilelik olduğu sonucuna varılmaktadır.

Üniversite eğitimini tamamlayıp istihdama katılan kadınların sosyoekonomik güç ve bağımsızlık kazanacağını farkında olan ataerkil zihniyetin ürünü olan erkeklerin, kadınların eğitimlerine devam etmemesi için evlilik sürecini hızlandırdıkları düşünülmektedir. Evlenilmek istenen kişinin resmî nikâhlı olması ve bu durumun aileleri tarafından onaylanmayacağı düşüncesi, katılımcıların evden kaçma davranışına yönelmesinde etkili olmuştur.

Katılımcıların beyanına göre kız çocuklarının eğitim hayatını desteklemeyen ailelerde iki farklı durum bulunmaktadır. Aileler ya cinsiyet fark etmeksizin tüm çocuklarını desteklememekte ya da sadece erkek çocuğunun eğitimini desteklemektedir. Bahsedilen bu durumlardan ikincisi daha yaygındır. Katılımcıların, ailelerinin eğitim ile ilgili olumsuz tutum ve davranışları karşısında farklı savunma biçimleri sergiledikleri görülmektedir. Ailelerin eğitim hayatı konusunda sergiledikleri bu olumsuz tutum ve davranış sonucu kadınlar, genellikle erken yaşta evlendirilmiş ya da eğitim yerine çalışma hayatına yönlendirilmişlerdir.

Katılımcıların ailelerinde geleneksel cinsiyet normlarının hâkim olduğu, erkek çocukların eğitime önem verildiği, kız çocukların ise geleceğinde evlilik gerçekleştirerek anne olması gerektiği üzerine kurulu bir anlayış süregelmektedir. Eğitim konusunda desteklemeyen ailelerin eğitime devam etme konusunda gösterecekleri olumsuz tepkilere rağmen gizli bir şekilde öğretmenleri ve akrabaları aracılığıyla eğitime devam edebilmiş önlisans ve lisans mezunu katılımcılar bulunmaktadır. Bu sayede eğitimlerine devam edebilen katılımcılar, aldıkları eğitim sayesinde çalışma hayatında aktif bir şekilde rol alabilmişlerdir. Üniversite mezunu katılımcılar, evliliklerinin sona ermesi hâlinde kendi ayakları üstünde durabilmekte, bu süreçte bir erkeğe ya da ailesine bağımlı olmadan ekonomik ve sosyal açıdan güçlü bir şekilde yaşamına devam edebilmektedir.

Katılımcıların çoğunun, aile dinamiklerinde erkeklerin kadınlar üzerinde tahakküm kurduğu geleneksel yapının var olduğu; bu yapı içerisinde cinsiyetçi yaklaşımlar, iletişimsizlik, alkol bağımlılığı, sevgisizlik, baskı ve yasaklar gibi unsurların yoğun olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Katılımcıların beyanı doğrultusunda, söz konusu unsurların baskın olduğu ataerkil ailelerde; her konunun konuşulmadığı, baba ile sınırlı bir ilişkinin kurulduğu ve ailedeki erkek üyelerin kadınların giyim tarzı, arkadaş seçimi, ev dışında geçirdikleri mekân ve zaman konularında müdahale ve baskı uyguladığı görülmektedir. Ataerkil ailelerin birkaçında

babanın alkol bağımlısı olduğu; baba tarafından diğer aile üyelerine şiddet gösterildiği ve yaşanan bu sorunlardan dolayı ailelerin bir süre sonra parçalandığı bilgisi edinilmiştir. Boşanmanın yanı sıra vefat nedeniyle parçalanen aileler de bulunmaktadır. Ebeveynlerini küçük yaşta kaybeden katılımcıların söylemlerinde, aile eksikliğini hissettiklerini sık sık vurguladıkları ve kendilerini “sahipsiz” olarak nitelendirdikleri görülmektedir. Bu katılımcılar, ailelerinin olmamasından dolayı gerçekleştirdikleri evlilikleri bir “mecburiyet” olarak görmektedir. Yaşanan olumsuz aile içi ilişki deneyimlerinin, katılımcıları evden uzaklaşma davranışına ittiği; bunu gerçekleştirmek için ise çeşitli stratejiler geliştirdikleri anlaşılmaktadır. Örneğin; bir akrabanın yanında kalma, eğitim almak için başka bir ilde okuma ve evlenme en sık tercih edilen stratejilerdir.

Türkiye’nin farklı bölgelerinde doğan ve yetişen katılımcıların ve ailelerinin, evlilik olgusu hakkında çeşitli görüşleri bulunmaktadır. Katılımcıların çoğunun ailesi, evlenilecek kişinin yaşı, eğitimi, mesleği ve memleketi hakkında belirli istek ve beklentilere sahiptir. Katılımcıların söylemlerinden ailelerinin, genellikle yaş farkının olmadığı, eğitilmiş, meslek sahibi ve kendi yörelerine ait bir kişi ile evlilik gerçekleştirmesini uygun gördükleri anlaşılmaktadır. Geleneksel toplumlarda ataerkil sistemin ürettiği eril bir kavram olan namus, özellikle kadınların bedenleri üzerinden tanımlanmakta ve erkeklerin kadınların bedenini kontrol etme amacına hizmet etmektedir. Katılımcıların çoğunun ailesinin, kadınların aleyhine kullanılan bu namus algısına sahip olduğu ve özellikle kızlarının yirmili yaşlarına geldiğinde çevrelerinin dedikodu ve söylemlerde bulunmasını önlemek amacıyla evlilik sürecini hızlandırdığı ve genellikle evliliğin görücü usulüyle gerçekleştiği sonucuna varılmaktadır.

Katılımcıların neredeyse yarısı birden fazla evlilik gerçekleştirmiş; ilk evliliklerin gerçekleşme biçimi ise çoğunlukla görücü usulü olmuştur. Beyanları doğrultusunda katılımcıların, ilk evlilik deneyimlerinde “sevgi” ve “ilgi” kavramlarının eksikliğini yoğun bir şekilde hissettikleri anlaşılmıştır. İstenilen ve aranılan duyguların yönelimiyle evliliklerini sorgulayan katılımcılar, kendi evliliği ile başka evlilikleri kıyaslamaya başlamışlardır. Görücü usulüyle tanışma, aile büyüklerinin karar mekanizması olması, erken yaşta evlilik ve yaş farkı gibi unsurların altında başlayan ilk evliliklerde meydana gelen; çeşitli şiddet türleri, sevgisizlik, ilgisizlik, kumar bağımlılığı, iletişimsizlik, tehdit ve baskı gibi sorunların evliliklerin sona erme sürecini hızlandırdığı düşünülmektedir. Olumsuz evlilik deneyimi yaşayan katılımcılar, aileleri

tarafından boşanma kararına gösterilen olumsuz tepkiler nedeniyle aile desteğinden yoksun kalmışlardır. Katılımcıların yaşadığı bu sorunlar temelinde hayatta kalabilmek adına bir çıkış yolu olarak ikinci bir evliliğe yöneldikleri düşünülmektedir.

Katılımcıların, eşleriyle yoğun olarak tesadüfî bir şekilde tanıştıkları; bunun yanı sıra görücü usulüyle tanışma, arkadaş vesilesiyle tanışma ve sosyal medya sitesi aracılığıyla tanışma gibi çeşitli tanışma biçimlerinin de yaşandığı öğrenilmiştir. Katılımcıların neredeyse yarısı, eşinin evli olduğunu sonradan öğrendiğini; resmî nikâhlı eşinden boşanıp kendisiyle resmî nikâhlı bir şekilde evleneceğine dair söylemlerde bulunduğunu belirtmiştir. Katılımcıların çoğunun eşinin, resmî nikâhlı eşinden boşanmadığı; verdiği vaadi yerine getirmeyerek boşanma konusunun gündem dışında tutulduğu anlaşılmıştır. Katılımcıların yarısından fazlası ise eşinin resmî nikâh konusunda var olan koşullardan dolayı hiçbir söylemde bulunamadığını belirtmektedir. Katılımcıların, eşlerinin boşanamamasının nedeni olarak özellikle resmî nikâhlı eşi suçladığı; resmî nikâhlı eşin boşanmak istememesi ve aile baskısı gibi unsurları öne sürdükleri dikkat çekmektedir.

Katılımcıların, kuma olmaları sebebiyle hem eşlerinin resmî nikâhlı eşlerinden hem ailelerinden hem de sosyal çevrelerinden olumlu/olumsuz olarak çeşitli tepkiler aldığı; alınan bu tepkilerin çoğunlukla olumsuz olduğu anlaşılmıştır. Yaşanan bu olumsuz tepkiler sonrasında yaşanan sosyal dışlanma ve etiketlenme nedenleriyle katılımcıların ruhsal, sosyal ve ekonomik yapılarında bozulmalar meydana gelmiştir. Katılımcıların çoğunun, ailesinin olumsuz tepki vereceğini düşündüğünden dolayı gizli bir şekilde evlendikleri; katılımcıların tamamına yakınının ailesinin ise kumalığı öğrendiğinde kızları ile ilişkilerini sonlandırdıkları bilgisi edinilmiştir. Bazı ailelerin, kızlarının bir çocuk sahibi olması durumunda tekrar ilişki kurma sürecini başlattıkları fakat bu durumun çoğunluk için geçerli olmadığı; katılımcıların bu süreçte yalnızlaştığı ve aile özlemi içerisinde oldukları sonucuna varılmaktadır. Katılımcıların çoğunun, kendi ailesi dışında, eşinin ailesi tarafından da olumsuz tepkiler aldığı; ailenin oğullarının iyilik hâlini önemsemesi, aile birliğinin bozulmasından duydukları endişe ve resmî nikâhlı eşin desteklenmesi gibi unsurların bu olumsuz tepkide etkili olduğu düşünülmektedir.

Katılımcıların evlendikten sonra dâhil olduğu -üyelerin eşi, eşinin resmî nikâhlı eşi ve eğer varsa çocukların olduğu- aile sisteminin incelenmesi ve anlaşılması kadının kumalık sürecinde yaşadığı psikososyal ve sosyoekonomik sorunların tespiti ve analiz

edilmesi konusunda önemli bir role sahiptir. Bu ilişki ağı bağlamında katılımcılara, aile içerisindeki kişilerle olan ilişkilerine dair sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların çoğu, eşleriyle olan ilişki dinamiklerini yorumlarken eşlerinin evlilik öncesi ve sonrası farklı tutum ve davranışlar sergilediğini ifade ederken; katılımcılar tarafından kıskançlık, şiddet, baskı ve tehdit temalarının yoğun bir şekilde kullanıldığı dikkat çekmektedir. Katılımcıların beyanlarına göre, eşlerinin çoğunluğunun ataerkil bir yapıya sahip oldukları ve tıpkı katılımcıların babaları gibi birçok konuda baskı ve müdahalede bulundukları anlaşılmıştır. Bu sebeple katılımcıların çoğu, eşlerini babasına benzetmektedir. Katılımcıların çoğu eşlerinin, resmî nikâhlı eşlerine karşı “saygılı” olduklarını fakat kendilerine daha fazla “ilgi” gösterdiklerini belirtmişlerdir. Başaran Alkan (2001) Anadolu’da Çok Eşlilik ve Kumalık Olgusu adlı araştırmasında kuma kadınlarla derinlemesine görüşmeler yaparak kumalık olgusunu Anadolu’da yaşanan boyutuyla ele almak istemiştir. Çalışmasında yaptığı görüşmeler sonucunda çok kadınlı evliliklerdeki karar mercinin erkek olduğu ve alınan her kararı erkeğin tek başına aldığı sonucuna varmıştır. Kadınların deneyimledikleri kumalık olgusu sırasında yaşanan sorunların başkarakterleri olan eşleriyle olan ilişki dinamiklerinin analiz edilmesi, yaşanan hikâyelerde kumalık süreci boyunca kadınların hangi şartlar altında bu evliliği sürdürdüğünün anlaşılması noktasında önemli bir unsurdur.

Resmî nikâhlı eşin, mecbur bırakıldıkları kumalık olgusu karşısında eşine ve kumasına karşı olumsuz tepkiler gösterdiği; bu tepkilerin, içinde bulunduğu şartlara bağlı olarak fiziksel şiddet, tartışma veya ağlayarak duygularını ifade etme gibi çeşitli şekillerde ortaya çıktığı anlaşılmıştır. Katılımcıların söylemleri doğrultusunda resmî nikâhlı eşlerin, mücadele biçimlerinde genellikle ortak bir temanın var olduğu; aynı evde yaşanan durumlarda genellikle resmî nikâhlı eşin evde egemen olmaya çalıştığı, ayrı evlerde yaşanan durumlarda ise iki kadın arasında iletişimin kurulmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların çoğunun, resmî nikâhlı eş ile olan ilişki dinamiklerinde olumsuzluk yaşandığı anlaşılrken, katılımcıların yaşanan bu olumsuzluğu yorumlarken eşin paylaşılmasından kaynaklanan kıskançlık kavramının yoğun bir şekilde vurgulandığı görülmüştür. Katılımcılar tarafından kıskançlığın yanı sıra ev içi iş bölümünün eşitsizliğinden bahsetmişlerdir. Gümüş (2017) Türkiye’de Toplumsal Bir Sorun Olarak Kuma Evliliği: Hatay Örneği adlı çalışmasında derinlemesine yaptığı görüşmeler sonucunda kuma evliliklerinde erkeklerin ataerkil düzende egemenliklerini artırarak bu düzeni devam ettirdiklerini ve

aynı zamanda kadınlar arasında da simgesel şiddetin var olduğu sonucuna varmıştır. Aynı zamanda kadınlar arasında bu evlilik sebebiyle bir güç savaşı meydana geldiğini ve ev içi emek sömürsünün arttığını ifade etmektedir.

Katılımcıların çoğunluğu, eşlerinin çocuklarının kendisine abla ya da teyze şeklinde hitap ettiklerini ve yaşlarının küçük olması sebebiyle olumsuz bir tepki vermediklerini ifade etmiştir. Lakin katılımcılar, büyüyen ya da hâlihazırda büyük olan çocukların kumalık olgusunu anlamaları durumunda olumsuz tepki gösterdiklerini belirtmişlerdir. Resmî nikâhlı eşle aynı evde yaşayan katılımcıların çocukları ile eşinin çocukları arasında genellikle bir kardeşlik ilişkisi görülürken; ayrı evlerde yaşayan ve resmî nikâhlı eşle görüşülmeyen durumlarda ise çocuklar arasında kardeşlik ilişkisinin yaşanmadığı görülmektedir.

Katılımcıların çoğunun, çocuklarının babalarının soy bağına bağlı olduğu fakat nüfus bilgilerinde genellikle anne olarak resmî nikâhlı eşin gözüktüğü anlaşılmıştır. Mirastan hak edinme ve resmî işlemlerde kolaylığa kaçma gibi unsurlar, bu durumun nedenleri olarak düşünülmektedir. Katılımcılar, çocuklarının kimlik bilgisinde annesi olarak gözükmemeleri nedeniyle özellikle resmî kurumlarda sorunlar yaşamaktadır. Katılımcıların önemli bir kısmının, hem eşlerinin hayatları üzerinde denetim kurmaları hem çevrelerinden aldıkları olumsuz tepkiler nedenleriyle yalnızlaşmaları sonucu ev ekseninde izole bir hayat yaşadığı; çevreleri tarafından daha kabul edilebilir olduğu için eşinin, resmî nikâhlı eşiyle cenaze ve düğün gibi törenlere katıldığı anlaşılmıştır.

Kumalık olgusunun incelendiği bu tez çalışmasında, kuma kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular incelenmiş olup konu hakkında birtakım sonuçlara ulaşılmıştır. Erkeklerin ilk evliliklerini görücü usulü ile ailelerinin istekleri doğrultusunda gerçekleştirmesi, sosyokültürel olarak boşanmanın yok sayılması, erkeklerin çocuk ve özellikle “erkek” çocuk sahibi olmaması veya bu nedenlerin dışında tamamen ataerkil bir arzu ile ikinci bir eş istemesi kumalığın en büyük sebeplerindendir. Ulutaş (2019) Eril Kodlar Kısacında Kadınlık Hâlleri: Kumalık adlı çalışmasında eril dil ve kodlar içerisinde kumalığın ne olduğunu anlamak adına iki belgesel filmi ele almaktadır. Çalışmasında erkek çocuk sahibi olma konusuyla ilgili bazı yorumlamalarda bulunmuştur. Ulutaş, erkek çocuk sahibi olmanın güç ve prestij gibi güçlü değerleri ifade ettiğini ve kadının erkek çocuk sahibi olamamasının, üzerine gelmesi muhtemel kumanın gelişini hızlandırdığını vurgulamaktadır.

Katılımcılar; erkek egemen, aile bireylerinin açık iletişim kuramadığı, düşünce ve duyguların gizlendiği ve kadınların davranışlarının sınırlandırıldığı kapalı bir aile yapısına sahiptir. Katılımcıların, bu tip ailelerde doğup yetişmelerinin doğrudan veya dolaylı olarak eş seçimlerini etkilediği düşünülmektedir. Katılımcıların eşlerinin de babalarıyla benzer özelliklere sahip olduğunu dile getirmesi bunu destekler niteliktedir. Katılımcıların ailelerinde evlilik konusu hakkında bir baskı söz konusu olup ailelerin; katılımcıları yirmili yaşlarına geldiğinde, kendi sorumlulukları olarak gördükleri “namus” sorumluluğunu, evlilik aracılığıyla başka bir erkeğe yani eşine vermek istedikleri görülmektedir. Bu bakış açısıyla aileler, katılımcıları özellikle görücü usulüyle tanımadıkları ve gönül bağı kurmadıkları kişilerle evlendirmişlerdir. Katılımcılar, ilk evliliklerini bu şekilde gerçekleştirdikleri için evliliklerinde birtakım olumsuz deneyimler yaşamışlardır. Sevgi ve ilgi ihtiyacı hisseden katılımcılar, evliliklerini çevrelerindeki evliliklerle karşılaştırmış ve bu nedenle evliliklerine olan bakış açıları değişmiş; ilk evliliklerinden kopuş sürecine girmişlerdir. Ayrıca bu nedenlerin dışında ilk evliliklerinde aile içi şiddet, kumar ve alkol bağımlılığı ve eşin çalışmaması gibi sorunlar yaşayan katılımcılar da bulunmaktadır. Katılımcılar, ilk evlilikleri sona erdikten sonra bekâr bir kadın olarak hem maddi hem manevi sorunlar yaşamışlardır. Katılımcıların sosyal destek sistemlerinin yetersiz olması, ekonomik özgürlüğünün bulunmaması ve erkeklerin baskı ve tacizlerinden –kendi tasvirleriyle- “kaçarcasına” kendisiyle evlenmek isteyen erkeklerin medeni durumlarına bakmaksızın, bu evliliği gerçekleştirmişlerdir. Erkeğin iki kadın üzerinde tahakküm kurması ve taraflara kumalığın zamanla kabullendirilmesi sonucu, erkek iki kadınla da aile birlikteliğini sürdürmeye devam etmiştir.

Kuma kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda yukarıda bahsedilen bulgular elde edilmiştir. Sonuç olarak tüm bulgular analiz edildiğinde, ataerkil bir pratik olarak karşımıza çıkan çok kadınlı evliliklerden kumalık olgusunda zarar gören kuma kadınların, tek eşli evliliklerin yasal ve kabul edilebilir olduğu bir toplumda çoğunluğun dışına çıkmaları nedeniyle sosyal dışlanmaya ve etiketlenmeye maruz kaldığı, resmî nikâhlarının olmaması sebebiyle maddi ve manevi güvencesizlik yaşadıkları ve bu sorunların beraberinde ruhsal, sosyal ve ekonomik durumlarında bozulmalar gerçekleştiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Konu hakkında şu öneriler getirilebilir:

- Kız çocuklarının eğitim almasını engelleyen kişiler, kurumlar ve durumlar ile mücadele edilmelidir. Kız çocuklarının eğitim alabilmesi için gerekli sivil ve kamusal destek sağlanmalıdır.
- Eğitim öğretim müfredatına ilkökul çağından başlanarak toplumsal cinsiyet eşitliği dersi eklenmelidir. Ayrıca okullarda öğrencilere ve öğrenci velilerine toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda meslek elemanları tarafından paneller, seminerler ve konferanslar düzenlenmelidir.
- Okul sosyal hizmet biriminin kurulmasıyla okul sosyal hizmet uzmanı tarafından devamsızlık yapan, akademik başarısızlığı olan ve davranış bozukluğu yaşayan öğrencilere ev ziyareti gerçekleştirilerek gerekli sosyal incelemelerin yapılması ve mevcut durumlarının tespiti, çözümü ve takibi sağlanmalıdır.
- Kız çocuklarının eğitimleri hakkında toplumun bilinçlenmesini sağlamak için kitle iletişim araçlarında konu ile ilgili kamu spotları yayınlanmalıdır.
- Sosyal yardıma gereksinim duyan ailelerin tortusal sosyal refah anlayışına zıt bir şekilde güçlendirme ve sistem yaklaşımı kullanılarak ailedeki bireylerin geçici değil kalıcı bir şekilde geçimini sağlamaları için mesleki eğitim verilmesi ve istihdam koşullarının sağlanması gerekmektedir.
- Psikososyal sorunlar yaşayan kadınlara kamusal ve sivil alanda ücretsiz danışmanlık sağlanmalıdır.
- Kumalık hakkında bilimsel araştırmalar yapılmalı ve kumalığın nedenleri ve sonuçları hakkında yeni veriler elde edilmelidir.
- Türk Medeni Kanunu'nun 143. maddesine göre dinî nikâh ancak resmî nikâh kıyıldıktan sonra gerçekleşebilir. Buna rağmen Türkiye'de resmî nikâh olmadan dinî nikâh ile evlenen kişiler bulunmaktadır. Kamu görevlileri tarafından, resmî nikâh gerçekleşmeden dinî nikâh kıyan din görevlilerinin ve nikâhları gerçekleşen kişilerin daha sıkı bir şekilde denetlenmesi ve gerekli cezai yaptırımların yapılması sağlanmalıdır.
- Toplumun kadın hakları, insan hakları ve çocuk hakları gibi konularda görsel ve işitsel medya aracılığıyla bilinçlendirilmesi gerekmektedir.
- Kadınlara, kamu ve sivil toplum tarafından hukuki kavramlar ve hukuki haklar konusunda gerekli eğitimler verilmelidir.

- Sosyal hizmet uzmanları tarafından kadınlarla grup çalışması yapılarak kadın-erkek eşitliği, toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın hakları ve aile içi şiddet gibi konuların konuşularak tartışılması sağlanmalıdır.
- Polis, jandarma, avukat, savcı, hâkim gibi kadına şiddet konusunda müdahil olan meslek elemanlarına konu hakkında eğitim verilmeli ve eşler arasında arabulucu olması engellenmelidir.
- Kuma kadın ile birlikte resmî nikâhlı eş ve çocukların yaşadığı sorunlar nedeniyle ailedeki diğer bireylere de sosyal hizmet müdahalesi uygulanmalıdır.

KAYNAKLAR

Acar, H. İ. (1998). Poligami Konusunda Bazı Mülahazalar. *EKEV Akademi Dergisi*, **1** (2), 189-220.

Aktaş, G. (2013). Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, **30** (1), 53-72.

B. Merriam, S. (2013). Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber. Ankara: Nobel Yayın.

Bağlı, M. ve Sever, A. (2005). Tabulaştırılan/ Tabulaşan Kurumun (Ailenin) Kurbanlıklar Edinme Pratiği: Levirat ve Sororat. *Aile ve Toplum*, **2** (9), 9-21.

Bailey, M. ve Kaufman, A. J. (2010). *Polygamy in the Monogamous World: Multicultural Challenges for Western Law and Policy*. Oxford: Praeger.

Başoğlu, B. (2017). Soybağının Çocuğun Soyadına Etkisi. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, **8** (1). 351-378.

Başaran Alkan, N. (2001). *Anadolu'da Çokeşlilik ve Kuma Olgusu*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Kadın Çalışmaları Bilim Dalı.

Baykara Acar, Y. ve Acar, H. (2002). Sistem Kuramı- Ekolojik Sistem Kuramı ve Sosyal Hizmet: Temel Kavramlar ve Farklılıklar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, **13** (1), 29-35.

Birinci Uzun, T. (2016). Türk Medeni Kanunu'na Göre Velayetin Kullanılması ve Çocuğun Yüksek (Üstün) Yararı İlkesi Doğrultusunda Boşanmada ve Evlilik Dışı İlişkide Birlikte Velayet Modeli. *Hacettepe HFD*, **6** (1), 135-166.

Bora, A. (2010). *Kadınların Sınıfı*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bozkurt, V. (2013). *Değişen Dünyada Sosyoloji*. Bursa: Ekin Yayınevi.

Brooks, T. (2009). The Problem With Polygamy. *Philosophical Topics*, **37** (2), 109-122.

Canatan, K. (2011). Ailenin Tanımı, Türleri ve İşlevleri. İçinde Canatan, K. ve Yıldırım, E. (Ed.), *Aile Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap; 52-64.

Cresswell, J. (2016). *Araştırma Deseni Nitel Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. Ankara: Eğiten Kitap.

Çamur Duyan, G. (2018). Aileye Yönelik Sosyal Hizmetler. İçinde Genç, Y. ve Taylan, H. H. (Ed.), *Aile ve Çocukla Sosyal Hizmet*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınlar; 74-102.

Dedeoğlu, S. (2000). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile Ve Kadın Emeği. *Toplum Ve Bilim*, 86, 139-170.

Doğan, M. C. (1996). Eski Türk Ailesinin Yapısı ve Fonksiyonları. *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8, 73-81.

Duben, A. ve Behar, C. (2014). *İstanbul Haneleri: Evlilik, Aile ve Doğurganlık 1880 – 1940*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Duyan, V. (2003). Aileye Yönelik Planlı Müdahale Sürecinin Aşamaları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 14 (1), 41-61.

Erdentuğ, A. (1991). Çeşitli İnsan Topluluklarında Aile Tipleri. İçinde Dikeçligil, B. ve Çiğdem A. (Ed.), *Aile Yazıları I Temel Kavramları Yapı ve Tarihi Süreç*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları; 322-358.

Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Gökçe, B. (1976). Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 8 (1- 2), 46-67.

Gökçe, B. (2011). Türk Toplumunda Aile Yapısı. İçinde Kasapoğlu, A. ve Karkıner, N. (Ed.), *Aile Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını; 50-82.

Gücük, S., Günher Arıca, S., Akan, Z., Arıca, V. ve Alkan, S. (2010). Van İlindeki Çok Eşlilik Oranları Ve Etkileyen Faktörler. *Kartal Eğitim ve Araştırma Hastanesi Tıp Dergisi*, **3** (21), 127-133.

Gümüş, K. (2017). *Türkiye’de Toplumsal Bir Sorun Olarak Kuma Evliliği: Hatay Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı.

Güneş, H. N. (2018). Feminist Akımlarda Aile. *Social Sciences Research Journal*, **7** (3), 142-153.

Güneş, F. (2011). Aile, Evlilik, Akrabalık ve Hane. İçinde Kasapoğlu, A. ve Karkıner, N. (Ed.), *Aile Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını; 28-48.

Hançerlioğlu, O. (1996). *Toplumbilim Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Haviland, W. A., Prins, H. E., Walrath, D. ve McBride, B. (2008). *Kültürel Antropoloji*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

İl, S. (2003). HIV/ AIDS’le Yaşayan Bireylere Yönelik Güçlendirme Yaklaşımı, *HIV/ AIDS* (<http://www.hatam.hacettepe.edu.tr/hatam031.shtml>), *Erişim*: 15.08.2020), **6** (1).

Kandiyoti, D. (1988). Bargaining With Patriarchy. *Gender and Society*, **2** (3), 274-290.

Karataş, K. (2001). Toplumsal Değişme ve Aile. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, **12** (2), 89-98.

Kongar, E. (1972). *İzmir'de Kentsel Aile*. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.

Kongar, E. (1972). *İnsani Yönlendirme ve Sosyal Hizmetler (Sosyal Çalışmaya Giriş)*. Ankara: Şafak Matbaası.

Kottak, P. (2015). *Cultural Anthropology Appreciating Cultural Diversity*. New York: McGraw- Hill.

Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Lagrange, R. M. (1992). Denetimli Bir Özgürleşme. İçinde Duby, G. ve Michelle Perrot, M. (Ed.), *Kadınların Tarihi V- Yirminci Yüzyılda Kültürel Bir Kimliğe Doğru*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları; 419-451.

Lundberg, G. A., Schrang, C. C. ve Larsen, O. N. (1970). *Sosyoloji Cilt II*. Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayını No: 20.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Murdock, G.P. (1949). *Social Structure*. New York: Macmillan.

Nirun, N. (1994). *Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*. Anlara: A. K. M.Yayınları.

Odili, J. (2016), Culture, Development and Religious Change: The Nigerian Perspective. İçinde Kilani, A. O. ve Iheanacho, N. N. (Ed.), *The Family Institution and Social Change*. Nigeria: M & J Grand Orbit Communications; 129-142.

Ozankaya, Ö. (1979), *Toplum Bilimine Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları.

Özbek, Ç. ve Köşk, U. (2018). Geleneksel- Çağdaş İkiliğinde Alternatif Aile Modelleri: Toplumsal Bir Zorunluluk Mu, Özgürlüklerin ve Mahremin Alanı Mı?. İçinde Oktik, N. ve Reşitoğlu, H. (Ed.), *Aileyi Anlamak- Disiplinler Arası Bir Yaklaşım*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık; 265-279.

Özbudun, S. (1995). *8 Mart'tan 8 Mart'a mı?*. İstanbul: Diyalektik Yayınları.

Özgüven, İ. E. (2001). *Ailede İletişim Ve Yaşam*. Ankara: PDREM Yayınları.

Punch, K. F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş- Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Sayın, Ö. (1990). *Aile Sosyolojisi: Ailenin Toplumdaki Yeri*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Sezen, L. (2005). Türkiye’de Evlenme Biçimleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, **11** (27), 185-195.

Sheafor, W. B. ve Horejsi, J. C. (2016). *Sosyal Hizmet Uygulaması Temel Teknik ve Uygulamalar*. Ankara: Nika Yayınevi.

Strauss, G. (2012). Is Polygamy Inherently Unequal?. *Ethics*, **122** (3), 516-544.

Struensee, V. (2005). The Contribution of Polygamy to Women's Oppression and Impoverishment: An Argument for its Prohibition. *Murdoch University Electronic Journal of Law*, Erişim 5.5.2020,
<http://www.austlii.edu.au/au/journals/MurUEJL/2005/2.html>

Şahin, F. (2001). Sosyal Hizmette Güçler Perspektifi ve Çözüm Odaklı Mülakat. *Aile ve Toplum*, **1** (4), 59-71.

Şahin, F. (2005). Genelci Sosyal Hizmetin Doğuşunu Hazırlayan Etmenler. İçinde Onat, Ü. (Ed.), *Sosyal Hizmet Sempozyumu 2002: Sosyal Hizmet Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayın No: 17, 102-111.

T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2010). Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması. Ankara: Manas Medya Planlama Reklam Hizmetleri.

Teater, B. (2015). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri*. Ankara: Nika Yayınları.

Tekin Epik, M., Çiçek, Ö. ve Altay, S. (2017). Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Tarihsel Süreçte Ailenin Değişen/ Değişmeyen Roller. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, **17** (38) , 35-58.

Tolan, B. (1991). Geleneksel Aileden Çağdaş Aile Yapısına Doğru. İçinde Dikeçligil, B. ve Çiğdem, A. (Ed.), *Aile Yazıları 2: Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme*. Ankara: Kılıçaslan Matbaacılık; 500-512.

Türk Dil Kurumu (2019). Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük. Erişim 01.07.2019, <https://sozluk.gov.tr/>

Türk Medeni Kanunu (22 Kasım 2001). T.C. Resmi Gazete: 8 Aralık 2001/ 24607. Erişim 10.05.2020, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>

Ulutaş, E. (2019). Eril Kodlar Kısacasında Kadınlık Halleri: Kumalık. İçinde Altunsu Sönmez, Ö. ve Aksan, G. (Ed.), *Aile Kurumuna Farklı Bakışlar*. Konya: Çizgi Kitabevi; 265-299.

Wells, C. (1972). *İnsan ve Dünyası*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yaman, Ö. M. ve Akyurt, M. A. (2013). Sosyal Hizmete Kültürel Yaklaşım: 2011 Van Depremi Örneği, *Sosyoloji Dergisi*, **3** (26), 105-144.

Yamani, M. A. Z. (2008). *Polygamy and Law in Contemporary Saudi Arabia*. UK: Ithaca Press.

Yolcuoğlu, İ. G. (2012). *Sosyal Hizmete Giriş*. Ankara: SABEV Yayınları.

Yılmaz, E., Tamam, L. ve Bal, U. (2015). Poligami Ve Ruh Sağlığına Etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 7 (2), 221-228.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2000). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nicel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zastrow, C. (2013). *Sosyal Hizmete Giriş*. Ankara: Nika Yayınevi.

Zeitzen, M. (2008). *Polygamy A Cross-Cultural Analysis*. New York: Berg.

<https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>

Erişim 18.05.2020.

<https://ekmekvegul.net/dergi/turkiye-tipi-kumalik> Erişim 25.06.2019.

<https://aeon.co/essays/why-marriage-is-both-anachronistic-and-discriminatory> Erişim:
12.04.2020.

<http://siddetsizlikmerkezi.org/kavramlar/toplumsal-cinsiyet/> Erişim: 20.05.2020.

FORMLAR

(EK-1): DEMOGRAFİK SORULAR

1. Kaç yaşındasınız?
2. Eğitim düzeyiniz nedir?
3. Şu anda çalışıyor musunuz? Daha önce herhangi bir işte çalıştınız mı?
4. Anneniz ve babanız hayatta mı? Anne ve babanızın eğitim düzeyleri ve meslek durumları nedir?
5. Kardeş sayınız nedir?
6. Nerede doğdunuz?
7. Daha önce evlilik gerçekleştirdiniz mi?
8. Eşiniz ile resmî nikâhınız bulunuyor mu?
9. Hangi tarihte evlendiniz? Evlendiğinizde siz ve eşiniz kaç yaşındaydı?
10. Eşinizin eğitim düzeyi ve meslek durumu nedir?
11. Eşinizin resmî nikâhlı eşinin eğitim düzeyi ve çalışma durumu nedir?
12. Çocuğunuz bulunuyor mu? Var ise sayısı kaçtır?

(EK-2): YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

1. Evlenmeden önce aileniz geçimini nasıl sağlıyordu? Ailenizin geçmişteki sosyoekonomik durumu hakkında bilgi verebilir misiniz?
2. Ailenizin eğitim almanız yönündeki düşünceleri nelerdi? Kadınların eğitimleri konusunda ne düşünüyorlar?
3. Ailenizin kadınların evliliği (evlenmesi gereken kişi, evlilik yaşı vb.) konusunda neler düşündüklerini anlatabilir misiniz?
4. Evlenmeden önce eşiniz geçimini nasıl sağlıyordu? Eşiniz ve ailenizin ekonomik durumları arasında ne tür bir benzerlik ya da farklılık bulunmaktaydı?
5. Evlenmeden önce ailenizle olan ilişkiniz nasıldı? Ailenizle her konuyu konuşabiliyor muydunuz?
6. Evlenmeden önce anne ve babanız arasındaki ilişki nasıldı?

7. Çocukluğunuzu nasıl geçirdiniz? Çocukluk döneminizde hafızanızdan silinmeyen şu anki durumunuzu etkilediğini düşündüğünüz herhangi bir olay yaşadınız mı?
8. Eşinizle nasıl ve nerede tanıştınız?
9. Evleneceğiniz kişinin başka bir kadınla evli olduğunu biliyor muydunuz? Bu durum sizin için ne anlam ifade etmekteydi?
10. Eşinizin resmî nikâhlı eşinin evlilik sürecinizden bilgisi var mıydı? Bilgisi varsa size ve eşinize nasıl bir tepki gösterdi?
11. Evlenmeden önce eşinizin çocukları bulunuyor muydu? Konu hakkında bilgi sahibi miydiniz? Bu durumun sizin için nasıl bir önemi bulunmaktaydı?
12. Evleneceğiniz kişinin evli olduğunu aileniz/akrabalarınız/çevreniz biliyor muydu? Kişilerin bu konu hakkında görüşleri ne oldu?
13. Evlilik ile ilgili düşünceleriniz alındı mı? Evlilik sürecine ailenizin ya da diğer kişilerin etkileri neler oldu? Evlilik sürecinizde aile büyüklerinizin baskı unsuru oluşturduğunu düşünüyor musunuz?
14. Ailenizde ya da akrabalarınızda kuma olarak evlenen kişiler bulunuyor mu? Bulunuyorsa evlilikleri hakkında ne düşünüyorsunuz?
15. Eşiniz evlenmeden önce resmî nikâh konusunda herhangi bir vaatte bulundu mu? Bu vaat gerçekleşti mi? Gerçekleşmediyse bu durum size ne hissettiriyor?
16. Evlendikten sonra eşinizle olan ilişkinizi anlatabilir misiniz?
17. Evlendikten sonra eşinizin resmî nikâhlı eşi ve onun ailesiyle olan ilişkinizi anlatabilir misiniz?
18. Eşinizin size ve resmî nikâhlı eşine yönelik tutumları arasında bir benzerlik veya farklılık mevcut mu? Mevcutsa bunları açıklayabilir misiniz?
19. Evlendikten sonra eşinizin ailesiyle olan ilişkinizi anlatabilir misiniz?
20. Evlendikten sonra ailenizle olan ilişkinizi anlatabilir misiniz? Herhangi bir değişiklik gözlemlediniz mi?
21. Ailenizi ne sıklıkla ziyaret ediyorsunuz? Bu ziyaret sırasında size birileri eşlik ediyor mu?
22. Evliliğinizle ilgili herhangi bir sorun yaşadığınızda bu sorunu ailenizle paylaşırmısınız? Sorunu paylaşmanız durumunda ailenizin yanınızda olacağını düşünürmüsünüz?

23. Evde kimlerle birlikte yaşıyorsunuz? Evdeki odaların düzeni nasıldır?
Kimler aynı odada kalmaktadır?
24. Evlendikten sonra eşiniz, ev halkı ya da diğer kişiler tarafından herhangi bir rahatsız edici tutum ve davranışa maruz kaldınız mı?
25. Varsa eşinizin çocuklarıyla ilişkiniz nasıldır?
26. Çocukların kendi aralarındaki ilişkilerini açıklayabilir misiniz?
Aralarında herhangi bir çatışma söz konusu mu?
27. Eşinizin çocukları size nasıl hitap etmektedir? Çocuklar sizi okul vb. sosyal ortamlarda nasıl tanıtmaktadır?
28. Kendi çocuklarınızın nüfusu kimin üzerindedir?
29. Ev dışında geçirdiğiniz vakti nasıl değerlendiriyorsunuz? Ev halkının önemli günlerdeki (bayram, cenaze, düğün vb.) katılım biçimi nasıl olmaktadır?
30. Kadınların sizinki gibi bir evlilik biçimiyle evlenmesini tavsiye eder misiniz? Nedenini açıklayabilir misiniz?
31. Evliliğinizin sona ermesi hâlinde yasal haklarınız konusunda bilgi sahibi misiniz? Bunların neler olduğunu düşünüyorsunuz? Hangi yasal haklara sahip olmak isterdiniz?
32. Sosyal hizmeti daha önce hiç duydunuz mu? Daha önce bir sosyal hizmet uzmanı ile karşılaştınız mı? Size ne çağrıştırmaktadır?
33. Ailenize herhangi bir devlet kuruluşu, yerel yönetim ya da sivil toplum kuruluşu sosyal yardımda bulunuyor mu? Bu yardımı hangi ihtiyaçlarınız için karşılıyorsunuz?

(EK -3): BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ ONAM FORMU

YALOVA ÜNİVERSİTESİ İNSAN ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU
AYDINLATILMIŞ ONAM FORMU

Sizi **Aysel Ayhan** tarafından yürütülen “**Sosyal Hizmet Bakış Açısıyla Sosyal Bir Olgu Olarak Kumalık**” başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırmanın amacı dinî nikâhlı birliktelik yaşayan -toplumda yaygın kullanılış biçimiyle- kuma olan kadınların aile ilişkilerini incelemek ve yaşadıkları psikososyal ve sosyoekonomik sorunları tespit etmektir. Araştırmada sizden tahminen **1 saat** ayırmanız istenmektedir. Araştırmaya sizin dışınızda tahminen **19 kişi** katılacaktır. Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmayı reddetme veya katıldıktan sonra bir cezaya veya yaptırıma maruz kalmaksızın çalışmayı herhangi bir anda bırakma hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz **gizli tutulacaktır**; ancak verileriniz (kimlik bilgileriniz gizli tutularak) yayın amacı ile kullanılabilir. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya şimdi sorabilir veya e-posta adresinden ve [REDACTED] numaralı telefondan ulaşabilirsiniz.

“Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formundaki tüm açıklamaları okudum. Bana, konusu ve amacı belirtilen araştırma ile ilgili yazılı ve sözlü açıklama, aşağıda adı belirtilen kişi tarafından yapıldı. Araştırmaya gönüllü olarak katıldığımı, istediğim zaman gerekçeli veya gerekçesiz olarak araştırmadan ayrılabileceğimi ve kendi isteğime bakılmaksızın araştırmacı tarafından araştırma dışı bırakılabileceğimi biliyorum. Söz konusu araştırmaya, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın kendi rızamla katılmayı kabul ediyorum.”. / / 20..

Açıklamaları Yapan Araştırmacının Adı / Soyadı / İmzası

Gönüllünün Adı / Soyadı / İmzası / Tarih
Gerekiyorsa Olur İşlemine Tanık Olan Kişinin Adı / Soyadı / İmzası / Tarih
Gerekiyorsa Yasal Temsilcinin Adı / Soyadı / İmzası / Tarih

İNTİHAL RAPORU İLK SAYFASI

yl tez

ORIJİNALLIK RAPORU

% 2	% 2	% 0	% 1
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	www.docstoc.com İnternet Kaynağı	<%1
2	ets.anadolu.edu.tr İnternet Kaynağı	<%1
3	nek.istanbul.edu.tr:4444 İnternet Kaynağı	<%1
4	Submitted to Marmara University Öğrenci Ödevi	<%1
5	sosyalhizmetfederasyonu.com İnternet Kaynağı	<%1
6	Submitted to The Scientific & Technological Research Council of Turkey (TUBITAK) Öğrenci Ödevi	<%1
7	Submitted to Istanbul University Öğrenci Ödevi	<%1
8	docplayer.biz.tr İnternet Kaynağı	<%1

